

JOURNAL OF
POLITICAL SCIENCE AND
PUBLIC ADMINISTRATION

K A S E T S A R T U N I V E R S I T Y

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2567)

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์

Journal of Political Science and

Public Administration Kasetsart University

ISSN 3088-1218 (Print)

ISSN 3088-1285 (Online)

1. วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป
2. เพื่อส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการวิจัย พัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านรัฐศาสตร์ในแขนงวิชา การปกครองและการบริหารจัดการท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การบริหารงาน ยุติธรรมและความปลอดภัย รัฐประศาสนศาสตร์ และวิชาสาย สังคมศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. ขอบเขตเนื้อหา

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์ รับพิจารณาบทความวิชาการ บทความวิจัย และบทความปริทัศน์ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับแขนงวิชาการปกครอง และการบริหารจัดการท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การบริหารงานยุติธรรมและความปลอดภัย รัฐประศาสนศาสตร์ และวิชาสาย สังคมศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. กำหนดออกตีพิมพ์เผยแพร่

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์ เป็นวารสารวิชาการซึ่งตีพิมพ์บทความวิชาการและบทความวิจัยจากบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย จัดพิมพ์รายปี ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน และฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม

4. เจ้าของ

ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5. สำนักงานกองบรรณาธิการ

กองบรรณาธิการวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เลขที่ 50 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทรศัพท์: 02-561-3480, 02-561-3484 ต่อ 2 โทรสาร: 02-942-8579 อีเมล: polscikuj@gmail.com เว็บไซต์: <https://so14.tci-thaijo.org/index.php/PSPAJKU>

6. ผู้จัดการวารสาร

นางสาวจุติรัตน์ กวินรวีกุล และนายเปียนนารด์ ศีกแสนพ่าย

7. สถานที่พิมพ์

บริษัท เอเชีย ดิจิตอลการพิมพ์จำกัด 21 19-20 ถนน งามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900

8. การพิจารณาบทความ

1. กองบรรณาธิการพิจารณาก่อนการลงบทความในเบื้องต้น โดยพิจารณาจากความสอดคล้องของเนื้อหาของบทความกับขอบเขตเนื้อหาของวารสาร ความน่าสนใจ การนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ และความครบถ้วนตามมาตรฐานวิชาการ และจะพิจารณาความซ้ำซ้อนของบทความโดยการนำบทความเข้าสู่กระบวนการตรวจสอบการคัดลอกผลงานการเขียนทางวิชาการผ่านโปรแกรม Turnitin
2. บทความที่ผ่านการพิจารณาก่อนการลงจากกองบรรณาธิการเบื้องต้นจะถูกนำเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 คน พิจารณาโดยใช้ระบบ U Double-blind peer review (ผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้เขียน และผู้เขียนไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา)
3. กระบวนการพิจารณาบทความตามข้อ (1) และ (2) จะใช้เวลาไม่เกิน 6 เดือน โดยกองบรรณาธิการจะแจ้งผลการพิจารณาให้ผู้เขียนทราบ และหากกระบวนการพิจารณาล่าช้ากว่าที่กำหนด กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบถึงความล่าช้าดังกล่าว
4. ในกรณีที่จำเป็นต้องมีการแก้ไข หรือปรับปรุงบทความ ให้ผู้เขียนแก้ไขบทความ และนำเสนอกองบรรณาธิการภายใน 15 วัน นับตั้งแต่วันที่ได้รับการพิจารณา
5. การตรวจสอบความถูกต้องทางภาษาของบทความย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) และเนื้อหาของบทความ กรณีที่เป็นบทความภาษาอังกฤษ เป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนที่จะต้องดำเนินการให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ และรูปแบบการใช้ภาษาอังกฤษ ตั้งแต่ก่อนนำส่งบทความเข้าสู่ระบบ

6. และตลอดกระบวนการพิจารณาบทความ วารสารมีสิทธิ์ปฏิเสธการตีพิมพ์บทความในกรณีที่ผู้เขียนไม่ดำเนินการแก้ไขภาษาอังกฤษให้มีความถูกต้องตามข้อเสนอแนะของกองบรรณาธิการ
7. กองบรรณาธิการจะนำบทความที่ผ่านการพิจารณาและแก้ไขแล้วเข้าสู่กระบวนการเรียงพิมพ์และการตีพิมพ์เผยแพร่ โดยกองบรรณาธิการจะแจ้งกำหนดการตีพิมพ์เผยแพร่เบื้องต้นให้ผู้เขียนทราบ

9. ประกาศเกี่ยวกับลิขสิทธิ์

1. ข้อความที่ปรากฏในบทความแต่ละเรื่องในวารสารวิชาการเล่มนี้เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนแต่ละท่านไม่เกี่ยวข้องกับภาควิชา รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และคณาจารย์ท่านอื่น ๆ แต่อย่างใด ความรับผิดชอบองค์ประกอบทั้งหมดของบทความแต่ละเรื่องเป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน
2. หากมีความผิดพลาดใด ๆ ผู้เขียนแต่ละท่านจะรับผิดชอบบทความของตนเองแต่ผู้เดียว
3. บทความที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นลิขสิทธิ์ของภาควิชา รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หากบุคคลหรือหน่วยงานใดต้องการนำข้อมูลไปเผยแพร่ ขอให้อ้างอิงแหล่งที่มาให้ถูกต้อง
4. บทความทุกเรื่องที่ตีพิมพ์ในวารสารจะผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ (peer reviewer) ในสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 คน ตามกระบวนการที่กองบรรณาธิการกำหนด

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์
ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2567) | ก

รายนามกองบรรณาธิการ

กองบรรณาธิการในวารสารวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน พ.ศ. 2567) ประกอบด้วย

ที่ปรึกษา

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรนันท กุลนทประ	ที่ปรึกษา
2. รองศาสตราจารย์จุฑาทิพ คล้ายทับทิม	ที่ปรึกษา
3. รองศาสตราจารย์ ดร.วัลลภ รัฐนัตรานนท์	ที่ปรึกษา

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลดาวัลย์ ไขคำ	บรรณาธิการ
-------------------------------------	------------

กองบรรณาธิการ

- รองศาสตราจารย์ ดร.วินัยกานต์ รุจิภักดิ์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพลิน กิตติเสรีชัย
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขจรศักดิ์ สิทธิ
สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวินี ช่วยประครอง
คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

5. อาจารย์ ดร.ณัฐภัทร์ รังวงศ์วาน
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
6. อาจารย์ ดร.พรพรรณ เหมะพันธุ์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
7. อาจารย์ ดร.ชาย ไชยชิต
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

อาจารย์ ดร.นันท์พัช ไชยอัศรพงศ์

ผู้จัดการวารสาร

นางสาวจุติรัตน์ กวินรวีกุล และนายเปียนนารัต ศีกแสนพ่าย

บทบรรณาธิการ

ในปี พ.ศ. 2567 ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้เฉลิมฉลองครบรอบ 50 ปีแห่งการก่อตั้งภาควิชาฯ ภายใต้เจตนารมณ์ในการสร้างองค์ความรู้และพัฒนาบุคลากรเพื่อสังคมไทยและนานาชาติ โอกาสสำคัญนี้ ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงความสำเร็จในอดีต แต่ยังเป็นจุดเริ่มต้นของความมุ่งมั่นในการเดินทางสู่อนาคต วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์จึงเป็นส่วนหนึ่งของการเฉลิมฉลองนี้ โดยมุ่งนำเสนอประเด็นที่สะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

บทความในวารสารฉบับนี้สะท้อนถึงประเด็นการศึกษาที่หลากหลายของ ตั้งแต่การเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มเยาวชนในประเทศไทย เช่น "กลุ่มนักเรียนแล้ว" ที่นำเสนอการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยและรูปแบบการเคลื่อนไหวทางการเมืองไทย ไปจนถึงขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีในสหรัฐอเมริกาในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งชี้ให้เห็นถึงพลังของประชาชนในการผลักดันความเท่าเทียม รวมถึงบทความที่สำรวจความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนในมิติทางเศรษฐกิจทั้งก่อนและหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 และการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่าน "รถแห่อีสาน" ที่สะท้อนการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น

ในส่วนของการบทความวิชาการ วารสารฉบับนี้มีบทความเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมไทยในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ การออกแบบสภาพแวดล้อมในเขตเมืองเพื่อป้องกันอาชญากรรม และ ความสำคัญของการปฏิรูปภาครัฐเพื่อแก้ปัญหาคอร์รัปชัน

บทความเหล่านี้ไม่เพียงเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ แต่ยังช่วยเปิดมุมมองใหม่ ๆ ให้กับผู้อ่านทุกท่าน กองบรรณาธิการจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์และสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ทุกท่านที่สนใจในประเด็นด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

ในโอกาสครบรอบ 50 ปีนี้ กองบรรณาธิการขอขอบคุณคณาจารย์ บุคลากร ศิษย์เก่า และนิสิตทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาของภาควิชาให้เป็นหนึ่งในผู้นำทางวิชาการและสังคม หวังเป็นอย่างยิ่งว่าเราจะร่วมสร้างอนาคตที่สดใสและความก้าวหน้าที่ยั่งยืนต่อไป

ด้วยความเคารพ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลดาวัลย์ ไขคำ

บรรณาธิการ

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์

สารบัญ

รายนามกองบรรณาธิการ	ก
บทบรรณาธิการ	ค
สารบัญ	จ
บทความวิจัย	
การศึกษาฐานคิดและการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ในประเด็นด้านการศึกษาของไทยผ่าน “กลุ่มนักเรียนเลว” ณัชพล นาเครือ และคณะ	1
ขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันตั้งแต่ ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึง ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ชญานิ์ แป้นแก้ว และอภิชา ชูติพงศ์พิสิฐ	42
ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทย-จีน ก่อนและหลัง สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 วรัณยู เห่งาโพธิ์ และมนัสนันท์ ชูตินันท์	86
รถแท็กซี่สามล้อ: การปรับตัวและการให้ความหมายของอัตลักษณ์ อีสาน สิทธิณี เกตุจินดา และคณะ	116

บทความวิชาการ

การครองอำนาจในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์: การเปลี่ยนแปลง
ทางการเมืองและสังคม (พ.ศ. 2325-2352)

ปรีณดา ใจทรัพย์

ความเป็นเมือง: อาชญากรรมและการออกแบบสภาพแวดล้อม
เพื่อป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่เมือง

กุลธิดา มาลาม

คอร์รัปชันต้นน้ำการปฏิรูปภาครัฐสู่การพัฒนา

สถาพร สวาพิม

คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความ

263

การศึกษาฐานคิดและการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ในประเด็นด้านการศึกษาของไทยผ่าน “กลุ่มนักเรียนเลว”

ณัชพล นาเครือ¹

ชนดล ชื้อเพราะ²

พิชวัฒน์ นันทะแพทย์³

ศิริพร รัศมีพนมกร⁴

Received: November 30, 2024; Revised: December 10, 2024;

Accepted: December 20, 2024

¹ นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง คณะ
ศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
email: natchapon315@gmail.com

² นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง คณะ
ศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
email: tanadol23116@gmail.com

³ นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง คณะ
ศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
email: pitchawatwan@gmail.com

⁴ นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง คณะ
ศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
email: siriporn.rts@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาฐานคิดในการรวมกลุ่มและวิธีการเคลื่อนไหวในประเด็นทางการศึกษาของ “กลุ่มนักเรียนเลว” โดยวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดสิทธิมนุษยชนและแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่าฐานคิดของกลุ่มนักเรียนเลว คือ การผลักดันสิทธิในชีวิตและร่างกายของผู้เรียน การสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา และการสร้างพื้นที่ที่ปลอดภัยเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียน ซึ่งมีที่มาจากปัญหาการศึกษาที่ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างยาวนานและนำมาสู่การลิดรอน สิทธิมนุษยชนของผู้เรียน ได้แก่ อำนาจนิยมในสถานศึกษา ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และการกีดกันการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียน กลุ่มนักเรียนเลวยังมีรูปแบบและวิธีการเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการกระจายข้อมูลข่าวสารและเป็นพื้นที่ระดมพล การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อเสียดสีท้าทายผู้มีอำนาจ การสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันกับผู้ที่มีประสบการณ์ร่วมกันในการสะท้อนปัญหาและสร้างความตระหนักให้สังคมได้รับรู้ อีกทั้งจุดประสงค์สำคัญของกลุ่มนักเรียนเลวไม่ใช่การเข้าสู่อำนาจรัฐ แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบและบรรทัดฐานทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของนักเรียน

คำสำคัญ: นักเรียนเลว, การเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่, สิทธิมนุษยชน, ปัญหาทางการศึกษา

A Study of Thought Foundations and New Social Movement on Educational Issues in Thailand through the "Bad Students"

Natchapon Nakrua⁵

Thanadol Chueproh⁶

Pitchawat Nantaphat⁷

Siriporn Ratsameepanomkorn⁸

⁵ Student of Bachelor of Political Science Program in Politics and Government, Faculty of Liberal Arts and Science, Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus email: natchapon315@gmail.com

⁶ Student of Bachelor of Political Science Program in Politics and Government, Faculty of Liberal Arts and Science, Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus email: tanadol23116@gmail.com

⁷ Student of Bachelor of Political Science Program in Politics and Government, Faculty of Liberal Arts and Science, Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus email: pitchawatwan@gmail.com

⁸ Student of Bachelor of Political Science Program in Politics and Government, Faculty of Liberal Arts and Science, Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus email: siriporn.rts@gmail.com

Abstract

The objective of this research is to study the foundational ideas behind the organization and mobilization methods in the educational context of "Bad Students," analyzing through the framework of human rights concepts and the new social movement paradigm. The researchers utilized data collection and analysis methods from documents and in-depth interviews. The research findings reveal that the core ideas of Bad Students include advocating for rights in the lives and bodies of students, creating educational equity, and establishing safe spaces for student political participation. These stem from longstanding unaddressed educational issues leading to the erosion of students' human rights, such as authoritarian educational systems, educational inequalities, and hindrances to student political participation. Bad Students also employ forms and methods of mobilization aligned with the new social movement paradigm, including using online social media for information dissemination and rallying, symbolic expressions to challenge authority, and building collective identities with shared experiences to reflect issues and raise societal awareness. Furthermore, a key objective of Bad Students is not to seize state power but to change social norms and foundations, impacting the quality of students' lives.

Keywords: Bad Students, New social movement, Human rights, Education issues

บทนำ (Introduction)

นับตั้งแต่การรัฐประหารของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ในปี พ.ศ. 2557 จวบจนถึงการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2562 คณะรัฐประหารได้ออกแบบโครงสร้างสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ขึ้นมาใหม่อีกครั้งผ่านการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่ขาดความชอบธรรมทางการเมืองจากการที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการร่าง รวมถึงกระบวนการประชามติที่ถูกตั้งคำถามจากประชาชนว่ามีความพยายามสืบทอดอำนาจให้กับ คสช. ผ่านกติกาในการเลือกตั้ง รวมถึงการสถาปนาอำนาจขององค์กรอิสระต่าง ๆ (อรรถสิทธิ์ พานแก้ว, 2563) ในฐานะเครื่องมือทางการเมืองของคณะรัฐประหารในการกำจัดการคู่แข่งหรือศัตรูทางการเมืองเพื่อสร้างความมั่นคงและสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่ คสช. ในการสืบทอดอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกวุฒิสภา คณะกรรมการการเลือกตั้ง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งศาลรัฐธรรมนูญที่มีบทบาทสำคัญในการยุบพรรคอนาคตใหม่ในปี พ.ศ. 2562 ในฐานะศัตรูทางการเมืองของรัฐบาลประยุทธ์ จันทร์โอชา อันเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดกระแสการชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยและสิทธิเสรีภาพในปี พ.ศ. 2563-2564 ในเวลาต่อมา

จากที่กล่าวมาข้างต้นส่งผลให้ในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดกระแสการชุมนุมขึ้นทั่วประเทศซึ่งมีจุดเด่นสำคัญ คือ เป็นการชุมนุมในรูปแบบที่ไม่มีแกนนำในการผลักดันการเคลื่อนไหว เช่น คณะประชาชนปลดแอก คณะราษฎร 2563 เป็นต้น และยังได้มีการขยายประเด็นการเคลื่อนไหวที่ไม่ได้จำกัดเพียงประเด็นทางการเมืองระดับชาติ แต่ได้รวมถึงประเด็นทางด้านสังคมอื่น ๆ เช่น สิทธิขั้นพื้นฐาน สิทธิมนุษยชน ปัญหาด้านการศึกษา เป็นต้น (iLaw-freedom, 2565) นอกจากนี้ ท่ามกลางบรรยากาศทางการเมืองและขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2563 – 2564

ในช่วงต้นแล้วยังมีกลุ่มของนักเรียนที่รวมตัวกันแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อต่อต้านระบอบเผด็จการพร้อมทั้งเรียกร้องและสร้างความตระหนักถึงประเด็นด้านการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ และอำนาจนิยมในสถานศึกษาที่สร้างความชอบธรรมในการลิดรอนสิทธิเสรีภาพในร่างกายของนักเรียนมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ซึ่งหนึ่งในขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนมัธยมปลายที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวและมีความโดดเด่นในการ

ขับเคลื่อนประเด็นทางการศึกษาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน คือ “กลุ่มนักเรียนเลว”⁹

กลุ่มนักเรียนเลวได้มีการเคลื่อนไหวผ่านสื่อออนไลน์ และมีการชุมนุมบนท้องถนน รวมถึงการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อสร้างการตระหนักรู้ต่อสังคมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งกลุ่มนักเรียนเลวได้มีการกล่าวถึงข้อเรียกร้องต่อกระทรวงศึกษาธิการ 3 ประการ ดังนี้ 1) หยุดคุกคามนักเรียน 2) ยกเลิกประกาศ กฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับที่ไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนในปัจจุบัน และ 3) ปฏิรูปการศึกษาไทยทั้งระบบ (ศุทธิกานต์ มีจั่น, ม.ป.ป. : ออนไลน์) จากข้อเรียกร้องที่กล่าวมาข้างต้น ได้สะท้อนถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบการศึกษาไทยหลายประการด้วยกัน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสามประเด็นหลัก คือ ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา อำนาจนิยมในสถานศึกษา และปัญหาการกีดกันการมีส่วนร่วมของนักเรียน

ลักษณะอำนาจนิยมในสถานศึกษาเป็นปัญหาสำคัญที่ฝังรากลึกอยู่ในระบบการศึกษามาเป็นระยะเวลานาน จากความต้องการกำกับควบคุม

⁹ กลุ่มเคลื่อนไหวของเยาวชนที่ขับเคลื่อนเกี่ยวกับประเด็นทางการศึกษาเป็นหลัก โดยเกิดจากการรวมตัวกันของเยาวชนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการศึกษา มีแกนนำเป็นเยาวชนตั้งแต่อายุ 15-18 ปีที่ยังคงอยู่ในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานและตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในรั้วโรงเรียนและระบบการศึกษาไทย

นักเรียนให้อยู่ภายใต้ระเบียบวินัยของกระทรวงศึกษาธิการ โดยเน้นไปที่การมอบอำนาจดุลพินิจของครูผู้สอนในการพิจารณาการแต่งกายและทรงผมของนักเรียน ซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างครูและนักเรียนที่ไม่เท่าเทียมกัน จนกระทั่งนำมาสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนของนักเรียน ไม่ว่าจะเป็นการถูกรุ้ดตม โดยไม่ได้รับความยินยอม การถูกตี การทำโทษ การทำร้ายร่างกายในรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งปัญหาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงอำนาจในการให้คุณและให้โทษของครูผู้สอนแก่นักเรียน ที่ไม่เพียงแต่เป็นการละเมิดสิทธิในชีวิตและร่างกายของนักเรียน ทว่ายังเป็นการใช้ความรุนแรงผ่านการลงโทษด้วยเช่นกัน (ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์, 2564 : 285-290) กลุ่มนักเรียนเลวได้เปิดเผยข้อร้องเรียนที่พวกเขาได้รับจากนักเรียน ในระยะเวลา 1 ปี เป็นจำนวนกว่า 1,300 กรณีที่เป็นการลงโทษด้วยความรุนแรง (The active, 2564 : ออนไลน์) ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงความรุนแรงและการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษาและไม่ได้รับความสนใจจากสังคมเท่าที่ควร

ในส่วนของประเด็นปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของไไทย นั้นถือได้ว่าเป็นปัญหาที่สำคัญที่มีความสัมพันธ์กับปัญหาคุณภาพการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในหลายแง่มุมด้วยกัน โดยเฉพาะด้านการจัดสรรทรัพยากรของกระทรวงศึกษาธิการที่แม้จะได้รับการจัดสรรงบประมาณประจำปีเป็นอันดับต้น ๆ ทว่าคุณภาพการศึกษานั้นกลับไม่ได้ดีขึ้น ดังนั้น ปัญหาคุณภาพการศึกษาจึงไม่ได้มาจากหลักสูตรเพียงอย่างเดียว แต่มาจากการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่มีประสิทธิภาพ ดังที่เห็นได้จากงบประมาณที่

กระจุยตัวอยู่กับโรงเรียนขนาดใหญ่ และการที่ครูผู้สอนจำเป็นต้องทำหน้าที่อื่น ๆ ที่ไม่ใช่การสอน ตัวอย่างเช่น งานธุรการ การจัดทำรายงานข้อมูลนักเรียน เป็นต้น ปรากฏการณ์เช่นนี้มักจะเกิดขึ้นกับโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณอย่างจำกัด และได้นำมาสู่การหลุดจากระบบการศึกษาของนักเรียนที่มีฐานะยากจนและอยู่ในพื้นที่ห่างไกลจากเมือง (The Potential, 2566 ; ณรจญา ตัญญาพัฒนกุล, 2565)

อย่างไรก็ตาม ประเด็นหนึ่งที่มีความเชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาด้านการศึกษาทั้ง 2 ประการ คือ ประเด็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียนหรือเยาวชนที่ถูกกีดกันจากรัฐและสังคม จากการที่รัฐไม่ได้มีพื้นที่หรือช่องทางสำหรับเยาวชนในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเป็นทางการ ซึ่งในปัจจุบันการมีส่วนร่วมทางการเมืองในพื้นที่ทางการเมือง เช่น การเลือกตั้ง การลงประชามติ ล้วนจำกัดอายุขั้นต่ำไว้ที่อายุ 18 ปี (วรตล เลิศรัตน์, 2565) ดังนั้น เมื่อพื้นที่การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการไม่ตอบสนองต่อความต้องการของเยาวชนที่ส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี การมีส่วนร่วมของเยาวชนที่อายุไม่เกิน 18 ปี จึงให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในพื้นที่ที่ไม่เป็นทางการ เช่น การชุมนุม การพูดคุยถกเถียง แสดงความคิดเห็นทางการเมืองในโลกออนไลน์ ทว่าพวกเขากลับถูกกีดกันโดยชุดความเชื่อและค่านิยมดั้งเดิมของสังคมไทย ดังนั้น การเกิดขึ้นของกลุ่มนักเรียนเลวในฐานะขบวนการเคลื่อนไหวของเยาวชนอาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างภาพจำใหม่ของนักเรียนและเยาวชนที่สวนทางกับค่านิยมดั้งเดิมของสังคม

จากประเด็นปัญหาทางการศึกษาทั้งหมดที่กล่าวมาในข้างต้นจะ
สังเกตได้ว่า จุดร่วมของประเด็นปัญหาทางการศึกษาที่กลุ่มนักเรียนเลวได้
นำเสนอข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลและสังคม คือ การที่นักเรียนถูกละเมิดสิทธิ
มนุษยชน ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในร่างกายของตนเองจากระเบียบวินัยและการ
ลงโทษ สิทธิทางการศึกษาที่ถูกพรากโดยโครงสร้างของระบบการศึกษา
สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในประเด็นทางการเมืองที่ถูกกีดกันโดยรัฐและสังคม
แม้ว่าโดยพื้นฐานแล้วสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิของมนุษย์ทุกคนอย่างเสมอ
ภาคกันและรัฐควรที่จะรับประกันสิทธิดังกล่าวของมนุษย์ซึ่งรวมถึงนักเรียน
ด้วยเช่นกัน

สิ่งที่ทำให้กลุ่มนักเรียนเลวมีความโดดเด่นจากกลุ่มอื่น ๆ คือ วิธีใน
การเคลื่อนไหวของพวกเขาที่มีความสร้างสรรค์และสร้างการถกเถียงขึ้นใน
สังคม ตัวอย่างเช่น การจัดพื้นที่การโต้วาทีระหว่างกลุ่มนักเรียนเลวกับ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ การเชิญชวนผู้คนที่เดินผ่านบริเวณ
สยามสแควร์ มาตัดสินนักเรียนหญิง โดยระบุว่านักเรียนคนดังกล่าวทำผิด
กฎระเบียบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวของพวกเขามีความแตกต่าง
จากขบวนการเคลื่อนไหวในยุคก่อนหน้าซึ่งมักจะใช้การเดินขบวนประท้วง
หรือการยึดสถานที่ราชการเพื่อสร้างแรงกดดัน นอกจากนี้กลุ่มนักเรียนเลว
เป็นหนึ่งในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันข้อ
เรียกร้องและสร้างความเปลี่ยนแปลง ทางการศึกษาสังเกตได้จาก กรณี
การยกเลิกกฎกระทรวงศึกษาธิการที่เกี่ยวกับระเบียบทรงผมของนักเรียน
ได้สำเร็จ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหว และ

อาจก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนมุมมองของสังคมต่อบทบาทของนักเรียนในระบบการศึกษาในอนาคต ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นสาเหตุที่ทางคณะผู้วิจัยสนใจศึกษากลุ่มนักเรียนแล้วในเรื่องของฐานคิดของการรวมกลุ่มและการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนแล้ว รวมถึงศึกษาวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนแล้วว่ามี การเคลื่อนไหวในประเด็นด้านการศึกษาอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

- เพื่อศึกษาฐานคิดในการรวมกลุ่มและการเคลื่อนไหวของ “กลุ่มนักเรียนแล้ว”
- เพื่อศึกษาวิธีการการเคลื่อนไหวของ “กลุ่มนักเรียนแล้ว” ด้านการศึกษาของไทย

การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)

คณะผู้วิจัยได้มีการทบทวนวรรณกรรม 2 แนวคิดคือ การทบทวนวรรณกรรมในกรอบแนวคิดสิทธิมนุษยชน และกรอบแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ โดยแนวคิดสิทธิมนุษยชนได้ถูกนำมาปรับใช้กับกฎหมาย นโยบายในด้านต่าง ๆ เพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม การนำหลักสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้ในสังคมไทย รวมถึงการสร้างความรู้ความตระหนักรู้ต่อสิทธิของตนเอง และกลไกการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยยังคงเป็นไปอย่างจำกัด ซึ่งในงานวิจัยของ ปรียารวรรณ สุวรรณสุนย์ (2563) และงานของวนัส ปิยะกุลชัยเดช (2551)

มีคำอธิบายไปในทิศทางเดียวกันต่อการนำหลักสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้โดย
ปัจจัยหลัก คือ บริบทของสังคมไทยที่มีความเฉพาะตัว และมีพื้นฐานมโน
ทัศน์ด้านสิทธิแตกต่างจากสังคมตะวันตกมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
รวมถึงระบอบการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยดังที่งานของปรีชาวรรณ
สุวรรณสุนัย (2563) ได้นำเสนอบริบทการเมืองการปกครองของจีนที่มีการ
ปิดกั้นสิทธิ เสรีภาพบางประการภายใต้รัฐบาลที่มีความเป็นอำนาจนิยมสูง
และในบริบทการเมืองการปกครองของไทยที่เกิดการรัฐประหาร และมี
วิกฤตการณ์ทางการเมืองบ่อยครั้งจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การละเมิด
สิทธิมนุษยชนยังคงเกิดขึ้นเป็นวงกว้าง โดยเฉพาะการละเมิดสิทธิมนุษยชน
ภายในโรงเรียน ในงานวิจัยของอรรวรรณ ตำนวราจิตร์ (2566) ได้แสดงให้เห็นถึง
ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนภายในโรงเรียนซึ่งส่วนหนึ่งมา จาก
การลงโทษนักเรียนที่เกินกว่าเหตุของครูผู้สอน จนกลายเป็นการใช้ความ
รุนแรงที่สร้างผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจของนักเรียน และไม่
สอดคล้องกับสิทธิในชีวิตและร่างกายที่กฎหมายภายในประเทศหลายฉบับ
ให้การรับรองไว้ โดยงานวิจัยดังกล่าวเป็นการทำความเข้าใจถึงปัญหาการ
ละเมิดสิทธิมนุษยชนในระบบการศึกษาไทย อย่างไรก็ตามงานวิจัยของ
ภิญญาพันธุ์ พจนะลาวัณย์ (2564) ก็ได้มีการเพิ่มเติมถึงประเด็นทางด้าน
“ระเบียบวินัยฉบับวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นสาเหตุหลักของอำนาจนิยมใน
สถานศึกษา ซึ่งนำมาสู่การความรุนแรงและการละเมิดสิทธิมนุษยชน
รวมถึงการสถาปนาสถาบันการศึกษาที่ ‘อยู่เหนือระเบียบ
กระทรวงศึกษาธิการและกฎหมาย

ด้วยเหตุนี้เอง แนวคิดสิทธิมนุษยชนจึงเป็นกรอบสำคัญในการวิเคราะห์การจัดตั้งกลุ่มและการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลว โดยเฉพาะในประเด็นด้านการละเมิดสิทธิมนุษยชนภายในโรงเรียน และระบบการศึกษาที่จำกัดสิทธิเสรีภาพในร่างกายของนักเรียนอันเป็นสิทธิตามธรรมชาติของพวกเขาตั้งแต่กำเนิดในฐานะมนุษย์ ซึ่งสิทธิเหล่านี้โดยเฉพาะสิทธิในชีวิตและร่างกายของนักเรียนควรได้รับการคุ้มครองจากรัฐโดยปราศจากข้อจำกัดทางกฎหมายและข้อจำกัดเชิงบริบททางสังคมในการบังคับใช้เพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้เรียน

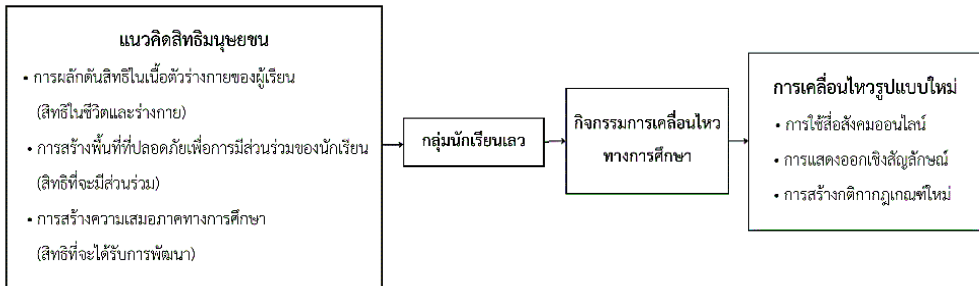
จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่พบว่า การเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมในปัจจุบันมีประเด็นในการขับเคลื่อนไม่ได้จำกัดเฉพาะเรื่องการเมืองและเศรษฐกิจ ประเด็นการเคลื่อนไหวยังได้ขยายไปในเชิงสังคมวัฒนธรรมและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น ในงานวิจัยของ วุฒิเมศร์ ไกรจริยาเวทย์ (2564) ได้แสดงถึงประเด็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวที่เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในชีวิตและร่างกายและการขับเคลื่อนในประเด็นด้านการศึกษาที่มีความประสงค์ให้ภาครัฐปรับปรุงแก้ไขระบบการศึกษาใหม่ให้มีความทันสมัยมากขึ้น นอกจากการขับเคลื่อนประเด็นของการเคลื่อนไหวที่มีความซับซ้อนมากขึ้นแล้วงานวิจัยดังกล่าวยังได้สะท้อนถึงวิธีการเคลื่อนไหวและการจัดกิจกรรมในการเคลื่อนไหวที่หลากหลายมากขึ้นกว่าเดิม โดยการเคลื่อนไหวในปัจจุบันแม้จะมีการใช้ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวแบบดั้งเดิมคือการเดินประท้วงบนท้องถนนหรือ

เรียกร้องผ่านกระบวนการทางการเมือง แต่ในการเคลื่อนไหวในปัจจุบันได้มีการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเคลื่อนไหว รวมถึงการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่เป็นการต่อสู้เชิงวัฒนธรรมตามที่งานวิจัยของ พชรพล ตั้งวงศ์วนิชย์, กานต์พิชชา จุลศรีไกรวัล, พิชชาภรณ์ บุญคำ และณัฐหทัย มานาดี (2564) ได้ศึกษาถึงลักษณะกิจกรรมการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวที่ทั้งการเคลื่อนไหวผ่านสื่อออนไลน์ การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ ในงานวิจัยของชัยนันท หาดูศิริรัตน์ และศศิธร ยุวโกศล (2565) และงานวิจัยของกมลวรรณ ทับทิมทอง (2566) ก็ได้อธิบายถึงการใช้สื่อออนไลน์อย่าง เฟซบุ๊กและทวิตเตอร์ ในการเคลื่อนไหวอีกหนึ่งช่องทาง จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ได้มีการพัฒนาวิธีการเคลื่อนไหวโดยใช้เทคโนโลยีมากยิ่งขึ้น รวมถึงการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์มากขึ้นเช่นกัน ซึ่งสามารถนำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาเป็นกรอบการวิเคราะห์ประเด็นการเคลื่อนไหวและวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวว่ามีลักษณะวิธีการเคลื่อนไหวแบบใด และมีประเด็นการเคลื่อนไหวทางการศึกษาในลักษณะใด

ดังนั้น จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้ทราบถึงวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวในปัจจุบันมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปโดยได้มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ มาประยุกต์ใช้ในการเคลื่อนไหวประเด็นข้อเรียกร้องทางการศึกษาที่เกิดขึ้นภายในสังคม รวมถึงการใช้พื้นที่สาธารณะในการระดมพลทั้งในพื้นที่สาธารณะเดิมอย่างการชุมนุมในท้องถนนหรือออกมา

เรียกร้องผ่านสื่อกระแสหลัก และพื้นที่สาธารณะใหม่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ที่ถือว่าการประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบันผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ ที่มีการถกเถียงถึงประเด็นทางสังคมที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ และการเคลื่อนไหว ในปัจจุบันของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่มีรูปแบบการ เคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Steve Buchler (2011) โดยกล่าว ไว้ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่จะเน้นการเคลื่อนไหวเชิง สัญลักษณ์ เป็นการเคลื่อนไหวแบบไม่มีแกนนำ นอกจากนี้ประเด็นการ ขับเคลื่อนในปัจจุบันจะมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นด้านสิทธิและเสรีภาพ ประเด็นด้านสังคมและวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น โดยที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่เพียง ประเด็นทางการเมืองและความขัดแย้งทางชนชั้นอีกต่อไป แนวคิด ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่จึงเป็นแนวคิดที่สำคัญสำหรับการ นำมาเป็นกรอบการวิเคราะห์วิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวใน การจัดกิจกรรมในการเคลื่อนไหวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยชิ้นนี้ คณะผู้วิจัย
ใช้แนวคิด 2 แนวคิด คือ 1) แนวคิดสิทธิมนุษยชน (Human Rights) และ
2) แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social
Movement) มีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดสิทธิมนุษยชน (Human rights) ตามนิยามของ จอร์จ ดิซธู
อภิชัย (2549) หมายถึง สิทธิสากลที่เป็นของมนุษย์ทุกคนโดยไม่มีการ
แบ่งแยก ไม่ว่าจะเป็นด้วย เพศ เชื้อชาติ ชนชั้น หรือสถานะพลเมือง อีกทั้งสิทธิ
นี้ยังติดตัวมนุษย์ตั้งแต่เกิดและยังครอบคลุมทั้งสิทธิส่วนบุคคล การเมือง
เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เนื่องจากชีวิตมนุษย์เกี่ยวข้องกับสังคมและรัฐโดย
หลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้เลือกใช้แนวคิดของจอร์จ ดิซธูอภิชัย
(2549) เป็นหลัก เนื่องจากแนวคิดนี้นั้นเชื่อว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิ
ที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิดและสอดคล้องกับข้อเรียกร้องของกลุ่มนักเรียนแล้ว

ทั้งนี้ ในการนำแนวคิดดังกล่าวมาวิเคราะห์ฐานคิดในการก่อเกิดเป็นกลุ่มนักเรียนเลว คณะผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ฐานคิดของกลุ่มนักเรียนเลวออกเป็น 3 ด้านด้วยกัน คือ การสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา การผลักดันสิทธิในชีวิตและร่างกาย และการสร้างพื้นที่ที่ปลอดภัยเพื่อการมีส่วนร่วมของนักเรียน

แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) เพื่อนำมาวิเคราะห์ การเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวที่เกิดขึ้นในการออกมาเรียกร้องประเด็นทางการศึกษา ซึ่งประเด็นที่ขับเคลื่อนของกลุ่มนักเรียนเลวเป็นประเด็นเคลื่อนไหวทางสังคมถือว่าเป็นประเด็นการเคลื่อนไหวตามแนวคิดของขบวนการเคลื่อนไหวรูปแบบใหม่ พร้อมทั้งการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวมีลักษณะการเคลื่อนไหวตามที่ Steve Bucheler (2011) กล่าวไว้ คือ การเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ การเคลื่อนไหวรูปแบบใหม่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยคณะผู้วิจัยได้นำแนวคิดของ ธนากร อินทร (2564) มาอธิบายขยายวิธีการใช้สื่อออนไลน์รูปแบบใหม่ และคณะผู้วิจัยได้นำการอธิบายลักษณะสำคัญของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545) มาใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์ โดยเฉพาะในประเด็นด้านการสร้างกติกาสังคมหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology)

1. ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาฐานคิดและการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ในประเด็นด้านการศึกษาของไทยผ่าน ‘กลุ่มนักเรียนเลว’ ” คณะผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ หนังสือ เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร บทความวิชาการ และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่คณะผู้วิจัยทำการศึกษา รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) คณะผู้วิจัยเลือกใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นรูปแบบการวิจัยที่แสวงหาความรู้ความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของตัวแสดง (Actor) ผ่านเงื่อนไขทางพื้นที่ในบริบทต่าง ๆ ซึ่งเป็นภาพสะท้อนความรู้ ความจริง ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงไปของสังคมที่ต้องอาศัยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการวิเคราะห์ตีความข้อมูลที่ขึ้นอยู่กับวิธีการศึกษา และเครื่องมือในการเก็บข้อมูล รวมถึงศักยภาพในการเก็บข้อมูลของผู้วิจัย ตลอดจนการตีความและสรุปข้อมูลที่ให้ความสำคัญกับสมมติฐานที่สามารถยืดหยุ่นตามลักษณะของข้อเท็จจริงในบริบททางสังคมที่มีพลวัตอยู่ตลอดเวลา โดยหลักฐานและสมมติฐานที่สมเหตุสมผลสามารถนำไปสู่ข้อสรุปหรือข้อเท็จจริงทางสังคมได้จากการทดสอบความถูกต้อง (Validity) ความน่าเชื่อถือ (Reliability) ของข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างละเอียดและครอบคลุมที่จะประมวลผลเป็นข้อสรุปทางสังคม เพื่อนำมาซึ่งคำตอบหรือข้อเท็จจริงที่จะนำไปสู่ข้อสรุป

ในทางสังคมหรือทางทฤษฎี เป็นผลให้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจึงไม่มีรูปแบบหรือแนวปฏิบัติที่ตายตัว แต่ยังสามารถดำรงความเป็นกลางในขั้นตอนของการเก็บข้อมูลกับการวิเคราะห์ข้อมูลได้ โดยคำนึงถึงความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้ทำการเก็บรวบรวม ตลอดจนการวิเคราะห์ที่นำไปสู่ข้อสรุปในทางสังคมหรือทฤษฎี (พิชญ์สินี ชมพุดำ และพิมพ์ทอง สังสุทิพงศ์, 2552 : 1-3)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ทีคณะผู้วิจัยนำมาใช้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในการทำงานวิจัยชิ้นนี้ ได้แก่

2.1 การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกใช้เครื่องมือดังกล่าวในการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนแล้วตั้งแต่การปรากฏตัวขึ้นครั้งแรก การเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนแล้ว และฐานคิดในการรวมกลุ่มและการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนแล้ว

2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์ในลักษณะสัมภาษณ์ลงลึกกับบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์จำนวนน้อยเพื่อสำรวจมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับความคิด แผนงานอย่างละเอียด (จำเนียร จวงตระกูล และคณะ, 2564) โดยการสัมภาษณ์มีคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถบอกเล่าในรายละเอียดใน

อย่างเต็มที่ การสัมภาษณ์ไม่ควรใช้บทสัมภาษณ์ในลักษณะบังคับให้ตอบหรือเป็นคำถามตัวเลือกแบบปลายปิด เช่น การบังคับให้ตอบ ใช่หรือไม่ และการสัมภาษณ์เชิงลึกควรเข้าใจเบื้องหลังของผู้ถูกสัมภาษณ์ เพื่อให้การสัมภาษณ์สามารถสัมภาษณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยคณะผู้วิจัยเลือกใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) โดยการวางกรอบของคำถามไว้ในลักษณะปลายเปิดเพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระตามที่อยู่ในภายใต้กรอบของคำถามในการเก็บข้อมูล (RESEARCHER THAILAND, 2563)

2.3 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) มีจำนวน 2 ท่าน ดังนี้

1. คุณณณพัฒน์ หวังไพสิฐ แกนนำกลุ่มนักเรียนเลว
2. คุณธนวรรณ สุวรรณपाल ตัวแทนจากกลุ่มครูขอสอน

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

แหล่งข้อมูลในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

3.1 แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ในงานวิจัยชิ้นนี้ประกอบด้วยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ซึ่งมีการกำหนดประเด็นคำถามไว้แล้วล่วงหน้าด้วยลักษณะคำถามแบบปลายเปิดและเชิงลึกที่เกี่ยวข้องในประเด็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลว

3.2 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ในงานวิจัยชิ้นนี้ประกอบด้วยข้อมูลที่มีผู้รวบรวมและศึกษาไว้แล้ว ได้แก่

เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร หนังสือ เว็บไซต์ Social media ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มนักเรียนแล้ว และอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่อง
ที่คณะผู้วิจัยต้องการศึกษา

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยชิ้นนี้ทางคณะผู้จัดทำได้นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยเริ่มจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องงานวิจัย ได้แก่ ฐานคิดของกลุ่มนักเรียนแล้ว รูปแบบวิธีในการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหว ประเด็นข้อเรียกร้องของกลุ่มนักเรียนแล้ว ในด้านการศึกษา เพื่อนำมาจัดระเบียบและวิเคราะห์ข้อมูลให้เห็นถึงฐานคิดของกลุ่มนักเรียนแล้ว วิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนแล้ว และผลกระทบหลังจากการเคลื่อนไหวในประเด็นด้านการศึกษาของกลุ่มนักเรียนแล้ว จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์มาเรียบเรียงประเด็นและนำมาวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนสรุปผลการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย (Results)

1. ฐานคิดของกลุ่มนักเรียนแล้วในการผลักดันปัญหาการศึกษาไทย

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มนักเรียนแล้วมีฐานคิดในการรวมกลุ่มและขับเคลื่อนประเด็นทางด้านการศึกษาสามประการด้วยกัน ได้แก่ 1) การผลักดันสิทธิในชีวิตและร่างกายของผู้เรียน 2) การสร้างความเสมอภาคทาง

การศึกษา และ 3) การสร้างพื้นที่ที่ปลอดภัยเพื่อการมีส่วนร่วมของนักเรียน ซึ่งฐานคิดดังกล่าวมีที่มาจากปัญหาทางการศึกษาไทยที่กระทบต่อสิทธิมนุษยชนของผู้เรียนทั้งสิ้น

ประการแรกการผลักดันสิทธิในชีวิตและร่างกายของผู้เรียนของกลุ่มนักเรียนเหล่านั้นมีรากฐานมาจากปัญหาอำนาจนิยมในสถานศึกษาซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้สิทธิในชีวิตและร่างกายผู้เรียนนั้นไม่ถูกคุ้มครอง จากการสืบทอดระเบียบวินัยเผด็จขาดแบบทหารที่มุ่งเน้นการกำกับควบคุมร่างกายของปัจเจกบุคคลอย่างเข้มข้นโดยเฉพาะทรงผม นับตั้งแต่การประกาศใช้ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 132 พ.ศ. 2515 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสถาปนาลักษณะอำนาจนิยมอย่างเป็นทางการผ่านโครงสร้างกฎหมาย อย่างไรก็ตามแม้ว่าประกาศดังกล่าวจะถูกยกเลิกไปแล้ว แต่การบังคับใช้ระเบียบวินัยที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้นได้รับการสืบทอดในฐานะค่านิยมและธรรมเนียมปฏิบัติของสถานศึกษาจวบจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ระเบียบดังกล่าวไม่เพียงแต่สร้างความชอบธรรมในการละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้เรียนเท่านั้น แต่รวมถึงการสร้างความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงในการลงโทษนักเรียนที่ทำผิดระเบียบวินัยอีกด้วย (ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์, 2564 : 289) ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้การละเมิดสิทธิมนุษยชนในสถานศึกษาไม่ว่าจะเป็น การบังคับใช้ระเบียบทรงผมสั้นเกรียน การลงโทษด้วยการกลั่นแกล้งและการเฆี่ยนตียังคงไม่ได้รับการแก้ไขจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับประสบการณ์ส่วนตัวของสมาชิกกลุ่มนักเรียนแล้ว

ประการที่สองการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาของกลุ่มนักเรียนเลวมีที่มาจากการตระหนักถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของนักเรียนทั้งในเชิงคุณภาพการศึกษาและการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมกันจากกระทรวงศึกษาธิการที่มีการบริหารแบบรวมศูนย์ส่งผลให้โรงเรียนไม่มีอำนาจ ประกอบกับรูปแบบการจัดสรรงบประมาณไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการที่เอื้อต่อโรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีจำนวนนักเรียนมากกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก จึงส่งผลให้โรงเรียนขนาดเล็กขาดแคลนทรัพยากรในการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพให้แก่เด็กในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของงบประมาณและบุคลากรครูที่ได้รับการจัดสรรจากส่วนกลาง จึงอาจกล่าวได้ว่าความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่เกิดจากการรวมศูนย์อำนาจและการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่มีประสิทธิภาพนั้นเป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาคุณภาพการศึกษาไทย สังเกตได้จากผลการทดสอบ PISA ในปี พ.ศ. 2565 ที่พบว่าผลคะแนนของโรงเรียนที่มีครูครบทุกระดับชั้นมักจะสูงกว่าโรงเรียนที่ครูขาดแคลน (The Potential, 2566)

ประการที่สามการสร้างพื้นที่ที่ปลอดภัยเพื่อการมีส่วนร่วมของนักเรียนมีที่มาจากการปัญหาการกีดกันการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะทางการเมืองจากปัจจัย 2 ประการด้วยกัน ได้แก่ ค่านิยมอาวูโสนิยมในสังคมไทยที่มักไม่ให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของเด็กและเยาวชน และโครงสร้างทางการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย สังเกตได้จากปัจจัย 3 ประการ คือ 1) กลไกการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นทางการมีอย่างจำกัด คือ สภาเด็กและเยาวชน ซึ่งกลไกสภาเด็กฯ ไม่มีประสิทธิภาพ

เท่าที่ควรในการเป็นตัวแทนของเด็กและเยาวชนในสังคมในการกำหนดนโยบาย อีกทั้งยังถูกกำกับควบคุมโดยระบบราชการผ่านกรมกิจการเด็กและเยาวชนที่กำหนดโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ มาแล้วโดยที่เด็กและเยาวชนไม่มีบทบาทอย่างแท้จริง และกลไกการเลือกตั้งระดับชาติที่จำกัดเฉพาะผู้ที่มีอายุครบ 18 ปีเท่านั้น (วรธร เลิศรัตน์, 2565 : ออนไลน์) ส่งผลไปยังปัจจัยต่อมานั้นคือ 2) เยาวชนไม่ได้เป็นฐานเสียงที่สำคัญของพรรคการเมือง แม้ว่าในปัจจุบันจะพรรคการเมืองจะมีนโยบายที่สอดคล้องกับเยาวชนมากขึ้น 3) ทศนคติของสังคมที่มองว่าเด็กไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับการเมือง เห็นได้จากการที่นักเรียนถูกกดดันติดตามจากเจ้าหน้าที่รัฐอย่างใกล้ชิด และจากครูภายในสถานศึกษาที่กดดันไม่ให้มีการแสดงออกหรือมีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกรูปแบบ เช่น โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย 2 จังหวัดสงขลา นักเรียนกลุ่มหนึ่งที่ชูสามนิ้วหลังร้องเพลงชาติ จากนั้นมีนักเรียนคนหนึ่งถูกเรียกตัวไปพบที่ห้องปกครองเพียงคนเดียว และมีการบอกกล่าวว่าครูไม่ได้ห้ามแต่ไม่สนับสนุนให้แสดงออก (ThaiPBS, 2563) เป็นต้น กล่าวคือ การผูกขาดบทบาทการกำหนดนโยบายสาธารณะของภาครัฐเป็นการลิดรอน รวมถึงกีดกันสิทธิที่จะมีส่วนร่วมและเสรีภาพในการชุมนุมของเด็กและเยาวชน

2. วิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลว

จากการศึกษาพบว่าวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวมีลักษณะเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ตามคำนิยามของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545) ดังนี้

1. ขบวนการเคลื่อนไหวไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าชนชั้นใดจะเป็นชนชั้นที่ออกมาเคลื่อนไหว ซึ่งกลุ่มนักเรียนเลวมีแกนนำส่วนใหญ่เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาเพียงเท่านั้น

2. ประเด็นการเคลื่อนไหวไม่ได้เป็นประเด็นที่คับแคบหรือเคลื่อนไหวเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนเสมอไป แต่ประเด็นการเคลื่อนไหวได้ขยายขอบเขตกว้าง และซับซ้อนมากขึ้น โดยประเด็นของกลุ่มนักเรียนเลวจะให้ความสำคัญกับประเด็นการศึกษาโดยเฉพาะการเคลื่อนไหวในประเด็นสิทธิมนุษยชนของผู้เรียนซึ่งถือว่าเป็นประเด็นที่คนในสังคมไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร

3. ขบวนการเคลื่อนไหวไม่หวังพึ่งกลไกรัฐสภาหรือพรรคการเมือง เพราะไม่มีความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อระบบการเมืองที่ดำรงอยู่ โดยการเข้าถึงแหล่งทุนในการทำกิจกรรมของกลุ่มนักเรียนเลวส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากองค์กรอิสระ องค์กรระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่กลุ่มนักเรียนเลวเคลื่อนไหว ดังนั้นกลุ่มนักเรียนเลวจึงเป็นอิสระไม่ต้องหวังพึ่งกลไกรัฐ พรรคการเมือง หรือกลุ่มทุน วิธีการเคลื่อนไหวและประเด็นของการเคลื่อนไหวจึงเป็นอิสระ

ไม่ต้องกังวลว่ากิจกรรมหรือประเด็นที่กลุ่มนักเรียนเลวเคลื่อนไหวจะ
กระทบกับกลุ่มที่สนับสนุน

4. เป้าหมายการเรียกร้องไม่ได้ต้องการแย่งชิงอำนาจของภาครัฐ
เหมือนในอดีต แต่ต้องการสร้าง “กติกากฎเกณฑ์ใหม่” เพื่อ
เปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้คนในสังคมและสร้างบรรทัดฐานร่วมกัน
ใหม่ ไม่ยึดถือในขนบธรรมเนียมเดิมที่ไม่สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่
เปลี่ยนแปลงไป ตามที่ Jurgen Habermas กล่าวไว้ (Jurgen
Habermas, 1981 อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545 : 1-3) ซึ่ง
ตรงกับเป้าหมายของกลุ่มนักเรียนเลวที่ต้องการเปลี่ยนความคิดของ
ผู้คนในสังคม

ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงนำวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่มา
เป็นกรอบแนวคิดในการอธิบายวิธีการเคลื่อนไหวหลักในการจัด
กิจกรรมของกลุ่มนักเรียนเลวทั้งหมด 3 วิธี คือ 1) การใช้สื่อสังคม
ออนไลน์ 2) การเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ และ 3) การสร้างกติกากฎ
เกณฑ์ใหม่

ประการแรกการใช้สื่อสังคมออนไลน์กลุ่มนักเรียนเลวถือเป็น
ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ที่มีวิธีเคลื่อนไหวที่แตกต่าง
จากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบเดิมโดยวิธีการเคลื่อนไหว
จะใช้วิธีการเคลื่อนไหวโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นหลักจากการศึกษา
ของคณะผู้วิจัยที่รวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ทำให้ทราบถึงวิธีการ
เคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้วิธีการ

เคลื่อนไหวทางสื่อสังคมออนไลน์ออนไลน์โดยที่กิจกรรมที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่มนักเรียนแล้วได้ว่าการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่มนักเรียนเลามีการใช้สื่ออยู่ด้วยกัน 2 วิธี คือ 1. ใช้สื่อเพื่อเป็นพื้นที่แสดงออกทางการเมือง โดยมีการแสดงเนื้อหาและแชร์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับประเด็นที่ออกมาเคลื่อนไหวรวมเพื่อให้เกิดการสร้างการรณรงค์ 2. การใช้สื่อออนไลน์ในการระดมคนและทรัพยากรเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงด้วยพลังของจำนวนผู้เข้าร่วมและการตอบรับจากสาธารณชน โดยกิจกรรมที่ไม่ได้มีการรวมตัวของผู้คน อย่างรายการต่างๆ ที่เผยแพร่ในเฟซบุ๊กแฟนเพจนักเรียนแล้วอย่างรายการ Weekly Recap รายการ Podcast เด็กเอ๋ยเด็กเลวและการเผยแพร่ภาพอินโฟกราฟิกหรือข่าวสารที่เกี่ยวกับประเด็นทางการศึกษา จะเป็นการใช้สื่อเพื่อใช้เป็นพื้นที่แสดงออกเพื่อสร้างความตระหนักรู้ร่วมกัน โดยมีการแสดงเนื้อหาและแชร์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับประเด็นที่ออกมาเคลื่อนไหวรวมเพื่อให้เกิดการสร้างการรณรงค์ส่วนกิจกรรมที่มีการรวมตัวของผู้คน เพื่อวัตถุประสงค์ในการระดมทรัพยากรอย่างกิจกรรมห้องเรียนรัฐมนตรี กิจกรรมถ่ายทอดสดละครเวที ตอน รื้อระบอบอำนาจนิยมเพื่อต้องการให้มีผู้ลงชื่อเสนอร่าง พ.ร.บ.ว่าด้วยสิทธิของผู้เรียน และกิจกรรมเลิกเรียนไปกระทรวงจะเป็นการใช้สื่อออนไลน์ในการระดมคนและทรัพยากรเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงด้วยพลังของจำนวนผู้เข้าร่วมและการตอบรับจากสาธารณชน

ประการที่สองการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ การเคลื่อนไหว
สัญลักษณ์ของกลุ่มนักเรียนเลวได้มีวิธีการเคลื่อนตามแนวคิดของ
Steve Buechler โดยกลุ่มนักเรียนเลวใช้สัญลักษณ์ในการเสียดสี-
ทำทนายอำนารัฐ เพื่อสะท้อนให้สังคมเห็นปัญหาภายในระบบ
การศึกษา เช่น กิจกรรมเลิกบังคับจับตาดที่มีข้อความเชิญชวนที่เสียดสี
และสะท้อนปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนผ่านระเบียบทรงผม การ
ใช้สัญลักษณ์ในการสร้างอัตลักษณ์ร่วมและการผลิตซ้ำนิยาม
ความหมายของสัญลักษณ์ของกลุ่มนักเรียนเลวเพื่อสร้างความรู้สึกร่วม
กันของคนในสังคมให้เกิดการตระหนักถึงปัญหาในระบบการศึกษา
และเพื่อให้ผู้คนในสังคมออกมาเคลื่อนไหวหรือให้การสนับสนุน
การเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวในประเด็นปัญหาการศึกษา เช่น
กิจกรรมคืนไม้เรียวบริเวณหน้ากระทรวงฯ กิจกรรมเลิกเรียนไป
กระทรวง และกิจกรรมละครเวที ตอน รื้อระบอบอำนานิยม กิจกรรม
เหล่านี้มีจุดประสงค์ในการเรียกร้องเพื่อยุติความรุนแรงภายในโรงเรียน
กิจกรรมดังกล่าวสามารถดึงดูดให้ผู้คนในสังคมสนับสนุนการ
เคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวผ่านการถกเถียงหรือการแสดงความคิดเห็น
บนพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์

ประการที่สามการสร้างกติกา กฎเกณฑ์ใหม่มีจุดประสงค์เพื่อ
เปลี่ยนทัศนคติของผู้คนในสังคมใหม่โดยการที่จะเปลี่ยนกติกา
กฎเกณฑ์ใหม่จำเป็นต้องนำวิธีการเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์
ประกอบกับวิธีการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์มาร่วมประยุกต์ใช้ในการ

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์และกระจายข่าวสาร รวมถึงการใช้สัญลักษณ์เพื่อเสียดสีผู้มีอำนาจและเพื่อการสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน จึงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงมาตรฐานการใช้ชีวิตใหม่ ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของการเปลี่ยนแปลงทางด้านกฎหมาย หรือการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ ในกรณีของการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนแล้ว มีจุดประสงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงความคิดและทัศนคติของผู้คนในสังคมให้ตระหนักถึงความสำคัญของหลักสิทธิมนุษยชนและตระหนักถึงปัญหาอำนาจนิยมภายในสถาบันการศึกษาที่เป็นปัญหาที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทย ส่งผลให้เกิดบรรทัดฐานทางสังคมที่ไม่ถูกต้อง เช่น การอดทนอดกลั้นต่อปัญหาการบังคับใช้กฎระเบียบอย่างเคร่งครัดโดยทั้งการเคลื่อนไหวผ่านสื่อออนไลน์และการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ของกลุ่มนักเรียนแล้ว ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของผู้คนในสังคมมากขึ้น ซึ่งเป้าหมายการเรียกร้องของ กลุ่มนักเรียนแล้วไม่ได้ต้องการแย่งชิงอำนาจของภาครัฐเหมือนในอดีต แต่ต้องการสร้าง “กติกากฎเกณฑ์ใหม่” ตามที่ Jurgen Habermas ได้กล่าวไว้ (Jurgen Habermas, 1981 อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545 : 1-3)

อภิปรายผล (Discussion)

ฐานคิดของกลุ่มนักเรียนเลวในการผลักดันปัญหาการศึกษาไทย

ฐานคิดหลักอันเป็นจุดเริ่มต้นในการจัดตั้งกลุ่มนักเรียนเลวและขับเคลื่อนประเด็นปัญหาทางการศึกษาให้สังคมได้รับรู้มีทั้งหมด 3 ประการด้วยกันได้แก่ 1) การสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาจากการขับเคลื่อนสะท้อนปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของไทยซึ่งเกิดขึ้นมาจากการรวมศูนย์อำนาจและทรัพยากรของรัฐ ส่งผลให้คุณภาพการศึกษาแต่ละพื้นที่ไม่เท่าเทียมกันและเป็นการผลักดันสิทธิที่จะได้รับการพัฒนาของเด็กและเยาวชนไทยให้ได้รับการศึกษาที่ดีมีคุณภาพอย่างเสมอภาคกัน 2) การผลักดันประเด็นสิทธิในชีวิตและร่างกายของนักเรียน จากการผลักดันประเด็นอำนาจนิยมในสถานศึกษาที่เป็นรากเหง้าของปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนภายในโรงเรียนไม่ว่าจะเป็นระเบียบทรงผมที่ไม่เคารพสิทธิในชีวิตและร่างกายของนักเรียนอันเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดและได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 การลงโทษด้วยการตีการใช้ความรุนแรงทางกายภาพซึ่งสร้างผลกระทบต่อนักเรียนทั้งร่างกายและจิตใจและเป็นการละเมิดสิทธิในชีวิตและร่างกายของนักเรียนเช่นกัน 3) การสร้างพื้นที่ปลอดภัยเพื่อการมีส่วนร่วมของนักเรียน จากการที่บทบาทของนักเรียนในฐานะเด็กและเยาวชนนั้นไม่ได้มีพื้นที่สำหรับการมีส่วนร่วมกับรัฐและสังคมมากเท่าที่ควรโดยเฉพาะกับกระบวนการกำหนดนโยบายของภาครัฐ อีกทั้งยังถูกกีดกันการมีส่วนร่วมจากช่องทางต่าง ๆ ของรัฐและถูกกีดกันจากค่านิยม ทศนะคติที่คนในสังคมยึดถือ ซึ่งการ

เคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวคือการยืนยันสิทธิทางการเมืองและสิทธิของเด็กและเยาวชนในการที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบาย และเป็นตัวแทนในการสะท้อนปัญหาต่าง ๆ ที่พบเจอให้รัฐและสังคมได้รับรู้ในฐานะพลเมืองเช่นเดียวกับผู้ใหญ่

วิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลว

จากรูปแบบกิจกรรมและวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวแสดงให้เห็นว่า กลุ่มนักเรียนเลวได้มีลักษณะใช้วิธีการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ผ่านการใช้สื่อออนไลน์ การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ และการสร้างกติกากฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการใช้ชีวิต โดยสามารถวิเคราะห์เป็นภาพรวมของการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวคือ กลุ่มนักเรียนเลวมีการใช้สื่อออนไลน์ใน การเผยแพร่ข่าวสาร สถานการณ์ทางการเมืองที่กำลังเกิดขึ้น การรณรงค์ด้านสิทธิมนุษยชนของผู้เรียนผ่านการจัดทำอินโฟกราฟิก และระดมพลผู้ที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวให้ออกมาเป็นหนึ่งในผู้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวบนท้องถนนกับกลุ่มนักเรียนเลวผ่านการโพสต์เชิญชวนบนแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ และแอ็กส์ ซึ่งลักษณะการนำสื่อออนไลน์มาใช้ในการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวสอดคล้องกับคำอธิบายของ ธนากรณ์ อินทร ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างสื่อออนไลน์และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่(ธนากรณ์ อินทร, 2564) ที่มองว่า สื่อออนไลน์เป็น “พื้นที่ของปัจเจก” ที่ประชาชนสามารถเข้ามาแสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้อย่างหลากหลาย ผ่านการแสดงความคิดเห็นบนโพสต์ หรือการแชร์เนื้อหา

ทางการเมืองต่าง ๆ จึงเปรียบเสมือนสื่อออนไลน์เป็นพื้นที่ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองอีกรูปแบบหนึ่ง จึงทำให้สื่อออนไลน์สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองผ่าน “พลังของจำนวนผู้เข้าร่วม” (ธนากรณ์ อินทร, 2564) ผ่านการสร้างแฟนเพจกลุ่มการเคลื่อนไหว หรือการสร้างกลุ่มเฉพาะในแต่ละแพลตฟอร์มออนไลน์ โดยกลุ่มนักเรียนเลวได้ตระหนักถึงความสำคัญของการใช้สื่อออนไลน์ โดยนอกจากการกระจายข่าวสารแล้ว ยังเป็นหนึ่งในวิธีการเคลื่อนไหวและการระดมพล จึงได้มีการจัดตั้งแฟนเพจต่าง ๆ ของกลุ่มนักเรียนเลวไว้ในแพลตฟอร์มออนไลน์ เพื่อระดมพล หนุนแรงค์ และเพื่อสื่อสารกับปัจเจกบุคคลให้เข้าร่วมการเคลื่อนไหว

นอกจากนี้ การเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวยังได้มีการจัดทำ การเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ในแต่ละกิจกรรม ซึ่งการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ของกลุ่มนักเรียนเลวจะเป็นในลักษณะของการเสียดสีทำทนายผู้มีอำนาจหรือเป็นการต่อต้านการครองอำนาจทางสังคมและการเมือง (Steve Buechler, 2011 อ้างใน สมชัย ภัทรธนานันท์, 2552 : 110-111) ตัวอย่างเช่น การจัดทำกิจกรรมเลิกบังคับจับตัด ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการละเมิดสิทธิในชีวิตและร่างกาย และสิทธิที่จะมีส่วนร่วมและเสรีภาพในการชุมนุม โดยสะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนของผู้เรียนที่มากพอจนทำให้เกิดเหตุการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนผ่านระเบียบบทลงโทษอยู่บ่อยครั้ง นอกจากการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์เพื่อเสียดสีและทำทนายการครองอำนาจของนักเรียนเลวแล้ว กลุ่มนักเรียนเลวยังได้มีการผลิตซ้ำสัญลักษณ์ เพื่อให้

สังคมเห็นถึงปัญหาและเป็นการกล่อมเกลาสังคมให้ตระหนักถึงปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในระบบการศึกษาไทย เช่น ในกิจกรรมเล็กเรียนไปกระทรวง กลุ่มนักเรียนเลวได้นำสัญลักษณ์ที่เคยมีการเคลื่อนไหวภายในสถาบันการศึกษาของนักเรียน ในแต่ละโรงเรียน เช่น การชูสามนิ้ว การผูกโบว์ขาว มาใช้ในเคลื่อนไหวอีกครั้งในกิจกรรม เพื่อสะท้อนและเน้นย้ำให้สังคมเห็นถึงปัญหาที่เกิดจากอำนาจนิยมภายในสถานศึกษาที่กำลังคุกคามนักเรียน ซึ่งความสามารถในการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ของกลุ่มนักเรียนเลวสามารถสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันให้คนในสังคมเข้ามาเป็นหนึ่งในผู้สนับสนุนกลุ่มนักเรียนเลวได้ ผ่านการแสดงสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงปัญหาในระบบการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายของ Steve Buechler คือ โครงสร้างทางชนชั้นมีบทบาทที่ลดน้อยลงต่อการทำให้เกิดการกระทำรวมหมู่ ดังนั้นการประกอบสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันภายในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องสร้างให้ผู้ที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่มีความรู้สึกร่วมกัน จึงจะเกิดการกระทำรวมหมู่ในปัจจุบัน (Steve Buechler, 2011 อ้างใน สมชัย ภัทรนานันท์, 2552 : 110-111)

การเคลื่อนไหวผ่านสื่อออนไลน์และการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ของกลุ่มนักเรียนเลว ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของผู้คนในสังคมมากขึ้น ซึ่งเป้าหมายการเรียกร้องของกลุ่มนักเรียนเลวไม่ได้ต้องการแย่งชิงอำนาจของภาครัฐเหมือนในอดีต แต่ต้องการสร้าง “กติกากฎเกณฑ์ใหม่” ตามที่ Jurgen Habermas ได้กล่าวไว้ (Jurgen Habermas, 1981

อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545 : 1-3) ประกอบกับบริบททาง
การเมืองในช่วงปี พ.ศ. 2563 ที่ได้มีกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม
รูปแบบใหม่ออกมาเรียกร้องและชุมนุมทางการเมืองโดยมีประเด็นที่
เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนอยู่หลากหลายประเด็น ทำให้ผู้คนในสังคม
ตระหนักในความสำคัญของสิทธิมนุษยชนมากขึ้น จึงได้ร่วมกันสนับสนุน
การเคลื่อนไหวผ่านพื้นที่สื่อออนไลน์และการเคลื่อนไหวบนท้องถนน และ
ในด้านปัญหาในระบบการศึกษาไทย สังคมไทยได้มีการถกเถียงถึงประเด็น
ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นซึ่งมีทิศทางในการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น สังเกตได้จาก
ประเด็นด้านระเบียบทรงผมหรือเครื่องแต่งกายของนักเรียน ที่หลังจากการ
ยกเลิกประกาศระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการไว้ทรงผมของ
นักเรียน พ.ศ. 2563 ส่งผลให้โรงเรียนหลายแห่งเริ่มมีการเปิดกว้างให้
นักเรียนมีอิสระในเนื้อตัวและร่างกายของตนเองมากขึ้น เช่น ระเบียบ
โรงเรียนมัธยมวัดธาตุทอง ว่าด้วยการไว้ทรงผมของนักเรียน พ.ศ. 2566
ในข้อที่ 1 ได้กำหนดให้นักเรียนชายและนักเรียนหญิงสามารถไว้ทรงผม
แบบใดก็ได้ตามความเหมาะสมและความเรียบร้อย นอกจากนี้ โรงเรียนวัด
ธาตุทองยังได้ตระหนักถึงความหลากหลายทางเพศ โดยสามารถให้นักเรียน
ไว้ทรงผมตามเพศวิถีของตนได้อย่างอิสระ แม้ว่าการยกเลิกระเบียบทรง
ผมของกระทรวงศึกษาธิการจะยังคงมีข้อกังขาและปัญหาในด้านการ
ละเมิดและการคุกคามนักเรียนอยู่บ้าง แต่สังคมไทยก็ไม่ได้ปล่อยผ่าน
เหมือนในอดีตที่ผ่านมา นับได้ว่าเป็นหนึ่งในความสำเร็จในการเคลื่อนไหว
ของกลุ่มนักเรียนแล้ว

สรุป (Conclusion)

กลุ่มนักเรียนเลวได้มีการรวมกลุ่มและมีการขับเคลื่อนกิจกรรมภายใต้ฐานคิดเกี่ยวกับการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา การผลักดันสิทธิในชีวิตและร่างกาย และการสร้างพื้นที่ที่ปลอดภัยเพื่อการมีส่วนร่วมของนักเรียน ผ่านกรอบแนวคิดสิทธิมนุษยชน โดยมีจุดประสงค์เพื่อที่จะแก้ปัญหาทางการศึกษาไทย 3 ปัญหาหลัก ได้แก่ 1) ปัญหาการรวมศูนย์อำนาจทางการศึกษา 2) ปัญหาอำนาจนิยมในสถานศึกษา 3) ปัญหาการกีดกันการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน ซึ่งทั้ง 3 ปัญหานี้กลุ่มนักเรียนเลวตระหนักว่าเป็นปัญหาหลักที่ควรแก้ไขและควรให้ความสำคัญ โดยกลุ่มนักเรียนเลวเป็นกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ โดยมีวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ 3 รูปแบบ คือ 1) การเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์มีการใช้สื่อเพื่อการเชื่อมต่อและการสื่อสารกันภายในกลุ่มและผู้คนที่น่าสนใจ ผ่านการแชร์ข้อมูล รูปภาพ วิดีโอ เพื่อการสร้างการรณรงค์ บนแพลตฟอร์มที่หลากหลายของกลุ่มนักเรียนเลว 2) การใช้สัญลักษณ์เพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน เพื่อดึงดูดให้มีผู้สนับสนุนการเคลื่อนไหวและมีกิจกรรมการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในลักษณะของการเสียดสี ทำลายผู้มีอำนาจ และ 3) การสร้างกติกากฎเกณฑ์ใหม่ เพื่อเปลี่ยนแปลงแนวคิดทัศนคติของผู้คนในสังคมใหม่ เพื่อให้ตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนของผู้เรียนและตระหนักถึงปัญหาเชิงโครงสร้างในระบบการศึกษาที่มีผลมาจากการรวมศูนย์อำนาจทางการศึกษา จึงส่งผลให้เกิด

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ปัญหาอำนาจนิยมในสถาบันการศึกษาและ
ปัญหาการกีดกันการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนที่ส่งผลให้เกิดการ
คุกคามและการละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญที่ฝังรากลึกมา
เป็นเวลานานและควรได้รับแก้ไขโดยเร็ว

คณะผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่าฐานคิดในการรวมกลุ่มและการเคลื่อนไหว
ของ “กลุ่มนักเรียนเลว” อยู่บนฐานคิดสิทธิมนุษยชนซึ่งแบ่งออกเป็น 3
สิทธิ คือสิทธิในชีวิตและร่างกาย สิทธิที่จะมีส่วนร่วมและเสรีภาพในการ
ชุมนุม สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ปัญหาทางการศึกษาไทย และ
การเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวในประเด็นด้านการศึกษาได้เคลื่อนไหว
ในรูปแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social
Movement) โดยมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวพร้อมกับการ
เคลื่อนไหวโดยใช้สัญลักษณ์เพื่อการสร้างกติกากฎเกณฑ์ใหม่ให้เกิดขึ้นใน
สังคมเพื่อต่อสู้เรียกร้องให้ผู้มีอำนาจรัฐ รวมถึงผู้คนในสังคมเข้าใจและให้
ความสำคัญกับเยาวชนและสิทธิมนุษยชนของผู้เรียนมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รัฐควรเร่งแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้งในด้านความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา
จัดการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมกันในทุกพื้นที่ ขจัดอำนาจนิยมใน
สถานศึกษา เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

อย่างแท้จริง และควรปรับปรุงให้การศึกษาไทยเคารพและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้เรียนตามที่ได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยชิ้นนี้ของคณะผู้วิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับกลุ่มนักเรียนเลวจึงทำให้ได้ความคิดเห็นและประสบการณ์ผ่านมุมมองของนักเคลื่อนไหวทางสังคม แต่ในขณะเดียวกัน คณะผู้วิจัยไม่ได้สำรวจความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาโดยตรง โดยเฉพาะคุณครู ผู้ที่มีอำนาจในกระทรวงศึกษาธิการ นักการเมือง และนักเรียน ที่เพียงพอ จึงส่งผลให้งานวิจัยชิ้นนี้ไม่สามารถสะท้อนความคิดเห็น มุมมอง ทศนคติ ที่มีต่อผลของการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวที่เพียงพอ ดังนั้น ในการจัดทำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มนักเรียนเลวในครั้งต่อไป ควรศึกษาความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง เช่น นักเรียน ครู ผู้ที่มีอำนาจในกระทรวงศึกษาธิการ นักการเมือง เพื่อสะท้อนให้เห็นมุมมองของสังคมว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวสามารถทำให้ทัศนคติของผู้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงและตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง มากน้อยเพียงใด รวมถึงควรมีการสัมภาษณ์ผู้ที่มีแนวคิดตรงข้ามกับกลุ่มนักเรียนเลวเพื่อเป็นการถ่วงดุลข้อมูล

เอกสารอ้างอิง (References)

- กมลวรรณ ทับทิมทอง. (2566). การเปรียบเทียบยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ของขบวนการเคลื่อนไหว “The Umbrella Movement” กับ “คณะประชาชนปลดแอก”. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร).
- กานต์พิชชา จุลศรีไกวัล, พชรพล ตั้งวงศ์วนิชย์, พิชชาภรณ์ บุญค้ำ และณัฐหทัย มานาดี. (2564). การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนแล้ว ในยุครัฐบาลประยุทธ์ จันทร์โอชา. สืบค้นเมื่อ 8 กันยายน 2566 จาก http://www2.huso.tsu.ac.th/ncom/csd/csdful_pdf196.
- จรัล ดิษฐาอภิชัย. (2549). บนหนทางสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายการศึกษา.
- จำเนียร จวงตระกูล และคณะ. (2564). ทางเลือกใหม่ในการสร้างแนวการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ. วารสารวิชาการการตลาดและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 8(2), 1-16.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2541). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

ธนากรณ์ อินทร. (2564). สื่อสังคมออนไลน์กับการประวัตรูปแบบใหม่ :
กรณีขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองไทย 2563. *วารสาร
รัฐศาสตร์พิจารณา* 8(16), 50-74.

ปรียวรรณ สุวรรณสุนย์. (2563). สิทธิเสรีภาพของประชาชนภายใต้
รัฐธรรมนูญศึกษาเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตยกับ
สังคมนิยม. [รายงานวิจัย]. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2566 จาก
[https://dl.parliament.go.th/bitstream/handle/20.500.13072/568414/2563_สิทธิเสรีภาพของประชาชน_ปรียวรรณ.
pdf?sequence=1%20](https://dl.parliament.go.th/bitstream/handle/20.500.13072/568414/2563_สิทธิเสรีภาพของประชาชน_ปรียวรรณ.pdf?sequence=1%20)

พิชญ์สินี ชมภูคา และพิมพ์ทอง สังสุทธิพงศ์. (2552). การวิจัยเชิง
คุณภาพ. [รายงาน]. สืบค้นเมื่อ 8 กันยายน 2566 จาก
<https://www.academia.edu/4209507/การวิจัยเชิงคุณภาพ>

ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. (2564). วินัยและการลงทัณฑ์ ในประวัติศาสตร์
การศึกษาไทย. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร* 17 (2),
283-316

วนัส ปิยะกุลชัยเดช. (2561). สิทธิมนุษยชน : ปัญหาในมโนทัศน์ และการ
นำเข้ามาในประเทศไทย. *วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช* 31(2), 6-24

วรธร เลิศรัตน์. (2565). ให้เสียงเยาวชนมี ‘ความหมาย’: เปิดกระบวนการ
นโยบายให้เยาวชนมีส่วนร่วม. [เว็บไซต์]. สืบค้นเมื่อ 13

ธันวาคม 2566 จาก <https://www.the101.world/youth-participation-in-policy-process/>

วุฒิเมศรี ไกรจรรยาเวช. (2564). *บทบาทของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม"กลุ่มนักเรียนเลว"ในการผลักดันนโยบายด้านการศึกษา*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ).

ศศิธร ยุกโกศล และชัยนันท หาดูศิริรัตน์. (2565). การใช้เฟซบุ๊กและทวิตเตอร์ในการรวมกลุ่มนักเรียนเลว เพื่อเคลื่อนไหวทางสังคม เรียกร้องปฏิรูปการศึกษาปี2563. *วารสารศาสตร์* 15(2), 101-149

ศุทธิกานต์ มีจัน. (ม.ป.ป). *นักเรียนเลว (น.ร.ล.)*. [เว็บไซต์]. สืบค้นเมื่อ 11 ธันวาคม 2566 จาก [http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=นักเรียนเลว_\(น.ร.ล.\)](http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=นักเรียนเลว_(น.ร.ล.))

สมชัย ภัทรธนานันท์. (2560). *ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการประท้วงทางการเมือง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: สำนักพิมพ์อินทนิล.

อรรรรณ ด่านวรวิจิตร. (2566). การปกป้องสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายของนักเรียนต่อการถูกลงโทษจากโรงเรียน. *วารสารลวรัตน์*. 5.(2), 92-109.

อรรถสิทธิ์ พานแก้ว. (2563). ประชามติร่างรัฐธรรมนูญและคำถามพ่วง.

[เว็บไซต์]. สืบค้นเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567 จาก

<http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=ประชามติร่าง>

รัฐธรรมนูญและคำถามพ่วง

iLaw-freedom. (2565). การชุมนุมปี 2563 ปริปดาแห่งความ

เปลี่ยนแปลง: พลังก่อตัวจากไหน มีพัฒนาการอย่างไร เราเจอ

อะไรมาบ้าง. [เว็บไซต์]. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2566 จาก

<https://freedom.ilaw.or.th/node/1059>

Researcher Thailand. (2563). เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลการ

วิจัยเชิงคุณภาพ. [เว็บไซต์]. สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2567 จาก

<https://researcherthailand.co.th/เทคนิคและวิธีการเก็บรวม>

ThaiPBS. (2563). ภาคนักเรียนแห่งประเทศไทย เปิดข้อมูลนักเรียนถูก

คุกคาม. [เว็บไซต์]. สืบค้นเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567 จาก

<https://www.thaipbs.or.th/news/content/295767>

The Potential. (2566). ‘ผลสอบ PISA’ กับความจริงที่ว่า ระบบ

การศึกษาไทยอ่อนแอ ความสามารถเด็กไทยลดลง. [เว็บไซต์].

สืบค้นเมื่อ 13 ธันวาคม 2566 จาก <https://thepotential>

[.org/social-issues/pisa-2022/](https://thepotential.org/social-issues/pisa-2022/)

ขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกัน ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึง ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

ชญานี แป้นแก้ว¹

อภิชา ชุตินวงศ์พิสิฐ²

Received: October 19, 2024; Revised: December 10, 2024;

Accepted: December 20, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ภายหลังการทำสงครามประกาศอิสรภาพและการประกาศใช้รัฐธรรมนูญใน ค.ศ. 1789 ได้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาแต่สตรีอเมริกันยังไม่สามารถลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ส่งผลให้เกิดขบวนการเพื่อเรียกร้องสิทธิการเลือกตั้งของสตรี อย่างไรก็ตามการเรียกร้องโดยแกนนำสตรีเพียง

¹ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ email: chayanee.pae@ku.th

² คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ email: apicha.c@ku.th

อย่างเดียวนั้นไม่อาจทำให้สตรีได้รับสิทธิการเลือกตั้งได้จนกระทั่งสตรีอเมริกันได้แสดงบทบาทอย่างสำคัญในการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 และอาศัยโอกาสนี้ในการชักจูงนักการเมืองให้เห็นความสำคัญของสิทธิสตรีกับการใช้สิทธิเลือกตั้ง เมื่อสิ้นสุดสงครามจึงได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้สตรีลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นครั้งแรกใน ค.ศ. 1920 แต่สตรีอเมริกันยังได้รับสิทธิในบางมลรัฐเท่านั้นเนื่องจากการเลือกปฏิบัติ เช่น การปฏิเสธสิทธิของสตรีที่ไม่รู้หนังสือในรัฐทางใต้ การเก็บภาษีเลือกตั้งเพื่อปฏิเสธการเลือกตั้งของพลเมืองที่ยากไร้ จนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 สตรีจึงได้รับสิทธิในการเลือกตั้งอย่างเท่าเทียมกันกับบุรุษ

คำสำคัญ: ขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้ง, สิทธิสตรีอเมริกัน, การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19

The American women's suffrage movement from the late of the nineteenth century to the early twentieth century

Chayanee Paenkaew³

Apicha Chutipongpisit⁴

Abstract

The article focuses on the women's suffrage movement in America from the late 19th century to the early 20th century. After the War of Independence and the adoption of the Constitution in 1789, presidential elections were held, but American women were unable to vote. This led to a movement advocating for women's voting rights. However, the efforts of female leaders alone were not sufficient to secure voting rights for women. It was not until American women played a

³ Faculty of Social Sciences, Kasetsart University email: chayanee.pae@ku.th

⁴ Faculty of Social Sciences, Kasetsart University email: apicha.c@ku.th

significant role in World War I and used this opportunity to convince politicians to accelerate women's rights. Thereafter, the Constitution was amended to allow women to vote for the first time in 1920. However, women gained the right to vote in certain states due to discriminatory practices such as denying voting rights to illiterate women in southern states and imposing poll taxes to exclude poor American citizens. It was not until the end of World War II that women were granted equal voting rights.

Keywords: American women's suffrage movement, American women's rights, 19th Amendment to the United States Constitution, The National Woman Suffrage Association (NWSA), The American Woman Suffrage Association (AWSA), The National American Woman Suffrage Association (NAWSA)

บทนำ

ปัจจุบันความเท่าเทียมทางเพศเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนเพื่อสร้างความสงบสุข มั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน (United Nations Sustainable Development, n.d.: Online) แต่ความเป็นจริงในสังคมสตรียังคงไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันกับบุรุษ ไม่ว่าจะเป็นการถูกปฏิเสธไม่ให้เข้ารับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน (United Nations, 2023: Online) การจ้างงานที่ไม่เท่าเทียม การแบ่งแยกงานระหว่างสตรีและบุรุษ การไม่ได้รับความคุ้มครองทางกฎหมาย การที่สตรีไม่สามารถมีอิสระในร่างกายของตนเองได้อย่างเต็มที่ (Emmaline Soken-Huberty, 2022: Online) รวมถึงการที่ไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะได้เท่าเทียมกับบุรุษ (Bastian, Pablo, Esteban, Hannah Ritchie, Joe and Max, 2023: Online; Lída Farré, 2013: 23)

สภาพสังคมที่ยังคงประสบกับปัญหาความเท่าเทียมทางเพศทำให้นักวิชาการหลากหลายสาขาให้ความสนใจประเด็นปัญหาสังคม ส่วนหนึ่งให้ความสนใจกับความพยายามของสตรีในการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองเพื่อให้พวกเขาเป็น “พลเมือง” เท่าเทียมบุรุษ ในกรณีของสหรัฐอเมริกา นั้น ภายหลังจากประกาศเอกราชได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1789 ซึ่งระบุให้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีของประเทศเป็นครั้งแรกแต่ยังคงกำหนดคุณสมบัติผู้มีสิทธิ์ลงคะแนนเสียง โดยต้องเป็นบุรุษที่มีทรัพย์สินภายในครอบครองเท่านั้น ส่งผลให้สตรีเริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับสิทธิในการเลือกตั้ง รวมถึงสิทธิในชีวิตและทรัพย์สินตามข้อกำหนดภายในรัฐธรรมนูญ

จนกระทั่งเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่สองในสหรัฐอเมริกาในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 สังคมที่เริ่มแบ่งงานกันทำส่งผลให้บุรุษมีอิสระในการออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ขณะที่สตรีมีหน้าที่เป็นเพียงแม่และภรรยาที่ดีเท่านั้น ด้วยเหตุนี้สตรีอเมริกันจึงเริ่มขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งเพื่อให้ตนเองหลุดจากพันธนาการที่กำหนดบทบาทของพวกเธอมาอย่างยาวนาน

ด้วยความสำคัญของประเด็นดังกล่าวจึงกลายมาเป็นที่มาของการศึกษาขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกัน ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 การต่อสู้เรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงการต่อสู้ของสตรี การตอบสนองจากรัฐและกลุ่มการเมือง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมอเมริกันที่กำลังก้าวไปสู่สังคมที่สร้างวัฒนธรรมความเท่าเทียมระหว่างบุรุษและสตรี

บททวนวรรณกรรม

งานที่ศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกัน ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ กลุ่มงานที่ศึกษาขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันซึ่งกล่าวถึงจุดเริ่มต้นที่ส่งผลให้สตรีอเมริกันจำเป็นอย่างที่จะต้องออกมาเรียกร้องสิทธิเลือกตั้ง ได้แก่ วัฒนธรรมของ

ความเป็นครอบครัวอเมริกัน (Culture of Domesticity) สร้างขึ้นเพื่อ
ครอบงำสตรีอเมริกันให้อยู่ภายในครัวเรือนเท่านั้น จนกระทั่งสตรีอเมริกัน
ก่อตั้งขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้ง (Michael McGerr, 1990: 864-885)
รวมถึงการศึกษาขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งผ่านตัวบุคคล อย่าง แครรี
แชปแมน แคตต์ (Carrie Chapman Catt, ค.ศ. 1859-1947) (Kevin S.
Amidon, 2007: 305-328) ซึ่งเสนอว่า แครรี แชปแมน แคตต์ เป็นผู้ที่
สานต่อขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้ง จนทำให้สตรีอเมริกันสามารถได้รับ
สิทธิเลือกตั้งในค.ศ. 1920 ได้สำเร็จ โดยแคตต์ได้ยกทฤษฎีทางสังคมของ
ดาร์วิน (Social Darwinism) เพื่อใช้ตอบคำถามระหว่างการเรียกร้องสิทธิ
การเลือกตั้ง แคตต์เห็นว่าสิทธิสตรีและสันติภาพโลกเป็นเรื่องราวปกติไป
ของวิวัฒนาการของมนุษย์จากความป่าเถื่อนเข้าสู่อารยธรรมขั้นสูง รวมทั้ง
การที่แคตต์กล่าวถึงคำบางคำ ตัวอย่างเช่น เฟมินิสต์ (Feminist) ซึ่งใน
ขณะนั้นยังเป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ คนในสังคมจึงคิดว่าเป็นแนวคิดที่รุนแรง
แต่แคตต์ให้ความเห็นว่าเฟมินิสต์เป็นวิวัฒนาการเช่นเดียวกับการที่คนใน
สังคมเข้าใจประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อสตรีอเมริกันได้รับ
สิทธิเลือกตั้งในค.ศ. 1920 แคตต์ยังคงทำหน้าที่สนับสนุนสตรีทั่วโลกให้มี
สิทธิทัดเทียมกับบุรุษ นำไปสู่การสนับสนุนกลุ่ม International Woman
Suffrage Alliance (IWSA) ที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง ความเท่า
เทียม และการเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับสตรีซึ่งได้รับการรับรองจาก
องค์การสหประชาชาติ (United Nations) (Iowa State University, n.d.:
Online; International Alliance of Women, n.d.: Online)

กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มงานที่ศึกษาวัฒนธรรมทางด้านสังคมของสตรีอเมริกัน ศึกษาค่านิยมของสตรีอเมริกันที่ถูกครอบงำโดยศาสนาทำให้เห็นว่าศาสนาและความกตัญญูเป็นหัวใจสำคัญของคุณธรรมสำหรับสตรีอเมริกันในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 (Barbara Welter, 1966: 151-174) ยังมีการศึกษาเปรียบเทียบประวัติศาสตร์ความเปลี่ยนแปลงของการทำงาน วัฒนธรรมสตรีอเมริกัน และสตรีนิยมระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากเศรษฐกิจของอเมริกาเปลี่ยนแปลงไป โดยอดีตสตรีอเมริกันทำงานอยู่เพียงภายในบ้านเท่านั้น แต่เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เศรษฐกิจมีส่วนสำคัญที่ทำให้สตรีต้องปรับการใช้ชีวิตของตนเองในการออกมาทำงานภายในโรงงานอุตสาหกรรมมาก ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมจากบ้านสู่โรงเรียนหรือสถานที่ทำงานมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามบทบาทของสตรีในสังคมอเมริกันเกิดขึ้นจากความต้องการยกระดับครอบครัวของพวกเขาไปสู่สถานะ “ชนชั้นกลาง” (Leila J. Rupp, 1981: 275-284)

กลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มงานที่ศึกษาสังคมและการตอบสนองต่อขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกัน งานกลุ่มนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าการเรียกร้องมาพร้อมกับการต่อต้านอยู่เสมอ โดยการต่อต้านขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ กลุ่มที่ต่อต้านสิทธิการทำแท้งและการแก้ไขสิทธิความเท่าเทียม (The Equal Rights Amendment ERA) คนในกลุ่มนี้จะมีสถานะทางสังคมหรือเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ รวมทั้งพวกกลุ่มศาสนาต่าง ๆ กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มสตรีที่

จำเป็นต้องพึ่งพาบุรุษเนื่องจากสตรีในกลุ่มนี้ต้องการรักษาวัฒนธรรมความเป็นครอบครัวอเมริกันให้คงอยู่ (Jerome L. Himmelstein, 1986: 1-15) นอกจากนี้เมื่อขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันนั้นเติบโต บุรุษยังเริ่มกระแสดังสตรีที่เกลียดชังสตรี เพราะเห็นว่าเป็นวิกฤตใหญ่ที่สร้างผลกระทบถึงความเป็นชายดั้งเดิมที่ส่งสมมานี้ ผ่านแผ่นพับของศาสนา บทความทางการแพทย์ และจุลสารทางการเมือง ซึ่งบุรุษมักจะนำเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับระเบียบภายใต้กฎหมายของธรรมชาติเพื่อควบคุมสตรี แต่สุดท้าย บุรุษก็ไม่สามารถต้านทานการเติบโตของขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันได้อีกต่อไป (Michael S. Kimmel, 1987: 261-283)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีอเมริกันภายหลังการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19 ใน ค.ศ. 1920

วิธีดำเนินงานวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงเอกสารโดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารขั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ได้แก่ หนังสือ

วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ และข้อมูลออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกัน ได้แก่ จดหมายโต้ตอบของจอห์น อัดัม และแอปีเกล อัดัม จอห์น อัดัม ผู้มีบทบาทในการปฏิวัติอเมริกา ซึ่งต่อมาเขาได้รับตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาคนที่ 2 แอปีเกล อัดัม ผู้ที่พยายามสนับสนุนสิทธิสตรีภายในรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา หนังสือพิมพ์ออนไลน์จาก Library of Congress นอกจากนี้ยังมีข้อมูลสถิติจากการรายงานผู้มาใช้สิทธิ์เลือกตั้งในปีแรกหลังจากการแก้ไขเพิ่มเติมข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19 ค.ศ. 1920 ที่เปิดโอกาสให้สตรีอเมริกันได้มีส่วนร่วมในการเลือกตั้งเป็นครั้งแรก

สถานะทางสังคมของสตรีอเมริกันกับจุดเริ่มต้นของขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งในคริสต์ศตวรรษที่ 19

เมื่อประเทศสหรัฐอเมริกาประกาศเอกราชได้เกิดปัญหาการวางโครงสร้างการปกครองแบบสมาพันธรัฐภายใต้ธรรมนูญแห่งสมาพันธรัฐ (The Articles of Confederation) ซึ่งให้อำนาจกับรัฐบาลมลรัฐมากเกินไปจนขาดความเป็นเอกภาพ ส่วนรัฐบาลกลางที่บริหารโดยรัฐสภาถูกจำกัดอำนาจทั้งในด้านการป้องกันประเทศ การมีกองทหาร และงบประมาณ ส่งผลให้มีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ คือ รัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1787 พร้อมกับการเลือกตั้งประธานาธิบดีคนแรกของประเทศซึ่งในระยะต่อมาส่งผลให้แนวคิดเรื่องความเสมอภาคภายในสังคมอเมริกันเริ่มก่อตัวขึ้น

อย่างไรก็ดี สังคมอเมริกันปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ให้ความสำคัญกับความเสมอภาคเฉพาะเรื่องทางสถานะสังคมหรือสถานะทางเศรษฐกิจเท่านั้นซึ่งไม่รวมการมีส่วนร่วมทางการเมือง (เชนค อารมย์สุวรรณ, 2547: 10-11) อธิบายว่าปัจจัยสำคัญที่จะทำให้พลเมืองอเมริกันได้รับความเสมอภาค คือ ทรัพย์สินส่วนบุคคล ด้วยเหตุนี้ผู้ที่มิสิทธิ์ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งคณะผู้เลือกตั้งได้ต้องเป็นบุรุษที่มีทรัพย์สินอยู่ในครอบครองเท่านั้น ถือว่าสตรีอเมริกันที่อาศัยอยู่ในสังคมนั้นไม่ใช่พลเมืองเนื่องจากสตรีถูกกีดทับด้วยวัฒนธรรมความเป็นครอบครัวอเมริกัน (Culture of Domesticity) ที่สตรีอเมริกันเป็นเพียงทรัพย์สินของบิดาหรือสามี (Mary Beth Norton, 1988: 7)

วัฒนธรรมความเป็นครอบครัวอเมริกันกำหนดบทบาทและหน้าที่ของทุกคนในครอบครัว โดยสตรีอเมริกันจะต้องมีคุณธรรมที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ความกตัญญู ความบริสุทธิ์ ความอ่อนน้อมถ่อมตน และความเป็นแม่ศรีเรือน (Barbara Welter, 1966: 152) ซึ่งครอบงำความคิดให้สตรีเห็นถึงความสำคัญของศาสนาและความกตัญญูมากกว่าสิ่งใด นอกจากนี้สตรีจะถูกตักเตือนอยู่เสมอว่าพวกเธอไม่ควรแสวงหาความรู้ เพราะความรู้เหล่านั้นจะพรางพวกเธอออกไปจากอ้อมแขนของพระเจ้า และหากผู้ใดที่ศึกษาหาความรู้ก็จะยิ่งเกิดอันตรายมากขึ้นเท่านั้น วัฒนธรรมความเป็นครอบครัวอเมริกันนั้นยังกำหนดให้เหล่าภรรยาต้องช่วยเหลือสามีของตนเองในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเป็นเพื่อนคู่คิด การเป็นแม่ที่ดี หรือการเป็นแม่ศรีเรือน (Barbara Welter, 1966: 154) สตรี

อเมริกันจึงมีเพียงกิจกรรมที่ทำได้ภายในที่อยู่อาศัยเท่านั้น ดังนั้นวัฒนธรรมความเป็นครอบครัวอเมริกันจึงเป็นสิ่งที่คอยกีดกันไม่ให้สตรีอเมริกันมีสิทธิและเสรีภาพภายในสังคมเท่ากับบุรุษ บุรุษพยายามควบคุมไม่ให้สตรีเข้ามาแบ่งปันผลประโยชน์จากกลุ่มของพวกเขา ไม่ว่าจะเป็นในทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมืองเพราะหากสตรีเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง บุรุษเห็นว่าอำนาจในการควบคุมด้านต่าง ๆ จะลดน้อยลง กลัปกกลายเป็นว่าเรื่องของการเมืองจะอยู่ในห้องโถง ห้องถนน หรือทุ่งนาซึ่งพื้นที่เหล่านี้ไม่ใช่พื้นที่ของสตรีอเมริกัน (Michael McGerr, 1990: 864-885) นอกจากนี้ หากพิจารณาถึงประโยคภายในคำประกาศอิสรภาพและรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1787 เช่น คนทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน (all men are created equal) หรือการกล่าวถึงบุรุษจะใช้คำว่า “person” “persons” รวมทั้ง “people” (Mary Beth Norton, 1988: 7) ซึ่งหมายถึงบุรุษเท่านั้น ไม่ได้รวมสตรี เด็ก หรือทาส สะท้อนให้เห็นว่า ในระยะแห่งการสร้างชาติ “สตรี” ถูกกีดกันออกจากสังคมอเมริกาและถูกมองในฐานะ “บุคคลชั้นสอง” ที่มีสถานะและสิทธิแตกต่างจากบุรุษ

เมื่อถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ขบวนการเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมทางเพศเริ่มแพร่หลายในสังคมอเมริกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสิทธิเลือกตั้งของสตรี เนื่องจากสังคมอเมริกันถือว่าสตรีเป็นเพียงทรัพย์สินของบิดาหรือสามี อีกทั้งยังถูกปิดกั้นโอกาสในการมีส่วนร่วมในสังคม ส่งผลให้สตรีพยายามเรียกร้องสิทธิของตนเองมากขึ้น ดังเช่นกรณีของ เอลิซาเบธ เคดี้ สแตนตัน (Elizabeth Cady Stanton, ค.ศ. 1815-1902) สร้างการ

เคลื่อนไหวของขบวนการสิทธิเลือกตั้งสตรีอเมริกันผ่านการประชุมภายในโบสถ์ Wesleyan ที่ Seneca Falls วันที่ 19-20 กรกฎาคม ค.ศ. 1848 (National Constitution Center, 2019: Online; Patricia F. Dolton, Aimee Graham, 2014: 31-33) ซึ่งการเคลื่อนไหวในครั้งนี้ได้ทำร่วมกับนางลูเครเทีย มอตต์ (Lucretia Mott, ค.ศ. 1792-1880) เพื่อหารือเกี่ยวกับสภาพสังคม หน้าที่พลเมือง และศาสนาของสตรีอเมริกัน ประเด็นสำคัญในการประชุมครั้งนี้ คือ สิทธิสตรี เนื่องจากการถูกกดขี่ข่มเหง ไม่คำนึงถึงความสุข โดยที่ผูกขาดสิทธิทั้งหมดในตัวของสตรีไว้ที่บุรุษเพียงผู้เดียว (Paul S. Boyer, 2001: 835-836)

ภายในการประชุมได้เกิดร่าง The Declaration of Sentiments ที่ไม่เพียงแต่สนับสนุนสตรีอเมริกันเรื่องสิทธิการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเท่านั้น แต่ยังยืนยันว่าสตรีจะได้รับการยอมรับสิทธิและสิทธิพิเศษทั้งหมดที่เป็นของพวกเขานในฐานะพลเมือง (Paul S. Boyer, 2001: 836; Ellen Carol DuBois, 1999: 41-47) เนื่องจากสตรีถูกกดทับด้วยลัทธิปิตาธิปไตย ได้แก่ การไม่ได้รับสิทธิในการลงคะแนนเสียง การไม่มีสิทธิในการทำสัญญา การไม่ได้รับสิทธิในมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะ การไม่ได้รับสิทธิให้สามารถเป็นตัวแทนรัฐบาลได้ การไม่ได้รับสิทธิในทรัพย์สินหลังแต่งงาน การไม่ได้รับความเท่าเทียมในกฎหมายหย่าร้าง การไม่ได้รับความเท่าเทียมทางการศึกษา รวมทั้งการไม่ได้รับสิทธิความเท่าเทียมในการจ้างงาน (Carrie L. Cokely, 2023: Online) ซึ่งร่างที่เกิดขึ้นได้รับการลงนามจากสตรี 68 คน และบุรุษ 32 คน ด้วยเหตุนี้ประชุมที่ Seneca Falls ได้เป็น

จุดเริ่มต้นและแรงบันดาลใจให้กับขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 (National Constitution Center, 2019: Online)

ขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกัน ค.ศ. 1869-1920

ภายหลังการประชุมที่ Seneca Falls เพื่อเรียกร้องสิทธิการเลือกตั้งของสตรีอเมริกัน ส่งผลให้ภายหลังสิ้นสุดสงครามกลางเมืองอเมริกันใน ค.ศ. 1865 เกิดผู้นำคนสำคัญของขบวนการ ได้แก่ เอลิซาเบธ แคดี้ สแตนตัน (Elizabeth Cady Stanton, ค.ศ. 1815-1902) (Britannica, 2018: Online) และ ซูซาน บราวน์เนล แอนโทนี (Susan B. Anthony, ค.ศ. 1820-1906) เมื่อค.ศ. 1869 ทั้งสองคนได้ก่อตั้งขบวนการ The National Woman Suffrage Association (NWSA) ที่ นิวยอร์ก (New York) โดยเอลิซาเบธ แคดี้ สแตนตัน ได้แสดงความคิดเห็นว่าไม่เห็นด้วยกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 15 (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2547: 43) ที่จะให้สิทธิเพียงแต่บุรุษผิวสีในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง สแตนตันเห็นว่าสตรีอเมริกันทุกคนควรได้สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งพร้อมกับบุรุษผิวสี (Alison Lange, 2015: Online)

แต่เมื่อข้อเรียกร้องของขบวนการ NWSA ไม่ได้รับการตอบรับจากรัฐบาลทำให้ในทศวรรษ 1870 สแตนตัน และแอนโทนี พยายามผลักดันให้สตรีอเมริกันออกไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการ

ดำเนินกิจกรรมแบบ “เผชิญหน้า” กับรัฐบาลมากยิ่งขึ้นเพราะในช่วงเวลานั้นสตรีอเมริกันยังไม่มีสิทธิลงคะแนนเสียง ดังนั้นการออกไปลงคะแนนเสียงเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย กลุ่มสตรีที่เข้าร่วมจึงอ้างถึงข้อเท็จจริงในรัฐธรรมนูญและการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 14 (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2547: 42-43) ที่ให้สิทธิแก่สตรีอเมริกันไปโดยอ้างอิงจากการที่เอกสารมีการใช้คำว่า “บุคคล” แทนคำว่า “บุรุษ” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า สตรีก็มีสิทธิออกไปใช้เสียงเลือกตั้งเช่นเดียวกับบุรุษที่ถูกรัฐบาลรับรองให้เป็นพลเมืองอเมริกัน (Francis Minor, 2021: Online) อย่างไรก็ตามต่อมาแอนโทนีถูกจับกุมดำเนินคดีตามกฎหมายระหว่างค.ศ. 1872-1873 และศาลฎีกาสหรัฐอเมริกายังคงปฏิเสธข้อโต้แย้งของขบวนการ NWSA (Encyclopedia Virginia, n.d.: Online) ซึ่งเป็นขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อช่วยเหลือสตรีอเมริกันโดยเฉพาะ (Paul S. Boyer, 2001: 836)

นอกจากนี้สแตนตันและแอนโทนี ยังร่วมกันก่อตั้งหนังสือพิมพ์ *The Revolution* ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์อย่างเป็นทางการของขบวนการ NWSA โดยหนังสือพิมพ์ได้เผยแพร่ตั้งแต่เดือนมกราคม ค.ศ. 1868 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1872 หนังสือพิมพ์ถูกเรียบเรียงโดยแอนโทนี และ ปาร์กเกอร์ พิลส์เบอรี (Parker Pillsbury, ค.ศ. 1809-1898) รวมทั้งได้รับทุนสนับสนุนจาก จอร์จ ฟรานซิส เทรน (George Francis Train, ค.ศ. 1829-1904) นักธุรกิจผู้ร่ำรวยที่เชื่อมโยงกับพรรคเดโมแครต

ในช่วงที่หนังสือพิมพ์ *The Revolution* ได้ดำเนินการอยู่นั้น แม้ว่ายอดจำหน่ายจะไม่เกิน 3,000 เล่มแต่ก็มีอิทธิพลต่อสังคมก็มิอย่าง

มหาศาล เนื่องจากเนื้อหาภายในหนังสือพิมพ์นั้นปรากฏหัวข้อต่าง ๆ ที่ไม่ได้กล่าวถึงในหนังสือพิมพ์กระแสหลักในช่วงนั้น ได้แก่ เรื่องเพศศึกษา การข่มขืน ความรุนแรงในครอบครัว การหย่าร้าง การค้าประเวณี และสิทธิที่เกี่ยวข้องกับการสืบพันธุ์เพื่อเชื่อมโยงถึงการเปลี่ยนแปลงสิทธิของสตรีอเมริกันในสังคม สะท้อนให้เห็นถึงความยากลำบากของสตรีที่เคยพบเจอเพื่อให้สตรีสามารถกำหนดคุณภาพชีวิตของตนเองผ่านสิทธิการเลือกตั้งด้วยเหตุนี้หนังสือพิมพ์ *The Revolution* จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการดึงดูดสตรีอเมริกันที่อยู่ในชนชั้นแรงงานให้เข้าร่วมขบวนการ NWSA อีกทั้งยังเป็นกระบอกเสียงให้กับสหภาพแรงงานจากการเลือกปฏิบัติกับคนงานสตรี และข้อกังวลในการทำงาน (Britannica, 1999: Online)

อย่างไรก็ตามขบวนการ NWSA ก็ได้แสดงออกถึงการต่อสู้ภายในพื้นที่สาธารณะอย่างไม่ย่อท้อ ไม่ว่าจะเป็นการให้ความรู้กับสตรีอเมริกันผ่านหนังสือพิมพ์ *The Revolution* ซึ่งมีส่วนชักจูงให้สตรีชนชั้นแรงงานเข้าร่วมขบวนการเพิ่มมากขึ้น เช่น การเรียกร้องให้สตรีอเมริกันได้รับค่าจ้างที่เป็นธรรมผ่าน การเรียกร้องให้สตรีอเมริกันออกไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งตามการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 14 ถึงแม้ว่าในช่วงแรกของการก่อตั้งขบวนการ NWSA จะยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าไหร่นักแต่การเคลื่อนไหวของขบวนการ NWSA กลายเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19 ในค.ศ. 1920 ซึ่งจะนำไปสู่การได้รับสิทธิในการเลือกตั้งของสตรีอเมริกันต่อไป

ในค.ศ. 1869 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเกี่ยวกับการก่อตั้งขบวนการ NWSA ได้เกิดขบวนการเรียกร้องที่สำคัญอีกขบวนการหนึ่ง คือ The American Woman Suffrage Association (AWSA) ตั้งขึ้นที่เมืองบอสตัน ในมลรัฐแมสซาชูเซตส์ ก่อตั้งโดย ลูซี สโตน (Lucy Stone, ค.ศ. 1818-1893) เฮนรี บราวน์ แบล็คเวลล์ (Henry Browne Blackwell, ค.ศ. 1825-1909) จูเลีย วอร์ด ฮาว (Julia Ward Howe, ค.ศ. 1819-1910) และโทมัส เวนท์เวิร์ธ ฮิกกินสัน (Thomas Wentworth Higginson, ค.ศ. 1823-1911)

แม้ว่าขบวนการ NWSA และขบวนการ AWSA จะมีเป้าหมายในลักษณะเดียวกัน คือ การเรียกร้องสิทธิการเลือกตั้งให้กับสตรี แต่ทั้งสองขบวนการกลับขัดแย้งกันในเรื่องลักษณะการเคลื่อนไหวและการดำเนินการ ขบวนการ AWSA สนับสนุนการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 14 รวมทั้งการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 15 ให้มีความสำคัญกับการให้สิทธิคนเชื้อสายแอฟริกัน เนื่องจากสโตนเชื่อว่าสตรีจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลาอีกสักระยะหนึ่ง เพื่อให้สตรีเข้าใจสิทธิของตนเอง และยังคงยึดมั่นในวิสัยทัศน์ของสิทธิสากล ขบวนการ AWSA ยังได้เปิดโอกาสให้บุรุษเข้ามามีส่วนร่วมในเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันและยังได้มอบตำแหน่งผู้นำของขบวนการให้กับบุรุษอีกด้วย นอกจากนี้ขบวนการ AWSA ยังมีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพรรครีพับลิกันซึ่งส่งผลให้ขบวนการ AWSA มีความเป็นอนุรักษ์นิยมสูงและพยายามรักษาความสัมพันธ์อันดีกับนักการเมือง โดยจะไม่กล่าวถึงสิ่งที่สร้างผลเสียให้กับพรรคการเมืองที่สนับสนุนขบวนการ ทำให้ขบวนการ AWSA มุ่งเน้นการแก้ไขสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันใน

ระดับมลรัฐเป็นอย่างแรก ผู้นำขบวนการ AWSA เชื่อว่ากฎหมายสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันจะค่อย ๆ ก้าวเข้าสู่การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญได้เองหากสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันมีความสำคัญมากพอ แต่ขบวนการ NWSA ยืนยันอย่างชัดเจนว่าสตรีอเมริกันผิวขาวมีสิทธิ์เหนือกว่าบุรุษผิวสี ในฐานะผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ต้องการให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญฉบับที่มอบสิทธิเลือกตั้งให้กับสตรีโดยเฉพาะ ไม่เข้าร่วมกับพรรครีพับลิกัน และแกนนำ NWSA แยกหักกับพันธมิตรที่ร่วมต่อสู้ในสงครามกลางเมือง เพื่อสร้างขบวนการสนับสนุนสิทธิสตรีที่เป็นอิสระจากกลุ่มอื่น ๆ โดยขบวนการ NWSA เห็นว่าถ้านำบุรุษเข้ามาในขบวนการอาจจะไม่ได้เข้าใจถึงการเรียกร้องสิทธิของสตรีอเมริกันอย่างแท้จริง เนื่องจากบุรุษได้รับสิทธิในการลงคะแนนเสียงตั้งแต่ประเทศสหรัฐอเมริกาประกาศอิสรภาพ

ในค.ศ.1870 ขบวนการ AWSA ได้ดำเนินการเรียกร้องสิทธิการเลือกตั้งให้กับสตรีอย่างเข้มข้นมากขึ้นโดยก่อตั้งหนังสือพิมพ์ *The Woman's Journal* ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อวันที่ 8 มกราคม ค.ศ. 1870 การเผยแพร่หนังสือพิมพ์ฉบับนี้มีส่วนช่วยให้ขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันที่กำลังเติบโตประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็วเนื่องจากเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ เช่น สรุปการประชุมของขบวนการ AWSA การหารือเกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้ง กลยุทธ์โดยละเอียดของขบวนการ AWSA ในอนาคต ส่งผลให้แนวทางและการดำเนินการของขบวนการเป็นที่รับรู้อย่างแพร่หลายมากขึ้น นอกจากนี้

หนังสือพิมพ์ยังอุทิศให้กับผลประโยชน์ของสตรีในหลากหลายแง่มุม เช่น ส่งเสริมความเท่าเทียมทางการศึกษา อุตสาหกรรม กฎหมาย รวมถึงประเด็นอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ให้กับผู้อ่าน เช่น การค้าประเวณี การทำแท้ง และการคุมกำเนิด โดยหนังสือพิมพ์ *The Woman's Journal* ถือว่าเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีความเป็นกลางมากกว่าหนังสือพิมพ์ *The Revolution* ของขบวนการ NWSA (Britannica, n.d.: Online)

แม้ว่าขบวนการ NWSA และขบวนการ AWSA จะพยายามดำเนินการเรียกร้องสิทธิการเลือกตั้งของสตรีอย่างต่อเนื่องถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่ขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันที่สำคัญทั้งสองขบวนการยังไม่สามารถมอบสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้กับสตรีได้ ส่งผลให้ทั้งสองขบวนการหันกลับมาทบทวนวิธีดำเนินงานของตนเอง เช่น ขบวนการ NWSA เป็นขบวนการที่นำโดยสตรีเท่านั้น รวมทั้งเน้นการสนับสนุนปฏิรูปทางสังคมหลายประการเพื่อให้สตรีอเมริกันเป็นสมาชิกที่เท่าเทียมกันอย่างสมบูรณ์ ส่วนขบวนการ AWSA แม้ว่าจะเติบโตเป็นอย่างมากและได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วแต่ก็เป็นขบวนการที่รวมบุรุษมาดำเนินกิจกรรมเคลื่อนไหวร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของขบวนการ คือ การที่สตรีได้รับสิทธิเลือกตั้งซึ่งขบวนการ AWSA มองว่าความสำเร็จดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต้องรวบรวมผู้สนับสนุนให้มากที่สุด จะเห็นได้ว่าการดำเนินงานของทั้งขบวนการ NWSA และขบวนการ AWSA มีข้อบกพร่อง เช่น ขบวนการ NWSA ดำเนินงานแข่งกร้าวจนมากเกินไปจากการสนับสนุนให้สตรีเผชิญหน้ากับรัฐบาลโดยตรงซึ่งสังคมอเมริกันที่บุรุษ

เป็นผู้มีอำนาจทางสังคมก็ไม่ให้การยอมรับ นอกจากนี้ขบวนการ NWSA ยังคงยืนยันว่าสตรีอเมริกันจะได้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งก็ต่อเมื่อเกิดการแก้ไขรัฐธรรมนูญเท่านั้น ส่วนขบวนการ AWSA ดำเนินงานแบบประนีประนอมจนมากเกินไปโดยให้มีบุรุษที่มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งอยู่แล้วมาเป็นผู้นำภายในขบวนการ อีกทั้งพยายามที่จะดึงพรรคการเมืองต่าง ๆ เข้ามาให้การสนับสนุน ทำให้ขบวนการ AWSA ไม่แข็งแกร่งมากพอที่จะผลักดันการมีสิทธิเลือกตั้งของสตรี

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้นานกว่า 20 ปี ผู้นำของทั้งสองขบวนการจึงเริ่มคิดหาการดำเนินงานในรูปแบบใหม่ ในค.ศ. 1890 แกนนำทั้งสองขบวนการได้รวมตัวกันโดยใช้ชื่อว่า The National American Woman Suffrage Association (NAWSA) โดยผู้ที่รับตำแหน่งประธานขบวนการ NAWSA คนแรก คือ เอลิซาเบธ แคตตี สแตนตัน ตั้งแต่ ค.ศ. 1890-1892 และรองประธานขบวนการ คือ ซูซาน บราวน์เนล แอนโทนี (Jones Johnson Lewis, n.d.: Online) ซึ่งต่อมาแอนโทนีได้ขึ้นรับตำแหน่งประธานขบวนการระหว่าง ค.ศ. 1892-1900 ซึ่งบทบาทของแอนโทนีจะสร้างการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ให้กับสังคมอเมริกันช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

ภายหลังการรวมตัวเป็นขบวนการ NAWSA แล้วนั้น วิธีการดำเนินงานแตกต่างไปจากกลุ่มขบวนการเดิมโดย NAWSA เริ่มวางแผนเปิดรับสมาชิกใหม่ที่มีการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ผู้ที่มีสิทธิพิเศษทางสังคมหรือมีอิทธิพลทางการเมือง รวมถึงพยายามให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้าน

การศึกษาเข้ามาร่วมกับขบวนการ NAWSA มากยิ่งขึ้นเพื่อสร้างความ
แข็งแกร่งให้กับขบวนการ (Britannica, n.d.: Online) ส่งผลให้ NAWSA
เป็นขบวนการที่ประกอบด้วยสมาชิกตั้งแต่กลุ่มระดับท้องถิ่นและกลุ่ม
ระดับรัฐในการสร้างรากฐานกลุ่มผู้สนับสนุนของการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้ง
ของสตรีอเมริกันให้เติบโตขึ้น อย่างไรก็ตามไม่ใช่พลเมืองทุกคนสามารถเข้า
มามีส่วนร่วมกับขบวนการ NAWSA ได้ แม้ว่าขบวนการ NAWSA จะเปิด
กว้างในการรับสมาชิกมากขึ้นดังกล่าว แต่ยังคงกีดกันสตรีอเมริกันเชื้อสาย
แอฟริกันอยู่บ้างโดยไม่ให้เข้าเป็นสมาชิกในกลุ่มระดับท้องถิ่นและระดับตั้ง
จะเห็นได้จากการประชุมที่จัดขึ้นในเมืองแอตแลนตา (Atlanta) ในค.ศ.
1895 ที่นิวออร์ลีนส์ ใน ค.ศ. 1903 รวมทั้งการเดินทางพาเหรด ณ กรุง
วอชิงตัน ดี.ซี (Washington, DC) ใน ค.ศ. 1913 สตรีอเมริกันเชื้อสายแอฟ
ริกันถูกกำหนดให้เดินแยกขบวนกับสตรีอเมริกันผิวขาว ทำให้เห็นว่าแม้ใน
ขบวนการที่พยายามเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมทางสังคมระหว่างบุรุษกับ
สตรี แต่ในส่วนของความเท่าเทียมทางเชื้อชาติ ขบวนการ NAWSA ก็ยังคงไม่
ยอมรับสตรีอเมริกันที่ไม่ใช่คนผิวขาว (Alison Lange, 2015: Online)

เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 ขบวนการ NAWSA ได้แต่งตั้ง
ประธานขบวนการคนใหม่ คือ แครรี แชปแมน แคตต์ (Carrie Chapman
Catt, ค.ศ. 1859-1947) แคตต์เป็นคุณครูในโรงเรียนและบรรณาธิการ
หนังสือพิมพ์แคตต์ได้ขับเคลื่อนขบวนการ NAWSA โดยการดำเนินงานตาม
“Winning Plan” ที่มุ่งรณรงค์การเรียกร้องสิทธิการเลือกตั้งของสตรีอย่าง
แข็งขันเพื่อให้มั่นใจได้ว่าจะมี 36 มลรัฐเป็นอย่างน้อยที่สนับสนุนสิทธิ

เลือกตั้งของสตรีอเมริกันอันจะส่งผลให้มีคะแนนเสียงมากพอในการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ รวมทั้งยังสามารถสร้างแรงกดดันให้กับสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสมาชิกที่ให้อนุมัติการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญด้วย (Audrey Fischer, n.d.: Online)

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 ใน ค.ศ. 1917 ถือเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันเนื่องจากการเข้าสู่สงครามโลกทำให้ขบวนการ NAWSA มองเห็นถึงโอกาสในการชักจูงให้นักการเมืองหันมาสนับสนุนขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันเพิ่มมากยิ่งขึ้น ขบวนการ NAWSA ได้พิสูจน์คุณค่าของสตรีอเมริกันที่มีต่อสังคมโดยเน้นย้ำถึงความรักชาติและการอุทิศตนเพื่อชาติในยามสงคราม ดังนั้นสตรีจึงควรได้รับสิทธิทางการเมืองทัดเทียมกับบุรุษ ตรงกันข้ามกับขบวนการการเรียกร้องสิทธิสตรีอื่น ๆ ในยุคนั้น เช่น The National Woman's Party (NWP) ที่นำโดย อลิซ พอล (Alice Stokes Paul, ค.ศ. 1885-1977) ซึ่งยังนิยมวิธีการประท้วงรัฐบาลในรูปแบบที่รุนแรงเพื่อเรียกร้องความเท่าเทียมให้กับสตรีและปฏิเสธแนวคิดปิตาธิปไตยที่ส่งผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมทางสังคมระหว่างบุรุษกับสตรี อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า การดำเนินงานของขบวนการ NWP นั้นแม้จะกล้าหาญและล้ำหน้ากว่ากลยุทธ์ของขบวนการ NAWSA แต่กลับกลายเป็นว่าผู้นำของขบวนการ NAWSA ยังคงเห็นว่าการต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมของสตรีอเมริกันไม่จำเป็นต้องใช้วิธีการที่รุนแรงมากเกินไป แต่ควรพยายามเป็นมิตรกับรัฐบาลมากกว่าศัตรู

นอกจากการแสดงตนในลักษณะที่ “สตรี” ย่อมมีบทบาทสำคัญในการปกป้องประเทศชาติแล้ว ขบวนการ NAWSA ยังพยายามสร้างตัวตนให้สังคมไม่สามารถขาดพวกเขาได้โดยการทำหน้าที่รักษาและดูแลประเทศให้มีความสงบสุข (Britannica, n.d.: Online) ซึ่งมีอาสาสมัครกว่า 2 ล้านคนคอยรักษาฐานทางเศรษฐกิจ ระดมทุน และจัดหาเสบียงให้กับทหารที่เข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 หลายล้านคนในต่างประเทศ กลยุทธ์ของขบวนการ NAWSA ที่ช่วยรับภาระจากฝ่ายบริหาร รวมทั้งการสร้างฐานสนับสนุนให้ประธานาธิบดีวูดโรว์ วิลสัน (Woodrow Wilson, ค.ศ. 1856-1924) ผู้ซึ่งเคยต่อต้านการเรียกร้องสิทธิการเลือกตั้งของสตรีอเมริกันมาโดยตลอดกลับหันมายอมรับบทบาทของสตรีอเมริกันมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างภาพลักษณ์ในทางที่ดีเพื่อการเรียกร้องสิทธิเท่าเทียมทางสังคมอีกด้วย (Claire Marsden, 2021: 31-32)

ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 ไม่นานสตรีอาสาสมัครที่มีหน้าที่รักษาและดูแลประเทศในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 สร้างประเด็นการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันให้เป็นที่น่าจับตามอง เนื่องจากการพิสูจน์คุณค่าของสตรีต่อรัฐบาล ขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันอย่าง NAWSA เริ่มปลุกกระแสว่า เวลาของสตรีอเมริกันได้มาถึงแล้ว (The Woman’s Hour Has Struck) หลังจากการที่สตรีต้องเสียสละตนเองเพื่อประเทศชาติโดยขบวนการ NAWSA เห็นว่ารัฐบาลของประธานาธิบดีวูดโรว์ วิลสันเป็นหนี้พวกเธออยู่ ส่งผลให้ขบวนการ NAWSA พยายามกดดันรัฐบาลกลางให้ยอมรับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่

19 (Claire Marsden, 2021: 33-35) เพื่อให้สิทธิทางการเมืองกับสตรี จนในวันที่ 4 มิถุนายน ค.ศ. 1919 สภาคองเกรสได้ลงคะแนนเสียงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19 ซึ่งมีการให้สัตยาบันเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม ค.ศ. 1920 และตราเป็นกฎหมายเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1920 (National Archives, 2022: Online)

ภายหลังการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19 ใน ค.ศ. 1920 มาตราที่ 1 กล่าวว่า สหรัฐหรือมลรัฐใดจะปฏิเสธหรือตัดสิทธิออกเสียงเลือกตั้งของพลเมืองสหรัฐฯ เนื่องจากเพศไม่ได้ ส่งผลให้หลายมลรัฐที่ยังไม่ให้การรับรองสิทธิของสตรีอเมริกันในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง จำเป็นต้องให้การรับรอง อาจกล่าวได้ว่า ภายหลังจากแก้ไขรัฐธรรมนูญใน ค.ศ. 1920 ขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันถือว่าประสบความสำเร็จจากการที่รัฐบาลของประธานาธิบดีวูดโรว์ วิลสัน รับรองกฎหมายฉบับนี้ อย่างไรก็ตามเมื่อสตรีอเมริกันต้องการจะออกไปใช้สิทธิของตนเองตามที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ มลรัฐทางภาคใต้หลายรัฐยังคงปฏิเสธการมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะของสตรีเช่นเดิม

การเลือกตั้งในสหรัฐอเมริกาหลัง ค.ศ. 1920 กับภาพสะท้อนสิทธิสตรี

ขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งได้เรียกร้องสิทธิให้แก่สตรีอเมริกันมากกว่า 10 ล้านคนมาอย่างยาวนานกว่า 70 ปี (Women & The American Story, n.d.: Online) ซึ่งสำเร็จในรัฐบาลของประธานาธิบดีวูด

โรว์ วิลสันนั้น การแก้ไขข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญส่งผลให้เกิดการขยายจำนวนผู้ที่มีสิทธิ์เลือกตั้งเพิ่มขึ้นมากถึง 2 เท่า (Corder, J. K., & Wolbrecht, C, 2006: 34) สิ่งทีพียงสังเกตต่อไป คือ หลังจากการได้รับสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันแล้ว สตรีอเมริกันออกมาใช้สิทธิ์เลือกตั้งมากขึ้นอย่างไร รวมถึงให้ความสนใจกับสิทธิ์ที่ตนเองได้รับอย่างไรซึ่งในระยณนี้มีการจัดการเลือกตั้งที่สำคัญถึงสองครั้งด้วยกัน คือ การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาคนที่ 29 และ 30

1. การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาคนที่ 29 ใน ค.ศ. 1920 เป็นการชิงชัยระหว่างวอร์เรน จี. ฮาร์ดิง (Warren G. Harding) สมาชิกพรรครีพับลิกัน (Republican Party) และ เจมส์ เอ็ม. ค็อกซ์ (James M. Cox) สมาชิกพรรคเดโมแครต (Democratic Party) ซึ่งผลปรากฏว่า ฮาร์ดิงได้รับชัยชนะการเลือกตั้งด้วยเสียงจากคณะผู้เลือกตั้งถึง 404 เสียง และค็อกซ์ ได้รับเสียงจากคณะผู้เลือกตั้งเพียง 127 เท่านั้น คะแนนความนิยมของนายวอร์เรน จี. ฮาร์ดิงสูงถึงร้อยละ 60.3 และความนิยมของนายเจมส์ เอ็ม. ค็อกซ์ มีเพียงร้อยละ 34.1 เท่านั้น (The American Presidency Project, n.d.: Online)

2. การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาคนที่ 30 ใน ค.ศ. 1924 เป็นการชิงชัยระหว่างนายคาลวิน คูลิดจ์ (Calvin Coolidge) สมาชิกพรรครีพับลิกัน กับ นายจอห์น ดับเบิลยู. เดวิส (John W. Davis) สมาชิกพรรคเดโมแครต รวมถึงนายโรเบิร์ต เอ็ม. ลา โฟเลตต์ (Robert M. La Follette) สมาชิกพรรคก้าวหน้า (Progressive Party) (Corder, J. K.,

& Wolbrecht, C, 2006: 35) การเลือกตั้งในครั้งนี้ผลปรากฏว่า คูลิตจ์ได้รับชัยชนะจากการเลือกตั้งซึ่งได้รับเสียงคณะผู้เลือกตั้งถึง 382 เสียง ส่วนเดวิสได้รับเสียงจากคณะเลือกตั้ง 136 เสียง และโฟเลตต์ได้รับเสียงจากคณะเลือกตั้ง 13 เสียง ส่วนคะแนนความนิยมของคูลิตจ์นั้นสูงถึงร้อยละ 54 ในขณะที่เดวิสได้รับคะแนนความนิยมร้อยละ 28.8 และโฟเลตต์ได้รับคะแนนความนิยมร้อยละ 16.6 (The American Presidency Project, n.d.: Online)

จากการเลือกตั้งประธานาธิบดีของประเทศสหรัฐอเมริกาทั้งสองครั้งไม่ได้ระบุดูตราการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีอเมริกันหลังจากการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19 อย่างชัดเจนเนื่องจากระบบการลงคะแนนเสียงของประเทศสหรัฐอเมริกาไม่ได้แบ่งแยกบัตรเลือกตั้งระหว่างสตรีและบุรุษ (Corder, J. K., & Wolbrecht, C, 2006: 34) แต่ก็มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งได้คาดการณ์จำนวนการออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันว่ามีเพียงประมาณร้อยละ 35-45 ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมดเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนบุรุษที่ออกมาใช้สิทธิถึงร้อยละ 68 ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมด (Berkeley library, n.d.: Online) มีเพียงรัฐอิลลินอยส์เท่านั้นที่นับการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งแยกระหว่างสตรีและบุรุษซึ่งพรรครีพับลิกันได้รับคะแนนเสียงอย่างท่วมท้นโดยบุรุษได้ลงคะแนนเสียงให้ฮาร์ดิงร้อยละ 71.4 ของจำนวนบุรุษทั้งหมดในรัฐอิลลินอยส์ และสตรีได้ลงคะแนนเสียงให้ฮาร์ดิงร้อยละ 74.6 ของจำนวนสตรีทั้งหมดในรัฐอิลลินอยส์ (Malcolm and Stuart, 1924: 519-520) ใน

ระยะแรกของการได้รับสิทธิเลือกตั้ง สตรีอเมริกันยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเลือกตั้งมากนักดังจะเห็นว่าสตรีมาใช้สิทธิลงคะแนนเสียงไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับบุรุษ

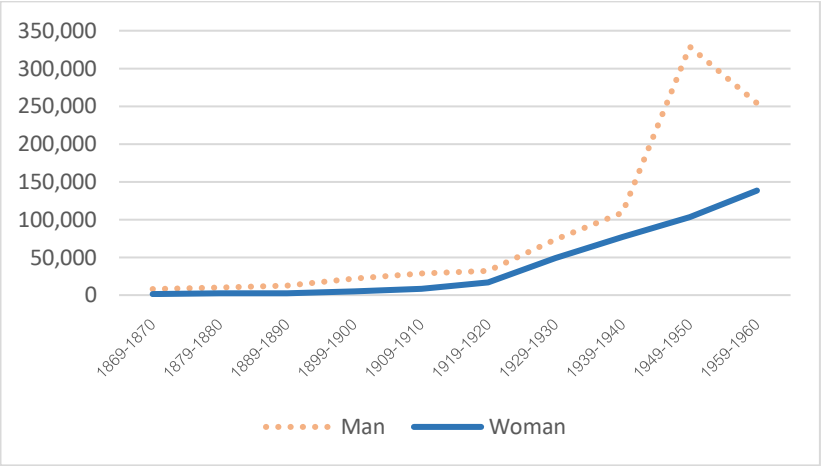
การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีอเมริกันหลังการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19 ที่มีจำนวนสตรีอเมริกันไปใช้สิทธิ้น้อยมากกว่าที่ควรจะเป็นนั้นสะท้อนถึงปัจจัยแวดล้อมในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ หรือด้านการเมืองที่ส่งผลถึงการออกไปใช้สิทธิของสตรีอเมริกันเป็นอย่างมาก

1. ปัจจัยด้านการศึกษา หลังการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19 สตรีอเมริกันยังคงมีอัตราการรู้หนังสือที่ต่ำหากเปรียบเทียบกับบุรุษ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทเนื่องจากต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีเด็กผู้หญิงเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนที่สร้างขึ้นสำหรับเด็กผู้หญิงเท่านั้น ต่อมาในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ภายหลังจากการประชุม Seneca Fall ได้มีความพยายามสร้างความเท่าเทียมทางด้านการศึกษาระหว่างสตรีและบุรุษภายในสังคมอเมริกันจนเกิดขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งส่งผลให้ในระหว่างทศวรรษ 1840-1850 เด็กผู้หญิงอเมริกันมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนหนังสือในโรงเรียนมากขึ้นแต่จะเป็นช่วงเวลาของเด็กผู้ชายไม่ได้เข้าเรียนเท่านั้น (Gale, n.d.: Online)

เมื่อสังคมอเมริกันเริ่มให้ความสำคัญกับการให้การศึกษาแก่เด็กผู้หญิงทำให้ระบบโรงเรียนมัธยมที่เกิดขึ้นและแพร่กระจายไปอย่าง

รวดเร็วทั่วประเทศสหรัฐอเมริกา ส่งผลให้เกิด The Female Seminary Movement (Sweet, L. I, 1985: 41) เป็นสถาบันที่จัดตั้งขึ้นเพื่อจัดการเรียนการสอนให้กับสตรีอเมริกันเท่านั้น โดยจะให้สตรีอเมริกันเรียนรู้ถึงศีลธรรม วรรณกรรม รวมถึงเรื่องการศึกษาพื้นฐานภายในครอบครัวเพียงอย่างเดียว (Gale, n.d.: Online) หากพิจารณาในระดับมลรัฐจะพบว่ามลรัฐในภาคตะวันตกส่งเสริมการศึกษาให้กับสตรีมากกว่ามลรัฐในภาคตะวันออกซึ่งยังคงปฏิเสธการศึกษาของสตรีอเมริกันในสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัย Yale และ มหาวิทยาลัย Harvard การกีดกันสตรีออกกระบบการศึกษาของสังคมอเมริกันนำไปสู่การจัดตั้งมหาวิทยาลัยสำหรับสตรีอเมริกันโดยเฉพาะไม่ว่าจะเป็น มหาวิทยาลัย Vassar ที่ให้ความสำคัญกับสาขาวิชาศิลปศาสตร์ (Bachelordegreethai, n.d.: Online) และ มหาวิทยาลัย Bryn Mawr ที่ให้ความสำคัญกับสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ รวมทั้งมนุษยศาสตร์ (Bachelordegreethai, n.d.: Online; M. VASSAR, 1861: 281-283; Sally Schwager, 1987: 333-334)

ภาพที่ 1 อัตราการรู้หนังสือของพลเมืองอเมริกัน ค.ศ. 1869-1960

ที่มา: The National Center for Education Statistics, n.d.: Online

จากภาพที่ 1 แสดงถึงอัตราการรู้หนังสือของพลเมืองอเมริกัน ตั้งแต่ค.ศ. 1869-1960 โดยสามารถสังเกตได้ว่าถึงแม้จะเกิดเรียกร้องความเท่าเทียมทางการศึกษาของสตรีอเมริกัน ในการประชุม Seneca Falls ค.ศ.1848 แต่อัตราการรู้หนังสือของสตรีอเมริกันใน ค.ศ.1869 ก็ยังถือว่ามียออัตราที่ต่ำมากหากเทียบกับบุรุษ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปถึงขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันในยุคนั้นได้เป็นอย่างดี เนื่องจากขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งได้เคลื่อนไหวกลยุทธ์หรือวิธีการผ่านหนังสือพิมพ์ จำเป็นที่สตรีอเมริกันต้องสามารถอ่านออกเขียนได้เพื่อรับข่าวสารต่าง ๆ ในการเคลื่อนไหว ต่อมาทศวรรษ 1920 หลังการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ รัฐทางภาคใต้ยังคงใช้อัตราการรู้หนังสือเพื่อปฏิเสธสิทธิของสตรีอเมริกันที่

จะเข้ามาลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (Meilan Solly, 2020: Online) ส่งผลให้สตรีอเมริกันเริ่มเข้าสู่ระบบการศึกษามากยิ่งขึ้น อีกทั้งจะเห็นได้ถึงความพยายามของสตรีอเมริกันที่จะเข้าสู่ระบบการศึกษาในระดับปริญญาเพิ่มมากยิ่งขึ้นหากเปรียบเทียบกับบุรุษ อย่างไรก็ตามปัจจัยทางด้านการศึกษาไม่ได้เป็นปัจจัยเดียวที่ส่งผลให้สตรีอเมริกันออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งน้อยลง หลังจากการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19 อย่างแน่นอน

2. ปัจจัยทางสังคม นักวิชาการหลายคนตั้งคำถามเกี่ยวกับการใช้สิทธิเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีภายหลังการแก้ไขรัฐธรรมนูญในค.ศ. 1920 ว่า เพราะเหตุใดสตรีอเมริกันไม่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเต็มที่เท่ากับที่เคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิมาหลายทศวรรษ สาเหตุเป็นเพราะในช่วงเวลานั้นสตรีอเมริกันพึงได้รับสิทธิที่สามารถจะใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกับบุรุษได้ และการที่ในอดีตสังคมอเมริกันได้มีการผลักดันสตรีอเมริกันออกจากพื้นที่สาธารณะ โดยการใช้วัฒนธรรมของความเป็นครอบครัวอเมริกันตีกรอบลักษณะการใช้ชีวิตของสตรีอเมริกัน ส่งผลให้เมื่อสตรีได้รับสิทธิที่สามารถลงคะแนนเสียงด้วยตนเองได้พวกเธอจึงเลือกที่จะลงคะแนนเสียงเช่นเดียวกับสามีของพวกเธอ เนื่องจากพวกเธอเพิ่งเริ่มที่จะเรียนรู้การใช้สิทธิในพื้นที่สาธารณะเป็นครั้งแรก อย่างไรก็ตามแม้ว่าสตรีอเมริกันจะไม่ถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองในอดีต แต่พวกเธอก็ไม่ได้ขาดการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม พวกเธอได้มีการเข้าร่วมบทบาทอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับการเมืองเพียงเท่านั้น (Corder and Wolbrecht, 2006: 36)

3. ปัจจัยด้านภาษี การเก็บภาษีที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีอเมริกัน คือ การเก็บภาษีเลือกตั้ง (Poll Tax) เป็นภาษีที่เรียกเก็บเพื่อลงทะเบียนก่อนการเลือกตั้ง จุดเริ่มต้นมาจากความพยายามกีดกันไม่ให้ชาวแอฟริกันอเมริกันลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้งใด ๆ ได้ ทำให้พลเมืองแอฟริกันอเมริกันและพลเมืองอเมริกันผิวขาวจำนวนมากที่มีฐานะยากจนไม่สามารถจ่ายภาษีเลือกตั้งจึงถูกไล่ออกและตัดสิทธิ์ในการเลือกตั้งฐานะพลเมืองอเมริกัน แต่ภายหลังการแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 15 ซึ่งกำหนดว่า มลรัฐไม่สามารถปฏิเสธสิทธิการออกเสียงของพลเมืองสหรัฐจากเชื้อชาติ สีผิว หรือการที่เคยเป็นทาสมาก่อนไม่ได้ แต่สมาชิกนิติบัญญัติของมลรัฐทางใต้ก็ยังคงหากฎหมายเพื่อปฏิเสธสิทธิเลือกตั้งของพลเมืองแอฟริกันอเมริกัน (Britannica, n.d.: Online) แม้ว่าต่อมาจะมีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19 ที่สภาองเกรสรับรองสิทธิของสตรีอเมริกันทุกคนในประเทศ มลรัฐทางใต้ยังคงใช้เรื่องการจ่ายภาษีมากำหนดสิทธิในการเลือกตั้งเพื่อปฏิเสธพลเมืองอเมริกันที่มีฐานะยากจนให้ไม่สามารถใช้สิทธิได้ (Brent Tarter, 2020: Online) โดยกำหนดเก็บในอัตราสูงถึง 1-2 ดอลลาร์สหรัฐ (Ronnie L. Podolefsky, 1998: 839) ซึ่งในประเด็นเกี่ยวกับการเก็บภาษีเพื่อการได้รับสิทธิลงคะแนนเลือกตั้งนี้ต่อมาใน ค.ศ. 1964 ศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกาให้ความเห็นว่าการเก็บภาษีเลือกตั้งนั้นขัดต่อรัฐธรรมนูญจึงการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 24 โดยกำหนดว่า มลรัฐใดจะปฏิเสธหรือไล่ออกสิทธิประชาชนแห่งสหรัฐในการออกเสียงเลือกตั้งขั้นต้นซึ่งจะเป็นการเลือกตั้งบุคคลให้ทำหน้าที่เลือกตั้งประธานาธิบดีและ

รองประธานาธิบดี รวมทั้งการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในรัฐสภา ด้วยเหตุที่เป็นผู้ขาดชำระภาษีเลือกตั้งหรือภาษีอื่นมิได้ (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2547: 46) จากปัญหาด้านการเก็บภาษีดังกล่าวส่งผลให้อัตราการใช้สิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันหลังการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19 มีไม่มากนัก

กล่าวโดยสรุป ภายหลังจากแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19 ซึ่งมีข้อกำหนดที่เปิดโอกาสให้สตรีอเมริกันได้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นนั้น ในทางปฏิบัติสตรีอเมริกันยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่สังเกตได้จากการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในการเลือกตั้งประธานาธิบดีครั้งที่ 29 และครั้งที่ 30 เนื่องจากปัจจัย 3 ประการ คือ ด้านการศึกษาซึ่งยังไม่สามารถสร้างจิตสำนึกทางการเมืองให้เกิดขึ้นในกลุ่มสตรีได้อย่างแท้จริง ด้านสังคมซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการที่สตรีอเมริกันยังไม่สามารถปรับตัวได้ทันเมื่อได้รับสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมกับบุรุษ และด้านภาษีซึ่งยังเป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งเมื่อรัฐบาลบางมลรัฐยังพิจารณาการได้รับสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งจากการจ่ายภาษีให้กับมลรัฐ จากปัจจัยทั้ง 3 ประการส่งผลให้สถานะทางการเมืองของสตรีอเมริกันช่วงทศวรรษ 1920-1930 แทบจะไม่ได้แตกต่างจากก่อนการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19 อีกทั้งกลุ่มการเมืองยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับคะแนนเสียงจากสตรีมากเท่าที่ควร จนกระทั่งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายใต้อิทธิพลที่สตรีอเมริกันยังคงเรียกร้องความเท่าเทียมทางเพศอย่างต่อเนื่องจะสร้างความ

เปลี่ยนแปลงในเรื่องสิทธิทางการเมืองของสตรีอเมริกันครั้งใหญ่อีกระลอก
หนึ่งช่วงทศวรรษ 1960-1970 (Lesley Kennedy, 2021: Online)

สรุปและอภิปรายผล

ขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันเริ่มต้นขึ้นใน
กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เนื่องจากนับตั้งแต่การประกาศเอกราช สตรี
อเมริกันยังไม่มีสิทธิในการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ จนกระทั่ง ค.ศ. 1848
การประชุมที่ Seneca Falls ได้ส่งผลให้เกิดการร่าง The Declaration of
Sentiments ขึ้นเพื่อสนับสนุนให้สตรีอเมริกันได้รับสิทธิเลือกตั้งเนื่องจาก
ช่วงเวลาที่ผ่านมาสตรีอเมริกันถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมความเป็น
ครอบครัวอเมริกันที่กำหนดว่าสตรีควรทำหน้าที่ลูกและภรรยาที่ดี ส่งผลให้
“การมีส่วนร่วมทางการเมือง” จึงกลายเป็นเรื่องที่ห่างไกลจากสตรี

เมื่อประเทศสหรัฐอเมริกาได้เข้าสู่สงครามกลางเมืองระหว่าง ค.ศ.
1861-1865 สตรีอเมริกันก็มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือการรบทั้งแนว
หน้าและแนวหลัง ได้แก่ การจัดตั้งหน่วยพยาบาลบรรเทาทุกข์ การระดม
เงินทุนกว่า 80,000 ดอลลาร์สหรัฐ อีกทั้งการผลิตสิ่งของในชีวิตประจำวัน
ให้แก่ทหาร ซึ่งหากเหล่าทหารไม่มีเหล่าสตรีก็จะเป็นกำลังสำคัญในการ
สนับสนุนการต่อสู้ในสงครามกลางเมืองเหล่าทหารอาจจะมีอัตราเสียชีวิตที่
เพิ่มสูงขึ้น ภายหลังจากสิ้นสุดสงครามกลางเมืองอเมริกา ค.ศ. 1869 ได้
เกิดขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันที่สำคัญ 2 ขบวนการ

คือ The National Woman Suffrage Association (NWSA) มีเป้าหมายที่สำคัญในการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีผ่านการแก้ไขรัฐธรรมนูญ และ The American Woman Suffrage Association (AWSA) มีเป้าหมายที่เรียกร้องสิทธิของสตรีเพียงระดับมลรัฐเท่านั้นและเปิดโอกาสให้บุรุษเข้าร่วมเรียกร้องกับขบวนการ AWSA ได้ อย่างไรก็ตามเนื่องจากความพยายามของทั้งสองขบวนการที่จะเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งให้กับสตรีมากกว่าสองทศวรรษยังไม่บรรลุเป้าหมาย ส่งผลให้ใน ค.ศ. 1890 ทั้งสองขบวนการได้รวมตัวกันจนกลายเป็นขบวนการ The National American Woman Suffrage Association (NAWSA) เพื่อสนับสนุนสตรีอเมริกันให้ได้รับสิทธิเลือกตั้งอย่างจริงจังโดยผลักดันการดำเนินงานแบบใหม่ที่ไม่เน้นความรุนแรงและต่อต้านสังคม แต่เน้นการตอรองและสร้างสายสัมพันธ์กับกลุ่มการเมืองซึ่งจะเอื้ออำนวยให้สตรีอเมริกันสามารถตอรองสิทธิ์ของตนเองได้ ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 สภาคองเกรสอนุมัติให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 19 เพื่อให้สิทธิการเลือกตั้งกับสตรีอเมริกันซึ่งถือว่าเป็นก้าวแรกของสตรีอเมริกันที่จะได้รับสิทธิเลือกตั้งใน ค.ศ. 1920

ภายหลังจากที่สตรีอเมริกันได้รับสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสังคมอเมริกัน กลับกลายเป็นว่าสตรีอเมริกันออกมาใช้สิทธิในการเลือกตั้งน้อยกว่าที่ควรจะเป็นซึ่งเป็นผลจากปัญหาด้านการศึกษา สังคม และการเก็บภาษี อย่างไรก็ตามการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเพื่อให้สิทธิทางการเมืองกับสตรีได้สร้างการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมอเมริกันเป็นอย่างมาก เช่น สตรีอเมริกันสามารถเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้เช่นเดียวกับบุรุษ

การปรับปรุงสถานที่ทำงานเพื่อให้สตรีสามารถทำงานได้ดีมากยิ่งขึ้น ส่งเสริมสวัสดิการของสตรีให้เท่าเทียมกับบุรุษ รวมถึงการเพิ่มโอกาสในการจ้างงานของสตรีเมื่อสตรีอเมริกันถูกมองว่าเป็นแรงงานที่มีศักยภาพไม่แตกต่างจากบุรุษ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเหล่านี้ส่งผลให้สถานะของสตรีอเมริกันเปลี่ยนแปลงไปนับตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกัน ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 สะท้อนให้เห็นถึงการต่อสู้ของสตรีอเมริกันเนื่องจากสตรีอเมริกันเห็นคุณค่าของสิทธิของตนเองมากยิ่งขึ้นและหันมาให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น กระแสการเรียกร้องเพื่อความเท่าเทียมส่งผลให้ตั้งแต่ทศวรรษ 1960 ถึงปัจจุบันเกิดการเรียกร้องให้สภามอเมริกันยุติการเลือกปฏิบัติทางเพศ การเหยียดเชื้อชาติ และปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศ เพื่อสร้างความเท่าเทียมภายในสังคม และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกดขี่ผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า

1.2 ขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 สร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้กับการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีทั่วโลก เนื่องจากแสดงให้เห็นว่า

สตรีสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเช่นเดียวกับบุรุษได้ โดยไม่ถูกแบ่งแยกทางเพศจากกรอบทางศาสนาที่จำกัดบทบาทและหน้าที่ของสตรีให้อยู่แต่เพียงภายในที่อยู่อาศัยเท่านั้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกันตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึง ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก ซึ่งอาจจะตั้งคำถามวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงาน และผลจากการเคลื่อนไหวของการเรียกร้องสิทธิสตรีในประเด็นอื่น ๆ ที่มีเป้าหมายเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเท่าเทียมของสตรี

เอกสารอ้างอิง (References)

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2547). การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ: วิธีธำรงรักษารัฐธรรมนูญบทเรียนจากอเมริกา. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 30(3), 36-51.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2547). บาดแผลอเมริกา : สงครามกับเสรีภาพในประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา. กรุงเทพฯ : มติชน.

Alison Lange. (2015). National Woman Suffrage Association.
<https://www.crusadeforthevote.org/nwsa-organize>.
Accessed 25 Jan. 2024.

- American History USA. (2012). The National Woman Suffrage Association and the American Woman Suffrage Association.
<https://www.americanhistoryusa.com/national-woman-suffrage-association-and-american-woman-suffrage-association/>. Accessed 25 Jan. 2024.
- Audrey Fischer. Winning the Vote for Women. *Library of Congress*.
<https://www.loc.gov/loc/lcib/9607/suffrage.html>.
Accessed 25 Jan. 2024.
- Bachelordegreeethai. (n.d.). Bryn Mawr College.
<https://www.masterdegreeethai.com/institutions/bryn-mawr-college>. Accessed 25 Jan. 2024.
- Bachelordegreeethai. (n.d.). Vassar College.
<https://www.bachelordegreeethai.com/institutions/vassar-college>. Accessed 25 Jan. 2024.
- Barbara Welter. (1966). The Cult of True Womanhood: 1820-1860. *American Quarterly*, 18(2), 151-174.
- Bastian Herre, Pablo Arriagada, Esteban Ortiz-Ospina, Hannah Ritchie, Joe Hasell and Max Roser. (2023). Women's Rights. *Our World in Data*.

<https://ourworldindata.org/women-rights>. Accessed 3 Nov. 2024.

Berkeley library. (n.d.). The 1920 Election.

<https://exhibits.lib.berkeley.edu/spotlight/women-vote/feature/the-1920-election>. Accessed 3 Nov. 2024.

Brent Tarter. (2020). Poll Tax.

<https://encyclopediavirginia.org/entries/poll-tax/>.
Accessed 18 Jan. 2024.

Britannica. (2018). Elizabeth Cady Stanton | Biography & Facts.

<https://www.britannica.com/biography/Elizabeth-Cady-Stanton>. Accessed 13 Feb. 2024.

Britannica. (n.d.). Grandfather clause.

<https://www.britannica.com/topic/grandfather-clause>.
Accessed 13 Feb. 2024.

Britannica. (n.d.). Home front.

<https://www.britannica.com/topic/home-front>.
Accessed 13 Feb. 2024.

Britannica. (n.d.). National American Woman Suffrage

Association.<https://www.britannica.com/topic/National-American-Woman-Suffrage-Association>. Accessed 13 Feb. 2024.

Britannica. (1999). The Revolution.

<https://www.britannica.com/topic/The-Revolution>.

Accessed 13 Feb. 2024.

Britannica. (n.d.). The Woman Citizen.

<https://www.britannica.com/topic/The-Woman-Citizen>.

Accessed 13 Feb. 2024.

Carrie L. Cokely. (2023). Declaration of Sentiments 1848.

<https://www.britannica.com/event/Declaration-of-Sentiments>. Accessed 26 Oct. 2024.

Claire Marsden. (2021). “The Woman’s Hour Has Struck:” How the National American Woman Suffrage Association Secured the Nineteenth Amendment Through War Activism in World War I. *Historical Perspectives: Santa Clara University Undergraduate Journal of History*, Series II: Vol. 26, Article 8. 31-44.

Corder, J. K., & Wolbrecht, C. (2006). Political Context and the Turnout of New Women Voters after Suffrage. *The Journal of Politics*, 68(1), p. 34-49.

Ellen Carol DuBois. (1999). Seneca Falls Goes Public. *The Public Historian*, 21(2), 41–47. Accessed 2 Dec. 2024.

- Emmaline Soken-Huberty. (2022). 10 Causes of Gender Inequality. *Human Rights Careers*.
<https://www.humanrightscareers.com/issues/causes-gender-inequality/>. Accessed 15 July.2024.
- Encyclopedia Virginia. (n.d.). National Woman Suffrage Association. <https://encyclopediavirginia.org/nwsa-3/>. Accessed 18 Jan. 2024.
- Francis Minor. (2021). Virginia and Francis Minor Memorial. <https://virginiaminor.com/francis-minor/>. Accessed 18 Jan. 2024.
- Gale. Women’s Education in America. (n.d.).
<https://www.gale.com/primary-sources/womens-studies/collections/womens-education>. Accessed 18 Jan. 2024.
- International Alliance of Wome. (n.d.).
<https://womenalliance.org/about-iaaw/what-is-iaaw/>. Accessed 15 July. 2024.
- Iowa State University. (n.d.).
<https://cattcenter.iastate.edu/home/about-us/carrie-chapman-catt/>.

J. Kevin Corder, Christina Wolbrecht. (2006). Political Context and the Turnout of New Women Voters after Suffrage. *The Journal of Politics*, 68(1), 34-49.

Jone Johnson Lewis. (n.d.). National American Woman Suffrage Association (NAWSA). <https://th.eferrit.com/สมาคมสตรีอเมริกันแห่งชาติ/>. Accessed 18 Jan. 2024.

Lesley Kennedy (2021). Why the 19th Amendment Did Not Guarantee All Women the Right to Vote. <https://www.history.com/news/19th-amendment-voter-suppression>. Accessed 18 Jan. 2024.

Lidia Farré (2013). The Role of Men in the Economic and Social Development of Women:

Implications for Gender Equality.

<http://www.jstor.org/stable/24582371>. Accessed 2 Dec. 2024.

Malcolm M. Willey, Stuart A. Rice. (1924). A Sex Cleavage in the Presidential Election of 1920. *Journal of the American Statistical Association*, 19(148), pp. 519–520.

Mary Beth Norton. (1988). The Constitutional Status of Women in 1787

Meilan Solly. (2020). What the First Women Voters Experienced When Registering for the 1920 Election.

<https://www.smithsonianmag.com/history/what-first-women-voters-experienced-when-registering-1920-election-180975435/>. Accessed 10 May. 2024

Michael McGerr. (1990). Political Style and Women's Power, 1830-1930. *The Journal of American History*, 77(3), pp.864-885.

M. VASSAR. (1861). VASSAR FEMALE COLLEGE. *The Massachusetts Teacher (1858-1871)*, 14(8), 281-290. Accessed 2 Dec. 2024.

National Archives. (2022). 19th Amendment to the U.S. Constitution: Women's Right to Vote (1920).

<https://www.archives.gov/milestone-documents/19th-amendment>. Accessed 10 May. 2024.

National Constitution Center. (2019). On this day, the Seneca Falls Convention.<https://constitutioncenter.org/blog/on-this-day-the-seneca-falls-convention-begins>. Accessed 10 May. 2024.

Paul S. Boyer. (2001). *The Oxford companion to United States history*. Oxford: Oxford University Press. 1-984.

- Patricia F. Dolton, Aimee Graham. (2014). Women's Suffrage Movement. *Reference & User Services Quarterly*, 54(2), 31–36. Accessed 2 Dec. 2024.
- Ronnie L. Podolefsky. (1998). Illusion of Suffrage: Female Voting Rights and the Women's Poll Tax Repeal Movement after Nineteenth Amendment. p. 839-888.
- Sally Schwager. (1987). Educating Women in America. *Signs*, 12(2), 333–372.
- Sweet, L. I. (1985). The Female Seminary Movement and Woman's Mission in Antebellum America. *Church History*, 54(1), 41-55.
- The American Presidency Project. (n.d.). 1920.
<https://www.presidency.ucsb.edu/statistics/elections/1920>. Accessed 23 Dec. 2023.
- The American Presidency Project. (n.d.). 1924.
<https://www.presidency.ucsb.edu/statistics/elections/1924>. Accessed 23 Dec. 2023.
- The National Center for Education Statistics. (n.d.).
https://nces.ed.gov/programs/digest/d12/tables/dt12_310.asp#. Accessed 23 Dec. 2023.

United Nations Sustainable Development. (n.d.). United Nations: Gender equality and women's empowerment. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/#:~:text=Regardless%20of%20where%20you%20live>. Accessed 23 Dec. 2023.

Women & The American Story. (n.d.). Election Day 1920. <https://wams.nyhistory.org/modernizing-america/woman-suffrage/election-day-1920/>. Accessed 23 Dec. 2023.

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทย-จีน ก่อนและหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19

วรัณยู เห่งาโพธิ์¹
มนัสนันท์ ชูตินันท์²

Received: November 30, 2024 ; Revised: December 16, 2024;

Accepted: December 20, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศไทยและจีน ทั้งก่อนและภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ในปีพ.ศ. 2566 เป็นต้นมา โดยความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศไทยและจีนก่อนสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 มีการติดต่อค้าขายกันมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยรัฐโบราณ มีการเจริญสัมพันธ์ไมตรีหลายครั้งด้วยการส่งคณะทูตและเครื่องบรรณาการ

¹ นักศึกษาสาขารัฐศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
email: waranyoo.n@kkumail.com

² นักศึกษาสาขารัฐศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
email: manassanan.c@kkumail.com

ในสมัยสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา ธนบุรี ต่อเนื่องมาจนในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น แต่การค้ากับจีนได้ชะลอตัวลงในสมัยรัชกาลที่ 4 ของกรุงรัตนโกสินทร์ จากการที่ไทยสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ การเปิดการค้ากับชาติตะวันตก และความเสื่อมถอยของราชวงศ์ชิง ทำให้ความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีนจึงหยุดชะงักลง ต่อมาได้รับการฟื้นฟูภายหลังจากที่จีนได้สถาปนาประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ตรงกับช่วงรัชกาลที่ 6 และการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 เป็นผลให้ไทยและจีนทำข้อตกลงการค้าร่วมกัน และเกิดการลงทุนในธุรกิจประเภทต่าง ๆ สำหรับความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศไทยและจีนภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ในปี พ.ศ.2566 เป็นต้นมา มีการชะลอตัวลงเล็กน้อยในช่วงแรกจากการที่ทั่วโลกเพิ่งฟื้นตัวและต่างต้องเร่งกระตุ้นเศรษฐกิจในประเทศของตน ความต้องการสินค้านำเข้าจากต่างชาติจึงลดลง โดยในอนาคตกจากการพึ่งพาสินค้านำเข้าที่ส่วนใหญ่เป็นสินค้าชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ และสินค้ามูลค่าสูงที่ใช้เป็นทุนการผลิต ทำให้ไทยเสียดุลการค้ากับจีน ไทยจึงควรวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรม และปรับปรุงกระบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น นอกจากนี้ โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) ยังมีส่วนสำคัญในจะช่วยดึงดูดให้นักลงทุนจีนนำ ไทยจึงควรวางแผนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งสร้างความร่วมมือในการเปิดการค้าเสรีกับจีนในระดับที่สูงขึ้น

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ทางการค้าไทย-จีน, สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19

Thailand-China Trade Relationships before and after COVID-19 pandemic

Waranyoo Ngaopho³

Manassanan Chutinan⁴

Abstract

This article studies the trade relationship between Thailand and China, both before and after the COVID-19 pandemic situation that began in 2023. The trade relationship between Thailand and China has a long history dating back to ancient times, with numerous diplomatic exchanges and tributes during the Sukhothai, Ayutthaya, and Thonburi periods, continuing into the early Rattanakosin era. However, trade with China slowed during the reign of King Rama IV of Rattanakosin due to Thailand's signing of the Bowring Treaty with England,

³ Student, Social Studies Department, Faculty of Education, Khon Kaen University email: waranyoo.n@kkumail.com

⁴ Student, Social Studies Department, Faculty of Education, Khon Kaen University email: manassanan.c@kkumail.com

the opening of trade with Western nations, and the decline of the Qing Dynasty, which caused the trade relationship with China to stagnate. It was later revitalized after China established the People's Republic of China, coinciding with the reign of King Rama VI, and the establishment of formal diplomatic relations on July 1, 1975, resulting in Thailand and China entering into trade agreements and investments in various business sectors. For the trade relationship between Thailand and China following the COVID-19 pandemic situation in 2023, there has been a slight slowdown initially due to the global recovery and the need for countries to stimulate their domestic economies. Consequently, the demand for imported goods from abroad has decreased. In the future, reliance on imported goods, primarily electronic components and high-value products used as production capital, will result in Thailand experiencing a trade deficit with China. Therefore, Thailand should plan to develop its industries and improve production processes to enhance efficiency and effectiveness. Additionally, the Eastern Economic Corridor (EEC) development project plays a significant role in attracting Chinese investors. Thailand should also plan infrastructure development and foster cooperation in establishing higher-level free trade with China.

Keywords: Thailand-China trade relations, COVID-19 pandemic situation

บทนำ (Introduction)

สาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นหนึ่งในประเทศมหาอำนาจของโลก ด้วยจำนวนประชากรนับพันล้านคนในปี พ.ศ. 2562 และขนาดเศรษฐกิจมูลค่าถึง 14.36 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ ทำให้จีนมีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับที่ 2 ของโลก รองจากสหรัฐอเมริกา อีกทั้งยังมีเงินทุนสำรองมากที่สุดในโลกโดยมีการคาดการณ์ว่า ในปี พ.ศ.2571 จีนจะมีขนาดเศรษฐกิจใหญ่ที่สุดในโลก ทั้งนี้ จีนเป็นประเทศเศรษฐกิจ มีการผลิตและเป็นผู้ส่งออกสินค้ารายใหญ่สุดของโลก จึงได้รับขนานนามเป็น “โรงงานของโลก” มีการเติบโตของตลาดผู้บริโภคเร็วสุดของโลก และยังเป็นผู้นำสินค้าเข้ารายใหญ่สุดอันดับสองของโลกอีกด้วย (Thai PBS, 2566) ในขณะเดียวกัน ประเทศจีนถือเป็นมิตรประเทศที่ใกล้ชิดกับไทย ทั้งสองฝ่ายมีผลประโยชน์แห่งชาติที่สอดคล้องกันเป็นส่วนใหญ่ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ปัจจัยด้านความผูกพันทางด้านเชื้อชาติ ความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรม การกลมกลืนกันทางสังคมของชาวไทยเชื้อสายจีน และที่สำคัญคือ ความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์กับจีนแม้จะมีไม่มีพรมแดนติดต่อกันโดยตรง ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้ทั้งสองประเทศมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน (อักษรศรี พานิชสาส์น, 2546: ออนไลน์)

ประเทศไทยและจีนได้สถาปนาความสัมพันธ์ด้านการค้าที่แน่นแฟ้นมาอย่างยาวนาน โดยจีนถือเป็นคู่ค้าอันดับหนึ่งของไทยติดต่อกันถึง 11 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 จนถึงปัจจุบัน (Thai PBS, 2566: ออนไลน์) ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสองประเทศแสดงให้เห็นถึงความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ที่ทั้งสองฝ่ายมีต่อกัน อย่างไรก็ตาม ระหว่างปี พ.ศ. 2562-2565 ทวีโลกต้องเผชิญกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ซึ่งส่งผลกระทบรุนแรงต่อเศรษฐกิจโลก การขับเคลื่อนเศรษฐกิจหยุดชะงัก และการค้าระหว่างประเทศซบเซา ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยและจีนก็ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ดังกล่าวเช่นเดียวกัน จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ภายหลังการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศไทยและจีนจะมีแนวโน้มอย่างไร เมื่อเทียบกับในช่วงก่อนการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 เมื่อการแพร่ระบาดเริ่มคลี่คลายในปี พ.ศ. 2565 เป็นต้นมา การฟื้นฟูเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศได้กลายเป็นประเด็นสำคัญ ดังนั้น บทความนี้จึงได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศไทยและจีน ทั้งในช่วงก่อนและภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 เพื่อให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างทั้งสองประเทศ ทั้งก่อนและภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 รวมถึงสำรวจแนวโน้มการพัฒนาความสัมพันธ์ทางการค้าทั้งสองประเทศในอนาคต

พัฒนาการความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศไทยและจีน

ในพงศาวดารจีนระบุว่า ไทยและจีนเริ่มติดต่อและสร้างสัมพันธ์ไมตรีระหว่างกันตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (พ.ศ. 337-568) ได้ส่งทูตมาเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับรัฐโบราณก่อนสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยเป็นราชธานี ได้แก่ ทว้อหลอพอต๊ (ทวารวดี) หลอหู (คาดว่าเป็นละโว้หรืออุทอง) และเสียน (คาดว่าเป็นสุโขทัยหรือสุพรรณภูมิ) จนกระทั่งถึงช่วงของอาณาจักรสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งตรงกับช่วงต้นราชวงศ์หยวน (พ.ศ. 1825-1865) สุโขทัยก็ได้ส่งราชทูตไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับจีนถึง 9 ครั้ง ระหว่างปี พ.ศ. 1835 - 1846 และกษัตริย์หยวนก็เคยส่งทูตมาเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับไทย 3 ครั้ง ทำให้การค้าเกิดการขยายตัว มีการรับเอาความรู้จากชาวจีนที่สำคัญ คือ การทำเครื่องปั้นดินเผา ทำให้อาณาจักรสุโขทัยมีเครื่องสังคโลก เป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ (สมาคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจไทย-จีน, 2552: ออนไลน์) ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาของไทย ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์หมิงของจีน (พ.ศ. 1913-2309) พระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาได้ส่งขุนนางและทูตานุทูตไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับราชวงศ์หมิงมากถึง 112 ครั้ง โดยที่ราชวงศ์หมิงก็ได้ส่งขุนนางและทูตานุทูตมาเจริญสัมพันธ์ไมตรี 19 ครั้ง ทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดทั้งในด้านเศรษฐกิจ การค้า และวัฒนธรรม ชาวจีนต่างเข้ามาค้าขายและตั้งรกรากในไทยเพิ่มมากขึ้นทุกปีอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการเข้ารับราชการตลอดช่วงสมัยของกรุงศรีอยุธยา ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยธนบุรี (นิษณะ ทวีพาณิชย์, 2547: 8)

เมื่อเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในสมัยรัชกาลที่ 2 มีการเจริญสัมพันธไมตรีกับราชวงศ์ชิงของจีน (พ.ศ. 2325-2396) ซึ่งมีการส่งสินค้าไปขายยังประเทศจีนถึงร้อยละ 86 ของมูลค่าการค้าทั้งหมดของไทยในช่วงเวลาดังกล่าว อีกทั้งเรือสินค้าจีนยังเข้ามาค้าขายในไทยด้วยจำนวนมากที่สุด ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทยจำนวนราว 1 ล้านคน มีการค้าสำเภาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก แต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ตรงกับช่วงที่ราชวงศ์ชิงกำลังอ่อนแอ มีการช่วงชิงอำนาจและเข้าสู่ยุคปฏิรูปการปกครอง ตลอดจนการที่ไทยทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 ทำให้ไทยได้ทำการค้ากับชาวตะวันตกมากขึ้น การส่งคณะทูตไปยังจีนในปี พ.ศ. 2396 จึงถือเป็นการส่งบรรณาการเจริญสัมพันธไมตรีครั้งสุดท้าย เพื่อความปลอดภัยของคณะทูตผู้เดินทางเอง และเพื่อป้องกันการเข้าใจผิดของประเทศคู่ค้า จนในช่วงรัชกาลที่ 6 เกิดเหตุการณ์จีนปฏิวัติการปกครองชิงไห่ พร้อมกับสถาปนาประเทศเป็นสาธารณรัฐประชาชนจีน ในปี พ.ศ. 2492 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนก็ได้รับการฟื้นฟูและพัฒนาอีกครั้ง และในท้ายที่สุด ในช่วงรัชกาลที่ 9 ไทยและจีนจึงมีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตของทั้งสองประเทศขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 (นิชนะ ทวีพาณิชย์, 2547: 8)

ภายหลังการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ในปี พ.ศ. 2518 ความสัมพันธ์ทางค้าระหว่างไทยและจีนก็มีการร่วมมืออย่างต่อเนื่อง โดยในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2521 รัฐบาลของไทยและของจีนร่วมลงนามใน

ข้อตกลงทางการค้า เพื่อพัฒนาการค้าระดับภูมิภาค ปี พ.ศ. 2524 จีนเริ่มเปิดประเทศมากขึ้น นักธุรกิจไทยต่างทยอยเข้าไปลงทุนในจีนอย่างต่อเนื่อง บริษัทไทยที่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปลงทุนในจีนรวมทั้งสิ้น 3,000 โครงการ เงินทุนในสัญญาทั้งหมดมีมูลค่ากว่า 5,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เงินลงทุนจริงมีมูลค่ากว่า 2,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ปี พ.ศ. 2528 รัฐบาลไทยและจีนได้ร่วมลงนามในข้อตกลงการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมด้านเศรษฐกิจระหว่างไทยจีนและข้อตกลงการคุ้มครองการลงทุน ทำให้มูลค่าการลงทุนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประเทศไทยยังนับเป็นประเทศแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เข้าไปลงทุนในจีน ในปี พ.ศ. 2544 ธุรกิจที่ไทยเข้าไปลงทุนในจีน ประกอบด้วย ธุรกิจอาหารสัตว์ การเพาะพันธุ์สัตว์ การผลิตมอเตอร์ไซค์ อุตสาหกรรมกระดาษ ไฟฟ้า และวัสดุก่อสร้าง เป็นต้น แม้ว่าจีนเริ่มเข้ามาลงทุนในไทยค่อนข้างล่าช้า แต่การลงทุนของจีนในไทยขยายตัวอย่างรวดเร็ว มูลค่าการลงทุนของนักลงทุนฝ่ายจีนคิดเป็นมูลค่า 3,037 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี พ.ศ. 2548 (ม.ค.-ต.ค.) ธุรกิจที่จีนเข้ามาลงทุนในไทย ได้แก่ อุตสาหกรรมเบา สิ่งทอ ยางพารา เคมีภัณฑ์ การแปรรูปอาหาร การหลอมสแตนเลส ธุรกิจการธนาคาร การประกันภัย การค้า การตรวจสอบสินค้า โรงแรม ร้านอาหาร และ อสังหาริมทรัพย์ เป็นต้น (นิษณะ ทวีพาณิชย์, 2547: 10)

จากการศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศไทยและจีน พบว่า ไทยและจีนมีการติดต่อค้าขายกันมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยรัฐโบราณ มีการเจริญสัมพันธ์ไมตรีหลายครั้ง ด้วยการส่งคณะทูตและ

เครื่องบรรณาการ ตั้งแต่ในสมัยสุโขทัย และเฟื่องฟูอย่างมากในสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อเนื่องมาจนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จากการที่มีการค้าสำเภาซึ่งสร้างรายได้ให้แก่อาณาจักรของไทย อีกทั้งการมาตั้งรกรากของชาวจีนทำให้มีการทำการเติบโตทางการค้ามาอย่างยาวนาน แต่การค้ากับจีนได้ชะลอตัวลงในสมัยรัชกาลที่ 4 ของกรุงรัตนโกสินทร์ จากการที่ไทยสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ การเปิดการค้ากับชาติตะวันตก และความเสื่อมถอยของราชวงศ์ชิงของจีน ทำให้ความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีนจึงหยุดชะงักลง ต่อมาได้รับการฟื้นฟูภายหลังจากที่จีนได้สถาปนาประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ตรงกับช่วงรัชกาลที่ 6 และการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 เป็นผลให้ไทยและจีนทำข้อตกลงการค้าร่วมกัน และเกิดการลงทุนในธุรกิจประเภทต่าง ๆ

การค้าระหว่างไทยและจีนก่อนช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19

นับตั้งแต่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการระหว่างไทยกับจีนอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา ทั้งสองประเทศได้สร้างความร่วมมือด้านการค้ามาอย่างต่อเนื่อง ภายใต้พื้นฐานการเคารพซึ่งกันและกัน ความไว้วางใจ และการไม่แทรกแซงในกิจการภายใน จากปัจจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอันแน่นแฟ้น จึงได้นำไปสู่การยกระดับความสัมพันธ์เป็น “หุ้นส่วนความ

ร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน” (Comprehensive Strategic Partnership) ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2555 เพื่อกระชับความสัมพันธ์และขยายความร่วมมือให้มีความใกล้ชิดและรอบด้านมากยิ่งขึ้น และจีนยังเป็นประเทศหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาของยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิรวดี – เจ้าพระยา – แม่น้ำโขง (Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) โดยในปี พ.ศ. 2562 จีนเป็นคู่ค้าอันดับ 1 ของไทย (จีนเป็นตลาดส่งออกอันดับที่ 2 ของไทย และจีนเป็นแหล่งนำเข้าอันดับ 1 ของไทย) ขณะที่ไทยเป็นแหล่งนำเข้าอันดับ 13 (อันดับที่ 3 ในกลุ่มประเทศอาเซียน) และเป็นตลาดส่งออกอันดับ 17 ของจีน เมื่อปี พ.ศ. 2562 มูลค่าการค้าทวิภาคีอยู่ที่ 79,500 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ลดลงจากปี พ.ศ. 2561 ร้อยละ 0.90 ในจำนวนดังกล่าว ไทยส่งออกไปจีนมีมูลค่า 29,172 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ลดลงร้อยละ 3.78 จากปี พ.ศ. 2561 ส่วนไทยนำเข้าจากจีนมีมูลค่า 50,327 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพิ่มขึ้นร้อยละ 0.85 จากปี พ.ศ. 2561 จีนได้ดุลการค้า 21,155 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพิ่มขึ้นร้อยละ 8.01 จากปี พ.ศ. 2561 สินค้าสำคัญที่จีนนำเข้าจากไทย ได้แก่ ฮาร์ดไดรฟ์ ยางพารา แผงวงจรรวมไม้ ชิ้นส่วนจอ LCD ทุเรียนสด มันสำปะหลังแห้งและแป้งมันสำปะหลัง เคมีภัณฑ์ ชิ้นส่วนโทรศัพท์มือถือ ชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์ ส่วนสินค้าสำคัญที่จีนส่งออกมาไทย ได้แก่ โทรศัพท์มือถือ ชิ้นส่วนโทรศัพท์มือถือ ชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์ เหล็กกล้า คาร์บอนแบล็ค อุปกรณ์ควบคุมและจ่ายไฟฟ้า จอ LCD

คอมพิวเตอร์ของเครื่องปรับอากาศ เพื่อหามหาสารกำจัดวัชพืช (สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงปักกิ่ง, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ประเทศไทยถือว่าได้เปรียบในการเป็นศูนย์กลางการค้าในภูมิภาคอาเซียน ทั้งในส่วนของความพร้อมทางโครงสร้างพื้นฐาน และตำแหน่งที่ตั้งที่สามารถเดินทางคมนาคมไปยังหลาย ๆ ประเทศในภูมิภาค ซึ่งจากปัจจัยดังกล่าว จีนจึงได้เล็งเห็นและสร้างความร่วมมือผ่านการลงทุนในโครงการริเริ่มหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt and road Initiative) ซึ่งเป็นนโยบายที่จีนใช้ในการเผยแพร่อิทธิพลผ่านการพัฒนาเส้นทางเชื่อมโยงต่าง ๆ เข้ามาในภูมิภาคเอเชีย เพื่อขยายการค้าและการลงทุนกับประเทศต่าง ๆ ตามเส้นทาง ไทยมีบทบาทในฐานะที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าในภูมิภาคอาเซียน ซึ่งการดำเนินโครงการนั้นมีผลกระทบทั้งในเชิงบวกและเชิงลบต่อเศรษฐกิจไทย สำหรับผลเชิงบวก ได้แก่ 1. เอื้อต่อการให้ไทยเป็นจุดศูนย์กลางการค้าในภูมิภาคอาเซียน โดยสอดคล้องกับเป้าหมายโครงการพัฒนาเมืองอัจฉริยะในเขตระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกของไทย (EEC) ของไทยเอง 2. เป็นปัจจัยให้เกิดการเร่งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของไทยในระดับภูมิภาคให้สามารถเป็นศูนย์กลางทางการค้าของภูมิภาคอาเซียน 3. เกิดความร่วมมือแบบได้รับผลประโยชน์ร่วมพลกันทั้งไทยและจีน โดยไทยได้รับการลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจากจีน ในขณะเดียวกัน จีนก็ใช้เส้นทางคมนาคมไทยเพื่อทำธุรกิจในภูมิภาคอาเซียน 4. การมีเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมต่อกันรวดเร็ว ทำให้ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจ จากทั้งการท่องเที่ยว และการขนส่งสินค้า เพิ่ม

โอกาสการลงทุนจากจีน และการจ้างงานในไทยมากขึ้น ส่วนผลเชิงลบ ได้แก่ 1. จีนมีอำนาจต่อรองกับไทยมากขึ้น อาจทำให้ถูกกำหนดควบคุมทิศทางเศรษฐกิจ 2. เสี่ยงต่อการพึ่งพาเศรษฐกิจจีนมากเกินไป ทำให้ถูกควบคุมจนขาดความเป็นกลาง เกิดผลกระทบในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมถึงท่าทีต่อกรณีข้อพิพาทต่าง ๆ เช่น ปัญหาความขัดแย้งทางทะเลจีนใต้ และ 3. การที่จีนสามารถเคลื่อนย้ายแรงงานและวัสดุก่อสร้างในการดำเนินโครงการได้อย่างเสรี ทำให้ไทยไม่ได้เปรียบในแง่ของการจ้างงาน (กาญจนา สกุลเพชรอร่าม และชลธิ์ เสมอเชื้อ, 2564: 20-24)

ถึงแม้ว่าความร่วมมือทางการค้าระหว่างไทยและจีน จะมีมาอย่างต่อเนื่อง และไทยมีบทบาทสำคัญในฐานะประเทศที่มีจุดยุทธศาสตร์ทางการค้าที่มีเส้นทางเชื่อมโยงทั่วทั้งภูมิภาคอาเซียน แต่กลับพบว่า มีข้อเสียเปรียบหลายประการจากเงื่อนไขในการเข้ามาลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในไทย ดังที่ได้กล่าวถึงผลกระทบเชิงลบจากโครงการริเริ่มหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt and road Initiative) อีกทั้งจากการที่ไทยนำเข้าสินค้าจากจีนส่วนใหญ่ เป็นสินค้าชิ้นส่วนโทรศัพท์มือถือ ชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์ เหล็กกล้า คาร์บอนแบล็ค อุปกรณ์ควบคุมและจ่ายไฟฟ้า จึงทำให้ไทยขาดดุลทางการค้ากับจีน ซึ่งนับเป็นความท้าทายของไทยที่จะต้องรับมือและเตรียมควบคุมบทบาทของจีน รวมถึงการหาช่องทางขยายโอกาสทางการค้าให้ได้ประโยชน์จากการดำเนินโครงการที่จีนมีการใช้ไทยเป็นจุดเชื่อมโยงทางการค้าทั่วทั้งภูมิภาคอาเซียน แต่ในท้ายที่สุดแล้ว เมื่อมีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ขึ้น การขยายตัวทางการค้าของไทย

จึงได้เกิดข้อจำกัดจากการที่จีนและทั่วโลกต่างต้องเผชิญกับการล็อกดาวน์ เพื่อควบคุมการแพร่กระจายของเชื้อโรค นำไปสู่การชะลอตัวทางเศรษฐกิจทั่วโลกอีกด้วย

การค้าระหว่างไทยและจีนในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19

ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ระหว่างปี พ.ศ. 2562-2565 ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั่วโลก จากข้อมูลของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ระบุว่า เศรษฐกิจโลกได้เข้าสู่ภาวะถดถอย ซึ่งอาจส่งผลกระทบมากกว่าช่วงวิกฤตการเงินปี พ.ศ. 2551 เลขาธิการองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ระบุว่า ประเทศที่มีเศรษฐกิจขนาดใหญ่หลายประเทศ กำลังเข้าสู่ภาวะเศรษฐกิจถดถอยอย่างน้อย 2 ไตรมาสต่อเนื่อง คาดว่าการแพร่ระบาดของไวรัส COVID-19 ได้ฉุดอัตราการเติบโตของเศรษฐกิจโลกลงครึ่งหนึ่ง อยู่ที่ร้อยละ 1.5 รายงานการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา ยังระบุว่า การแพร่ระบาดของไวรัส COVID-19 จะส่งผลให้การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (FDI) ทั่วโลกหดตัวลงราวร้อยละ 30 – 40 และกระทบต่อห่วงโซ่มูลค่าโลก นอกจากนี้ นักเศรษฐศาสตร์คาดการณ์ว่า COVID-19 จะสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจโลกสูงกว่ากรณีของโรคซาร์ส โดยในครั้งนี้เศรษฐกิจโลกอาจสูญเสียมูลค่ามากถึง 4 หมื่นล้านเหรียญสหรัฐ หรือ คิดเป็นร้อยละ 0.1 ของ GDP โลก เนื่องจากเศรษฐกิจจีนมีขนาดใหญ่กว่าเดิมช่วงโรคซาร์ส

เชื่อมโยงทั้งการค้า การลงทุน และการขนส่ง ส่วนแบ่งทางเศรษฐกิจจีนคิดเป็นร้อยละ 16 ของ GDP โลก (คิดเป็น 1 ใน 3 ของเศรษฐกิจโลก) เพิ่มขึ้นจากสมัยโรคซาร์สอยู่ที่ร้อยละ 4 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563: ออนไลน์)

นโยบายโควิดเป็นศูนย์ของจีน (ZERO COVID-19) ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั่วโลก จากการที่จีนมีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับที่ 2 ของโลก รวมถึงมีการผลิตและส่งออกสินค้ารายใหญ่ที่สุดของโลก (Thai PBS, 2566) การปิดล้อมศุลกากรประเทศของจีน จึงทำให้การผลิตและส่งออกสินค้าจากจีนไปยังทั่วโลกต้องหยุดชะงัก โดยในประเทศไทยเองได้รับผลกระทบจากนโยบายดังกล่าวในภาคการผลิตและอุตสาหกรรม จากการขาดแคลนวัตถุดิบขั้นต้นและชิ้นกลางจากจีนในช่วงระยะสั้น ทำให้เกิดต้นทุนการผลิตและราคาสินค้าปรับตัวสูงขึ้น นำไปสู่การเกิดภาวะเงินเฟ้อเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากเดิมที่ในประเทศไทยยังคงมีภาวะเงินเฟ้ออยู่ในระดับสูงอยู่แล้ว แต่เมื่อสถานการณ์คลี่คลายและจีนจะกลับมาดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้ ความต้องการสินค้าภายในประเทศจีนก็จะมีเพิ่มมากขึ้น โดยที่การขนส่งสินค้านี้ระหว่างประเทศจะกลับมาเติบโตได้มากขึ้น โดยเฉพาะการขนส่งทางเรือ ความต้องการตู้คอนเทนเนอร์เพื่อการขนส่งจะมีปริมาณสูงมากขึ้น ราคาค่าระวางเรือจึงเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย ทำให้ผู้ประกอบการไทยที่ต้องขนส่งหรือนำเข้าสินค้าจากจีนต้องแบกรับต้นทุนค่าขนส่งที่เพิ่มสูงขึ้น (กองวิจัยเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, 2565: 4)

ถึงแม้ว่าในภาคการผลิตและอุตสาหกรรมจะได้รับผลกระทบในเรื่องต้นทุนการผลิต และการค้าระหว่างประเทศได้รับผลกระทบจากการปรับราคาขนส่งสินค้าทางเรือ แต่กลับพบว่าในช่วงเวลาเดียวกันนั้น การค้าระหว่างไทย-จีน ยังคงขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยประเทศจีนยังคงเป็นประเทศคู่ค้าอันดับ 1 ของไทย เป็นเวลา 9 ปี ติดต่อกัน ขณะที่ไทยเป็นคู่ค้าอันดับ 13 ของจีน ในปี พ.ศ. 2564 มูลค่าทางการค้าระหว่างไทย-จีน รวมอยู่ที่ 103,750 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ขยายตัวร้อยละ 30.32 ส่วนภาคการส่งออกของไทยไปยังตลาดจีนในปี พ.ศ. 2564 ยังขยายตัวต่อเนื่องร้อยละ 24.79 โดยมีมูลค่า 37,203 ล้านดอลลาร์สหรัฐ สินค้าส่งออกสำคัญของไทยที่ขยายตัว ได้แก่ ผลไม้สด แช่แข็งและแห้ง ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง ยางพารา และเม็ดพลาสติก ส่วนการนำเข้าของไทยจากจีนมีมูลค่า 66,546 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ขยายตัวร้อยละ 33.63 สินค้านำเข้าสำคัญ เช่น เครื่องจักรไฟฟ้าและส่วนประกอบ เครื่องจักรกลและส่วนประกอบ เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน และเคมีภัณฑ์ นอกจากนี้ ในช่วง 2 เดือนแรกของปี พ.ศ. 2565 (ม.ค.-ก.พ.) การค้าระหว่างไทย-จีน มีมูลค่า 17,095 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 16 คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 18 ของการค้าระหว่างประเทศโดยรวมทั้งหมดของไทย โดยการส่งออกจากไทยไปจีนขยายตัวร้อยละ 4.78 ขณะที่การนำเข้าของไทยจากจีนขยายตัวร้อยละ 21.73 ส่งผลให้ไทยขาดดุลการค้า 6,815 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (ณรงค์ศักดิ์ พุทธพรมงคล, 2565: ออนไลน์)

จากข้อมูลของหอการค้าไทย-จีน ยังระบุว่า ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ยังมีการส่งเสริมความสัมพันธ์ทางการค้าและการลงทุนระหว่างไทย-จีน ด้วยการผลักดันความร่วมมือระหว่างประเทศผ่านนโยบายที่สอดคล้องกัน ระหว่างนโยบายริเริ่มหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt and road Initiative) ของจีน และ“ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC)”ของไทย รวมทั้งความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ได้แก่ 1. การสำรวจลู่ทางธุรกิจการค้าและการลงทุนไทย-จีน โดยการใช้สิทธิประโยชน์จากยุทธศาสตร์การพัฒนาท่าเรือเสรีให้หนาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทาง BRI ทางทะเล 2. ส่งเสริมความร่วมมือด้านอีคอมเมิร์ซระหว่างไทย-จีน 3. การสำรวจดัชนีความเชื่อมั่นหอการค้าไทย-จีน รายไตรมาส 4. การเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมผู้ประกอบการชาวจีนโลก (WCEC) 5. การเสริมสร้างความพร้อมของผู้ประกอบการรุ่นใหม่ อาทิ การจัดหลักสูตรพัฒนานักบริหารหอการค้าไทย-จีน และ 6. การขยายความร่วมมือกับหน่วยงานพันธมิตรต่าง ๆ โดยในช่วงเดือนกรกฎาคมและกุมภาพันธ์ กรมการค้าต่างประเทศของไทยรายงาน ว่า ผู้ประกอบการไทยมีการใช้ประโยชน์จากความตกลง RCEP ส่งออกไปยังตลาดหลัก คือ ญี่ปุ่น จีน และเกาหลีใต้ ขยายตัวเพิ่มสูงขึ้น โดยการส่งออกจากไทยไปจีนภายใต้ความตกลง RCEP มีมูลค่า 453.95 ล้านบาท แม้ว่าผู้ส่งออกไทยไปจีนภายใต้ความตกลง RCEP ส่วนใหญ่จะได้รับการลดภาษีในระดับที่เท่ากับกรอบความตกลงการค้าเสรีอาเซียน-จีน แต่เนื่องจากข้อกำหนดเรื่องการตรวจปล่อยสินค้าที่ชัดเจน คือ กรณีที่เป็นสินค้าเน่าเสียง่ายจะได้รับการ

ตรวจปล่อยพิธีการศุลกากรภายใน 6 ชั่วโมง และสำหรับสินค้าทั่วไปจะได้รับการตรวจปล่อยภายใน 48 ชั่วโมง จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้ประกอบการส่งออกของไทยมาขอใช้สิทธิภายใต้ความตกลง RCEP กันมากขึ้น เพื่อวางแผนการนำเข้าส่งออกสินค้าล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำ โดยเฉพาะสินค้าผลไม้สด เช่น ทุเรียนมะม่วง มังคุด ลำไย มันสำปะหลัง (ณรงค์ศักดิ์ พุทธพรมงคล, 2565: ออนไลน์)

การค้าระหว่างไทยและจีนหลังช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19

ภายหลังช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2566 เป็นต้นมา พบว่า จีนมีแนวโน้มที่จะสามารถเข้ามาเพิ่มระดับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับไทยได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากสถานการณ์ภายในจีนที่เริ่มคลี่คลาย การค้าระหว่างไทยกับจีน มีสถานการณ์การส่งออกจากตลาดของไทยในปี พ.ศ. 2566 ส่วนใหญ่ชะลอลงจากปีก่อนตามอุปสงค์จากประเทศคู่ค้าที่ลดลง เนื่องจากทั่วโลกต่างต้องฟื้นฟูเยียวยาเศรษฐกิจภายในประเทศ และกระตุ้นการใช้จ่ายภายในประเทศของตนเป็นหลัก โดยการส่งออกไปสู่ตลาดจีน ส่งออกเป็นมูลค่า 34,164.5 ล้านเหรียญสหรัฐ หดตัวร้อยละ 0.8 จากการฟื้นตัวของการผลิตและการบริโภคที่ช้ากว่าคาด หลังจากที่จีนมีการยกเลิกมาตรการโควิด-19 เป็นศูนย์และเปิดประเทศ ก่อนที่จะขยายตัวได้ในช่วงครึ่งปีหลัง อย่างไรก็ตาม ปัญหาในภาคอสังหาริมทรัพย์ของจีนที่กระทบความเชื่อมั่นของผู้บริโภคและผู้ผลิต ทำให้การส่งออกไปจีนเผชิญกับความไม่แน่นอน ทั้งนี้ สินค้าส่งออก 5 อันดับแรก

ไปตลาดจีน ได้แก่ ผลไม้สด ผลิตภัณฑ์ยาง เม็ดพลาสติก ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง และเครื่องคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ สินค้าสำคัญของไทยที่ส่งออกไปยังจีนลดลง อาทิ หม้อแปลงไฟฟ้าและส่วนประกอบ เครื่องคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ สินค้าสำคัญที่ขยายตัว อาทิ ผลไม้สด แช่เย็น แช่แข็งและแห้ง เครื่องยนต์สันดาปภายในแบบลูกสูบและส่วนประกอบ และผลิตภัณฑ์อลูมิเนียม ในขณะที่การส่งออกของจีนไปยังตลาดอื่น ๆ ในปี พ.ศ. 2566 มีมูลค่า 3,381,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หดตัวร้อยละ 4.6 ชะลอตัวลงจากปีก่อนที่ขยายตัวร้อยละ 5.6 และเป็นการหดตัวครั้งแรกในรอบ 7 ปี เป็นผลมาจากอุปสงค์สินค้าจีนในตลาดโลกที่ชะลอตัวลงระหว่างดำเนินนโยบายโควิดเป็นศูนย์ (กองยุทธศาสตร์การพัฒนาศามารถในการแข่งขัน สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า, 2567: 23)

ในส่วนของการนำเข้าสินค้า การนำเข้าของจีน ปี พ.ศ. 2566 มีมูลค่า 2,556,801 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หดตัวร้อยละ 5.5 จากปีก่อน ที่ขยายตัวร้อยละ 0.7 จากอุปสงค์ในประเทศที่อ่อนแอ รวมถึงปัจจัยจุดรั้งด้านวิกฤตอสังหาริมทรัพย์และภาระหนี้สินที่อยู่ในระดับสูง ส่งผลต่อเศรษฐกิจโดยรวม โดยมีสินค้านำเข้าสำคัญ อาทิ วงจรรวม สินค้า ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีขั้นสูง น้ำมันดิบ ผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียมสำเร็จรูป และธัญพืช และมีแหล่งนำเข้าสำคัญ อาทิ ไต้หวัน สหรัฐฯ เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น และออสเตรเลีย โดยเศรษฐกิจจีน ในปี พ.ศ. 2567 คาดว่าจะขยายตัวร้อยละ 4.5 – 5.0 ขยายตัวชะลอลงจากปี พ.ศ. 2566 ที่คาดว่าจะขยายตัวร้อยละ

5.0 – 5.5 เนื่องจากปัญหาสภาพคล่องในภาคอสังหาริมทรัพย์ ภาระหนี้สินของทั้งภาครัฐและภาคครัวเรือนอยู่ในระดับสูง ทำให้การลงทุนชะลอตัวลง ส่งผลต่อการใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคภายในประเทศ นอกจากนี้ความเสี่ยงด้านภูมิรัฐศาสตร์ ผลกระทบจากสงครามการค้า ยังส่งผลต่อความเชื่อมั่นของนักลงทุนอีกด้วย (กองยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพในการแข่งขัน สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า, 2567: 29-32)

การค้าระหว่างไทยกับจีนในปี พ.ศ. 2566 (ม.ค. – พ.ย.) มีมูลค่าการค้าระหว่างกันสูงถึง 116,912 ล้านดอลลาร์ฯ เพิ่มขึ้นร้อยละ 41.02 เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันของปี พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนการเกิดโรคระบาดโควิด-19 ที่มีมูลค่าการค้าไทย-จีน อยู่ที่ 82,904 ล้านดอลลาร์ฯ ทั้งนี้ ข้อมูลจากศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารสำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ ระบุว่า การส่งออกของไทยมายังจีน (ม.ค. – พ.ย. 2566) มีมูลค่า 31,553.45 ล้านดอลลาร์ฯ ลดลงร้อยละ 0.1 สินค้าส่งออกสำคัญ 5 อันดับแรก ได้แก่ ผลไม้สด แช่เย็น แช่แข็งและแห้ง ผลิตภัณฑ์ยาง เม็ดพลาสติก ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง เครื่องคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ โดยการส่งออกผลไม้สด แช่เย็น แช่แข็งและแห้งของไทยมายังจีนมีมูลค่าสูงถึง 5,986.67 ล้านดอลลาร์ฯ คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 18.97 หรือ เกือบ 1 ใน 5 ของการส่งออกทั้งหมดของไทยมายังจีน ทั้งนี้ สินค้าไทยชนิดต่างๆ จะถูกขนส่งมายังประเทศจีนผ่านช่องทางหลากหลายรูปแบบ ทั้งทางบก ทางทะเล และทางอากาศ (กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ, 2567)

ภาพที่ 1 การส่งออก นำเข้า และดุลการค้า ระหว่างจีนกับไทย

ที่มา : CEIC คำนวณโดย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) “จับตาบทบาทการค้าจีน-อาเซียน สัญญาณเตือนไทยต้องเร่งปรับตัว” โดย Thai PBS POLICY WATCH จับตาดูอนาคตประเทศไทย.2567

ภายใต้ภาวะชะลอตัวของเศรษฐกิจโลก เศรษฐกิจจีนที่เริ่มฟื้นตัวอย่างต่อเนื่องหลังการปรับนโยบายโควิด-19 มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจไทย โดยศูนย์วิจัยไทยเกียได้ปรับคาดการณ์การเติบโตของเศรษฐกิจไทยในปีเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 3.2 เป็นร้อยละ 3.7 สอดคล้องกับการเติบโตของเศรษฐกิจจีนที่ขยายตัวร้อยละ 4.5 ในไตรมาสแรก และมีเป้าหมายการเติบโตในปี พ.ศ. 2566 อยู่ที่ร้อยละ 5 ซึ่งคาดว่าจะสามารถบรรลุได้ เนื่องจากจีนมีทรัพยากรทางการคลังและนโยบายรองรับแรงกดดันจากเศรษฐกิจซาลง การฟื้นตัวของตลาดในจีนจะช่วยสนับสนุนการ

เติบโตในด้านบวก โดยคาดว่าจะการส่งออกไปยังจีนจะเป็นตลาดเดียวที่มีการเติบโตในเชิงบวก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย ซึ่งเป็นเสาหลักสำคัญของเศรษฐกิจ เริ่มฟื้นตัวอย่างแข็งแกร่งจากจำนวนนักท่องเที่ยวจีนที่เพิ่มขึ้น โดยคาดว่าจะจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติจะเพิ่มขึ้นเป็น 25.5 ล้านคน ซึ่งเป็นแรงหนุนสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยในปี พ.ศ. 2566 (ธนธัช, 2023 : การฟื้นตัวของเศรษฐกิจจีนช่วยกระตุ้นแนวโน้มการเติบโตของเศรษฐกิจไทย)

แม้ว่าจีนจะเป็นตลาดหลักสำคัญของไทย ที่มีมูลค่าการค้าระหว่างกันสูง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ตลอดหลายปีที่ผ่านมา ไทยเป็นฝ่ายที่เสียดุลการค้ามาโดยตลอด แม้ภายหลังจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 การเสียดุลการค้าเป็นผลมาจากการที่สินค้าไทยที่ส่งออกไปจีนส่วนใหญ่ยังเป็นเพียงแค่กลุ่มวัตถุดิบหรือกึ่งวัตถุดิบที่มีมูลค่าเพิ่มต่ำ สินค้าส่งออกจากไทยไปจีน มากที่สุด ได้แก่ สินค้าประเภทเม็ดพลาสติก คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 10.26 (มีมูลค่ากว่า 3 พันล้านดอลลาร์ สหรัฐ) รองลงมา ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ยาง โดยมีสัดส่วนร้อยละ 9.37 ในขณะที่ไทยนำเข้าสินค้าทุนและเครื่องมือเครื่องจักรมูลค่าสูงจากจีน เช่น สินค้าประเภท เครื่องจักรไฟฟ้า เครื่องจักรกล ด้วยโครงสร้างการค้าเช่นนี้ จึงทำให้ไทยเป็นฝ่ายขาดดุลการค้ากับจีน (สำนักพัฒนาและส่งเสริมการวิจัย สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน), ม.ป.ป.: 33-34)

ตารางที่ 1 สรุปมูลค่าการค้าไทย-จีน ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา 2557 – 2566

		มูลค่าการค้า	การส่งออกไปจีน	การนำเข้าจากจีน	ดุลการค้า
1	ปี 2557	2,057,946	806,418	1,251,528	- 445,110
2	ปี 2558	2,204,071	800,894	1,403,177	- 602,283
3	ปี 2559	2,324,444	833,538	1,490,906	- 657,368
4	ปี 2560	2,513,049	997,983	1,515,066	- 517,084
5	ปี 2561	2,593,323	971,431	1,621,892	- 650,455
6	ปี 2562	2,480,420	902,188	1,578,232	- 676,043
7	ปี 2563	2,494,286	926,646	1,567,640	- 640,994
8	ปี 2564	3,301,718	1,173,762	2,127,956	- 954,194
9	ปี 2565	3,678,988	1,191,875	2,487,122	- 1,295,247
10	ปี 2566	3,649,673	1,176,889	2,472,784	- 1,295,895

หน่วย: ล้านบาท

ที่มา: ผู้เขียนบทความ (ข้อมูลจาก สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์,ธนาคารแห่งประเทศไทย)

ความร่วมมือระหว่างไทยและจีนภายใต้โครงการ “หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง” (Belt and Road Initiative) จากที่ได้รับเริ่มการลงทุน และเป็นสัญญาณการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยในช่วงก่อนการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ภายหลังสถานการณ์คลี่คลายลง โครงการนี้ยังนับว่ามีบทบาทที่สำคัญ และมีความก้าวหน้ามากขึ้น โดยเฉพาะด้านโครงสร้าง

พื้นฐาน เช่น ทางรถไฟจีน-ไทย สะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างสองประเทศ ขณะเดียวกัน ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ยังมีบทบาทในการลดภาษีและขยายการเข้าถึงตลาด ส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ภายใต้แผนความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์จีน-ไทย (พ.ศ. 2565–2569) และแผนส่งเสริม “หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง” ความร่วมมือครอบคลุมหลากหลายด้าน เช่น การค้า การลงทุน เศรษฐกิจดิจิทัล พลังงานสะอาด ความปลอดภัยในห่วงโซ่อุปทาน และนวัตกรรมเทคโนโลยี ในอนาคต ความร่วมมือระหว่างไทยและจีนมีแนวโน้มขยายสู่ด้านพลังงานทดแทนและโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การผลิตรถยนต์ไฟฟ้า พลังงานสะอาด และเทคโนโลยีอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พร้อมกับการลงทุนที่คาดว่าจะเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ความร่วมมือในเศรษฐกิจดิจิทัล โดยเฉพาะในเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น Big Data, ปัญญาประดิษฐ์ และ IoT ยังมีศักยภาพในการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและกระชับความสัมพันธ์ระยะยาวระหว่างสองประเทศ (Xu Mingzhi, 2024 : Li Jiaxian, สำนักข่าวจีน)

สำหรับแนวโน้มความสัมพันธ์ทางการค้าของไทยและจีนในอนาคต มีการคาดการณ์ว่า แนวโน้มว่าเศรษฐกิจไทยจะเข้าสู่ภาวะถดถอยในทางเทคนิค กล่าวคือ ติดลบอย่างน้อย 2 ไตรมาสจากการลดลงของภาคการผลิต การใช้จ่ายภาคอุปโภค บริโภค การลงทุน การส่งออกสินค้าและบริการ จนนำไปสู่การลดลงของการจ้างงาน ซึ่งมีแนวโน้มที่หลายบริษัทจะพยายามลดการพึ่งพาจีนลง และแสวงหาแหล่งผลิตใหม่เพื่อกระจายความ

เสียง ในส่วนนี้ไทยอาจแสวงหาผลประโยชน์ด้วยการนำเสนอตนเองเป็นทางเลือกสำหรับการเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบและสินค้า แต่อาจมีความจำเป็นต้องปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐาน และทักษะแรงงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อรองรับการเป็นแหล่งผลิตใหม่ เช่นเดียวกับการมีมาตรการทางภาษี กฎหมายแรงงาน และระบบกฎหมายที่เอื้อต่อภาคธุรกิจ (ณรงค์ศักดิ์ พุทธพรมงคล, 2565: ออนไลน์) ในขณะที่จีนได้ริเริ่มดำเนินนโยบาย Made in China 2025 เพื่อมุ่งเน้นในการผลิตสินค้าเทคโนโลยีขั้นสูง หรือเทคโนโลยีแห่งอนาคต ในส่วนของโครงสร้างการผลิตและการส่งออกที่อาจเกิดการขาดดุลกับจีนมากขึ้น จากการพึ่งพาสินค้านำเข้าที่ส่วนใหญ่เป็นสินค้าชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ และสินค้ามูลค่าสูงที่ใช้เป็นทุนการผลิต จากนโยบายดังกล่าวของจีน ไทยจึงควรวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรม เพื่อส่งออกสินค้าให้เกิดความเชื่อมโยงกับห่วงโซ่การผลิตของจีนตามนโยบาย Made in China 2025 ผู้ประกอบการไทยสามารถอาศัยโอกาสจากยุทธศาสตร์ดังกล่าว ในการสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ปรับปรุงกระบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น นอกจากนี้ โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) ยังมีส่วนสำคัญในจะช่วยดึงดูดให้นักลงทุนจีนนำองค์ความรู้ นวัตกรรม และเทคโนโลยีขั้นสูงเข้ามาตั้งฐานการผลิต ไทยจึงควรวางแผนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานระบบรางที่เป็นรถไฟความเร็วสูงเพื่อเชื่อมต่อกับพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเส้นทางที่อยู่ภายใต้ความร่วมมือ เพื่อให้เกิดการขยายตัวร่วมกัน รวมทั้งสร้างความร่วมมือในการเปิดการค้าเสรีกับจีนในระดับที่สูงขึ้น ทลาย

กำแพงทางภาษี รวมทั้งข้อกำหนดและเงื่อนไขที่กีดขวางให้การค้าไม่เกิดการไหลเวียน (ณัฐพรพรรณ อุตมา และคณะ, ม.ป.ป.: 9)

สรุป (Conclusion)

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยและจีนมีมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยรัฐโบราณ มีการเจริญสัมพันธ์ไมตรีหลายครั้ง ตั้งแต่ในสมัยสุโขทัย และเฟื่องฟูอย่างมากในสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อเนื่องมาจนในสมัยรัตนโกสินทร์ สำหรับรูปแบบทางการค้าระหว่างไทยและจีน เป็นการค้าขายผ่านเรือสำเภาเป็นหลัก และมีการตั้งรกรากของชาวจีนบนแผ่นดินไทย และด้วยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอันยาวนาน จึงได้นำไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 หลังจากมีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ไทยและจีนต่างได้สร้างความร่วมมือทางการค้าร่วมกันและยกระดับความสัมพันธ์เป็น “หุ้นส่วนความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน” (Comprehensive Strategic Partnership) เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2555 โดยไทยมีบทบาทเป็นจุดยุทธศาสตร์เชื่อมโยงเส้นทางทางการค้าทั่วทั้งภูมิภาคอาเซียน โดยจีนมีการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานในไทยภายใต้โครงการริเริ่มหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt and road Initiative) โครงการดังกล่าวสอดคล้องกับการผลักดันโครงการพัฒนาเมืองอัจฉริยะในเขตระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกของไทย (EEC) ส่งผลให้การค้าระหว่างไทยจีนมีการลงทุนและค้าขายระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง

ในขณะเดียวกัน เมื่อมีสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ทำให้เศรษฐกิจทั่วโลกซบเซาจากการล็อกดาวน์ จีนได้ดำเนินนโยบายโควิดเป็นศูนย์ (ZERO COVID-19) เพื่อควบคุมสถานการณ์การแพร่ระบาดให้กลับมาสู่สภาวะปกติอย่างรวดเร็ว การดำเนินนโยบายนี้ได้ส่งผลให้ทั่วโลกและไทยขาดสินค้าต้นทุนการผลิต นำไปสู่การมีต้นทุนสินค้าสูง และมีการปรับราคาสินค้าสูงขึ้น แต่การขับเคลื่อนการค้าระหว่างกันผ่านนโยบายสำคัญ คือ โครงการริเริ่มหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt and road Initiative) รวมทั้งความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ยังคงเป็นปัจจัยหนุนให้มูลค่าการค้าระหว่างไทยและจีนเติบโตมากขึ้น และภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 การค้าระหว่างไทยกับจีนมีการชะลอตัวลงเล็กน้อยในช่วงแรก จากการที่ทั่วโลกเพ่งพินิจและต่างต้องเร่งกระตุ้นเศรษฐกิจในประเทศของตน ความต้องการสินค้านำเข้าจากต่างชาติจึงลดลง โดยสถานการณ์การส่งออกจากตลาดของไทยในปี พ.ศ. 2566 การส่งออกไปสู่ตลาดจีน ส่งออกเป็นมูลค่า 34,164.5 ล้านเหรียญสหรัฐ หดตัวร้อยละ 0.8 จากการฟื้นตัวของการผลิตและการบริโภคที่ช้ากว่าคาด ก่อนที่จะขยายตัวได้ในช่วงครึ่งปีหลัง โดยการค้าระหว่างไทยกับจีนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยล่าสุดในปี พ.ศ. 2566 มูลค่าการค้าระหว่างไทยกับจีนสูงถึง 116,912 ล้านเหรียญสหรัฐ เพิ่มขึ้นร้อยละ 41.02 เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันของปี พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนการเกิดโรคระบาดโควิด-19 ที่มูลค่าการค้าไทย-จีน อยู่ที่ 82,904 ล้านเหรียญสหรัฐ

เอกสารอ้างอิง (References)

- กาญจนา สุกุเพชรอร่าม และชลธิ์ เสมอเชื้อ, (2564). การศึกษาและวิเคราะห์นโยบายเส้นทางสายไหมทางทะเล ศตวรรษที่ 21 ในมิติการเผยแพร่วัฒนธรรมผ่านสถาบันขงจื้อ เส้นทางสายไหมทางทะเล : ประเทศไทย. *วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*, 5(1), 07-36.
- กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. (2567). *การขนส่งสินค้าระหว่าง ไทย – จีน*. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 30 ตุลาคม 2567, จาก <https://www.ditp.go.th/en/post/158899>
- กองความมั่นคงระหว่างประเทศ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. *สถานการณ์ความมั่นคงระหว่างประเทศ ภายหลังการระบาด COVID-19*. [บทความ]. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2567, จาก <https://www.nsc.go.th/wp-content/uploads/Journal/article-00405.pdf>
- กองยุทธศาสตร์การพัฒนาศามารถในการแข่งขัน สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า. (2567). *รายงานการค้าระหว่างประเทศของ ไทย ประจำปี 2566*. [รายงาน]. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2567, จาก <https://tpso.go.th/news/2401-0000000017>
- กองวิจัยเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม. (2565). *ผลกระทบนโยบายโควิดเป็นศูนย์ (ZERO COVID-19) ของจีนต่ออุตสาหกรรมไทย*. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2567, จาก

https://www.oie.go.th/assets/portals/1/fileups/2/files/ArticlesAnalysis/ZERO_COVID-19.pdf

ณัฐพรพรรณ อุตมา และคณะ. (ม.ป.ป.). *นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของจีนและแนวนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศไทย*.

[บทความ]. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2567, จาก

<https://issuu.com/obels/docs/96fcc297797c4c>

ธนัช. (2566). การฟื้นตัวของเศรษฐกิจจีนช่วยกระตุ้นแนวโน้มการเติบโตของเศรษฐกิจไทย. [ข่าว]. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2567, จาก

[https://baijiahao.baidu.com/s?id=176448290846](https://baijiahao.baidu.com/s?id=1764482908464534017&wfr=spider&for=pc)

[4534017&wfr=spider&for=pc](https://baijiahao.baidu.com/s?id=1764482908464534017&wfr=spider&for=pc)

นิษณะ ทวีพาณิชย์. (2547). *การส่งออกผลไม้ไทยไปสาธารณรัฐประชาชนจีน*. [รายงาน]. สืบค้นเมื่อ 30 ตุลาคม 2567, จาก

https://ditp.go.th/contents_attach/78331/78331.pdf

สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงปักกิ่ง. (ม.ป.ป.). *ความสัมพันธ์ไทย-จีน*.

[ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 30 ตุลาคม 2567, จาก

<https://thaiembbeij.org/th/republic-of-china/thai-relations-china/>

สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ นครเซี่ยงไฮ้. (2566). *การค้าระหว่างประเทศของจีนปี 2565 และแนวโน้มปี 2566*. [ข่าว].

สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2567, จาก [https://www.ditp.go](https://www.ditp.go.th/contents_attach/964976/964976.pdf)

[.th/contents_attach/964976/964976.pdf](https://www.ditp.go.th/contents_attach/964976/964976.pdf)

สำนักพัฒนาและส่งเสริมการวิจัย สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน).(2562). *โอกาสการค้าและการลงทุนไทย จากนโยบาย Belt and Road Initiative ของจีน*. [บทความ]. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2567, จาก <https://www.nsc.go.th/wpcontent/uploads/Journal/article-00303.pdf>

TAP THAI-ASEAN PANORAMA. (2565). *จับกระแสการค้าการลงทุนไทย-จีน ยุค COVID-19*. [ข่าว]. สืบค้นเมื่อ 31 ตุลาคม 2567, จาก <https://www.tap-magazine.net/blog-th/cs71>

Thai PBS. (2566). ภูมิธรรมบุค “แดนมังกร”ส่ง “แบรนดไทย”เปิดประตูสู่การค้าโลก. [ข่าว]. สืบค้นเมื่อ 30 ตุลาคม 2567, จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/333718XuMingzhi>. (2567). Li Jiaxian, สำนักข่าวจีน. [ข่าว]. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2567, จาก <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1812418376036874879&wfr=spider&for=pc>

Xu Mingzhi. (2024). Li Jiaxian, China News Agency. [News]. Retrieved December 15, 2024, from <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1812418376036874879&wfr=spider&for=pc>.

รศ.อรรถวิทย์: การปรับตัว และการให้ความหมายของอัตลักษณ์อีสาน

สิทธิณี เกตุจินดา¹

นริศรา ต่อทุน²

พรทิพย์ สาตรา³

พีระพงษ์ สอนทวี⁴

Received: November 22, 2024; Revised: December 16, 2024;

Accepted: December 20, 2024

¹ หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง คณะศิลป
ศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน email:
Sitthinee.cq@hotmail.com

² หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง คณะศิลป
ศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน email:
torthun.narits@gmail.com

³ นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง คณะ
ศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
email: Ponthip.satara@gmail.com

⁴ นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง คณะ
ศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
email: peeraphong.stw@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวของอัตลักษณ์อีสานผ่านรถแห่อีสาน และศึกษาการให้ความหมายของรถแห่อีสานในมิติทางสังคมวัฒนธรรม และมิติทางเศรษฐกิจ โดยวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ แนวคิดท้องถิ่นนิยม แนวคิดการผสมผสานข้ามสายพันธุ์ทางวัฒนธรรม และแนวคิดทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งคณะผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ผลการศึกษาพบว่า รถแห่อีสานเกิดจากการปรับตัวของวัฒนธรรมอีสาน ผ่าน 2 เงื่อนไข คือ 1) การแพร่กระจายของกระแสโลกาภิวัตน์และระบบทุนนิยมในพื้นที่ และ 2) การปรับตัวของวัฒนธรรมอีสานผ่านรถแห่อีสาน คือ ภาษา ดนตรี และวัฒนธรรมอีสานดั้งเดิม สำหรับการให้ความหมายในมิติทางสังคมวัฒนธรรม เป็นการปะทะกันระหว่างคน 2 กลุ่มที่พยายามช่วงชิงการให้ความหมายรถแห่อีสาน โดยกลุ่มคนในวัฒนธรรมให้ความหมายว่าเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนอีสาน ขณะที่กลุ่มคนนอกวัฒนธรรมให้ความหมายว่าเป็นปัญหาสังคมและบ่อนทำลายวัฒนธรรม ในส่วนของมิติทางเศรษฐกิจ รถแห่อีสานถูกให้ความหมายว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สร้างรายได้ให้กับผู้คนในท้องถิ่น และก่อให้เกิดการแข่งขันระหว่างผู้ประกอบการรถแห่ซึ่งเป็นผู้จุดเริ่มต้นที่ทำให้รถแห่อีสานเกิดการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา

คำสำคัญ: รถแห่อีสาน, อัตลักษณ์อีสาน, การปรับตัวของอัตลักษณ์, การให้ความหมาย

Isan Rod Hae: The Adaptation and The Construction of meaning of Isan Identity

Sitthinee Katjinda⁵

Naritsara Torthun⁶

Ponthip Satra⁷

Peeraphong Sorntawee⁸

⁵ Student of Bachelor of Political Science Program in Politics and Government, Faculty of Liberal Arts and Science, Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus. email: Sitthinee.cq@hotmail.com

⁶Student of Bachelor of Political Science Program in Politics and Government, Faculty of Liberal Arts and Science, Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus. email: torthun.narits@gmail.com

⁷ Student of Bachelor of Political Science Program in Politics and Government, Faculty of Liberal Arts and Science, Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus. email: Ponthip.satra@gmail.com

⁸ Student of Bachelor of Political Science Program in Politics and Government, Faculty of Liberal Arts and Science, Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus. email: peeraphong.stw@gmail.com

Abstract

This research study investigates the adaptability of Isan identity and the construction of meaning of Isan Rod Hae in both social and cultural dimensions, as well as economic dimensions, by analyzing the culture using the concepts of identity, localism, cultural hybridization, and cultural capital. Data were collected through document Research, in-depth interviews, informal interviews, and non-participant observation.

The findings reveal that Isan Rod Hae emerged from the adaptation of Isan cultural practices under two primary conditions: 1) the influence of globalization and local capitalism, and 2) the integration of Isan language, music, and traditional practices through the Rod Isan Hae culture. From a sociocultural perspective, Isan Rod Hae epitomizes a conflict between two ideological positions. Insiders perceive Isan Rod Hae as a symbol of Isan cultural identity and lifestyle, whereas outsiders view it as a source of social issues and cultural degradation. Economically, Isan Rod Hae functions as a form of cultural capital that catalyzes local economic activities, leading to heightened competition among Isan Rod Hae entrepreneurs and necessitating continual adaptation to contemporary societal contexts.

Keywords: Isan Rod Hae, Isan Identity, Adaptation of Identity, Construction of Meaning.

บทนำ (Introduction)

รถแห่อีสานมีจุดเริ่มต้นมาจากวัฒนธรรมการแห่ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงดนตรีที่เกี่ยวข้องกับงานบุญประเพณีของคนอีสาน ซึ่งชาวอีสานมีการละเล่นของวงกลองยาวในงานประเพณี เช่น บวชนาคทอดกฐิน นิยมเล่นกันเป็นที่รื่นเริงสนุกสนานตามเทศกาลและพิธีกรรมต่างๆ การแห่จึงผูกพันกับวิถีชีวิตของคนอีสานและเป็นกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมที่ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน ขณะเดียวกันเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปก็ได้ปรับเปลี่ยนพร้อมกันไปด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับความทันสมัยและตอบสนองต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน (อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ, 2564 : 210) ขบวนแห่ดนตรีอีสานได้มีพัฒนาการโดยการนำเครื่องดนตรีหรือเทคนิคการเล่นดนตรีแบบสากลเข้ามาใช้ พร้อมมีการใช้เครื่องขยายเสียงอย่างลำโพงที่ดัดแปลงพ่วงเข้ากับแบตเตอรี่รถยนต์ แต่ยังสามารถคงความสนุกสนานและรูปแบบทางดนตรีอีสานไว้ได้ จนในปัจจุบันได้กลายเป็นรถแห่คันใหญ่ที่มีเครื่องเสียงเทียบเท่ากับเวทีหมอลำแต่สามารถเคลื่อนที่ได้ และใช้แรงงานคนน้อยกว่าหมอลำ รถแห่อีสานจึงสามารถรับงานได้ทั่วประเทศไม่ใช่แค่เพียงในภาคอีสานเท่านั้น (จารุวรรณ ดั่งคำจันทร์, 2564 : 43) จากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมทางดนตรีของกลุ่มอีสานเหนือและอีสานใต้ อย่างวงกลองยาว และหมอลำซิ่ง นำไปสู่การสร้าง

ตัวตนของรถแห่อีสานที่เกิดจากการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ทั้งในทางดนตรีและการประกอบสร้างวง จากเดิมที่เป็นวงดนตรีเล็ก ๆ ก็ได้มีการพัฒนาจนกลายเป็น “รถแห่อีสาน” ที่เห็นอย่างทั่วไปในปัจจุบัน

รถแห่อีสานกลายเป็นวัฒนธรรมอีสานที่มีความท้าทายจากการเติบโตของวัฒนธรรมดนตรีตามความนิยมของผู้คนในแต่ละยุคสมัย แต่รถแห่อีสานกลับเลือกนำวัฒนธรรมดนตรีที่ได้รับความนิยมจากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับความเป็นอีสานได้อย่างลงตัว และสามารถถ่ายทอดการแสดงที่คงอัตลักษณ์อีสาน (Isan Identities)⁹ ไม่ว่าจะเป็น ภาษา ประเพณี วิถีชีวิต หรือเครื่องดนตรีเอาไว้ได้ พร้อมทั้งยังพยายามรักษาความเป็นอีสานไว้ให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของวัฒนธรรมเพื่อไม่ให้วัฒนธรรมของชาวอีสานหยุดอยู่ที่เดิม ดังนั้น รถแห่อีสานจึงเป็นหนึ่งในผลผลิตทางวัฒนธรรมที่มีการผสมผสานรากฐานวัฒนธรรมลาวแบบดั้งเดิมเข้ากับความทันสมัยแบบวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่ประกอบสร้างโดยคนอีสานในปัจจุบันจนกลายเป็น

⁹ อัตลักษณ์อีสาน (Isan Identities) หมายถึง คุณสมบัติเฉพาะบางอย่างที่เกิดจากการแบ่งกลุ่มคนที่มีความแตกต่างและระยะทางที่ห่างออกจากศูนย์กลาง โดยมีพื้นที่ลักษณะที่ตั้งภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความเป็นท้องถิ่นหรือถิ่นต่าง ๆ บ่งบอกถึงลักษณะของผู้คน ตลอดจนสภาพแวดล้อมวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารกันภายในกลุ่ม วัฒนธรรม ประเพณีเดียวกันที่แสดงออกร่วมกัน โดยมีลักษณะเฉพาะตัวที่เป็นตัวบ่งบอกหรือแสดงถึงความเป็นอีสาน (สุมาลี พลขุนทรัพย์, 2561 : 275)

อัตลักษณ์ของดนตรีอีสานที่ได้รับความนิยมจากสังคม (จารุวรรณ ด้วงคำ
จันทร์, 2564 : 17)

ปัจจุบันวัฒนธรรมดนตรี “รถแห่อีสาน” ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่า รถแห่อีสานกลายเป็นวัฒนธรรมย่อยของสังคม (Subculture) ซึ่งหมายถึง วัฒนธรรมกลุ่มย่อยของคนกลุ่มหนึ่งที่แทรกอยู่ในวัฒนธรรมหลักหรือวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ โดยเห็นได้จากปรากฏการณ์ทางสังคมในโลกออนไลน์ เช่น การลงวิดีโอบรรยากาศการแสดงรถแห่อีสานของหลายคน ผ่านยูทูป (YouTube) และการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางอื่น เช่น ตี๊กต็อก (TikTok) และเฟซบุ๊ก (Facebook) เป็นต้น ดังนั้น สื่อออนไลน์จึงอาจกลายเป็นเครื่องมือที่ทำให้รถแห่อีสานได้รับความนิยมจนถึงปัจจุบัน สังเกตได้จากช่วงการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่มีการสั่งงดงานมหรสพในงานบุญ ส่งผลให้ผู้ประกอบการรถแห่อีสานได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก ผู้ประกอบการรถแห่อีสานจึงใช้ช่องทางออนไลน์เพื่อสร้างตัวตนให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นและไม่ให้กระแสน้ำหายไป ซึ่งทำให้รถแห่อีสานกลายเป็นที่รู้จักกับผู้คนต่างกลุ่มวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น

การปรับตัวของรถแห่อีสานถือเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ รถแห่อีสานกลายเป็นวัฒนธรรมอีสานที่ผู้คนสามารถเข้าถึงได้ง่ายและไม่ได้เป็นวัฒนธรรมทางดนตรีที่ปรากฏแค่ภายในภูมิภาคอีสานหรือเฉพาะ

กลุ่มคนในวัฒนธรรม¹⁰ เพียงเท่านั้น จึงอาจทำให้มุมมองของผู้คนที่มติดอรรถ
แห่อีสานมีลักษณะที่ต่างกันออกไปหลังจากที่ได้สัมผัสการแสดงของรถแห่อีสาน รวมถึงการแสดงของรถแห่อีสานในปัจจุบันกลายเป็นที่จับตามอง
ของกลุ่มคนที่สนใจในการขับเคลื่อนวัฒนธรรมในรูปแบบของรถแห่อีสาน
เนื่องจากเมื่อมีการถ่ายทอดการแสดงรถแห่อีสานลงบนสื่อออนไลน์จึงทำ
ให้กลุ่มคนที่ให้ความสนใจในรถแห่อีสาน เกิดการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับ
กรณี สาวน้อยดาวรถแห่¹¹ เมื่อทำการวิเคราะห์จึงสามารถแยกได้ 2
มุมมอง โดยมุมมองแรกมองว่า รถแห่อีสานเป็นจุดเริ่มต้นของพฤติกรรม
สาวน้อยดาวรถแห่ที่ออกมาเต้นประกอบการแสดง ซึ่งเป็นการกระทำเชิง
อนาจารและบ่อนทำลายวัฒนธรรม และมองว่ารถแห่อีสาน คือ วัฒนธรรม
ตลาดล่าง ในอีกมุมมองหนึ่งกลับมองว่าท่าเต้นต่าง ๆ ของสาวน้อยดาวรถ
แห่เป็นการเต้นลอกเลียนแบบของการเต้นของโอดอลเกาหลี หรือทำที่
นิยมในกระแสอนไลน์เพียงเท่านั้น กรณีสาวน้อยดาวรถแห่เป็นเพียง

¹⁰ กลุ่มคนในวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยให้นิยามว่าเป็นกลุ่มคนที่มีภูมิลำเนาอยู่
ในถิ่นกำเนิดของวัฒนธรรมรถแห่อีสาน นั่นคือ ภูมิภาคอีสาน ส่วนกลุ่มคนอื่นที่ไม่ให้
กล่าวถึงในข้างต้นให้เป็นกลุ่มคนนอกวัฒนธรรมรถแห่อีสาน

¹¹ สาวน้อยดาวรถแห่ คณะผู้วิจัยให้นิยามว่าเป็นคำใช้เรียกวัยรุ่นเพศหญิงที่
เป็นผู้เข้าขมรถแห่อีสาน โดยจะเดินไปพร้อมขบวนการแห่ ส่วนมากจะมีลักษณะการ
เต้นเชิงอนาจาร และยั่วยวนทางเพศ

ประเด็นหนึ่งเท่านั้นที่ส่งผลต่อมุมมองของผู้คนที่มียี่ห้อรถแห่อีสาน ซึ่งจะเห็นได้ว่าเพียงแค่กรณีเดียวก็อาจสร้างมุมมองของผู้คนที่มียี่ห้อรถแห่อีสานที่มีลักษณะต่างกันออกไป ดังนั้น จึงแสดงให้เห็นว่าการที่ผู้คนจะมองรถแห่อีสานไปในมุมมองใดขึ้นอยู่กับตัวบุคคลที่มีความรู้สึกและประสบการณ์ต่อสิ่งนั้น หากเป็นกลุ่มคนในวัฒนธรรมอาจมีมุมมองต่อรถแห่อีสานในลักษณะของการอนุรักษ์วัฒนธรรมอีสาน แต่กลุ่มคนนอกวัฒนธรรมอาจมองว่าเป็นการบ่อนทำลายวัฒนธรรมโดยไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนในวัฒนธรรมหรือกลุ่มคนนอกวัฒนธรรมด้วยกันเองก็อาจมีมุมมองที่แตกต่างกันได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น รถแห่อีสานถือเป็นวัฒนธรรมอีสานรูปแบบหนึ่งที่เกิดการปรับตัวจนเป็นที่นิยมสำหรับผู้คนในภูมิภาคอีสานในการใช้ประกอบพิธีกรรม ประเพณี หรือการจัดแสดงในงานต่าง ๆ รวมถึงปรากฏการณ์บนพื้นที่สื่อออนไลน์ที่ได้รับความนิยม และสร้างตัวตนให้กับคณะรถแห่อีสานหลาย ๆ คณะ ทั้งนี้ รถแห่อีสานถือเป็นการปรับตัวของวัฒนธรรมอีสานเพื่อให้สอดคล้องตามยุคสมัยและตอบสนองความต้องการของผู้คน ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาการปรับตัวของรถแห่อีสานว่ามีการปรับตัวของอัตลักษณ์อีสานอย่างไร และมีการให้ความหมายของรถแห่อีสานในมิติทางสังคมวัฒนธรรม และมิติทางเศรษฐกิจอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

- เพื่อศึกษาการปรับตัวของอัตลักษณ์อีสานผ่านรณห่ออีสาน
- เพื่อศึกษาการให้ความหมายของรณห่ออีสานในมิติทางสังคม วัฒนธรรมและมิติทางเศรษฐกิจ

การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับรณห่ออีสาน พบว่ามีงานศึกษาเกี่ยวกับประเด็นรณห่ออีสานไม่มากนัก โดยคณะผู้วิจัยศึกษาและค้นคว้าพบว่ามีการศึกษารณห่ออีสาน ในประเด็นของพัฒนาการและการปรับตัวของรณห่ออีสาน จากงานวิจัยของ จารูวรรณ ดวงคำจันทร์ (2564) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “รณห่ออีสาน: มหุสพลัญจกรข้ามพรมแดนวัฒนธรรม” และงานวิจัยของอิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ (2564) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “รณห่อดนตรีสด: ความนิยมในการจัดกิจกรรมของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย” ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ศึกษารณห่ออีสานในประเด็นของพัฒนาการและการปรับตัวของรณห่ออีสานตั้งแต่อดีตจนถึง พ.ศ. 2564 โดยการนำเอามรดกทางวัฒนธรรมอย่างดนตรีอีสานมาประยุกต์เข้ากับดนตรีสมัยใหม่ จนเกิดเป็นรณห่ออีสานที่เป็นความบันเทิงรูปแบบใหม่ และถ่ายทอดความเป็นอีสานใหม่ในรูปแบบมหรสพทางดนตรี โดยมีการใช้สื่อใหม่ (สื่อออนไลน์) ในการช่วยแพร่กระจายวัฒนธรรมของอีสานออกสู่นอกพื้นที่อีสาน ทาง

คณะผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลของงานวิจัยดังกล่าวมาต่อยอดศึกษาในประเด็นการปรับตัวของรถแท็กซี่สามล้อ โดยคณะผู้วิจัยต้องการศึกษาพัฒนาการของรถแท็กซี่สามล้อตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2567) พร้อมทั้งศึกษาเงื่อนไขการปรับตัวของรถแท็กซี่สามล้อเพิ่มเติมจากงานวิจัยข้างต้นที่ไม่ได้กล่าวถึงเงื่อนไขว่าเหตุใดบ้างที่ทำให้รถแท็กซี่สามล้อต้องปรับตัว และศึกษาอัตลักษณ์รถแท็กซี่สามล้อนอกจากดนตรีดั้งเดิมที่รถแท็กซี่สามล้อที่เกิดการปรับตัวผ่านรถแท็กซี่สามล้อและแพร่กระจายอัตลักษณ์รถแท็กซี่สามล้อไปพร้อมกับรถแท็กซี่สามล้อส่วนบุคคลที่รถแท็กซี่สามล้อ

นอกจากนี้ยังพบการศึกษารถแท็กซี่สามล้อในประเด็นของการประดิษฐ์ประพจน์ และการสร้างความหมายของอัตลักษณ์เพื่อต่อสู้ทางวัฒนธรรม โดยในงานวิจัยของรุ่งกานต์ จตุรไพศาล (2565) ที่ได้ศึกษาเรื่อง *“รถแท็กซี่และการเดินทาง: วิถีรถแท็กซี่สามล้อกับการประดิษฐ์ประพจน์และการสื่อสารเพื่อต่อสู้ทางวัฒนธรรม”* เป็นงานวิจัยที่ศึกษารถแท็กซี่สามล้อในมุมมองของการประดิษฐ์ประพจน์และการสื่อสารเพื่อต่อสู้ทางวัฒนธรรมของกลุ่มรถแท็กซี่สามล้อใหม่ ซึ่งมุ่งศึกษาไปที่ประเด็นการเดินทางในประพจน์รถแท็กซี่สามล้อว่าเป็นการสร้างประสบการณ์และปลดปล่อยทางอารมณ์โดยเฉพาะเรื่องเพศ สะท้อนการพยายามสร้างความหมายเพื่อต่อสู้ทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งมีการศึกษาในประเด็นที่ว่ารถแท็กซี่สามล้อคือการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ให้กับผู้ประกอบการรถแท็กซี่สามล้อ คณะผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลของงานวิจัยข้างต้นมาต่อยอดในประเด็นการศึกษาการให้ความหมายของวัฒนธรรมรถแท็กซี่สามล้อทั้งทางด้านสังคมวัฒนธรรมที่

นอกเหนือจากประเด็นการเดินบันไดน้ำร้อนห่ออีสาน และด้านเศรษฐกิจที่
นอกเหนือจากประเด็นสร้างผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ให้กับ
ผู้ประกอบการรถแท่

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาถึงแนวคิด ท้องถิ่นนิยม จากงานวิจัยของ
รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข (2557) ศึกษาเกี่ยวกับความยืดหยุ่นระหว่างท้องถิ่น
นิยมและโลกาภิวัตน์ในหัวข้อ “โลกาภิวัตน์ ท้องถิ่นนิยม กับการโยกย้าย
อดีต” พบว่า เนื่องด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเกิดการ
เปลี่ยนแปลง บ้างก็ถูกผสมผสาน บ้างก็เลือนหายไป ซึ่งก่อให้เกิดการโยก
ย้ายอดีตที่กลุ่มคนรุ่นเก่าเคยได้ยิน เคยได้ฟัง และสัมผัสประสบการณ์แบบ
หนึ่งในอดีต ต้องการที่จะย้อนกลับไปหาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่อยู่ในความ
ทรงจำ แต่ทุกอย่างที่ถูกนำเสนอในปัจจุบันล้วนแต่เป็นการประดิษฐ์ขึ้น
ทั้งสิ้น ทำให้คณะผู้วิจัยทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างโลกกับท้องถิ่น และ
กระแสโลกาภิวัตน์กับกระแสท้องถิ่นว่าไม่ได้แยกขาดกันอย่างสิ้นเชิง
แต่อย่างใด โดยได้นำกรอบแนวคิดดังกล่าวมาใช้ศึกษาการปรับตัวของอัต
ลักษณ์อีสานที่จำต้องรับเอาวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาผสมผสานซึ่งนำมา
สู่อัตลักษณ์อีสานในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าการศึกษาอัตลักษณ์อีสานจึงไม่
อาจศึกษาเพียงแค่ความเป็นท้องถิ่นได้เพียงอย่างเดียว แต่ต้องศึกษาความ
เป็นโลกควบคู่ไปด้วย หรืองานวิจัยของ ปราโมทย์ ภัคศิณรงค์ (2556)
ศึกษาเรื่อง “ปัญหาเชิงโลกาภิวัตน์ในขบวนการท้องถิ่นนิยมของเพลง
โคราช” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตั้งใจพิจารณาเงื่อนไขสภาพความเป็น
ท้องถิ่นในสังคมไทยที่ปัจจุบันกลายเป็นส่วนเดียวกับโลก งานวิจัยนี้ได้

โต้แย้งแนวความคิดของขบวนการท้องถิ่นนิยมที่มองว่า ความเป็นท้องถิ่นกำลังจะเลือนหายไปเนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์ และได้เสนอว่า ความเป็นท้องถิ่นของเพลงโคราชที่งานวิจัยนี้ได้ศึกษานั้น เกิดจากกระบวนการของความตระหนักรู้ทางสังคมของคนในยุคโลกาภิวัตน์มากกว่า และกระบวนการดังกล่าวเป็นเงื่อนไขของการดำรงอยู่ของความเป็นท้องถิ่นโคราช ทำให้คณะผู้วิจัยได้เห็นถึง กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ท้องถิ่นเกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่กว้างขวางกว่าคุณสมบัติของความเป็นท้องถิ่นแบบดั้งเดิม ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงนำกรอบความคิดดังกล่าวมาใช้ศึกษาการพยายามเสนอ และชูอัตลักษณ์อีสานของท้องถิ่นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยกลายเป็นอัตลักษณ์และวัฒนธรรมอีสานที่เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ยังคงมีกลิ่นอายของความเป็นอีสานได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

สำหรับงานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยต้องการศึกษาเพื่อหาคำตอบว่า “รถแห่อีสาน” มีการปรับตัวของอัตลักษณ์อีสานและถูกให้ความหมายอย่างไร โดยเริ่มศึกษาจากการปรับตัวของอัตลักษณ์อีสานเพื่อดำรงอยู่ท่ามกลางบริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยปรับตัวอัตลักษณ์อีสานมาเป็นวัฒนธรรมทางดนตรีชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “รถแห่อีสาน” ผ่าน 2 แนวคิด คือ

1. แนวคิดท้องถิ่นนิยม (Localism) นำมาใช้อธิบายงานวิจัยนี้ในประเด็นของอัตลักษณ์อีสานที่มีการปรับตัวตามกระแสบริบททางสังคม แต่ยังสามารถคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของความเป็นท้องถิ่น และใช้กรอบท้องถิ่นวิวัฒน์ (Localization) ที่มุ่งเน้นการให้ความสำคัญแก่คนและชุมชนในการกำหนดวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตนเองท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

2. แนวคิดการผสมผสานข้ามสายพันธุ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridization) นำมาอธิบายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเนื่องจากการติดต่อปฏิสัมพันธ์กันระหว่างวัฒนธรรมทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ในลักษณะการแปลงรูปแบบ ความหมาย หรือหน้าที่ประโยชน์ จนเป็น “รถแห่อีสาน” ในปัจจุบัน

นอกจากนี้เมื่อเกิดเป็นรถแห่อีสานแล้วย่อมมีการกำหนดอัตลักษณ์ผ่านการประกอบสร้างความหมายขึ้นใหม่ โดยคณะผู้วิจัยได้ศึกษาการให้ความหมาย “รถแห่อีสาน” ใน 2 มิติ คือ มิติทางสังคมวัฒนธรรม และมิติทางเศรษฐกิจ

1. มิติทางสังคมวัฒนธรรม โดยคณะผู้วิจัยศึกษาการให้ความหมายจากคนสองกลุ่มวัฒนธรรม คือ กลุ่มคนในวัฒนธรรมและกลุ่มคนนอก

วัฒนธรรม¹² ผ่านแนวคิดอัตลักษณ์ และใช้กรอบแนวคิดอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) และใช้แนวคิดอัตลักษณ์ทางดนตรีในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ในการอธิบายความหมายของรถแห่อีสานในมิติทางสังคมวัฒนธรรม ผ่านชุดความหมายและความรู้สึกร่วมของชาวอีสาน และมองรถแห่อีสานเป็นตัวสะท้อนสังคมวัฒนธรรมอีสาน

2. มิติทางเศรษฐกิจ คณะผู้วิจัยศึกษาผ่านแนวคิดทุนทางวัฒนธรรม โดยใช้แนวคิดนี้ในการอธิบายถึงทุนทางวัฒนธรรมอีสาน ที่มีลักษณะพิเศษหรือเป็นเนื้อในของวัฒนธรรมอีสาน และเป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในคนอีสานมาอย่างยาวนาน มาสร้างให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับสังคมอีสาน

¹² เกณฑ์ในการแบ่งกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาแบ่งจากขอบเขตของพื้นที่ โดย กลุ่มคนในวัฒนธรรม หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่ภาคอีสานและคลุกคลีอยู่กับวัฒนธรรมการแห่อีของอีสานจนพัฒนามาเป็นรถแห่อีสานในปัจจุบัน และกลุ่มคนนอกวัฒนธรรม หมายถึง กลุ่มคนที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่ภาคอีสานและไม่ได้สัมผัสคลุกคลีอยู่กับวัฒนธรรมรถแห่อีสาน เพื่อนำมาแบ่งกลุ่มข้อมูลในการศึกษาถึงการให้ความหมาย 2 กลุ่มคือ ผู้เห็นชอบและผู้เห็นต่างในวัฒนธรรมรถแห่อีสาน ว่ามีการผสมผสานอยู่ทั้งคนในและคนนอกวัฒนธรรม ขึ้นอยู่กับความชื่นชอบหรือความสนใจเฉพาะบุคคล

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology)

1. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รถแท็กซี่” : การปรับตัวและการให้ความหมายของอัตลักษณ์อีसानเพื่อศึกษาการปรับตัวของอัตลักษณ์อีसानผ่านรถแท็กซี่ และการให้ความหมายของรถแท็กซี่ในมิติทางสังคมวัฒนธรรมและมิติเศรษฐกิจ ซึ่งคณะผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) รวมทั้งการวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) งานวิจัยนี้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยคณะผู้วิจัยเลือกใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เนื่องจากงานวิจัยเชิงคุณภาพมีเป้าหมายเพื่อการเรียนรู้กระบวนการ (Process) จึงให้ความสำคัญกับการตีความ (Interpretation) การหาความหมาย (Meaning) ของพฤติกรรม ปรากฏการณ์หรือสถานการณ์ของสิ่งที่กำลังศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างละเอียดและครอบคลุมที่จะประมวลผลเป็นข้อสรุป และสามารถนำมาซึ่งคำตอบที่จะไปสู่ข้อสรุปในทางสังคมหรือทางทฤษฎี

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง

- ผู้ประกอบการ หัวหน้าวง ผู้ควบคุมเสียงหลักของรถแท็กซี่
ออดิโอ มหาสารคาม

2. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรถแห่อีสานในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม หรือจังหวัดที่ใกล้เคียง

3. วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม

4. นักวิชาการ นางสาวจรรุวรรณ ดั่งคำจันทร์ เจ้าของวิทยานิพนธ์เรื่อง “รถแห่อีสาน: มหรสพสัญจรข้ามพรมแดนวัฒนธรรม” คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

5. การรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ในช่องทางออนไลน์ เช่น อิน스타그램 (Instagram) ตี๊กต็อก (TikTok) ยูทูบ (YouTube) เฟซบุ๊ก (Facebook) เอกซ์ (X)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยคณะผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลรวบรวมจากการค้นคว้าเอกสารจากหนังสือ รายงาน วิทยานิพนธ์ หรือสื่อต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

3.2 การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการศึกษาวิจัยโดยการเข้าไปเก็บข้อมูลภายในพื้นที่ ซึ่งการวิจัยภาคสนามนั้นทำให้คณะผู้วิจัยได้ข้อมูลจากบุคคลที่มีความเข้าใจและมีความเชี่ยวชาญเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนที่สุด

3.3 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - participant Observation) คณะผู้วิจัยเลือกการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อที่จะเข้าใจบริบทของคนกลุ่มวัฒนธรรมรถแห่อีสานได้อย่างเต็มที่ ซึ่งทางคณะผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลในฐานะเป็นบุคคลภายนอก โดยทำการสังเกตผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครอบคลุมและเข้าใจบริบทของการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

3.4 การสัมภาษณ์ (Interview) แนวทางการสัมภาษณ์ที่คณะผู้วิจัยใช้ 2 วิธี คือ

3.4.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยคณะผู้วิจัยเลือกใช้รูปแบบการสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เนื่องจากวิธีการดังกล่าวมีความยืดหยุ่นและเปิดกว้างต่อคำถามและคำตอบ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระในการแสดงความคิดเห็น ทศนคติมุมมอง หรือให้ข้อมูลรายละเอียดต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่

3.4.2 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) คือ เป็นการพูดคุย มีการกำหนดประเด็นไว้ล่วงหน้า แต่ปล่อยให้บรรยากาศการพูดคุยเป็นไปอย่างผ่อนคลาย ไม่เคร่งครัดกับขั้นตอนและการตอบคำถาม ซึ่งคณะผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับกลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรมรถแห่ออโต มหาสารคาม

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจาก 2 แหล่ง คือ แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ผ่านการใช้เครื่องมืออย่างการวิจัยทางเอกสาร เพื่อได้ข้อมูลเชิงพัฒนาการของรถแท็กซี่สามล้อ และใช้เครื่องมือการลงวิจัยภาคสนาม โดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อให้คณะผู้วิจัยเข้าใจบริบทของคนในวัฒนธรรมรถแท็กซี่สามล้อ และแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ ข้อมูลที่ถูกเก็บรวบรวมและศึกษาไว้อย่างเป็นระบบ เช่น เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร หนังสือ เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับรถแท็กซี่สามล้อและอัตลักษณ์รถแท็กซี่สามล้อ และอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นที่คณะผู้วิจัยทำการศึกษา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในหมวดหมู่ประเภทของระบบข้อมูลด้วยการจัดวางถ้อยคำและข้อความ โดยมีเนื้อหาของข้อมูลเป็นเกณฑ์ในการจัดระบบและจำแนกประเภทข้อมูล (Categories) และคำนึงถึงบริบท (Context) ของข้อมูลมาวิเคราะห์ความเชื่อมโยงผ่านกรอบแนวคิดที่คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษา

ผลการวิจัย (Results)

1. รถแห่อีสาน : มหรสพดนตรีทางเลือก

1.1 วิวัฒนาการของรถแห่อีสาน

“การแห่” เป็นสิ่งที่ผูกติดกับชาวอีสานมาตั้งแต่อดีต ชาวอีสานมีการนำเครื่องดนตรีมาผสมเข้ากับการแห่ โดยส่วนใหญ่จะลำแคนเพื่อสร้างความบันเทิง พร้อมทั้งมีการฟ้อนตามจังหวะและเสียงดนตรีเพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับการแห่ (อริสา อุชิบะ, 2564 : ออนไลน์)

“...ผู้เฒ่าผู้แก่โบราณปลุกฝังมา เกิดมาก็ได้ยินเสียงแคนแล้ว มันเป็นมาตั้งแต่เนิ่นๆ ผู้ใหญ่พาเป็นมาแบบนี้ มันเลยปลุกฝังให้ชาวอีสานมักม่วน...”

(ไท ญาชัย, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2567)

จากบทสัมภาษณ์ แสดงให้เห็นว่าความรักสนุกของคนอีสานเกิดจากการปลุกฝังและการเรียนรู้ตั้งแต่เด็กและผูกพันกับเครื่องดนตรีอย่างแคน จึงไม่แปลกหากรถแห่อีสานในฐานะวัฒนธรรมทางดนตรีรูปแบบหนึ่งในอีสานจะมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา และเมื่อทำการศึกษารถแห่อีสานมีการปรับตัวและถูกแบ่งวิวัฒนาการออกเป็น 5 ยุค ดังนี้

1. ยุคดั้งเดิม (ก่อนทศวรรษที่ 2520) เป็นยุคที่นำเอาเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน เช่น กลองยาว พิณ แคน ฉิ่ง ฉาบ มาประกอบเรียกว่า การแห่กลองยาว การแห่พิณ การแห่แคน บรรเลงดนตรีทำนองพื้นบ้านเรียกว่า “ลาย” เช่น ลายเต้ย¹³ เป็นต้น ซึ่งเป็นดนตรีในลักษณะของการบรรเลงดนตรีเพียงอย่างเดียว ไม่มีคำร้องหรือบทร้องในดนตรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการแสดงเพื่อสร้างความสนุกสนาน และนิยมแห่ในงานบุญประเพณีที่จัดขึ้นในรอบสิบสองเดือน เช่น เดือนสี่ใช้แห่กัณฑ์หลอนในงานบุญผะเหวด (งานบุญมหาชาติ) เป็นต้น

“การแห่เป็นฮีต เป็นจารีต เป็นขนบที่มันอยู่ใน
เรื่องของงานบุญ มีนาค มีกฐินก็แห่”

(วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18
มกราคม 2567)

¹³ ลายเต้ย เป็นลายเบ็ดเตล็ดที่หมอลำกลอนวาดอุบลใช้ลำในช่วงท้ายยก คำว่า “เต้ย” มีความหมายเดียวกันกับการเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาว ลายเต้ยจึงมีจังหวะที่ทำให้เกิดความสนุกสนาน ลายเต้ยมี 4 ทำนอง คือ เต้ยธรรมดา เต้ยหัวโนนตาล เต้ยโขง และเต้ยพม่า (โยธิน พลเขต, 2561 : 6)

2. ยุคผสมวง (ประมาณทศวรรษที่ 2520) เป็นยุคที่มีการนำเครื่องดนตรีพื้นบ้านเข้ามาผสมกับเครื่องดนตรีสากลจนกลายเป็นวงที่ใหญ่ขึ้น เช่น คีย์บอร์ด กีตาร์ เบส เป็นต้น แต่ยังคงเครื่องดนตรีอีสานอย่างพิณหรือแคนซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นอีสานไว้ นอกจากนี้ได้มีการต่อสายเครื่องดนตรีกับเครื่องขยายเสียงจากแบตเตอรี่ของรถยนต์ โดยใช้รถเข็นบรรทุกเครื่องขยายเสียงเพื่อใช้แห่รอบหมู่บ้าน การแสดงดนตรียังคงบรรเลงดนตรีทำนองพื้นบ้าน ไม่มีคำร้องหรือบทร้องในดนตรีเช่นเดียวกับยุคดั้งเดิม แต่มีเสียงดนตรีที่ดังกระหึ่มมากขึ้น

“จากดนตรีที่อยู่กับที่ เมื่อต้องการเคลื่อนย้ายก็มีพัฒนาการ รถมอเตอร์ บ้านเราเรียกว่า รถเข็นน้ำ โดยจะมีการเอาเครื่องเสียงมาเสียบกับพิณ เสียบกับเครื่องดนตรีชนิดต่างๆ...”

(สุวิทย์ วิซัด, บทสัมภาษณ์จากคลิปซีรีส์สดแห่ไฟเวอร์, 29
กุมภาพันธ์ 2567)

3. ยุครถแห่ดนตรี (ประมาณกลางทศวรรษที่ 2530) เป็นยุคที่คิดค้นรูปแบบการแห่ดนตรีที่ใช้รถในการบรรเลง หรือเรียกว่า “รถแห่ชาวด” โดยนำเอารถบรรทุกขนาดสี่ล้อมาบรรทุกเครื่องเสียงไว้บริเวณท้ายกระบะ เชื่อมต่อระบบเข้ากับเครื่องเสียงที่ติดอยู่กับตัวรถ การบรรเลง

ดนตรีไม่ใช่การบรรเลงสดรูปแบบเดิม แต่เป็นการเปิดแผ่นเสียงที่มีทั้งดนตรีบรรเลงและดนตรีที่มีเนื้อร้อง และรถแห่อีสานมีการใช้ในกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การแห่เพื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

“...จากรถเข็นเริ่มมีเครื่องปั่นไฟ กระบะขึ้นมา
ลักษณะเปิดดนตรีเอา ระบบเสียงแน่นขึ้น บางคันมี
อิเล็กทรอนิกส์ หรือนักร้องด้วย...”

(ไท พญาชัย, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2567)

4. ยุครถแห่ดนตรีสด (ปลายทศวรรษที่ 2550) เป็นยุคที่ได้นำเอารถแห่ดนตรีมาพัฒนาให้สามารถบรรเลงดนตรีและขับร้องสดได้บนรถ ซึ่งเป็นการบรรเลงดนตรีที่มีรูปแบบใหม่แตกต่างไปจากเดิม โดยนำรถบรรทุก (หกล้อ) มาบรรทุกเครื่องขยายเสียงที่มีขนาดใหญ่เทียบเท่ากับตัวรถคล้ายกับเวทีหมอลำ มีการวางระบบอุปกรณ์ในการเชื่อมต่อเครื่องดนตรีแบบเบ็ดเสร็จบนตัวรถ ติดตั้งเครื่องปั่นไฟขนาดใหญ่บนตัวรถ พร้อมกับระบบแสง สี เสียง สามารถบรรเลงดนตรีได้เมื่อเวลารถเคลื่อนผ่านไปยังสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน การแสดงของรถแห่ดนตรีสดเป็นการบรรเลงดนตรีสดที่มีการผสมผสานทั้งเครื่องดนตรีพื้นบ้านและเครื่องดนตรีสากล ในส่วนของการบรรเลงนั้นมีทั้งการบรรเลงดนตรีทำนองพื้นบ้านและดนตรีที่มีคำร้อง

“เริ่มแรกเป็นรถ 6 ล้อ ที่มีคอกด้านหลังเป็น
เหล็กธรรมดา แล้วจะมีตู้ด้านหน้าและตู้ด้านหลัง ตรงที่
มันเป็นคอกจะเป็นชั้น ๆ ให้เราเอาเหล็กมาพาด เพื่อเอา
ไม้อัดไปใส่ เพื่อให้เราเล่นดนตรีตรงนั้นได้”

(อ้อ ทิมอติโอ มหาสารคาม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 17 มกราคม
2567)

5. ยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2566 ถึงปัจจุบัน) มีการใช้รถที่มีขนาดใหญ่
ขึ้น และมีการตกแต่งรถจนกลายเป็นรถรูปแบบรถบัส มีการเชื่อมต่อ
ดนตรีต่าง ๆ กับเครื่องขยายเสียงที่อยู่บริเวณด้านหน้าและด้านหลังรถ และ
อาจมีการนำระบบไฮดรอลิก (Hydraulics) เข้ามาใช้กับเครื่องขยายเสียง
เพื่อมอบเสียงที่มีคุณภาพให้กับผู้ชมการแสดง ลักษณะการแห่เป็นการแห่
รอบหมู่บ้าน แต่อาจเฉลี่ยเวลาให้เหลือสำหรับการเปิดข้างเพื่อจอดเล่น
พบปะกับเจ้าภาพในแต่ละงาน ในส่วนของการบรรเลงดนตรีในช่วงแรกจะ
บรรเลงเพลงในลักษณะหมอลำที่แสดงถึงความเป็นอีสาน และมีเพลงที่
ได้รับความนิยมในโลกโซเชียลเข้ามาผสม เพื่อมอบความบันเทิงให้กับผู้ชม
ทุกเพศ ทุกวัย

“ปัจจุบัน มีระบบไฮดรอลิก เปิดข้างเฉย ๆ ไม่พอ ระบบเสียงออกด้านหน้าหรือด้านหลัง เราเปิดข้างร้องเสียงออกข้างซ้ายข้างขวา เหมือนอยู่คนละโลก เลยเริ่มมีระบบไฮดรอลิกทำให้ลำโพงหมุนออกมาเวลาเปิดข้างเล่น ซึ่งล่าสุดแล้วในพัฒนาการของรถแข่ง แต่ในอนาคตอาจมีมากกว่านี้ เหมือนเป็นการแข่งขันกันพัฒนาตัวรถแข่งกับเจ้าอื่น ๆ”

(ไท ผญาชัย, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2567)

เมื่อศึกษาวิวัฒนาการของรถแข่งอีธานในทุกยุค คณะผู้วิจัยพบว่าวิวัฒนาการของรถแข่งอีธานมีความเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่รถแข่งอีธานจะต้องปรับตัวตลอดเวลา ผ่านการเรียนรู้ระหว่างผู้คนในสายอาชีพเดียวกัน เพื่อพัฒนารถแข่งอีธานของตนเองให้เป็นที่ยอมรับตามท้องตลาด แต่การแข่งขันดังกล่าวก็ทำให้วัฒนธรรมอีธานเกิดการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา

“จะอยู่ในวงการได้มันต้องตามเทรนด์ ถ้ารถแข่งไม่ปรับ ไม่พัฒนา งานจ้างก็ลดน้อยลง”

(อ้อ ทิมออดิโอ มหาสารคาม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2567)

ดังนั้น วิวัฒนาการการปรับตัวของรถแห่อีสานจึงทำให้มีมหรสพรูปแบบใหม่เกิดขึ้นในภาคอีสานเพื่อเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของชาวอีสานและคนในสังคม การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมรถแห่อีสานไม่ได้ทำให้วัฒนธรรมทางดนตรีรูปแบบอื่น อย่างหมอลำ หมอลำซิ่ง หรือวงกลองยาวหายไปจากภูมิภาคอีสาน เนื่องจากวัฒนธรรมอีสานมีการเติบโตแบบคู่ขนาน กล่าวคือ ขณะที่รถแห่อีสานมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา วัฒนธรรมทางดนตรีอื่น ๆ ก็ไม่ได้สูญหายไป แต่เพียงแค่มีรถแห่อีสานเพิ่มเป็นทางเลือกใหม่ให้กับผู้คนในสังคม

1.2 รถแห่อีสานกับเงื่อนไขของการปรับตัว

จากการศึกษา เงื่อนไขการปรับตัวของรถแห่อีสาน พบว่า ระบบทุนนิยมได้กลายเป็นระบบเศรษฐกิจหลักของโลก ซึ่งระบบทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งแสวงหาผลกำไรสูงสุดผ่านการแข่งขัน โดยมีกลไกราคาเป็นหัวใจหลัก (วีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร, 2561 : ออนไลน์) ส่งผลให้ผู้ประกอบการรถแห่อีสานที่ต้องการสร้างมูลค่าจากรถแห่อีสานในฐานะสินค้าและบริการของตนเอง ต้องปรับตัว และพัฒนาตนเองให้ได้เปรียบกว่ารถแห่อีสานเจ้าอื่นในแง่ของความทันสมัย ตลอดจนระบบแสง สี และเสียงซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้ว่าจ้างตัดสินใจจ้าง โดยมีเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญ ซึ่งผู้ประกอบการรถแห่อีสานได้นำเทคโนโลยีมาประกอบประกอบหลักในการแสดงนอกเหนือจากเครื่องดนตรีไฟฟ้าแล้ว ยังมีเครื่องเสียงที่ใช้ในการปรับแต่งเสียงดนตรี (Mix) ตลอดจนแสงไฟสีต่าง ๆ ที่ช่วยเพิ่มอารมณ์สนุกสนานในการชมการแสดง แต่ไม่ได้ทำให้ความเป็น

ท้องถิ่นสูญหายไปแต่อย่างใด กลืนหายความเป็นท้องถิ่นยังคงชัดเจน และโดดเด่น ดังเช่นการแสดงของรถแห่อีสานที่นำเสนออัตลักษณ์อีสาน ผ่านบทเพลง เสียงดนตรี กระทั่งภาษา เป็นต้น ภายใต้การใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญ ในฐานะที่เทคโนโลยีช่วยพัฒนา และทำให้รถแห่อีสานเกิดการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค

การเกิดขึ้นและการปรับตัวของรถแห่อีสานเป็นการดำรงวัฒนธรรมอีสานให้ไม่ถูกลบเลือนหายไป ทั้งวัฒนธรรมด้านดนตรีของอีสาน วัฒนธรรมภาษาอีสาน และประเพณีการแห่ให้ยังคงดำรงอยู่ โดยเป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงจากการแห่ให้มีความทันสมัยมากขึ้น ด้วยการใช้เทคโนโลยีเป็นองค์ประกอบ และทำให้คนรุ่นใหม่รู้จักกับความเป็นอีสานดั้งเดิมได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเผยแพร่ความเป็นอีสานผ่านช่องทางบนโลกออนไลน์ จึงเห็นได้ว่าภาคอีสานในฐานะที่เป็นหน่วยท้องถิ่นมีความเข้มแข็งอย่างมากในการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของตนเอง ดังเช่นการที่คนในท้องถิ่นอีสานยังคงใช้ภาษาอีสานเหมือนในอดีต ตลอดจนเสียงของเครื่องดนตรีอีสานที่ยังคงดำรงอยู่ในการแสดงของรถแห่อีสาน การที่คนในท้องถิ่นเกิดจิตสำนึกความเป็นอีสาน เกิดความหวงแหนในอัตลักษณ์ท้องถิ่นของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางดนตรีไว้ เนื่องจากความผูกพันกับเสียงดนตรีตั้งแต่จำความได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ท้องถิ่นภิวัตน์ (Localization) ส่งผลวัฒนธรรมอีสานยังคงดำรงอยู่ในรถแห่อีสาน และการที่วัฒนธรรมอีสานเกิดการปรับตัวตามบริบทยุคสมัยนั้นก็เพื่อให้

วัฒนธรรมอีสานยังคงดำรงอยู่ ไม่เลือนหายไปจากความทรงจำของผู้คน ด้วย
เพราะวัฒนธรรมอีสานเป็นสิ่งที่สามารถยืดหยุ่นและพัฒนาได้

1.3 “อัตลักษณ์อีสาน” ในรถแห่อีสาน

รถแห่อีสานเป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสานระหว่าง
วัฒนธรรมของโลกและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยรับเอาอิทธิพลจากเครื่อง
ดนตรีสากล เครื่องเสียง รวมถึงการปรับแต่งรถบรรทุกดังเช่นปัจจุบันมา
ผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม เช่น เสียงของเครื่องดนตรีอีสาน
ทำนองเพลงพื้นบ้านของอีสาน ทั้งนี้ ความเป็นอีสานที่ยังคงดำรงอยู่จาก
การปรับตัวทางวัฒนธรรมของรถแห่อีสานมี 3 ประการ ได้แก่ 1) ภาษาถิ่น
2) วัฒนธรรมประเพณี และ 3) ดนตรีอีสาน

ภาษาถิ่น ภาษาถิ่นอีสานเป็นสิ่งที่ปรากฏในวัฒนธรรมรถแห่อีสาน
ที่ถูกสอดแทรกอยู่ตลอดเวลาของการทำการแสดง โดยเฉพาะเนื้อเพลง ใน
บางครั้งเมื่อรถแห่อีสานกำลังจะทำการแสดง นักร้องรถแห่อีสานมักมีการ
พูดคำผญา หรือภาษิตอีสาน ในการเริ่มต้นการแสดงเพื่อดึงดูดความสนใจ
จากผู้คนละแวกนั้นให้มามีส่วนร่วมกับการแสดง นอกเหนือจากคำผญาแล้ว
ยังมีคำสอย คล้ายเพลงฉ่อยของภาคกลาง ซึ่งเป็นคำคล้องจอง พูดโต้ตอบ
หยอกล้อกันระหว่างการแสดงของชาวอีสาน สะท้อนว่าภาษาอีสานยังเป็น
สิ่งที่ยังดำรงอยู่จากการปรับตัวของรถแห่อีสาน ถึงแม้ว่าจะมีการแสดงเพลง
กระแสนิยม แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งกลิ่นอายความเป็นอีสานไว้ได้อย่างดีเยี่ยม

วัฒนธรรมประเพณี การแท้ก็เป็นประเพณีหนึ่งที่ปรากฏในสังคมอีสาน และได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอเอกลักษณ์ของประเพณี จนกลายเป็นรถแห่อีสานในปัจจุบัน มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากวงดนตรีการแท้ที่เดินด้วยเท้า ผสมผสานกับเทคโนโลยีและความเป็นสากล ถือการอนุรักษ์ประเพณีอีสานเพื่อไม่ให้ประเพณีการแท่นี้สูญหายไป ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนลักษณะ หรือรูปแบบองค์ประกอบที่ใช้ในการแห่แทน

ภาพความสนุกสนานของคนอีสานที่มาร่วมฟ้อนรำกับรถแห่อีสาน เป็นบรรยากาศที่สามารถพบเจอได้อย่างบ่อยครั้งในงานต่าง ๆ ดังนั้น จึงมีประโยคหนึ่งที่คุ้นเคยกันดีว่า “คนอีสานมักม่วน” คือ คนอีสานรักความสนุกสนานรื่นเริงบันเทิงใจ เป็นสิ่งที่ถูกหล่อหลอมให้กลายเป็นภาพจำของใครหลายคนเมื่อกล่าวถึงอัตลักษณ์ของคนอีสาน จึงทำให้คนอีสานเกิดวัฒนธรรมหนึ่งขึ้นมา คือ “วัฒนธรรมหน้าฮ้าน” หมายถึง วัฒนธรรมหน้าเวที แต่เมื่อเกิดรถแห่อีสานขึ้นจากการฟ้อนรำหน้าเวทีก็ปรับเปลี่ยนเป็นฟ้อนรำหน้ารถแห่อีสานแทน แต่เมื่อประเพณีการแท่มีการปรับตัวกลายเป็นรถแห่อีสานดังเช่นปัจจุบัน พบว่าวัฒนธรรมหน้าฮ้านยังเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมที่ยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน เพียงแต่ไม่ได้ถูกจำกัดเพียงแค่การฟ้อนรำหน้าเวทีหมอลำเท่านั้น หากแต่ยังปรากฏวัฒนธรรมหน้าฮ้านที่หน้ารถแห่อีสานอีกด้วย

ดนตรีอีสาน เครื่องดนตรีเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง และสามารถสะท้อนให้เห็นถึงขนบธรรมเนียม คติความเชื่อ ตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ของคนในสังคมได้ โดยเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานมีความ

เฉพาะตัว และสามารถสะท้อนให้เห็นถึงขนบธรรมเนียม รวมถึงวิถีชีวิตของ
คนอีสานได้เช่นกัน ด้วยลักษณะเฉพาะตัวของเครื่องดนตรีอีสานที่ไม่เหมือน
เครื่องดนตรีของภาคอื่น ทำให้เครื่องดนตรีอีสานเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของ
อีสาน

“...แต่ก่อนก็แห่พวกแคน พวกพิณนี่แหละ แต่
ตอนนี้ไม่ได้เอาพวกเครื่องดนตรีพื้นบ้านอย่างพิณ แคน
ขึ้นแล้ว แต่ใช้เป็นวิธีเทียบเสียงเครื่องดนตรีสากลให้เป็น
เสียงพวกพิณ แคนอยู่ เพราะเครื่องดนตรีพวกนี้มันเป็น
เอกลักษณ์ของอีสาน ใครได้ยินก็ต้องนึกถึงความเป็น
อีสาน...”

(แหวง ก๊อบก๊อบ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2567)

จะเห็นได้ว่า เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานอย่างพิณและแคนถือเป็น
เอกลักษณ์ของอีสาน จึงถือได้ว่าเสียงดนตรีพื้นบ้านอีสานเป็นองค์ประกอบ
ที่สำคัญอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม จากการลงพื้นที่ที่คณะผู้วิจัยสังเกตว่า ด้วย
ข้อจำกัดของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ยกตัวอย่างเช่น เสียงที่ไม่ดังมากพอ
และไม่สามารถต่อเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานกับเครื่องเสียงขนาดใหญ่อย่าง
ลำโพงได้ ทำให้นักดนตรีหรืออีสานเลือกใช้เครื่องดนตรีไฟฟ้า และเครื่อง
ดนตรีสากลแทน โดยใช้เทคนิคที่เรียกว่าการเทียบเสียงระหว่างเครื่องดนตรี
พื้นบ้านอีสานกับเครื่องดนตรีไฟฟ้า ซึ่งเป็นการผสมผสานข้ามสายพันธุ์ทาง

วัฒนธรรม (cultural hybridization) ซึ่งเป็นการผสมผสานในรูปแบบของการแปลงรูปแบบ และหน้าที่ประโยชน์ โดยการหยิบยืมเอาเครื่องดนตรีไฟฟ้าสากลมาเทียบเคียงกับเสียงดนตรีของอีสานดั้งเดิม เพื่อคงรูปแบบของวัฒนธรรมไม่ให้ถูกกลืนหายไป สะท้อนกลืนอายุของความเป็นอีสานอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ผสานเข้ากับทำนองอันเป็นเอกลักษณ์ของอีสาน ที่เรียกว่า “ลาย” ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะในกลุ่มลายเต้ย ซึ่งเป็นทำนองดนตรีพื้นบ้านอีสานที่นิยมใช้เป็นอย่างมากในกลุ่มหมอลำ ที่มีความสนุกสนาน รวดเร็ว กระชับ และเร้าใจ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เครื่องดนตรีที่ยังคงดำรงอยู่ในการปรับตัวของรถแห่อีสานไม่ใช่เครื่องดนตรีท้องถิ่นดั้งเช่นในอดีต หากแต่เป็น “เสียงของเครื่องดนตรีท้องถิ่น” ที่ยังคงปรากฏอยู่อย่างเด่นชัด พร้อมกับอัตลักษณ์ดนตรีท้องถิ่นอีสานที่ไม่หายไปจากการปรับตัวของรถแห่อีสาน

2. รถแห่กับการให้ความหมายทางสังคมและเศรษฐกิจ

2.1 ปรากฏการณ์ “รถแห่นิยม”

“รถแห่นิยม” เป็นปรากฏการณ์ที่รถแห่อีสานพยายามสร้างตัวตนจนกลายเป็นที่รู้จักของผู้คนในสังคม ผ่านการถ่ายทอดสดหรือจัดทำวิดีโอบรรยายการแสดงผ่านทางช่องออนไลน์ของรถแห่อีสานแต่ละคณะ จนได้รับความนิยมในภาคอีสานจนสามารถช่วงชิงความนิยมแทบทุกพื้นที่ทางสังคมในการจัดการแสดง อีกหนึ่งสิ่งที่สามารถแสดงให้เห็นความนิยมของรถแห่อีสานได้ คือ การจัดตั้งกลุ่มเฟซบุ๊ก “ชมรมรถแห่ มโหรี ดนตรีสดแห่งประเทศไทย” ซึ่งเป็นกลุ่มก้อนทางสังคมที่ทำให้บรรดาผู้ประกอบการ

นักร้อง นักดนตรีชาวรถแห่อีสานมารวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ การเข้าถึงในสื่อสังคมออนไลน์ของคณะรถแห่ เป็นสิ่งที่ยืนยันว่าสื่อสังคมออนไลน์ถือเป็นเครื่องมือที่สามารถสร้างตัวตนให้กับรถแห่อีสานจนกลายเป็นที่นิยมและสร้างความรู้จักรให้กับคนหลากหลายกลุ่ม รถแห่อีสานไม่ใช่วัฒนธรรมอีสานที่หล่อเลี้ยงชาวอีสานหรือกลุ่มคนในวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว แต่รถแห่อีสานเริ่มเป็นที่สนใจของกลุ่มคนนอกวัฒนธรรมด้วย เมื่อรถแห่อีสานกลายเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมและไม่ได้เป็นที่รู้จักเพียงแค่งroupคนในวัฒนธรรม รถแห่อีสานจึงอาจไม่ใช่สิ่งที่สืบสานวัฒนธรรมอีสานเพียงอย่างเดียว แต่อาจถูกวิพากษ์วิจารณ์จากคนในสังคมในมุมมองอื่นด้วยเช่นกัน

2.2 รถแห่อีสาน “วัฒนธรรมของสังคม”

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาการให้ความหมายรถแห่อีสานในมิติทางสังคมวัฒนธรรมจากคน 2 กลุ่ม คือกลุ่มคนในวัฒนธรรมและกลุ่มคนนอกวัฒนธรรม โดยหลังจากการศึกษาแล้วพบว่า สามารถจัดกลุ่มการให้ความหมายได้ 2 กลุ่ม ตามแนวคิดอัตลักษณ์ ผ่านการกำหนดอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ที่มีประสบการณ์ความสนใจที่ร่วมกันในวัฒนธรรม คือ กลุ่มคนที่เห็นชอบกับวัฒนธรรมรถแห่อีสาน และกลุ่มคนที่ไม่เห็นชอบกับวัฒนธรรมรถแห่อีสาน ซึ่งสะท้อนการสร้างอัตลักษณ์และการปะทะกันระหว่างการให้ความหมายเพื่อช่วงชิงความหมายของรถแห่อีสาน

การให้ความหมายของรุดแหอีสานจาก “กลุ่มคนที่เห็นชอบกับ วัฒนธรรมรุดแหอีสาน”

“วัฒนธรรมรุดแหอีสาน” ถูกให้ความหมายในมุมมองที่สะท้อนว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอีสาน และถูกสร้างขึ้นมาจากประเพณีและพิธีกรรมของชาวอีสานที่เกิดการปรับตัวจากวัฒนธรรมดนตรีดั้งเดิมเพื่อตอบสนองกับความต้องการของกลุ่มคนในวัฒนธรรม แต่ยังคงสะท้อนถึงความเป็นอีสานอยู่ผ่านการแสดงออกของวัฒนธรรมรุดแหอีสานที่ถูกถ่ายทอดออกมาอย่างเป็นธรรมชาติตามวิถีชีวิตของคนอีสานที่เป็นเครื่องมือที่สร้างความสนุกสนาน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับจังหวะ และเสียงดนตรีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างจากที่อื่น จนเกิดเป็นอัตลักษณ์ทางดนตรีที่เรียกว่า “จังหวะเวอร์ชันรุดแห” ซึ่งสะท้อนค่านิยมและวิถีชีวิตความรักสนุกและประเพณีการแห่ของอีสาน ผ่านโครงสร้างทางดนตรี ไม่ว่าจะเป็น บทเพลง ท่วงทำนอง เนื้อร้อง และเครื่องดนตรี และเป็นการสืบสานมรดกวัฒนธรรมทางดนตรีอีสานดั้งเดิมในยุคปัจจุบัน

“รุดแห คือ นวัตกรรมของความบันเทิงของชาว
อีสาน ที่มีพัฒนาการมาจากความต้องการเรื่องการบันเทิง
หรือศิลปะดนตรี”

(สุวิทย์ วิชุด, บทสัมภาษณ์จากคลิปซีรีส์รุดแหไฟเวอร์, 29

กุมภาพันธ์ 2567)

รถแห่อีสานเปรียบเสมือนสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของวัฒนธรรมอีสาน ที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตความสนุกสนาน หรือ “ความมกม่วน” โดยจะเป็นการรวมผู้คนในชุมชนให้ออกมาปฏิสัมพันธ์ร่วมกันภายใต้วัฒนธรรมทางดนตรีที่แสดงผ่านรถแห่อีสาน ไม่ว่าจะเป็นการมาเดินแห่ร่วมกัน การมาฟ้อน รำ หรือเต้นหน้ารถแห่อีสาน โดยวัฒนธรรมดนตรีของอีสานจะเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับวัฒนธรรมที่เรียกว่า “หน้าฮ่าน” มาเสมอ (รุ่งลติศ จตุรไพศาล, 2565 : 208) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมของผู้ชมผ่านการเต้นหน้าเวทีหมอลำ แต่เมื่อวัฒนธรรมทางดนตรีของอีสานมีพัฒนาการมาเป็นรถแห่อีสานทำให้ “สาวหน้าฮ่าน” กลายเป็น “ดาวรถแห่” ที่มีลักษณะการเต้นบนเด้าหน้ารถแห่อีสาน

“...การเดินท่าทางพวกนี้มันก็มีในผ้าในบาร์ เด็ก
ชนบทเขาไม่มีพวกผ้าบาร์ แล้วรถแห่มันเป็นของฟรี เป็น
โอกาสที่เขาจะได้แสดงออก เขาเลยมาเต็มที่...”

(วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18
มกราคม 2567)

สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความหมายของการแสดงออกของวัยรุ่นหน้ารถแห่อีสานว่า เป็นพื้นที่ปลดปล่อยทางอารมณ์เพียงชั่วคราว ซึ่งจะมองการเข้าถึงโอกาสของเด็กต่างจังหวัดที่มีพื้นที่ให้ออกไปสังสรรค์

รวมกลุ่ม สร้างความสนุกสนาน ส่วนท่าเต้นบนเด้านารถแห่อีสานก็ไม่ได้เกิดมาจากวัฒนธรรมรถแห่อีสานโดยตรง แต่ท่าเต้นเหล่านี้เกิดมาจากสื่อสังคมออนไลน์ หรือไอดอลของวัฒนธรรมกระแสหลักที่เต้นและถูกเผยแพร่ออกมาผ่านคลิป ทำให้กลุ่มวัยรุ่นหน้ารถแห่อีสานรับเอาท่าเต้นเหล่านั้นมาแสดง เพราะรถแห่อีสานถือเป็นพื้นที่ที่สามารถแสดงออกได้อย่างเต็มที่ของวัยรุ่นชาวอีสาน

การให้ความหมายของรถแห่อีสานจาก “กลุ่มคนที่ไม่เห็นชอบกับวัฒนธรรมรถแห่อีสาน”

ภายหลังที่รถแห่อีสานเริ่มได้รับความนิยมเป็นอย่างมากและมีงานจ้างออกไปสู่นอกพื้นที่อีสาน จนเป็นที่รู้จักของสังคมมากยิ่งขึ้น การให้ความหมายรถแห่อีสานจากกลุ่มคนที่ไม่เห็นชอบกับวัฒนธรรมก็ยิ่งเพิ่มขึ้น โดยจะมองว่า รถแห่อีสานไม่เหมาะกับพื้นที่ในเมือง เพราะสร้างความเดือดร้อนให้กับคนนอกพื้นที่อีสานมากกว่าสร้างความสนุกสนาน หรือการแสดงความคิดเห็นผ่านแอปพลิเคชันพันทิป ที่ว่า “รถแห่ก็ไม่ต่างอะไรจากรถขนขยะ บางทีก็ขวางการจราจร เสียงดัง ควรไปทำลายซะให้หมดสำหรับขยะที่สร้างปัญหาสังคมพวกนี้” โดยรถแห่อีสานถูกมองว่าเป็นต้นเหตุของการสร้างปัญหาสังคม และปัญหาเยาวชน เช่น ปัญหาการจราจรที่การแห่เข้าไปกีดขวางเส้นทางสัญจร ปัญหามลพิษทางเสียง เพราะรถแห่อีสานมีการใช้ระบบขยายเสียงส่งผลให้เกิดเสียงดัง นอกจากนี้ยังมีเรื่องของปัญหาการทะเลาะวิวาท เนื่องจากลักษณะของการแห่ในพื้นที่อีสานมักมีการตีแมลงกลอฮอลล์ และเกิดปัญหากับเยาวชนในการตี

เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ โดยได้รับการควบคุมจากผู้จัดงานและผู้รักษาความปลอดภัยในพื้นที่ ซึ่งเป็นสิ่งผิดกฎหมาย

รถแห่อีสานยังถูกการประกอบสร้างความหมายอย่างรุนแรงจากกลุ่มคนนอกวัฒนธรรม จากปรากฏการณ์ท่าเต้นของ “ดาวรถแห่” ที่มีท่าเต้นสื่อไปในทางเพศ ส่งผลให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ในสังคม โดยสาเหตุที่กลุ่มคนนอกวัฒนธรรมมองว่าไม่เหมาะสม เนื่องจากรถแห่อีสานมักใช้เพลงเนื้อหาสองแง่สองง่ามสื่อไปถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเพศ เช่น ปูหนีบอีปิ (ขับร้องโดย พร จันทพร พอดิมน) ซึ่งหากมองด้วยมุมมองปกติในชีวิตประจำวัน สิ่งเหล่านี้ดูเป็นการกระทำที่ไม่ปกติในสังคมไทย และขัดกับวัฒนธรรมหลักที่กลุ่มคนนอกวัฒนธรรมปฏิบัติ สะท้อนถึงการกำหนดความหมายของวัฒนธรรมรถแห่อีสาน ในแง่ของการทำลายวัฒนธรรมอันดีงามของประเทศไทย และมองว่าเป็นวัฒนธรรมที่น่าอับอาย ซึ่งเป็นการให้ความหมายของรถแห่อีสานในเชิงลบ เนื่องจากรู้สึกว่าวัฒนธรรมนี้จะส่งผลในแง่ลบและสั่นคลอนวัฒนธรรมกระแสหลัก ที่มีค่านิยมในเรื่องเพศ ที่ว่าเพศหญิงต้องเรียบร้อย ต้องรักษานวลสงวนตัว การเอาท่าเต้นที่สื่อถึงเรื่องเพศ และการใช้คำพูดเกี่ยวกับเพศเป็นสิ่งไม่เหมาะสมและไม่ควรทำ หรือรถแห่อีสานถูกมองว่าเป็น “บ่อนทำลายวัฒนธรรม”

เมื่อภาพต่าง ๆ เหล่านี้ถูกผลิตซ้ำในโลกออนไลน์ รถแห่อีสานจึงถูกให้ความหมายว่าเป็นสิ่งที่ “บ่อนทำลายวัฒนธรรม” ซึ่งกลุ่มคนนอกวัฒนธรรมมองว่าการกระทำดังกล่าวส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย และตามมาด้วย คำว่า “ตลาดล่าง” ซึ่งถูกพูดถึงอย่าง

แพร่หลายจากกลุ่มคนนอกวัฒนธรรม คำว่าตลาดล่างในที่นี้ไม่ได้หมายถึงพื้นที่การบริโภคของคนที่มีรายได้ต่ำเพียงอย่างเดียว แต่ถูกใช้เป็นคำดูแคลนและเหยียดหยามคนที่มีสถานะทางสังคมที่ต่ำกว่า รวมถึงการเหยียดหยามวัฒนธรรมย่อย และการดูถูกธรรมเนียม ซึ่งรถแห่อีสานจะถูกให้ความหมายในมุมมองของวัฒนธรรมย่อยที่มีคุณค่าต่ำกว่าวัฒนธรรมหลัก สะท้อนภาพการกำหนดความหมายเพื่อกดทับการมีตัวตนทางสังคมของวัฒนธรรมรถแห่อีสาน

การปะทะกันของความหมายเพื่อสร้างอัตลักษณ์รถแห่อีสาน

เมื่อมีการกำหนดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของรถแห่อีสานขึ้นมา 2 ชุด จึงส่งผลให้เกิดการปะทะกันระหว่างความหมาย เพื่อช่วงชิงพื้นที่ทางสังคม เพราะการสร้างอัตลักษณ์เกิดขึ้นจากการต่อสู้ทางสังคมผ่านการเคลื่อนไหวทางสังคมปฏิสัมพันธ์ และปฏิกิริยาทางสังคม โดยส่วนมากแล้วการสร้างความหมายจากกลุ่มคนที่เห็นชอบกับวัฒนธรรมย่อย (รถแห่อีสาน) จะเกิดขึ้นมาหลังกลุ่มคนที่ไม่เห็นกับวัฒนธรรมเสมอ เพื่อตอบโต้การนิยามและการประกอบสร้างอัตลักษณ์รถแห่อีสานของกระแสสังคมวัฒนธรรมหลัก โดยสาเหตุส่วนหนึ่งเกิดมาจากอำนาจในการนิยามความหมายที่ไม่เท่ากันระหว่างวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อย ซึ่งเกิดจากกระบวนการของรัฐบาล ทำให้ผู้คนที่อยู่ในประเทศมาอยู่ภายใต้อำนาจรัฐเดียว และอำนาจของโลกาภิวัตน์ ที่ทำให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนให้มีแนวความคิดร่วมเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกของประเทศและกลมกลืนวัฒนธรรมประเพณีของสังคมให้มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งส่งผลให้กลุ่มคนนอกวัฒนธรรมส่วนมาก

เข้าใจและยึดโยงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของตัวเองให้เข้ากับวัฒนธรรมที่ศูนย์กลางกำหนด แต่วัฒนธรรมรถแห่อีสานเป็นเพียงวัฒนธรรมย่อยในสังคมที่มีลักษณะวิถีชีวิตและประเพณีต่างจากวัฒนธรรมที่ศูนย์กลางกำหนด ดังนั้น อำนาจในการสร้างความหมายของกลุ่มคนในวัฒนธรรม จึงทำได้เพียงตอบโต้การนิยามจากวัฒนธรรมหลักหรือกลุ่มคนนอกวัฒนธรรม เพื่อสร้างตัวตนและความหมายใหม่ให้กับอัตลักษณ์ของรถแห่อีสาน

2.3 รถแห่อีสาน “สินค้าสร้างมูลค่า”

รถแห่อีสานในมิติทางเศรษฐกิจถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคมอีสาน ไม่ว่าจะเป็น ภาษา วัฒนธรรมและประเพณี และดนตรีอีสาน ถือเป็นเอกลักษณ์ของอีสาน โดยสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในท้องถิ่นได้ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น รวมถึงก่อให้เกิดการแข่งขันทางการค้าระหว่างผู้ประกอบการรถแห่อีสานรถแห่อีสานในมิติทางเศรษฐกิจจึงถูกให้ความหมายออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

รถแห่อีสานในฐานะสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น

รถแห่อีสานและประเพณีการแห่เป็นสิ่งที่ขาดกันไม่ได้ และรถแห่อีสานถือเป็นวัฒนธรรมทางดนตรีที่กลายเป็นตัวเลือกของชาวอีสานในการว่าจ้างเพื่อจัดแสดงประกอบงานบุญประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ เมื่อมีการจ้างรถแห่อีสานในจัดแสดงในแต่ละพื้นที่ส่งผลให้เกิดพื้นที่ในการสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น การจัดแสดงของรถแห่อีสานมีผลต่อการค้าขายและเพิ่มรายได้ให้กับผู้ประกอบการรายย่อยในชุมชน เนื่องจากรถแห่อีสาน

จะเป็นจุดรวมผู้คนจำนวนมาก รถแห่อีสานกลายเป็นอุตสาหกรรมความบันเทิงที่หล่อเลี้ยงผู้คนจำนวนมากในภาคอีสาน ทั้งการมอบความสนุกให้กับผู้คนผ่านการจัดแสดง และสร้างรายได้ให้กับผู้คนในชุมชนทำให้เศรษฐกิจเกิดการหมุนเวียนในท้องถิ่น

“ผู้ประกอบการรถแห่เป็นคนลงทุนทำรถแห่ซึ่งทำให้เศรษฐกิจหมุนเวียน เพราะรถที่ซื้อมาเป็นโครงมีราคาแพง ทำให้จำเป็นต้องใช้งานระยะยาว ดังนั้นรถแห่จึงสามารถช่วยหมุนเวียนเศรษฐกิจท้องถิ่นได้ ผ่านการแสดงงานมหรสพต่าง ๆ”

(วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18
มกราคม 2567)

“...รถแห่อีสานช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจท้องถิ่นได้แน่นอน เพราะอย่างที่เห็นคือ ในชัยภูมิมีสองที่ คือรถแห่ ช.ช้างมัวสีกกับบริษัทเอกชาวด์ น่าจะมีคนงานไม่ต่ำกว่า 200 คนได้ ก็คิดว่า คิดดูว่ามันจะเติบโตได้แค่ไหนซึ่งข้างในมีตั้งแต่ชาวด์เอนจีเนียร์ มีดีไซน์เนอร์ มีนักดนตรี มีมาร์เก็ตติ้ง มีบัญชี มีแทบทุกตำแหน่ง...”

(จารุวรรณ ด้วงคำจันทร์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์
2567)

รถแห่อีสานเป็นส่วนที่ช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจท้องถิ่นและสามารถสร้างได้ให้กับชุมชนได้อย่างแท้จริง ซึ่งรายได้ที่เกิดขึ้น เกิดจากการที่พ่อค้าแม่ค้าในชุมชนไปทำการค้าขายตามจุดที่มีรถแห่อีสานไปทำการแสดง หรือการถูกว่าจ้างซึ่งทำให้ผู้ทำอาชีพนี้ร้อง นักดนตรีประจำรถแห่อีสาน และทีมสื่อให้กับรถแห่อีสานมีรายได้ ล้วนก่อให้เกิดการหมุนเวียนเศรษฐกิจในท้องถิ่น และสิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงการส่งเสริมรายได้ และรถแห่อีสานเปิดพื้นที่เรียนรู้ให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ ๆ สามารถเข้ามาเรียนรู้ มีส่วนร่วมกับการทำงานร่วมกับรถแห่อีสานได้ ซึ่งทำให้ผู้คนในชุมชนและผู้ประกอบการรถแห่อีสานได้รับผลประโยชน์ร่วมกันเป็นอย่างดี

รถแห่อีสานในฐานะสินค้าที่มีการแข่งขันระหว่างผู้ประกอบการ

ตามกลไกของระบบทุนนิยมส่งผลให้รถแห่อีสานต้องมีการปรับตัวเพื่อให้ตนเองอยู่รอดและสามารถสร้างกำไรให้กับตนเอง เนื่องจากผู้ว่าจ้างเองมีความต้องการซื้อบริการรถแห่อีสานตามกระแสนิยมที่เกิดขึ้น โดยหน้าที่รถแห่อีสาน คือ การโฆษณาตามแพลตฟอร์มช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดกระแสนิยมขึ้น เมื่อเกิดกระแสนิยมหรือได้รับความนิยมในช่องทางออนไลน์ ผู้บริโภคหรือผู้ว่าจ้างย่อมมีความต้องการซื้อบริการจากรถแห่อีสานมากขึ้น ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจรถแห่อีสานย่อมต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถเลี้ยงตนเอง ครอบครัว และบริษัทให้อยู่รอดต่อไปได้ จึงทำให้ตลาดรถแห่อีสานต้องเกิดการแข่งขันอยู่ตลอดเวลา

การขยายตลาดของรถแห่อีสานจากเดิม คือ การจัดแสดงโดยส่วนใหญ่จะเป็นภายในภาคอีสานเป็นหลัก แต่เมื่อกระแสนิยมของรถแห่

อีสานเพิ่มขึ้นย่อมก่อให้เกิดการว่าจ้างให้เริ่มมีการจัดแสดงในภูมิภาคอื่น ๆ และพบว่า รถแห่อีสานกลายเป็นความบันเทิงที่เป็นความต้องการของชาวอีสานพลัดถิ่น¹⁴

“...แรงงานอีสานพลัดถิ่นเข้ามาในกรุงเทพฯ ก่อนข้างจะเยอะซึ่งมันประกอบสร้างให้รถแห่อีสานเติบโตในฐานะวัฒนธรรมอีสาน ขนาดบริษัทแกรมมี่ยุคหนึ่งที่ประกาศตัวเลยว่า จะทำเพลงลูกทุ่งอีสานเพื่อตอบโจทย์แรงงานอีสานพลัดถิ่น เพราะเห็นแล้วว่า กลุ่มเป้าหมายแรงงานในกรุงเทพฯ มันค่อนข้างจะเยอะ และส่วนใหญ่เป็นคนอีสาน ก็ชัดเจนเลยว่า เน้นทำเพลงอีสาน คือ “ถ้าต้องการเติบโตในเชิงพาณิชย์จริง ๆ ก็ต้องเอากลุ่มคนเหล่านี้เป็นที่ตั้ง”...”

(จรรุวรรณ ด้วงคำจันทร์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2567)

¹⁴ อีสานพลัดถิ่น ในที่นี้คณะผู้วิจัยหมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่อีสานมาก่อน และได้ทำการย้ายถิ่นที่อยู่หรือไปทำงานพื้นที่อื่น

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า รถแท็กซี่ในฐานสินค้าที่มีการแข่งขันระหว่างผู้ประกอบการ เพื่อให้ธุรกิจของตนเองอยู่รอดต่อไปได้ในสังคมที่มีความเป็นพลวัตตลอดเวลา รถแท็กซี่เองย่อมต้องมีการปรับตัวให้ทันกระแสเพลงนิยมในหมู่สังคมวัยรุ่น เนื่องจากผู้บริโภคมักมีการตามกระแสนิยมในโลกออนไลน์ ทำให้รถแท็กซี่หลาย ๆ เจ้าเองต้องปรับตัว และสามารถตอบสนองต่อผู้บริโภคพร้อมด้วย ซึ่งการตอบสนองต่อผู้บริโภคเพียงอย่างเดียวนั้นอาจจะไม่เพียงพอ ผู้ประกอบการรถแท็กซี่เองจำเป็นต้องสร้างตัวตนบนช่องทางออนไลน์ผ่านการโฆษณาตามช่องทางออนไลน์ร่วมกับการตอบสนองกระแสนิยมของผู้บริโภค และผู้ประกอบการธุรกิจรถแท็กซี่ต้องมีการใช้สื่อออนไลน์เข้ามาประยุกต์ใช้กับการทำงานของตนไม่ว่าจะเป็นการโฆษณารถแท็กซี่ของตน และสร้างช่องทางการติดต่องานจ้างร่วมด้วย เนื่องจากปัจจุบันรถแท็กซี่ถือเป็นธุรกิจที่มีการแข่งขันค่อนข้างสูง ทำให้ผู้ประกอบการเองต้องสร้างความแตกต่างและโดดเด่นกว่าเจ้าอื่น ๆ เพื่อให้ธุรกิจรถแท็กซี่ดำเนินได้อย่างต่อเนื่องต่อกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

อภิปรายผล (Discussion)

จากการศึกษาเรื่อง “รถแท็กซี่” : การปรับตัวและการให้ความหมายของอัตลักษณ์รถแท็กซี่ พบว่า รถแท็กซี่เป็นวัฒนธรรมดนตรีที่พัฒนาจากวัฒนธรรมท้องถิ่นรถแท็กซี่ดั้งเดิม ผ่านเงื่อนไขการเข้ามา

ของระบบทุนนิยมที่แผ่ขยายอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ และการปรับตัวของวัฒนธรรมอีสานเพื่อไม่ให้วัฒนธรรมอีสานมให้สูญหายไป จนทำให้จากประเพณี “การแห่” เกิดมาเป็นมหรสพรูปแบบใหม่อย่าง “รถแห่อีสาน” ผ่านการผสมผสานระหว่างความเป็นโลกและความเป็นท้องถิ่นเข้าด้วยกัน โดยรถแห่อีสานมีการหยิบยืมวัฒนธรรมสากล เช่น เครื่องดนตรีสากล หรือเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาผสมกับวัฒนธรรมของอีสาน เช่น ดนตรีอีสาน ภาษาอีสาน หรือประเพณีอีสาน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในปัจจุบัน แต่ยังคงดำรงอัตลักษณ์อีสานไว้ได้ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยจากการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์อีสานที่ยังคงหลงเหลืออยู่จากการปรับตัวของรถแห่อีสานมีทั้งสิ้น 3 ประการหลัก ๆ ได้แก่ 1) ภาษาถิ่น 2) วัฒนธรรมประเพณี และ 3) ดนตรีอีสาน

รถแห่อีสานก่อร่างสร้างตัวจากการสังสรรค์ประสมการณของคนในท้องถิ่นจนมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง จนเกิดเป็นปรากฏการณ์ “รถแห่นิยม” ผ่านการนำเสนอตนเองผ่านรูปแบบต่าง ๆ ทั้งออนไลน์และพื้นที่แสดงสด นำมาสู่การกำหนดความหมายของรถแห่อีสานในมิติทางสังคมวัฒนธรรมและมิติทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ

การให้ความหมายของรถแห่อีสานมิติทางสังคมวัฒนธรรมจากคน 2 กลุ่ม ผ่านการกำหนดอัตลักษณ์ร่วม จากความรู้สึก ความสนใจ และประสบการณ์ร่วมกันของกลุ่ม ส่งผลให้เกิดการปะทะกันระหว่างความหมาย 2 ชุด เพื่อช่วงชิงพื้นที่ทางสังคม โดยส่วนมากแล้วการสร้าง ความหมายของกลุ่มคนในวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นมาหลังกลุ่มคนนอกวัฒนธรรม

เสมอ สาเหตุเกิดมาจากอำนาจในการนิยามความหมายที่ไม่เท่ากันระหว่างวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อย ซึ่งเกิดจากกระบวนการของรัฐบาล ส่งผลให้กลุ่มคนนอกวัฒนธรรมส่วนมากเข้าใจและยึดโยงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของตัวเองให้เข้ากับวัฒนธรรมที่ศูนย์กลางกำหนด ดังนั้น อำนาจในการสร้างความหมายของกลุ่มคนในวัฒนธรรม จึงทำได้เพียงแค่ตอบโต้การนิยามจากวัฒนธรรมหลักหรือกลุ่มคนนอกวัฒนธรรม เพื่อสร้างตัวตน ความหมาย และภาพลักษณ์ใหม่ให้กับอัตลักษณ์ของรถแห่อีสาน

การให้ความหมายในมิติทางเศรษฐกิจ พบว่า รถแห่อีสานในมิติทางเศรษฐกิจถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคมอีสาน และสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นได้ โดยรถแห่อีสานประกอบด้วยทุนทางวัฒนธรรม ดังนี้ 1) ภาษา 2) วัฒนธรรมและประเพณี 3) ดนตรีอีสาน โดยทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ถูกหลอมรวมจนเกิดเป็นรถแห่อีสานดังเช่นปัจจุบันและสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในท้องถิ่นได้นำมาสู่การกำหนดความหมายของรถแห่อีสานในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่สร้างมูลค่าให้กับผู้คนในท้องถิ่น โดยสะท้อนจากการสร้างรายได้ให้คนในท้องถิ่น และเป็นสินค้าที่สร้างพื้นที่การแข่งขันระหว่างผู้ประกอบการในวงจรกิจบันเทิงอีสาน เมื่อรถแห่อีสานเติบโตทางเศรษฐกิจ จนทำให้คนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่สามารถซื้อบริการรถแห่อีสาน ก็ส่งผลให้ทุนทางวัฒนธรรมของอีสาน แพร่ขยายออกไปเป็นวงกว้างจากภายในท้องถิ่นสู่ภายนอกท้องถิ่น

สรุป (Conclusion)

รถแห่อีสานกลายเป็นวัฒนธรรมทางดนตรีอีสานที่เป็นหนึ่งในทางเลือกของชาวอีสานเมื่อต้องการใช้ดนตรีในการประกอบประเพณี พิธีกรรม หรืองานเลี้ยงรื่นเริงต่าง ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ภูมิภาคอีสาน โดยรถแห่อีสานเป็นวัฒนธรรมทางดนตรีที่พร้อมต่อการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ตามกระแสสังคมเพื่อให้เป็นรถแห่อีสานที่มีรูปแบบทันสมัยและตอบสนองความต้องการของผู้คนในสังคมมากที่สุด ในทางกลับกันการปรับตัวของรถแห่อีสานยังสามารถคงอัตลักษณ์อีสานเอาไว้ได้ผ่านการใช้ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี และดนตรีอีสาน ด้วยการผสมผสานระหว่างความเป็นท้องถิ่นกับความเป็นสากลเข้าด้วยกันในการจัดแสดงแต่ละครั้ง เพื่อเป็นการรักษาความเป็นอีสานไว้ท่ามกลางกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ส่วนหนึ่งที่ทำให้รถแห่อีสานเติบโตจนกลายเป็นที่รู้จักของผู้คนในสังคมเกิดจากสื่อออนไลน์ ซึ่งเป็นช่องทางการขับเคลื่อนให้รถแห่อีสานก้าวสู่วัฒนธรรมย่อยของสังคมและอาจเป็นวัฒนธรรมสมัยนิยม กล่าวคือวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมจากผู้คนส่วนมากในสังคม

ในส่วนของการให้ความหมาย หากมองในมิติทางเศรษฐกิจรถแห่อีสานจะถูกให้ความหมายในลักษณะที่มีความมั่นคงว่าเป็นวัฒนธรรมที่สร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นและก่อให้เกิดการแข่งขันระหว่างผู้ประกอบการ โดยวัดจากรายได้ของผู้ประกอบการรถแห่อีสาน นักร้อง นักดนตรี ตลอดถึงผู้ประกอบการร้านค้าภายในชุมชนที่มีรายได้เพิ่มมากขึ้น เมื่อมีการจัดแสดงรถแห่อีสานในพื้นที่ในขณะเดียวกัน การให้ความหมาย

ในมิติทางสังคมวัฒนธรรมกลับไม่มีความชัดเจนและมีการให้ความหมายในมุมมองที่หลากหลาย เนื่องจากการให้ความหมายของคน 2 กลุ่มที่มีความรู้สึกร่วมและการสั่งสมประสบการณ์เกี่ยวกับรถแห่อีสานในลักษณะที่ต่างกัน จึงทำให้มุมมองต่อวัฒนธรรมรถแห่อีสานต่างกัน ดังนั้น เมื่อกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่งให้ความหมายรถแห่อีสานก็จะมีคนอีกกลุ่มหนึ่งคอยให้ความหมายรถแห่อีสานโต้ตอบกลับอยู่เสมอ เพื่อสร้างตัวตนหรือภาพลักษณ์ของรถแห่อีสานตามความรู้สึกร่วมของตนเองที่มีต่อรถแห่อีสาน

คณะผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า รถแห่อีสานเป็นวัฒนธรรมทางดนตรีรูปแบบใหม่ของภาคอีสานที่มีการปรับตัวของอัตลักษณ์อีสานให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนในยุคสมัย จึงส่งผลให้รถแห่อีสานมีการเติบโตอย่างก้าวกระโดดจนกลายเป็นที่รู้จักของคนในสังคมผ่านช่องทางสื่อออนไลน์และการจัดแสดงในพื้นที่ต่าง ๆ โดยความสนุกสนานตัวของรถแห่อีสานที่ดนตรีสามารถเคลื่อนที่ได้ ทำให้กลุ่มคนที่ชอบความสนุกสนานจากเสียงดนตรีหันมาสนใจและพร้อมสนับสนุนวัฒนธรรมรถแห่อีสาน ทั้งนี้รถแห่อีสานยังคงต้องปรับตัวต่อไปตามความต้องการของผู้คนที่มีความเป็นพลวัตเพื่อไม่ให้วัฒนธรรมดนตรีรูปแบบนี้สูญหายไปจากภาคอีสาน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ในปัจจุบันรณรงค์เกิดขึ้นในทั่วประเทศไม่ใช่เพียงพื้นที่อีสาน โดยมีการปรับตัวไปเป็นการแสดงแบบคอนเสิร์ต (จอตเล่น) และมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการแสดงมากขึ้น คณะผู้วิจัยจึงอยากเสนอให้รณรงค์อีสานคงรักษาเสน่ห์ของความเป็นอีสานไว้ภายใต้การผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมสากลเข้าด้วยกัน เพื่อรักษาประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมให้คงอยู่สืบต่อไป

1.2 การให้ความหมายของรณรงค์อีสานในมิติทางสังคม วัฒนธรรมยังคงมีการปะทะกันอยู่ตลอดเวลา ตามการให้ความหมายของกลุ่มคนที่มีประสบการณ์และความสนใจร่วมที่แตกต่างกัน คณะผู้วิจัยมองว่าการให้ความหมายไม่ควรเป็นการกีดกันการมีตัวตนหรือลดทอนคุณค่าของวัฒนธรรม

1.3 ผลการศึกษาบางส่วนของงานวิจัยนี้อาจเป็นแนวทางของการพัฒนาและสนับสนุนวัฒนธรรมรณรงค์อีสานให้ถูกยอมรับในสังคมมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งอาจทำให้รัฐเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมรณรงค์อีสานที่ก้าวเข้าสู่วัฒนธรรมสมัยนิยม และสนับสนุนรณรงค์อีสานทั้งในมิติทางสังคม วัฒนธรรมและมิติทางกฎหมาย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ในงานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยได้ลงเก็บข้อมูลจากคณะรถแห่อีสานเพียงคณะเดียว คือ คณะรถแห่ที่มอดิโอ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งทำให้ข้อมูลเกี่ยวกับรถแห่อีสานอาจไม่สามารถสะท้อนวัฒนธรรมอีสานทั้งหมดได้ จึงควรมีการศึกษาและเก็บข้อมูลจากรถแห่อีสานคณะอื่น ๆ เพราะเสน่ห์ของรถแห่อีสานในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน

2.2 สำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาการให้ความหมายในมิติทางสังคมวัฒนธรรมโดยเฉพาะ เนื่องจากเป็นมุมมองที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาตามความรู้สึกและประสบการณ์ของผู้คนที่มติดรห่อีสาน

เอกสารอ้างอิง (References)

- จารุวรรณ ดวงคำจันทร์. (2564). รถแห่อีสาน: มรดกพลัญจกรข้าม
พรมแดนวัฒนธรรม. (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.)
- ปราโมทย์ รักถิ่นรงค์. (2556). “ปัญหาเชิงโลกาภิวัตน์ในขบวนการ
ท้องถิ่นนิยมของเพลงโคราช” วารสารเทคโนโลยีสุรนารี, 7(2), 99
– 108.
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2559). “โลกาภิวัตน์ ท้องถิ่นนิยม กับการโหย
หาอดีต.” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 2(2), 3 – 15.

รุ่งลติศ จตุรไพศาล. (2565). *รถแท่และการเดินบันได: วิทยุอันอีสานใหม่กับการประดิษฐ์ประเพณีและการสื่อสารเพื่อการต่อสู้ทางวัฒนธรรม*. (วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).

วีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร. (2561). *ทางออกอยู่ที่ทุนนิยม* [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.the101.world/capitalism-and-grand-strategy/>.

สุมาลี พลขุนทรัพย์. (2561). *The Identity of I-san People in the Novel “Kham Ai” of Yong Yasothon*. การประชุมวิชาการระดับนานาชาติ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 14. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อริสา อุชิบะ. (2564). *รู้จักรถแท่ พื้นที่ความบันเทิงม่วนคักของอีสาน* [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2567. จาก https://www.creativethailand.org/article-read?article_id=33166.

อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ. (2564). “รถแท่ดนตรีสด: ความนิยมในการจัดกิจกรรมของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย.” *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 10(1), 208 – 223.

ผู้ให้สัมภาษณ์

จากรุวรรณ ดวงคำจันทร์ (นามสมมติ). (2567, 25 กุมภาพันธ์). ข้อมูลเกี่ยวกับรถแท็กซี่และทัศนคติมุมมองที่มีต่อวัฒนธรรมรถแท็กซี่. (คณะผู้วิจัย, ผู้สัมภาษณ์)

ชูชาติ ราชจันทร์ วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม (นามสมมติ). (2567, 18 มกราคม). ข้อมูลเกี่ยวกับรถแท็กซี่และทัศนคติมุมมองที่มีต่อวัฒนธรรมรถแท็กซี่. (คณะผู้วิจัย, ผู้สัมภาษณ์)

ไท ฝนชัย (นามสมมติ). (2567, 18 มกราคม). ข้อมูลเกี่ยวกับรถแท็กซี่และทัศนคติมุมมองที่มีต่อวัฒนธรรมรถแท็กซี่. (คณะผู้วิจัย, ผู้สัมภาษณ์)

แหวง ก๊อบแก๊ป (นามสมมติ). (2567, 17 มกราคม). ข้อมูลเกี่ยวกับรถแท็กซี่และทัศนคติมุมมองที่มีต่อวัฒนธรรมรถแท็กซี่. (คณะผู้วิจัย, ผู้สัมภาษณ์)

อ้อ ทิมออดิโอ มหาสารคาม (นามสมมติ). (2567, 17 มกราคม). ข้อมูลเกี่ยวกับรถแท็กซี่และทัศนคติมุมมองที่มีต่อวัฒนธรรมรถแท็กซี่. (คณะผู้วิจัย, ผู้สัมภาษณ์)

การครองอำนาจนำในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์: การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม (พ.ศ. 2325-2352)

ปริญดา ใจทรัพย์¹

Received: November 24, 2024; Revised: December 4, 2024;

Accepted: December 20, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามโนทัศน์การครองอำนาจนำของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในช่วงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ โดยใช้กรอบแนวคิดการครองอำนาจนำของอันโตนิโอ กรัมสซีในการวิเคราะห์การรวบรวมอำนาจและการสร้างอุดมการณ์ที่พระองค์ใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมืองและอำนาจเหนือประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอำนาจของชนชั้นปกครอง แต่การเปลี่ยนแปลงนี้กลับไม่ได้รับการต่อต้านจากกลุ่มผู้ถูกปกครอง

¹ นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ email: parindajaisap@gmail.com

การศึกษานี้เริ่มต้นด้วยการอธิบายทฤษฎีการครองอำนาจนำของ
กรัมซีและการพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะสภาพการเมือง
และสังคมในช่วงการเปลี่ยนผ่านจากกรุงธนบุรีสู่กรุงรัตนโกสินทร์ จากนั้นจึง
ใช้พงศาวดารและเอกสารประวัติศาสตร์เป็นแหล่งข้อมูลในการวิเคราะห์ กล
ยุทธ์การครองอำนาจนำของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราช โดยเฉพาะพระบรมราโชบาย โครงการทางวัฒนธรรม และการสร้าง
อุดมการณ์ในคติพุทธศาสนาที่ทรงเน้นย้ำความชอบธรรมของการครองราชย์
ผ่านคติความเชื่อในฐานะพระอินทราชา ซึ่งแตกต่างจากการอบความเชื่อใน
สมัยอยุธยาที่กษัตริย์ถือเป็นอวตารของพระนารายณ์หรือพระวิษณุ

ผลการศึกษาพบว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ทรงใช้วรรณกรรม สถาปัตยกรรม และอุดมการณ์ทางศาสนาเป็นเครื่องมือใน
การเผยแพร่เรื่องเล่าที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ ทำให้เกิดการยอมรับจาก
ประชาชนอย่างกว้างขวางโดยปราศจากการต่อต้าน และฝังลึกในโครงสร้าง
ทางวัฒนธรรมและสังคมของยุคนั้น ซึ่งสะท้อนแนวคิดการครองอำนาจนำตาม
ทฤษฎีของกรัมซีในบริบทประวัติศาสตร์ การศึกษานี้ยังชี้ให้เห็นถึงความ
เชื่อมโยงระหว่างอุดมการณ์ วัฒนธรรม และอำนาจ ในกระบวนการสร้างรัฐ
ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ รวมถึงผลกระทบในมิติที่กว้างขึ้นต่อการทำความเข้าใจ
การสร้างรัฐและอำนาจนำในประวัติศาสตร์ไทย

คำสำคัญ: กรุงรัตนโกสินทร์, อำนาจนำ, รัชกาลที่1, สถาบัน
พระมหากษัตริย์ไทย

Establishing Hegemony in Early Rattanakosin: Political and Social Transformations (1782–1809)

Parinda Jaisap²

Abstract

This article examines the concept of hegemony under King Rama I during the establishment of the Rattanakosin Kingdom. Using Antonio Gramsci's theory of hegemony as a conceptual framework, the study analyzes how the king consolidated power and constructed ideological foundations to legitimize his rule and maintain authority over the populace. Despite significant shifts in the ruling class's power structure, these transformations faced minimal resistance from the governed.

² Graduate Students Department of Political Science and Public Administration, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University email: parindajaisap@gmail.com

The analysis begins with an exploration of Gramsci's theory of hegemony and an examination of the historical context, particularly the political and social conditions during the transition from the Thonburi Kingdom to Rattanakosin. Historical chronicles and records are utilized to investigate King Rama I's strategies for establishing hegemony through royal policies, cultural projects, and the adoption of Buddhist ideological frameworks. Central to this was the emphasis on the "Indra Raja" ideology to legitimize his reign, a departure from Ayutthaya traditions, where monarchs were identified as avatars of Vishnu or Narayana.

The findings demonstrate that King Rama I employed literature, architecture, and religious ideology as tools to disseminate state-supported narratives, achieving broad acceptance among the populace without overt resistance. These narratives became deeply embedded in the cultural and social structures of the era, illustrating Gramsci's concept of ideological hegemony. This study highlights the intricate relationship between ideology, culture, and power in early Rattanakosin state-building and offers broader insights into state formation and hegemony within the context of the Thai monarchy.

Keywords: Rattanakosin, hegemony, King Rama I, Thai monarchy

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ทรงเป็นผู้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นในปี พ.ศ. 2325 หลังจากการสิ้นสุดของกรุงธนบุรีและการปราบดาภิเษกของพระองค์เอง สายพระโลหิตของพระองค์ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับราชวงศ์อยุธยาหรือธนบุรี แต่มีพื้นฐานจากครอบครัวขุนนางในกรุงศรีอยุธยา ตามข้อสันนิษฐานของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เชื้อสายของโกษาปานอาจเกี่ยวข้องกับพระบิดาของรัชกาลที่ 1 คือสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก แม้ว่าเอกสารประวัติศาสตร์ที่มีหลักฐานชัดเจนเกี่ยวกับสายพระโลหิตนี้จะยังไม่มีการยืนยันแน่ชัด แต่ความเชื่อดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความพยายามเชื่อมโยงสายเลือดของพระองค์กับชนชั้นนำในสมัยกรุงศรีอยุธยา เพื่อสร้างความชอบธรรมและความน่าเชื่อถือในการขึ้นครองราชย์ของราชวงศ์จักรี (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2476)

ความเป็นผู้นำของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายขุนนางและทหารที่ใกล้ชิด โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ความไม่สงบในปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ความสามารถในการรวบรวมและจัดการกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ในช่วงหัวเลี้ยวหัวตอดังกล่าวทำให้พระองค์ได้รับความไว้วางใจจากชนชั้นนำใน

สังคม และเป็นที่ยอมรับให้ขึ้นครองราชย์ (กรณิการ์ สาตรปรง, 2541; Wyatt, 1984) และการที่พระองค์ไม่ได้มีเชื้อสายโดยตรงจากราชวงศ์อยุธยาหรือธนบุรีทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชต้องสร้างความชอบธรรมทางการปกครองผ่านกลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อที่จะสร้างเสถียรภาพทั้งทางการเมืองและสังคมตั้งแต่เริ่มต้นการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ โดยชนชั้นปกครองในยุคนี้ได้ดำเนินนโยบายอย่างมีระบบมากขึ้น มุ่งเน้นการฟื้นฟูบ้านเมืองทั้งในด้านวัฒนธรรม ศาสนา และการจัดการทางการเมือง เช่น การจัดระเบียบไพร่ การฟื้นฟูศาสนสถาน และการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในยุคหลังสงคราม นอกจากนี้การฟื้นฟูศาสนาในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์สะท้อนการใช้หลักคตินิยมราชา เพื่อสร้างความชอบธรรมในการปกครอง เนื่องจากคตินิยมราชาในพุทธศาสนาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมะกับอำนาจรัฐ โดยกษัตริย์มีบทบาทเป็นผู้ปกครองที่ยึดถือธรรมะอันเป็นหลักสูงสุดในศาสนา การส่งเสริมพุทธศาสนาผ่านการสร้างศาสนสถาน การสังคายนาพระไตรปิฎก และการฟื้นฟูคณะสงฆ์ เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นในตัวชนชั้นปกครองในสายตาของราษฎรและชนชั้นนำ (สายชล สัตยานุรักษ์, 2539) จึงถือเป็นอีกกลยุทธ์สำคัญที่ช่วยเสริมเสถียรภาพทางการเมืองในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเน้นบทบาทของวรรณกรรมและสถาปัตยกรรมในการสะท้อนอุดมการณ์ของชนชั้นปกครองในการสร้างการยอมรับจากประชาชนโดยไม่มีการต่อต้านจากชนชั้นถูกปกครอง (สุนทร ชูตินธรานนท์, 2546) ดังนั้นการสร้างราชวงศ์จักรีและการขึ้น

ครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงนับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ไม่ได้อาศัยการสืบสายราชวงศ์แบบดั้งเดิม หากแต่ต้องพึ่งพาการสร้างอำนาจนำ (hegemony) และความชอบธรรมผ่านกลไกทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งช่วยให้ชนชั้นปกครองใหม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนอย่างกว้างขวาง

ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาและวิเคราะห์ถึงกระบวนการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ของชนชั้นปกครอง ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนกลุ่มอำนาจของชนชั้นปกครองจากกลุ่มเดิม (ราชวงศ์ธนบุรี) มาเป็นกลุ่มใหม่ (ราชวงศ์จักรี) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ได้มาจากการสืบสันตติวงศ์ แต่กลับไม่ได้รับการต่อต้านจากชนชั้นถูกปกครอง จึงเลือกนำทฤษฎีการครองอำนาจนำของอันโตนิโอ กรัมสกี มาใช้ในการวิเคราะห์ เนื่องจากเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจของชนชั้นหนึ่งเพื่อสร้างภาวะการครอบครองความคิดและมีอำนาจเหนือชนชั้นอื่นในสังคม โดยที่การใช้อำนาจดังกล่าวนั้นปราศจากการใช้ความรุนแรง หรือการบังคับเชิงกายภาพ แต่เป็นการใช้อำนาจผ่านกลไกชนิดต่างๆ เพื่อครอบครองความคิด โน้มน้าว และทำให้เกิดการยอมรับ เพื่อก่อให้เกิดขึ้นซึ่งความยินยอมพร้อมใจ และได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มพลังทางสังคมและชนชั้นต่างๆ โดยที่ผู้คนในชนชั้นที่ถูกกระทำนั้น ไม่ทราบหรือไม่สามารถตระหนักได้ว่าตนได้ถูกครอบครองความคิดไปแล้ว โดยจะทำการศึกษาผ่านตัวบท (Text) พงศาวดารวรรณกรรม และงานวิจัย รวมทั้งบทความวิชาการอื่นประกอบกัน

เนื้อหา

1. ทฤษฎีที่ใช้: แนวความคิดเรื่อง การครองอำนาจนำ (Hegemony)

แนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำ (Hegemony) ถูกกล่าวถึงในงานเขียนของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) ในสมุดบันทึกจากคุก (Prison Notebooks) งานเขียนของเขามีลักษณะกระจัดกระจายมิได้ รวบรวมเป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ และมีประเด็นกว้างขวางครอบคลุมในหลายเรื่องด้วยกัน เช่น ประเด็นเรื่องประวัติศาสตร์อิตาลีว่าด้วยทฤษฎีและแนวความคิดในทางการเมือง ความคิดเกี่ยวกับรัฐ สังคม การใช้อำนาจ รวมถึงเรื่องการครองอำนาจนำ เป็นต้น อีกทั้งการใช้ภาษาก็มีลักษณะกำกวม ซึ่งยากแก่การตีความ เพื่อให้จดหมายและข้อเขียนของเขาสามารถผ่านการควบคุมได้จากคุกที่คุมขังเขาอยู่นั่นเอง (วัชรพล, 2550: 2)

งานเขียนของกรัมสกีเป็นการสะท้อนมุมมองของเขาที่มีต่อสภาพการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในสมัยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องแนวคิดการครองอำนาจนำ แนวคิดของกรัมสกีนั้นเป็นการอธิบายอำนาจครอบงำของอุดมการณ์ของชนชั้นนำทางสังคมที่มีต่อส่วนต่างๆ ของสังคม โดยเขาใช้แนวคิดนี้อธิบายว่า เหตุใดชนชั้นนำจึงสามารถมีอำนาจในสังคมได้ และได้รับการยอมรับจากฝ่ายที่ถูกปกครอง ซึ่งพัฒนามาจากทฤษฎีการครอบงำทางวัฒนธรรมของคาร์ล ไฮน์ริช มาร์กซ์ (Karl Heinrich Marx) ซึ่งคิดว่าอุดมการณ์กระแสหลักของสังคมสะท้อนถึงความเชื่อและ

ผลประโยชน์ของชนชั้นปกครอง ในส่วนของกรั้มซีเชื่อว่า การเผยแพร่
อุดมการณ์ ความเชื่อ และค่านิยมผ่านกระบวนการทางการเมือง
สถาปत्यกรรม วรรณกรรมที่สร้างขึ้นจากชนชั้นปกครองสามารถรับรู้ถึง
การปกครองได้ ดังนั้นกลุ่มที่ควบคุมการสร้างสิ่งเหล่านี้จึงสามารถควบคุม
ส่วนที่เหลือของสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Cole, Nicki Lisa. 2020:
Online)

ความหมายของการครองอำนาจนำ (Hegemony)

Gramsci (1971) อธิบายว่า การครองอำนาจนำ
(Hegemony) คือ การที่ ชนชั้นปกครองใช้กลไกทาง
วัฒนธรรม อุดมการณ์ และการเมือง เพื่อสร้างความ
ยินยอมพร้อมใจของชนชั้นอื่นในสังคม แทนการใช้กำลัง
บังคับ โดยกล่าวว่า:

*“The 'spontaneous' consent given by the
great masses of the population to the general
direction imposed on social life by the dominant
fundamental group”*

Gramsci, 1971, p. 12

Storey (2015) ได้กล่าวถึงแนวคิด Hegemony ไว้ว่า เป็นกระบวนการที่กลุ่มอำนาจนำสร้างบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม ซึ่งถูกมองว่าเป็นเรื่องปกติและธรรมดาในสังคม เพื่อรักษาอำนาจและครอบงำทางความคิด โดยระบุว่า:

“Hegemony is about the process of making, maintaining, and reproducing ascendant meanings and practices, which appear as natural, normal, common sense.”

(Storey, 2015, p. 81)

สายชล สัตยานุรักษ์ (2539: 58) นิยามการครองอำนาจนำว่า “การที่กลุ่มชนชั้นนำในสังคมสร้างความยินยอมพร้อมใจในระดับมวลชนผ่านกลไกต่าง ๆ เช่น ศาสนา วัฒนธรรม วรรณกรรม และการศึกษา” นอกจากนี้ในบริบทของประวัติศาสตร์ไทยสายชลชี้ว่า อำนาจนำถูกสร้างขึ้นผ่านการนำเสนออุดมการณ์ความดีงาม ซึ่งฝังอยู่ในโครงสร้างของสังคม เช่น แนวคิดธรรมราชาในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์

วัชรพล พุทธิรักษา (2550) “การครองอำนาจนำ” หรือ “Hegemony” หมายถึง การใช้อำนาจของกลุ่ม/ชนชั้นใดๆ เพื่อสร้างภาวะการณ์ครอบครองความคิด และมีอำนาจนำเหนือกลุ่ม/ชนชั้นอื่นๆในสังคม โดยที่การใช้อำนาจดังกล่าวนี้ปราศจากการใช้ความรุนแรง หรือการบังคับเชิงกายภาพ แต่เป็นการใช้อำนาจผ่านกลไกชนิดต่างๆ เพื่อครอบครองความคิด โน้มน้าว และทำให้เกิดการยอมรับ เพื่อก่อให้เกิดขึ้นซึ่งความยินยอมพร้อมใจ และได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มพลังทางสังคมและชนชั้นต่างๆ โดยที่ผู้คนในกลุ่ม/ชนชั้นที่ถูกกระทำนั้นไม่ทราบ หรือไม่สามารตรตระหนักได้ว่าตนได้ถูกครอบครองความคิดไปแล้ว

สุภางค์ จันทวนิช (2552) การครองความคิดจิตใจคือ การครอบงำชนชั้นหนึ่งโดยวิธีการทางการเมืองและอุดมการณ์ประสานเข้าด้วยกัน กล่าวคือ มีกลุ่มคนในสังคมซึ่งตั้งใจจะครอบงำคนอื่น และลักษณะการครอบงำที่เกิดขึ้นในระดับชนชั้นคือ การนำเอาวิธีการทางการเมืองมาผสมกับเรื่องอุดมการณ์ ทำให้เกิดจิตสำนึกทางชนชั้นตามอุดมการณ์ที่สอดใส่

ดังนั้นการครองอำนาจนำ (Hegemony) คือ กระบวนการที่ชนชั้นหนึ่งสร้างความยอมรับเหนือชนชั้นอื่นๆ โดยการสร้างการครอบงำทางความคิดโดยการถ่ายทอดอุดมการณ์หรือจิตสำนึกทางชนชั้น เพื่อก่อให้เกิดความยอมรับและยินยอมที่จะอยู่ภายใต้ชนชั้นนั้น ซึ่งผู้ถูกกระทำนั้นไม่ทราบว่าตนเองกำลังถูกครอบครองความคิดไปแล้ว

2. การประกอบสร้างการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-2352)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงปราบปรามการจลาจลในกรุงธนบุรี และทรงรับอัญเชิญของเสนา อำมาตย์ ราชบุตรทั้งหลายเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อวันเสาร์ เดือน 5 ปีชาล จัตวาศก จุลศักราช 1144 ตรงกับวันที่ 6 เมษายน พุทธศักราช 2325 แล้ว ประกอบกับเป็นช่วงเวลาที่ดีสงครามติดพันมาตลอดรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้สงบลง จึงทรงมีพระราชดำริที่จะสร้างพระราชनिเวศน์มณเฑียรสถานขึ้นเป็นที่ประทับก่อน เนื่องจากเหตุการณ์หลังการขยายเขต พระนครเมื่อปีพุทธศักราช 2316 กรุงธนบุรีจึงมีกำแพงพระนครตั้งอยู่สองฟากแม่น้ำลักษณะเป็นเมืองอกแตก ถือเป็นชัยภูมิที่ไม่มั่นคงในการต่อสู้กับข้าศึก ในส่วนฝั่งตะวันตกแม้จะเป็นที่ดอนแต่ก็เป็นที่ต้องค้ำน้ำเซาะทรุดพังอยู่เสมอไม่ถาวร ส่วนพระราชวังเดิมครั้งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ตั้งอยู่ในที่อุปจารระหว่างวัดแจ้ง (วัดอรุณราชวรารามในปัจจุบัน) กับวัดท้ายตลาด (วัดโมลีโลกยารามในปัจจุบัน) ยากต่อการขยายพระนครออกไปทางด้านนั้น ส่วนฝั่งตะวันออกนั้นถือเป็นชัยภูมิที่ดีกว่าฝั่งตะวันตก แม้จะเป็นที่ลุ่มแต่ก็มีลักษณะเป็นแหลม มีลำน้ำเป็นขอบเขตอยู่กว่าครึ่ง หากข้าศึกยกมาประชิดติดพระนครก็จะต่อสู้ป้องกันได้ง่ายกว่า นอกจากนั้นที่ราบลุ่มอันกว้างใหญ่นอกกำแพงพระนครฝั่งตะวันตกที่เรียกว่า ทะเลตม ซึ่งใช้เป็นที่สำหรับทำนาปลูกข้าวเลี้ยงพลเมืองนั้น ยังทำให้กองทัพข้าศึกที่จะมาตีพระนคร

เคลื่อนที่เข้ามาได้ยากลำบาก (กรุงเทพมหานคร, 2542: 36-38; เจ้าพระยา
ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค), 2562: 24)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง
พระราชนิเวศน์มณเฑียรสถานใหม่ขึ้นทางฝั่งตะวันออกในบริเวณกำแพง
พระนครเดิมครั้งกรุงธนบุรีซึ่งเป็นสถานที่ที่พระองค์ครั้งยังทรงบรรดาศักดิ์
เป็นเจ้าพระยาจักรีรับพระบรมราชโองการสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็น
นางงานควบคุมไพร่พลสร้างขึ้นไว้แต่ในพุทธศักราช 2316 จึงดำรัสสั่งให้
พระยาธรรมาธิกรณ์กับพระยาวิจิตรนาวิ เป็นแม่กองคุมช่างและไพร่ไปวัด
กะที่สร้างพระนครใหม่ข้างฝั่งตะวันออก ตั้งพิธียกเสาหลักเมือง เมื่อ ณ วัน
อาทิตย์ เดือนหกขึ้นสิบค่ำ ฤกษ์เวลาอรุณแล้ว 54 นาที พระราชวังใหม่ให้
ตั้งในที่ซึ่งพระยาราชเศรษฐีและพวกจีนอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่แต่ก่อน
โปรดให้พระยาราชเศรษฐีและพวกจีนย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ที่สวน
ตั้งแต่คลองวัดสามปลื้มไปจนถึงคลองวัดสำเพ็งแล้ว จึงได้สร้างพระราช
นิเวศน์มณเฑียรสถานล้อมด้วยปราการระเนียดไม้ไว้ก่อน พอเป็นที่ประทับ
อยู่ชั่วคราว เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมีพระ
ราชประสงค์ที่จะสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ให้มีสภาพเหมือนกับกรุงศรีอยุธยา
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโดยมีลักษณะเหมือนกรุงศรีอยุธยา
เกือบทุกประการ ดังจะเห็นได้จากการที่พระบรมมหาราชวังตั้งอยู่บนฝั่ง
ตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และมีกำแพงด้านข้างแม่น้ำเจ้าพระยาเป็น
กำแพงพระบรมมหาราชวังชั้นนอกเช่นเดียวกับพระบรมมหาราชวังในสมัย
กรุงศรีอยุธยาทุกประการ นอกจากนั้นยังมีพระราชมณเฑียรสถานและพระ

ที่นั่นต่าง ๆ คล้ายคลึงกับพระราชมณเฑียรสถานและพระที่นั่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา และสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นพระอารามหลวงในพระบรมมหาราชวัง เช่นเดียวกันกับวัดพระศรีสรรเพชญ์รวมทั้งมีการสร้างเสาชิงช้า หอกลอง บुरुณะและสร้างวัดต่าง ๆ เหมือนกับกรุงศรีอยุธยาด้วย

การสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกที่มีการยึดหลักการและแบบอย่างของกรุงศรีอยุธยามาใช้ในการก่อสร้างและจัดระเบียบเมือง พระองค์เจ้าธรรมาโณ (2505) ได้อธิบายถึงความตั้งใจของรัชกาลที่ 1 ที่จะฟื้นฟูและสืบทอดความรุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยาผ่านการจัดตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยการสร้างความชอบธรรมให้กับราชวงศ์จักรี ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความต่อเนื่องจากราชวงศ์เดิมจนทำให้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเป็นไปอย่างราบรื่น นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงเน้นถึงการวางผังเมืองกรุงรัตนโกสินทร์ที่ถูกต้องแบบให้มีลักษณะคล้ายกรุงศรีอยุธยาอย่างมาก โดยเฉพาะการเลือกพื้นที่ตั้งบนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งคล้ายคลึงกับการตั้งกรุงศรีอยุธยาบนเกาะที่ล้อมรอบด้วยแม่น้ำสามสาย ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา ป่าสัก และลพบุรี โดยสร้างพระบรมมหาราชวังให้ตั้งอยู่บริเวณฝั่งตะวันออกติดแม่น้ำเจ้าพระยา โดยกำแพงด้านข้างแม่น้ำเป็นกำแพงพระราชวังชั้นนอก เช่นเดียวกับกรุงศรีอยุธยา และสร้างกำแพงเมืองพร้อมป้อมปราการล้อมรอบพระนครสะท้อนรูปแบบป้องกันศัตรูตามแบบอยุธยา เช่น การสร้างป้อมที่มุมเมืองเพื่อป้องกันทิศทางสำคัญ รวมทั้งการขุดคลองในกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น คลองหลอด และ คลองโอ่งอ่าง ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อการ

ป้องกันศัตรูและการคมนาคม เช่นเดียวกับที่อยุธยาเคยใช้ระบบคลองเพื่อการป้องกันและการขนส่ง

รูปแบบการสร้างพระราชวังและวัดสำคัญ เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดารามที่ถูกสร้างขึ้นภายในพระบรมมหาราชวัง โดยมีลักษณะคล้ายกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ ในกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นวัดประจำพระราชวัง และใช้ประกอบพระราชพิธีสำคัญทางศาสนา การสร้างเสาชิงช้าเพื่อเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพราหมณ์ เช่นเดียวกับในอยุธยา สะท้อนถึงการคงไว้ซึ่งประเพณีสำคัญทางศาสนา ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและการปกครองที่เข้มแข็งในสมัยกรุงศรีอยุธยา การสร้างพระราชวังในลักษณะนี้ยังมีความหมายทางการเมืองและศาสนา เพราะทำให้ประชาชนเห็นว่าเมืองหลวงใหม่ยังคงยึดมั่นในขนบธรรมเนียมที่มีมาแต่เดิม การตั้งพระราชวังบนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาและการตั้งวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่ใกล้เคียงกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงเป็นการจำลองเมืองหลวงในอดีตให้กลับมามีชีวิตชีวอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อการสร้างพระนคร พระบรมมหาราชวัง และพระราชวังบวรสถานมงคลเสร็จเรียบร้อยแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเต็มตามแบบแผนโบราณราชประเพณี ซึ่งมีรายละเอียดมากกว่าที่ได้ทรงทำเมื่อแรกเสวยราชย์ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระราชพิธีนี้เมื่อจุลศักราช 1147 ปีมะเส็ง สัปตศก ตรงกับพุทธศักราช 2328 และให้จัดการสมโภชพระนครเป็นเวลา 3 วัน จึง

พระราชทานนามพระนครใหม่ให้ต้องกับนามพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรว่า “กรุงรัตนโกสินทร์อินทอโยธยา” พระนครนี้จึงมีนามปรากฏเรียกกันต่อมาอย่างสั้น ๆ ว่า “กรุงรัตนโกสินทร์” แสดงให้เห็นถึงกระบวนการก้าวขึ้นมาใช้อำนาจของชนชั้นนำนั้น โดยเฉพาะการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ 1 ซึ่งเป็นการปราบดาภิเษก (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ มหาโกษาธิบดี (ข้าบุนนาค), 2562: 25; ศูนย์สารสนเทศกรุงเทพมหานคร, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

สิ่งที่ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 1 ตระหนักอย่างมาก คือ การสร้างความชอบธรรมให้การขึ้นมามีอำนาจแทนกลุ่มอำนาจเดิมจากกรุงธนบุรี เห็นได้จากภารกิจประการแรกหลังจากการปราบจลาจลในเมืองธนบุรี คือ การย้ายที่ตั้งของศูนย์อำนาจจากกรุงธนบุรีมาเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งแม้ว่าในการย้ายศูนย์อำนาจครั้งนี้จะมีการอ้างเหตุผลทางยุทธศาสตร์เป็นเหตุผลสำคัญก็ตาม แต่อีกเหตุผลหนึ่งที่ไม่อาจมองข้ามคือ การย้ายเมืองหลวงนั้นก็เหมือนกับการสิ้นสุดบทบาททางการเมืองของกลุ่มอำนาจเก่าโดยสิ้นเชิง และเป็นการเปิดตัวของชนชั้นนำใหม่ (ที่ไม่มีความสืบทอดกับกลุ่มเดิม) ซึ่งเหตุผลนี้อาจจะเป็นเหตุผลเดียวกันกับการตัดสินใจที่จะไม่อยู่ที่กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจะเห็นได้ว่าพระองค์เองก็ได้อ้างเหตุผลนานัปการ ไม่ว่าจะเป็นด้านยุทธศาสตร์หรือความปึกหักพังของบ้านเมืองที่ทำลายขวัญและกำลังใจของผู้คน แต่นัยสำคัญที่แฝงอยู่ก็คือการสิ้นสุดของกลุ่มอำนาจเก่าของอาณาจักรอยุธยา รวมทั้งยังมีการชุดคลองมหานาคเพื่อใช้เป็นี่สำหรับประชาชนชาวพระนครจะได้ลงเรือไปประชุมเล่นเพลงและสักวาในเทศกาลฤดูน้ำเหมือนอย่างครั้งกรุงศรีอยุธยาเก่า การจำลองผัง

เมืองอยุธยาว่าไว้ที่กรุงรัตนโกสินทร์นั้นเหตุผลหนึ่งเพราะชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 1 มุ่งที่จะฟื้นฟูสภาพจิตใจของอาณาประชาราษฎร์ที่ยังอาลัยและรำลึกถึงความงาม ความอลังการ ตลอดจนความสุขที่เคยมีก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยา โดยใช้กระบวนการหลายรูปแบบที่มุ่งเน้นการสร้างความมั่นคงและเชื่อมโยงความทรงจำจากอดีตที่ยิ่งใหญ่ของกรุงศรีอยุธยาไปสู่กรุงรัตนโกสินทร์ใหม่

หนึ่งในกระบวนการหลักที่ใช้คือ การฟื้นฟูและสืบสานโบราณราชประเพณี รวมถึงการสร้าง สถาปัตยกรรมและศิลปะที่สะท้อนถึงความยิ่งใหญ่ของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงสภาพจิตใจของประชาชนกับอดีตที่เคยรุ่งเรือง เพื่อให้ประชาชนได้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และความสวยงามที่พวกเขาคุ้นเคยในอดีต

นอกจากการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีพระราชประสงค์ที่จะการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์เลียนแบบกรุงศรีอยุธยาเพื่อปลอบประโลมจิตใจของราษฎรให้มีความสุขแล้วรูปแบบของการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์เลียนแบบกรุงศรีอยุธยานั้นยังมีนัยทางการเมืองอีกนัยหนึ่งมาจากเหตุการณ์ที่พระเจ้ากรุงธนบุรีได้สถาปนากรุงธนบุรีขึ้นนั้นพระเจ้ากรุงธนบุรีมีความปรารถนาจะกู้กรุงศรีอยุธยาให้ฟื้นคืนดังเก่า แต่เมื่อสำเร็จแล้วกลับมีกระแสต่อต้านตั้งแต่แรกจากเหล่าราษฎรเพราะมองว่าพระองค์ไม่สมควรจะขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ดังที่สะท้อนอยู่ในพระราชพงศาวดารเมื่อเสด็จกลับไปอยู่ในพระนครกรุงศรีอยุธยาหลังเสร็จศึกกู้กรุงศรีอยุธยา

“เราคิดสังเวชเห็นว่าบ้านเมืองจะร้างรกเป็นป่า
จะมาช่วยปฏิสังขรณ์ทำนุบำรุงขึ้นให้บริบูรณ์ดีดังเก่า เมื่อ
เจ้าของเดิมท่านยังหวงแหนอยู่แล้ว เราชวนกันไปสร้าง
เมืองกรุงธนบุรีอยู่เกิด”

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพจนานุกรม เจ้า
ฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์
วรเดช, 2564)

อย่างไรก็ตามแม้พระเจ้ากรุงธนบุรีจะพยายามฟื้นฟูเมืองแต่การ
ปกครองยังคงไม่มั่นคงและขาดการสนับสนุนจากชนชั้นนำในช่วงแรก ทำให้
ไม่สามารถสร้างความรุ่งเรืองได้ในระดับเดียวกันกับกรุงศรีอยุธยาในยุค
รุ่งเรืองตั้งเมืองทองคำเอยแต่แต่่น้อย ซึ่งบทวิเคราะห์จากศิลปวัฒนธรรม
โดยปารามินทร์ เครือทอง (2566: ออนไลน์) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า จะ
เป็นด้วยทรงเหนื่อยหน่ายในราชสมบัติ หรือเพราะไม่ได้คิดเตรียมพระองค์
ที่จะเป็นพระมหากษัตริย์เป็นแต่เพียงผู้รักษากรุงเท่านั้น การสร้างปราสาท
ราชวังเพื่อส่งเสริมราชอาณาจักร สถาบัน หรือแม้แต่ตัวพระองค์เองจึง
เป็นไปแบบกะทัดรัด อาศัยป้อมค่ายเก่ามาดัดแปลง และคงจะเป็นไปได้ว่า
ชนบทร่มเย็นโบราณราชประเพณีทั้งหลาย น่าจะถูกกลืนไปไม่น้อย
แม้กระทั่งพระราชพิธีราชาภิเษกก็ไม่ชัดเจนสง่างาม เว้นแต่งานวัดงานบุญ
เท่านั้นที่เห็นได้ว่าทรงทำ ยิ่งใหญ่ไปเกือบทุกครั้ง ถือว่าทรงปฏิบัตินอกกรีต
นอกกรอบนอกกรอบโบราณราชประเพณี ซึ่งยังมีอีกหลายกรณีที่พระองค์ได้

กระทำ อาทิ การเลือกกลุ่มของตนเองมาเป็นขุนนาง โดยไม่สนพระทัยกลุ่มขุนนางเก่าเลยแม้แต่น้อย และที่ส่งผลร้ายต่อพระองค์อย่างยิ่งคือ การลงโทษพระสงฆ์ที่เห็นต่างด้วยการโบย การลงโทษให้ชนอาจรม ทำให้พระพุทธศาสนาเศร้าหมองและเป็นเหตุแห่งข้อกล่าวหาว่า พระองค์ทรงมีพระสติฟั่นเฟือนถึงสัญญาวิปัสสนาทำให้พระองค์ต้องถูกปราบดาภิเษกในที่สุด

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้นทรงมีแนวคิดจะฟื้นฟูกรุงศรีอยุธยาใหม่เช่นกัน แต่พระองค์ทรงตระหนักได้จากเหตุการณ์เมื่อครั้งเกิดกับพระเจ้ากรุงธนบุรีจากการที่ราษฎรเสื่อมศรัทธาต่อพระองค์ลง เริ่มจากการประพุดนอกรีตและไม่ยึดมั่นต่อจารีตโบราณ เมื่อต้องเริ่มต้นแผ่นดินใหม่ก็ทรงปรับเปลี่ยน หันกลับไปยึดตามโบราณราชประเพณีเป็นที่ตั้ง ดังปรากฏในพงศาวดารไว้ว่า

“แลสมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าอยู่หัว ได้
ปราบดาภิเษกทุกวันนี้ ทรงพระราชอุสาห์ปฏิบัติ โดยราช
วัตรจริยาโบราณราชประเพณี จะให้เจริญศิริสวัสดิมงคล
ควรเทพยผู้มีเมหะศักดิ์จะภิบาลรักษา เพื่อจะให้เปนป
ระโยชน์แก่พระศาสนา แลสมณพราหมณาจารย์ประชา
ราษฎรทั้งปวง”

(เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2531)

การที่รัชกาลที่ 1 ทรงยึดแนวทางการปกครองตามโบราณราชประเพณี โดยการฟื้นฟูพิธีบรมราชาภิเษกตามแบบโบราณ และการจัดระบบ “จตุสดมภ์” (เวียง วัง คลัง นา) ซึ่งเคยใช้ในสมัยอยุธยากลับไปใช้เป็นระบบราชการในกรุงรัตนโกสินทร์จึงสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชนและชนชั้นนำว่า การปกครองในยุคใหม่จะมั่นคงและมีความต่อเนื่อง ไม่เพียงแต่การสร้างอำนาจใหม่เท่านั้น แต่ยังเป็นการฟื้นฟูศักดิ์ศรีและภาพลักษณ์ของราชสำนักในอดีตอีกด้วย

การสร้างกรุงรัตนโกสินทร์โดยยึดรูปแบบของกรุงศรีอยุธยาไม่เพียงแต่ก่อสร้างเมืองใหม่เท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงความพยายามของรัชกาลที่ 1 ในการยึดหลักการโบราณราชประเพณีที่เป็นรากฐานที่มั่นคงในการสร้างความมั่นคงทางการเมืองและสังคมให้กับประเทศ การฟื้นฟูสิ่งที่ดิ่งงายจากอดีตจึงมีบทบาทในการสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งการเชื่อมโยงตัวเองกับอดีตหรือสิ่งที่ประชาชนเคารพและให้ความสำคัญ การสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ตามแบบกรุงศรีอยุธยาจึงไม่ใช่แค่การฟื้นฟูวัฒนธรรมทางศิลปะและสถาปัตยกรรม แต่ยังเป็นกลยุทธ์การสร้างภาพลักษณ์ทางการเมืองที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นในความสามารถในการปกครองของพระองค์และชนชั้นนำใหม่ในสังคม ซึ่งการกระทำเหล่านี้ทำให้ชนชั้นนำในขณะนั้นได้รับการยอมรับจากประชาชนในฐานะวีรบุรุษผู้ทรงคุณธรรมที่มากอบกู้ความเสื่อมโทรมจากกรุงธนบุรี โดยไม่อาจทราบได้เลยว่า การกระทำที่ทรงคุณธรรมเหล่านั้นกลับเป็นเพียงกระบวนการทางการเมืองกระบวนการหนึ่งที่จะทำให้ชนชั้นนำกลุ่มนี้ได้รับการยอมรับและมีความชอบธรรมในการปกครองกรุงรัตนโกสินทร์ต่อไป

3. การใช้แนวความคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony) ของชนชั้นปกครองในการประกอบสร้างกรุงรัตนโกสินทร์

การปราบดาภิเษกในประวัติศาสตร์ไทยมักจะเกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองหรือการต่อสู้ระหว่างกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ซึ่งมักนำไปสู่ความไม่สงบในสังคมและกระแสต่อต้านจากประชาชนที่ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงหรือการขึ้นสู่อำนาจของกษัตริย์ใหม่ อย่างไรก็ตามในสมัยรัชกาลที่ 1 แม้จะมีการปราบดาภิเษกและการฟื้นฟูกรุงรัตนโกสินทร์จากการล่มสลายของกรุงธนบุรี แต่ชนชั้นนำกลับไม่ได้เผชิญกับการต่อต้านจากประชาชนมากนัก ซึ่งสามารถอธิบายได้จากกระบวนการต่าง ๆ ที่รัชกาลที่ 1 ใช้ในการสร้างความยอมรับจากประชาชนและขับเคลื่อนการปกครองให้มีความมั่นคงและยั่งยืน โดยไม่ได้บังคับโดยตรง แต่เป็นผลจากการสร้างกระบวนการที่ทำให้ประชาชนมีความเข้าใจในแนวทางที่ชนชั้นนำต้องการให้ยอมรับ ทำให้ประชาชนไม่เพียงแต่ยอมรับการปกครองจากชนชั้นนำ แต่ยังรู้สึกว่าได้ประโยชน์จากการปกครองนั้นในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และศาสนา

บทความนี้จะกล่าวถึง 2 ประเด็นหลักได้แก่

1. การครองอำนาจนำในการสร้างความชอบธรรมผ่านงานวรรณกรรม
2. การครองอำนาจนำเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์รัฐด้วยคติพระอินทร์

3.1 การครองอำนาจในการสร้างความชอบธรรมผ่าน วรรณกรรม

วรรณกรรมเป็นเครื่องมือสำคัญของอุดมการณ์ที่ชนชั้นปกครองใช้ในการถ่ายทอดสู่ชนชั้นถูกปกครองเพื่อให้สังคมดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ผู้ควบคุมการผลิตวรรณกรรมย่อมสามารถควบคุมอุดมการณ์และจิตสำนึกที่จะถ่ายทอดไปสู่อีกชนชั้นได้

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงมีพระบรมราชาโบายด้านงานวรรณคดี โดยพระราชนิพนธ์วรรณคดีหลายเรื่อง เช่น กลอนบทละครเรื่องรามเกียรติ์ กลอนบทละครเรื่องอุณรุท กลอนเพลงยาวนิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง นอกจากนี้ยังมีวรรณคดีที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นักปราชญ์เรียบเรียงถวายซึ่งมีทั้งการคัดลอกและการแต่งใหม่ เช่น ไตรภูมิโลกวิjniจฉัย ตำราพิชัยสงคราม โคลงตำราช้าง จินตามณี สามก๊ก ไซฮั่น ราชาริราช พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และกฎหมายตราสามดวง เป็นต้น (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

วรรณกรรมแปลเรื่อง สามก๊ก ไซฮั่น และราชาริราช เป็นการสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและอำนาจในช่วงที่มีความวุ่นวายหรือการล่มสลายของอาณาจักร และการฟื้นฟูอำนาจของผู้นำใหม่ที่สามารถพาประเทศไปสู่ความสงบและความเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง โดยเฉพาะในแง่ของการสร้างอุดมการณ์ในการผลิตเปลี่ยนแปลงแผ่นดินให้ผู้ปกครองใหม่มี

ความชอบธรรมในอำนาจของตน และสร้างภาพลักษณ์ของการเป็นผู้มีคุณธรรมในการปกครองประเทศ

สามก๊กเป็นวรรณกรรมจีนที่กล่าวถึง การแตกแยกของอาณาจักรหลังการล่มสลายของราชวงศ์ฮั่น นโยบายการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินคือการเปลี่ยนจากยุคของราชวงศ์เก่าไปสู่การก่อตั้งอาณาจักรใหม่ที่ต้องการความมั่นคงและการรวมแผ่นดินกลับมา โดยที่ผู้นำต้องมีความสามารถและคุณธรรมในการปกครอง ในสามก๊ก เจ้าพระยาพระคลัง (2551) อธิบายลักษณะผู้นำ เช่น เล่าปี่ เจ้าเมืองจ๊กก๊ก แม้จะไม่ได้มีอำนาจตั้งต้น แต่ได้รับการยอมรับในฐานะผู้นำด้วยคุณธรรม ความเมตตา และสติปัญญาที่โดดเด่น นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างของโจโฉ ที่ใช้ความสามารถในการวางแผนและรวบรวมอำนาจ แม้จะถูกมองว่าขาดคุณธรรมในบางแง่มุม สามก๊กจึงสะท้อนถึงกระบวนการการเปลี่ยนผ่านจากยุคของราชวงศ์เก่าไปสู่การก่อตั้งอาณาจักรใหม่ ผ่านผู้นำที่มีทั้งความสามารถและคุณธรรมในการปกครอง ซึ่งในหลายๆ ตอนของวรรณกรรมนี้ผู้นำจะต้องแสดงถึงการฟื้นฟูความสงบและความมั่นคงของแผ่นดินหลังจากการล่มสลายของราชวงศ์เก่า

ไช่ฮั่นเป็นวรรณกรรมที่กล่าวถึง การผลัดเปลี่ยนอำนาจจากยุคปลายราชวงศ์ฉินไปสู่การก่อตั้งราชวงศ์ฮั่น นโยบายของการฟื้นฟูแผ่นดินให้กลับคืนสู่ความสงบและเจริญรุ่งเรืองแสดงให้เห็นชัดในตัวละครหลักอย่าง หลิวปings (จักรพรรดิฮั่นเกาโจว) ผู้ซึ่งรวบรวมประชาชนและปราบปรามศัตรูทางการเมือง โดยเริ่มต้นจากการเป็นผู้นำท้องถิ่นในเมืองเป่ย์ไป เขารวบรวมกำลังพลเพื่อปลดแอกจากความโหดร้ายของราชวงศ์ฉิน และแสดง

ให้เห็นถึงคุณสมบัติของผู้นำที่ประชาชนไว้วางใจ เขาใช้กลยุทธ์และการเจรจาทางการเมืองเพื่อสร้างพันธมิตร และในที่สุดก็เอาชนะเสียงอวี้ได้ในยุทธการที่แม่น้ำอู่เจียง วรรณกรรมเรื่องนี้จึงไม่เพียงแต่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง แต่ยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของผู้นำที่สามารถสร้างความหวังและนำพาอาณาจักรให้หลุดพ้นจากยุคแห่งความไร้ระเบียบ โดยเป็นทั้งแบบอย่างของการปกครองและการฟื้นฟูที่ประชาชนยอมรับและเชื่อมั่น

ราชาธิราช กล่าวถึง การผลักดันเปลี่ยนแผ่นดินและการสถาปนาราชวงศ์ใหม่ได้รับการนำเสนอผ่านกระบวนการที่สะท้อนถึงคุณสมบัติของกษัตริย์ผู้มีอำนาจในการรวบรวมอาณาจักรให้กลับมามั่นคง โดยเฉพาะในช่วงที่กษัตริย์ใหม่ต้องเผชิญกับความวุ่นวายหลังการล่มสลายของราชวงศ์เดิม ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ บทบาทของพระเจ้าเม่งจื๊อ (หรือเม่งเจสว) ซึ่งต่อสู้เพื่อสร้างอธิปไตยของแผ่นดินหงสาวดี โดยสามารถรวบรวมความร่วมมือและปราบปรามหัวเมืองต่าง ๆ ที่แข็งข้อ แม้จะไม่ได้เป็นผู้สืบสายเลือดโดยตรง แต่พระองค์ใช้คุณธรรมและความสามารถทางการเมืองเพื่อสร้างความชอบธรรมแก่การครองอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสามารถรักษาอาณาเขตและฟื้นฟูความสงบเรียบร้อยได้สำเร็จ (ราชาธิราช, 2003) นอกจากนี้ ราชาธิราชยังแสดงถึงความจำเป็นในการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับขุนนาง ตลอดจนความสามารถในการปรับตัวและใช้กลยุทธ์ทางการเมืองเพื่อเสริมสร้างความชอบธรรม เช่น ตอนที่พระเจ้าเม่งจื๊อได้ตรัสสั่งให้ขุนนางไปปราบปรามหัวเมืองที่แข็งข้อและใช้

ยุทธวิธีอย่างรอบคอบเพื่อหลีกเลี่ยงการสูญเสียโดยไม่จำเป็น พร้อมทั้งส่งสารไปยังหัวเมืองที่ยังลังเล ให้เข้าใจว่าเป้าหมายของพระองค์คือการสร้างความสงบและฟื้นฟูแผ่นดิน ไม่ใช่เพื่อความขัดแย้งและการทำลายล้าง

วรรณกรรม สามก๊ก, ไซอิ๋ว และ ราชาริราช ล้วนสะท้อนแนวคิดที่ว่า ผู้มีบุญบารมีและสติปัญญาเท่านั้นจึงจะเหมาะสมแก่การขึ้นครองราชย์ การเล่าเรื่องในลักษณะนี้มุ่งเน้นไปที่คุณสมบัติของผู้นำมากกว่าการสืบสันตติวงศ์ในวรรณกรรมเหล่านี้ เป็นการสะท้อนการสร้างคุณธรรมให้แก่การเปลี่ยนแปลงอำนาจในบริบททางการเมือง ซึ่งอาจนำไปสู่การลดบทบาทของราชวงศ์เดิมและสร้างอุดมการณ์ใหม่ที่สนับสนุนการขึ้นสู่อำนาจของผู้นำที่มีความสามารถแทน

การนำเสนอการพลัดเปลี่ยนแผ่นดินในวรรณกรรมเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดที่รัชกาลที่ 1 ใช้ในการเสริมสร้างความชอบธรรมและความมั่นคงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยการชี้ให้เห็นว่าแผ่นดินต้องการผู้นำที่มีความสามารถในการฟื้นฟูและสร้างความสงบเรียบร้อย การฟื้นฟูกรุงรัตนโกสินทร์หลังจากการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาจึงเป็นเหมือนกระบวนการที่สะท้อนถึงความหวังของประชาชนในการเห็นความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองอีกครั้งหลังจากยุคแห่งความวุ่นวายและการสูญเสีย

ไตรภูมิโลกยวินิจยกลา เป็นวรรณกรรมชิ้นสำคัญที่สะท้อนโลกทรรศน์ของชนชั้นนัสมัยรัชกาลที่ 1 ได้เป็นอย่างดี พบการเขียนเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระอินทร์มากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะหากพิจารณาเทียบกับ

คัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับโลกยฐานฉบับอื่นๆ ที่เขียนขึ้นก่อนหน้านี้ อาทิ ไตรภูมิพระร่วง หรือคัมภีร์โลกยฐานโชตรตนคัมภีร์ เป็นต้น และมีใช้เพียงรัชกาลที่ 1 เท่านั้น แต่ชนชั้นอื่นๆ ในรัชสมัยของพระองค์ก็ดูจะให้ความสนใจต่อเรื่องราวพระอินทร์มากเช่นกัน อาทิ วรรณกรรมเรื่องสมบัติอมรินทร์คำกลอนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ที่เรื่องราวทั้งหมดอุทิศให้กับประวัติพระอินทร์และดาวดึงส์

ไตรภูมิโลกวินิจจยกลาให้ความสำคัญกับการปกครองที่มีคุณธรรมและศีลธรรม ภาพของพระอินทร์ในไตรภูมิโลกวินิจจยกลาปรากฏในฐานะผู้มีบุญบารมีและเป็นตัวแทนของธรรมาธิปไตยในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นสถานที่ของผู้ที่สะสมบุญไว้มากในชาติก่อน ตามไตรภูมิ พระอินทร์มีหน้าที่ดูแลความสงบสุขในสวรรค์ ปกครองเทพบริวาร และมีบทบาทช่วยเหลือมนุษย์ในโลกมนุษย์ในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมะ โดยการขึ้นสู่ตำแหน่งพระอินทร์ได้จากการสะสมบุญกุศลในชาติก่อน เช่น การทำบุญ บริจาคทาน หรือรักษาศีล การเล่าเรื่องนี้มีจุดประสงค์เพื่อย้ำเตือนผู้อ่านถึงความสำคัญของการทำความดีเพื่อหวังผลในชาติภายหน้า ดังนั้นพระอินทร์ในวรรณกรรมไตรภูมิโลกวินิจจยกลา ถือเป็นตัวแทนของกษัตริย์ในอุดมคติ เพราะปกครองด้วยคุณธรรมและมีความยุติธรรม สามารถนำมาพิจารณาเชื่อมโยงกับการสร้างอำนาจและความชอบธรรมของรัชกาลที่ 1 ในแง่ของการปกครองที่ยึดหลักธรรมและความยุติธรรม ซึ่งการนำเอาความเชื่อทางศาสนาและวรรณกรรมมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างความชอบธรรมนี้ ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางการเมือง แต่ยังสะท้อนถึง

ความพยายามของรัชกาลที่ 1 ในการสร้างเสถียรภาพและสร้างความเชื่อมั่น
ในระบอบการปกครองที่มีศีลธรรมและคุณธรรมเป็นหลัก

กฎหมายตราสามดวงที่รวบรวมขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นหลัก
กฎหมายที่สำคัญที่สุดของรัฐ ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทของพระอินทร์ในฐานะ
ธรรมราชา หรือผู้ปกครองที่มีธรรมะเป็นหลักในการตัดสินความยุติธรรมใน
สังคม ในกฎหมายนี้มีส่วนหนึ่งที่เรียกว่า หลักอินทภาษ กำหนดให้การตัดสิน
คดีความต้องอาศัยหลักศีลธรรมจากคำสั่งสอนของพระอินทร์ เช่นการตัดสิน
อย่างยุติธรรม ต้องไม่ลำเอียงหรือถูกครอบงำโดยผลประโยชน์ส่วนตัว
โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักการที่กล่าวถึงการมีความซื่อสัตย์ การไม่ลำเอียง และ
การปกครองด้วยความยุติธรรม ซึ่งเป็นแนวคิดที่เชื่อมโยงกับการปกครองของ
พระอินทร์ในสวรรค์ที่มีการใช้ธรรมะในการดูแลสรรพสิ่งบนสวรรค์อย่าง
ยุติธรรม เมื่อพิจารณาจากตัวบทในกฎหมายตราสามดวงที่กล่าวถึง การ
ตัดสินคดีโดยมิให้ลำเอียง หรือการ ตัดสินโดยไม่มี ความกลัว หรือ
ผลประโยชน์ส่วนตัว สะท้อนถึงการปกครองของพระอินทร์ที่มุ่งเน้นถึงความ
ยุติธรรมและการใช้ธรรมในการจัดการปัญหาต่างๆ เช่นเดียวกับการที่พระ
อินทร์ทำหน้าที่เป็นผู้คุมกฎในสวรรค์และโลกมนุษย์เพื่อให้เกิดการปกครองที่
ยุติธรรม ซึ่งในทางกลับกันกฎหมายตราสามดวงได้สะท้อนถึง การให้
ความชอบธรรม ของการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 1 ที่ยึดมั่นในหลักธรรมและ
ศีลธรรมในการดูแลบ้านเมือง

การนำเอาความเชื่อทางศาสนาและอุดมการณ์เกี่ยวกับธรรมราชามาใช้
ในกฎหมาย ตอกย้ำถึงการสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจการปกครองของ

รัชกาลที่ 1 ที่เน้นการปกครองตามหลักศีลธรรมและการยึดมั่นในความยุติธรรม นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงการผสมผสานระหว่างการปกครองทางโลกและศาสนา ในสมัยนั้นที่มุ่งสร้างความมั่นคงทางสังคมและการเมือง

วรรณกรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถูกสร้างขึ้นเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ของรัฐและสร้างจิตสำนึกทางการเมืองลงไปสู่อาณาประชาราษฎร ซึ่งเป็นผู้อยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ โดยวรรณกรรมที่มีพระราชดำริให้แปล ประพันธ์ เรียบเรียง รวมทั้งการคัดลอก ข้อมูลเก่าเมื่อครั้งอยุธยา และพงศาวดารสมัยอยุธยา ล้วนมีเนื้อหาที่แทรก อุดมการณ์ของรัฐไว้ เน้นเรื่องการสร้างความชอบธรรมในการปกครอง การที่ กษัตริย์ที่ตานั้นไม่จำเป็นต้องมาจากสืบสันตติวงศ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ ความสำคัญกับคติพระอินทร์ เน้นสร้างจิตสำนึกทางเมืองโดยใช้ พระพุทธศาสนามาดบังไว้ เนื่องจากคติพระอินทร์นั้นกล่าวว่า ผู้ใดก็มีสิทธิ ขึ้นเป็นพระอินทร์ได้เท่าเทียมกัน หากผู้นั้นประกอบบุญบารมีมากพอ ซึ่งไม่เคยปรากฏความเชื่อเรื่องนี้ในคติพระนารายณ์แบบการปกครองในสมัยกรุง ศรีอยุธยามาก่อนเลย

3.2 การครองอำนาจนาเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์รัฐด้วยคติ พระอินทร์

อุดมคติของรัฐจารีตในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ การพยายามสร้างรัฐให้เป็นภาพจำลองของจักรวาลตามความเชื่อทางศาสนา แบบฮินดู-พุทธ ความมั่นคงของรัฐตลอดจนความชอบธรรมของชนชั้น

ปกครองขึ้นอยู่กับความสำเร็จในการอธิบายอำนาจตนเองและอำนาจรัฐเข้ากับเทพปกรณัมต่างๆ ตลอดจนการสร้าง ความกลมกลืนระหว่างโครงสร้างรัฐกับโครงสร้างจักรวาลตามความเชื่อทางศาสนา การสร้างรูปกายภาพที่สะท้อนคติจักรวาลอย่างถูกต้องสมบูรณ์จะนำมาซึ่งความเชื่อว่ารรัฐจะมีปกติสุขตลอดไป เพราะได้ดำเนินไปตามครรลองของโครงสร้างแห่งจักรวาลอันเป็นสัจธรรมสูงสุด (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2552: ออนไลน์)

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ (2540) ได้ใช้คติพระอินทร์ในการพัฒนาความคิดทางการเมืองและการปกครองที่เน้นการยึดถือหลักคุณธรรมและจริยธรรมสูงสุด โดยนำคติพระอินทร์มาเป็นแบบอย่างในการปกครอง เพื่อยืนยันถึงบทบาทของผู้นำที่ต้องมีธรรมาภิบาลและความยุติธรรมในการปกครอง ทั้งในแง่ของการดูแลรัฐให้สงบเรียบร้อยและการคุ้มครองความเป็นธรรมในสังคม ด้วยการเชื่อว่าผู้นำที่มีคุณธรรมจะทำให้เกิดความสมดุลและเสถียรภาพทางการเมืองเหมือนกับการที่พระอินทร์ในฐานะธรรมราชาจะต้องปกครองเทพและมนุษย์ให้เกิดความสงบสุข โดยไม่เอาเปรียบหรือกดขี่คนอื่น

การใช้หลักธรรมาภิบาลและคุณธรรมในการปกครองจะสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้นำ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างฐานของการปกครองที่ยั่งยืนและเป็นที่ยอมรับในระดับสังคมและการเมือง การใช้คติพระอินทร์ในเรื่องนี้จึงสะท้อนถึงความเชื่อที่ว่า ผู้นำที่ดีไม่เพียงแต่ใช้ความสามารถทางการเมืองและทหารในการปกครองเท่านั้น แต่ยังต้องยึดหลักศีลธรรม เพื่อให้การปกครองนั้นมีความยุติธรรมและยั่งยืนในระยะยาว โดยผู้นำ

จะต้องปฏิบัติตามหลักการที่เหมาะสมและสมดุล ซึ่งสะท้อนผ่านการเปรียบเทียบการครองราชย์ของพระอินทร์

หลักฐานทางศิลปะและสถาปัตยกรรมแสดงให้เห็นว่า รัชกาลที่ 1 นั้นเปรียบพระองค์เองเสมือนพระอินทร์ เห็นได้ชัดเจนจากการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ในปีพุทธศักราช 2328 แม้ว่าเป็นพิธีที่มีอิทธิพลจากศาสนาฮินดูและพระราชพิธีของอินเดียโบราณ โดยการทำพระบรมราชาภิเษกนั้นมีการใช้พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเสกน้ำพระพุทธมนต์และการใช้เครื่องสังเวทที่มีความเชื่อมโยงกับการครองอำนาจในมุมมองทางศาสนาพราหมณ์ แต่มีการผสมผสานคติพราหมณ์ฮินดูกับคติพุทธศาสนาในสมัยรัชกาลที่ 1 โดยพระองค์ได้ประกอบพระราชพิธีภายในพระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาทที่เพิ่งสร้างเสร็จ ซึ่งพระที่นั่งอมรินทราภิเษกนั้นแปลความหมายตรงตัวได้ว่า การอภิเษกขึ้นเป็นพระอินทร์ โดยการรวมกันของทั้งสองคติ (พุทธและพราหมณ์) ช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมและความมั่นคงทางการเมืองในการปกครอง

นอกจากนี้การที่รัชกาลที่ 1 ยกพระแก้วมรกตขึ้นเป็นประธานของ รัฐมนิยยะที่เน้นความสำคัญของคติพระอินทร์ด้วย โดยตำนานพระแก้วมรกตปรากฏอยู่ในชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งเป็นวรรณกรรมไทยที่เขียนขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 1 มีการกล่าวถึง การสร้างพระแก้วมรกตในส่วนของการเล่าเรื่องเกี่ยวกับการจัดสร้างพระแก้วมรกตเพื่อประดิษฐานในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ที่กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของราชอาณาจักรไทย

ราชบัณฑิตยสภา (2553) ได้กล่าวถึง การสร้างพระแก้วมรกต ว่า พระอินทร์ได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก ทั้งอาสาไปขอแก้วมณีโชติ มาจากเหล่ากุมภภัณฑ์เพื่อนำมาสร้างองค์พระ ถึงแม้จะไม่สำเร็จแต่พระอินทร์ก็ได้แก้วมรกตมาแทน และยังมีส่วนร่วมในการสร้างโดยให้พระวิสสุกรรมลงมาเป็นนายช่างจนอาจกล่าวได้ว่า พระแก้วมรกตเป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นโดยการสนับสนุนอย่างแข็งขันของพระอินทร์ ซึ่งเห็นได้จากลายหน้าบันพระอุโบสถที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต (วัดพระแก้ว) ในสมัยรัชกาลที่ 1 ทำขึ้นเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ซึ่งสอดคล้องกับประวัติพระแก้วมรกต ในขณะที่องค์พระศรีสรรเพชญ์ดาญาณ พระประธานของวัดพระศรีสรรเพชญ์ สมัยกรุงศรีอยุธยา กลับไม่มีตำนานที่เกี่ยวข้องกับพระอินทร์เลย ดังนั้นการสร้างพระแก้วมรกตในชินกาลมาลีปกรณ์ นอกจากจะสะท้อนความสำคัญของพระพุทธรูปแล้ว ยังแสดงถึงการสร้างอำนาจของกษัตริย์ที่ปกครองด้วยคุณธรรม พร้อมกับการใช้สัญลักษณ์ทางศาสนาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้กับอาณาจักรไทยในสมัยนั้น

พระราชพงศาวดารที่ชำระขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) ได้สะท้อนถึงการใช้นิยามมาตรฐานของศีลธรรมในพุทธศาสนาในการอธิบายสาเหตุแห่งการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา โดยการบรรยายถึงการละเมิดศีลธรรมของกษัตริย์ในช่วงปลายอยุธยา ซึ่งนำไปสู่การเสื่อมโทรมของอำนาจและการพ่ายแพ้ต่อพม่า ตัวอย่างที่สำคัญคือการกล่าวถึงการที่กษัตริย์ในช่วงปลายอยุธยาไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม เช่น การได้ราชสมบัติโดยมิชอบ ซึ่งในกรณีนี้หมายถึงการได้รับราชสมบัติผ่าน

การประพุดมิชอบ หรือการกระทำที่ไม่เป็นไปตามหลักธรรมของพุทธศาสนา เช่น การสังหารหรือการกดขี่ข่มเหงผู้อื่นเพื่อเข้าถึงอำนาจ ตัวอย่างนี้สามารถเห็นได้จากกรณีของพระเจ้าเสือ (พระเจ้าทรงธรรม) ที่มีชื่อเสียงในด้านความโหดร้ายและการใช้อำนาจอย่างทารุณ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุที่ทำให้บ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย และท้ายที่สุดกรุงศรีอยุธยาถูกล้มล้างจากการรุกรานของพม่าในปี พ.ศ. 2310 นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวถึงกรณีที่กษัตริย์ในยุคนั้นปราศจากความเพียรและความใส่ใจในการปกครองประชาชน และไม่มีหิริโอตตปปะ (ความละอายใจและเกรงกลัวต่อผลแห่งการกระทำที่ไม่ดี) ซึ่งสะท้อนถึงการขาดคุณธรรมที่จำเป็นสำหรับการปกครองที่ดี ทั้งยังเต็มไปด้วยอภิสลามกและการประพุดมิชอบ ซึ่งเป็นการละเมิดหลักธรรมที่สำคัญในพุทธศาสนา เช่น การหลีกเลียงจากการทำบุญหรือการหมั่นปฏิบัติศีล จึงทำให้กษัตริย์ต้นกรุงรัตนโกสินทร์เลือกที่จะวางบทบาทของกษัตริย์ในฐานะ “ธรรมราชา” โดยให้ความสำคัญกับพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก มีลักษณะที่เป็นพิธีกรรมน้อยลง แต่ให้ความสำคัญแก่ศาสนาที่มีพื้นฐานอยู่บนประสบการณ์ตามที่เป็นจริงมากขึ้น เห็นได้ชัดว่าทรงมีพระบรมราโชบายที่จะเปลี่ยนมาเน้นการสั่งสอนให้เกิดปัญญาความรู้ ให้สามารถพิจารณาสภาวะต่าง ๆ อย่างมีเหตุมีผลจนเกิดความเข้าใจหลักคำสอนทางศาสนาแล้วจึงนำมาปฏิบัติ

พระอินทร์ ในศาสนาพุทธและความเชื่อของไทย เป็นเทพเจ้าผู้มีบทบาทสำคัญในการปกครองสวรรค์และช่วยเหลือมนุษย์ พระอินทร์มีบทบาทในฐานะธรรมราชา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับแนวคิดการปกครองที่ยึด

หลักธรรมและคุณธรรม การที่พระอินทร์ดูแลการปกครองในสวรรค์และโลกมนุษย์สะท้อนถึงความสัมพันธ์ของการปกครองที่ยุติธรรมและเมตตา ซึ่งเชื่อมโยงกับแนวคิดของกษัตริย์ที่มีธรรมะในการปกครองตามหลักพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังเป็นเทพที่อุปถัมภ์พุทธศาสนามากที่สุด สอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัชกาลที่ 1 จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่พระองค์ทรงเลือกคติพระอินทร์ขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ของรัฐและสถาบันกษัตริย์ ทำให้เห็นถึงกระบวนการถ่ายทอดอุดมการณ์รัฐแบบคติพระอินทร์ ซึ่งหากผู้ถูกปกครองไม่สังเกตรายละเอียดคงไม่อาจทราบเลยว่า พวกเขาได้รับอุดมการณ์และจิตสำนึกที่ถ่ายทอดมาจากชนชั้นปกครองเรียบร้อยแล้ว

การครองอำนาจนำทางความคิดในช่วงเวลาของการพลัดเปลี่ยนแผ่นดินหรือสถาปนารัฐใหม่ เป็นกระบวนการที่สำคัญสำหรับผู้ปกครอง เพราะเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้ปกครองสามารถสร้างความชอบธรรมและการยอมรับจากประชาชนได้ การทำให้ประชาชนเห็นว่าสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวพวกเขานั้นเป็นสิ่งที่ปกติ และอยู่ภายใต้ระบบที่ดีและมีอุดมการณ์ที่มั่นคง เป็นหนึ่งในวิธีที่สามารถทำให้ผู้ปกครองไม่ต้องเผชิญกับความขัดแย้งหรือการต่อต้านได้ในกรณีของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ การใช้วรรณกรรม, สถาปัตยกรรม, กฎหมาย และการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือในการสร้างการยอมรับและส่งเสริมอำนาจนำของพระองค์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่อาณาประชาราษฎร์อาจไม่รู้ตัวเลยว่าตนเองได้ถูกครอบครองอำนาจทางความคิดผ่านสิ่งเหล่านี้

วิธีการของแต่ละผู้ปกครองในการครองอำนาจนำทางความคิดอาจแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับบริบททางประวัติศาสตร์และสังคมที่พวกเขาต้องการเข้าไปกำกับ การที่รัชกาลที่ 1 ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือหลักในการถ่ายทอดอุดมการณ์ของรัฐและส่งเสริมอำนาจนำ เนื่องจากสภาพสังคมในยุคนั้น ผู้คนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถเข้าถึงความรู้จากการศึกษาหรือการอ่านหนังสือได้มากนัก ศาสนาโดยเฉพาะพุทธศาสนา จึงกลายเป็นช่องทางหลักในการสื่อสารอุดมการณ์ต่างๆ ไปยังประชาชน การใช้ศาสนาในการเผยแพร่คำสอนและหลักคิดจึงเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพและเข้าถึงได้ง่ายที่สุด

ภาพของ "ธรรมราชา" หรือพระมหากษัตริย์ที่ปกครองโดยยึดหลักศีลธรรมและธรรมาภิบาล ถูกสร้างขึ้นผ่านการสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา เช่น การบูรณะวัด สร้างพระพุทธรูป การส่งเสริมการศึกษาศาสนาในระดับต่างๆ และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่สอดคล้องกับการปกครอง การกระทำเหล่านี้ไม่ได้เพียงแต่ส่งเสริมความเชื่อในศาสนา แต่ยังช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองที่มีความเมตตาและยุติธรรม นอกจากนี้ ในช่วงเวลาที่มีการศึกษาและการเข้าถึงหนังสือยังจำกัด รัชกาลที่ 1 จึงเลือกใช้วิธีการที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้ง่าย เช่น การใช้พระพุทธรูปเป็นสื่อกลางในการสอนให้ประชาชนเข้าใจหลักธรรมของการปกครองที่ดี โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการอ่านหรือการศึกษาในระดับสูง ในแง่นี้ศาสนาจึงไม่เพียงแต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของประชาชน แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้สึกรักภักดีและยอมรับอำนาจของรัฐ

การใช้ศาสนาในลักษณะนี้ทำให้รัชกาลที่ 1 สามารถถ่ายทอดอุดมการณ์ของรัฐไปยังประชาชนได้อย่างราบรื่น โดยที่ประชาชนไม่รู้สึว่าตนเองถูกบังคับหรือถูกควบคุม แต่กลับมองว่าคำสอนเหล่านี้เป็นแนวทางที่ช่วยให้พวกเขามีชีวิตที่ดีขึ้น

สรุป

การครองอำนาจนำ หรือ Hegemony เป็นการกระบวนกรทางการเมืองรูปแบบหนึ่งที่ใช้ครอบงำชนชั้นหนึ่งโดยการนำเอาวิธีการทางการเมืองมาผสมกับเรื่องอุดมการณ์ ทำให้เกิดจิตสำนึกทางชนชั้นตามอุดมการณ์ที่สอดใส่ เพื่อสร้างความยอมรับเหนือชนชั้นอื่นๆ โดยสร้างการครอบงำทางความคิดผ่านการถ่ายทอดอุดมการณ์หรือจิตสำนึกทางชนชั้นเพื่อก่อให้เกิดความยอมรับและยินยอมที่จะอยู่ภายใต้ชนชั้นนั้น ซึ่งผู้ถูกกระทำนั้นไม่ทราบว่าตนเองกำลังถูกครอบครองความคิดไปแล้ว

จากการศึกษาพบว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ผู้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นภายหลังการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา และความวุ่นวายของกรุงธนบุรี กระบวนการประกอบสร้างกรุงรัตนโกสินทร์จึงเป็นสิ่งที่ชนชั้นปกครองในสมัยรัชกาลที่ ๑ ต้องเร่งสถาปนาความมั่นคงทางการเมือง โดยเฉพาะการสืบทอดอำนาจในทางสันตติวงศ์เนื่องจากราชวงศ์ที่ปกครองอยุธยาได้สิ้นพระชนม์และถูกกวาดต้อนไปแทบทั้งหมด ภายใต้เงื่อนไข

ดังกล่าว กลุ่มชนชั้นปกครองในยุคกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์จึงมีความจำเป็นที่จะแสดงให้เห็นปรากฏถึงสิทธิธรรมในการปกครองบ้านเมืองและความชอบธรรมในการได้มาซึ่งอำนาจ จึงต้องสร้างกระบวนการครองอำนาจนำโดยการผสมผสานระหว่างการเมือง วัฒนธรรม และศาสนา เพื่อสร้างความชอบธรรมในการปกครอง โดยเน้นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ในฐานะศูนย์กลางแห่งความยิ่งใหญ่ทั้งทางการเมืองและศาสนา เนื่องจากในสมัยนั้นประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีการศึกษาสูงจึงไม่สามารถอ่านหรือเขียนหนังสือได้ การสอดแทรกอุดมการณ์รัฐผ่านคำสอนในพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมต่างๆ ช่วยสร้างจิตสำนึกทางสังคมโดยไม่รู้ตัวว่าตนเองถูกครอบงำทางความคิด ศาสนากลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสถาปนาความมั่นคงและความยอมรับทางการเมือง นอกจากนี้ยังมีกระบวนการในด้านวัฒนธรรมและงานศิลปะ เช่น การสร้างสถาปัตยกรรมที่เลียนแบบกรุงศรีอยุธยา การจัดทำวรรณกรรมและการชำระกฎหมายตราสามดวง เพื่อย้ำถึงสิทธิธรรมและความชอบธรรมของราชวงศ์จักรี สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการครองอำนาจนำที่สามารถสร้างความยินยอมโดยไม่มี ความขัดแย้ง ดังนั้นการครองอำนาจนำในยุครัชกาลที่ 1 เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและมีประสิทธิภาพ โดยใช้ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นแกนหลักในการสร้างความมั่นคงของรัฐ ซึ่งกลายเป็นรากฐานสำคัญในการปกครองของราชวงศ์จักรี โดยที่ประชาชนหรือผู้ถูกปกครองไม่อาจรู้ตัวได้เลยว่าตนเองได้ถูกครอบครองทางความคิดและจิตสำนึกไปแล้ว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 การคัดเลือกเอกสารต้นฉบับต้องศึกษาอย่างละเอียด เนื่องจากมีการเรียบเรียงหลายครั้ง

1.2 การคัดเลือกบทความวิจัยต้องให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือของผู้วิจัยเนื่องจากมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาตัวบทวรรณกรรมในช่วงเวลานั้นเพิ่มเติม เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่มีการเรียบเรียงและนิพนธ์งานวรรณกรรมจำนวนมาก

2.2 ควรศึกษาตัวบทพงศาวดารหรือคำให้การในส่วนของราษฎรเพิ่มเติมเพื่อให้เห็นภาพลักษณ์ของชนชั้นปกครองในสายตาของชนชั้นถูกปกครองด้วย

เอกสารอ้างอิง (References)

- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2476). ตำนานและความเป็นมาของกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร.
- กรมศิลปากร. (2003). ราชอิริยาธ ฉบับถอดความวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2553). ชินกาลมาลีปกรณ์ (ฉบับพิมพ์ใหม่). กรุงเทพฯ: สำนักราชบัณฑิตยสภา.
- กรรณิการ์ สาตรปฐ. (2541). ราชอิริยาธ สามก๊ก และไซฮัน: โลกทัศน์ชนชั้นนำไทย (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- กรรณิการ์ สาตรปฐ. (2541). กรุงธนบุรีกับการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คณะกรรมการชำระและศึกษากฎหมายไทยโบราณ. (2558). กฎหมายตราสามดวง: พระธรรมสารทและหลักอินทภาษ ฉบับราชบัณฑิตยสภา. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- จันทร์วงศ์, ส. (2547). บทพิจารณาว่าด้วยวรรณกรรมการเมืองและประวัติศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: คบไฟ.

เจียง, เจีย. (2005). *ไช่ฮั่น* (จ.ธนาธิ, แปล). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
ศิลปวัฒนธรรม.

ชาติรี ประกิตนันทการ. (2552). *คติพระอินทร์สมัยรัชกาลที่ 1 อุดมการณ์รัฐ
พุทธศาสนา และสถาปัตยกรรม* [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์].
ศิลปวัฒนธรรม, 30(6), 78–99.

เจ้าพระยาพระคลัง (หน). (2551). *สามก๊ก* (พิมพ์ครั้งที่ 24). กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). *ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดาร
อยุธยา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มติชน.

นฤมล ธีรวัฒน์. (2559). *ประชุมพงศาวดาร ฉบับราชบุรุษ พระราชพงศาวดาร
กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ฉบับ
ตัวเขียน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ.

ปรมินทร์ เครือทอง. (2554). *เจาะกลยุทธ์ พระเจ้าตาก “เหาะ” ขึ้นวิกฤต
ครุฑ* [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์]. ศิลปวัฒนธรรม, 33(2), 78–91.

วัชรพล พุทธรักษา. (2557). *บทสำรวจความคิดทางการเมืองของอันโตนิโอ กรัม
ซี*. กรุงเทพฯ: สมมติ.

สุนทร ชุตินธรานนท์. (2546). *สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยา และการฟื้นฟู
ของสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.

สายชล สัตยานุรักษ์. (2539). *วัฒนธรรม ความรู้และอำนาจในสังคมไทย*.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สายชล สัตยานุรักษ์. (2546). *พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัย*

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2325–2352).

กรุงเทพฯ: มติชน.

Cole, N. L. (2020, August 28). *What is cultural hegemony?* Retrieved from <https://www.thoughtco.com/cultural-hegemony-3026121>.

Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks* (Q. Hoare & G. Nowell Smith, Eds. & Trans.). New York, NY: International Publishers.

Storey, J. (2015). *Cultural theory and popular culture: An introduction* (7th ed.). London: Routledge.

Wyatt, D. K. (1984). *Thailand: A Short History*. New Haven, CT: Yale University Press.

ความเป็นเมือง: อาชญากรรมและการออกแบบสภาพแวดล้อม เพื่อป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่เมือง

กุลธิดา มาลาม¹

Received: November 18, 2024; Revised: December 4, 2024;

Accepted: December 20, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นเมือง ผลกระทบของการเกิดอาชญากรรมจากความเป็นเมือง และข้อควรพิจารณาเกี่ยวกับการออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่เมือง พบว่า เมื่อการขยายตัวของเมืองทำให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่อง ทำให้โครงสร้างทางสังคมมีความสลับซับซ้อนและยากที่จะควบคุมให้เป็นระเบียบเรียบร้อยได้ในระยะเวลานานขึ้น ซึ่งการออกแบบสภาพแวดล้อมให้สอดคล้องกับประชากร

¹ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารงานยุติธรรมทางอาญา
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ email: kunmalam@gmail.com

ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองที่ลักษณะเป็นมหานคร จะช่วยสนับสนุนให้การ
สอดส่อง ดูแล และจัดระเบียบทางสังคมมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผ่านกลไก
การสร้างพื้นที่ปลอดภัยสาธารณะที่ทุกคนสามารถเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วย
เสริมสร้างให้พื้นที่ชุมชนเมืองลดความเสี่ยงในการเผชิญหน้ากับ
อาชญากรรม และทำให้การดำรงชีวิตของประชาชนมีความยั่งยืน อันเป็น
ผลลัพธ์เชิงบวกที่สืบเนื่องมาจากการสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้กับสังคม
ที่อาศัยอยู่ ซึ่งจะช่วยลดการสูญเสียทรัพยากรจากการก่ออาชญากรรม โดย
ที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆ แก่สังคมโดยรวม

คำสำคัญ: ความเป็นเมือง, การขยายตัวของเมือง, อาชญากรรม,
การออกแบบสภาพแวดล้อม, การป้องกันอาชญากรรม

Urbanization: Crime and Environmental Design to Prevent Crime in Urban Areas

Kunthida Malam²

Abstract

This academic article aims to present the concept of urbanization, the impacts of crime from urbanization and the considerations for designing an environment to prevent crime in urban areas. When urban expansion causes continuous economic and social development, the social structure becomes complex and difficult to control in a short period. Designing an environment that is consistent with the population living in a metropolitan area will help support more effective social monitoring, care, and organization through the mechanism of creating public safety spaces where everyone can

² Graduate School of Public Administration, Major of Criminal Justice Administration, National Institute of Development Administration (NIDA), email: kunmalam@gmail.com

be a part of helping to strengthen urban communities to reduce the risk of encountering crime and make people's lives sustainable. This is a positive outcome resulting from creating security for the society in which they live, which will reduce the loss of resources from crime without creating any benefits for a whole society.

Keywords: Urbanization, Urban sprawl, Crime, Environmental design, Crime prevention

บทนำ (Introduction)

อาชญากรรม (Crime) หมายถึง การกระทำที่ผิดจากบรรทัดฐานของสังคมโดยมีรูปแบบ ระดับความรุนแรง รวมถึงความถี่ของการเกิดอาจแตกต่างกันในแต่ละสังคม โดยจำแนกลักษณะของสังคมเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ สังคมเมืองและสังคมชนบท อันเป็นผลมาจากโครงสร้างและสภาพแวดล้อมทางสังคม นักอาชญาวิทยาส่วนใหญ่จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาประเด็นดังกล่าวและเชื่อว่ามีผลต่อการเกิดพฤติกรรมการก่ออาชญากรรมของคนในสังคม (ชานี คนไว, 2560)

ทั้งนี้ลักษณะอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางเศรษฐกิจมากกว่า

สังคมในอดีตที่เป็นสังคมเกษตรกรรม ผู้คนในยุคปัจจุบันเลือกที่จะย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำงานในเมืองมากขึ้น จึงทำให้โครงสร้างทางสังคมเกิดการขยายตัวและมีวิถีการดำเนินชีวิตที่ซับซ้อนอย่างมากจากความเป็นพหุสังคม (Plural society) และเกิดเป็นกระบวนการที่เรียกว่า “ความเป็นเมือง” (Urbanization) ด้วยสัญญาณความเป็มนุษย์จึงจำเป็นต้องแก่งแย่งทรัพยากร เพื่อเพิ่มโอกาสในการอยู่รอดของตนเอง ดังนั้นการควบคุมอาชญากรรมในชุมชนเมืองโดยการออกแบบสภาพแวดล้อมทางสังคมและทางกายภาพตามหลักการวางผังเมือง ซึ่งจะทำให้อาชญากรเข้าถึงตัวบุคคล และทรัพย์ได้ยากกว่าเดิม หัวใจสำคัญของการออกแบบสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการควบคุมอาชญากรรม เพื่อบรรเทาความหวาดกลัวของประชาชนคือ การลดโอกาสในการกระทำความผิดและเพิ่มพื้นที่ปลอดภัยให้แก่สังคม (Stuart & Taylor, 2021)

แม้ว่ามาตรการทางกฎหมายจะพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบสนองต่อโลกาภิวัตน์ แต่ปัจจุบันจากลักษณะการขยายตัวของเมืองกลับทำให้อาชญากรรมเกิดขึ้นเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากการพัฒนาความเป็นเมืองจะกลายเป็นศูนย์รวมที่ดึงดูดปัจจัยในการดำรงชีวิตของประชากรลักษณะของชุมชนย่อยๆ ภายในชุมชนเมืองจึงมีการกระจายตัวอย่างหลากหลาย ความแปรผันของปัจจัยตามสภาพแวดล้อมทางสังคมทำให้มนุษย์เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Deviant behavior) เนื่องจากสังคมเมืองจะถูกรายล้อมไปด้วยบ้านเรือนผู้คน อาคารพาณิชย์ ห้างสรรพสินค้า สถานบันเทิง และชุมชนแออัด คดีอาชญากรรมที่เกิดขึ้นจึงมีตั้งแต่อาชญากรรม

ดั้งเดิมไปจนถึงอาชญากรรมที่มีความรุนแรงสูง ดังนั้นการออกแบบสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมจะช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น เพื่อร่วมกันป้องกันพื้นที่ส่วนตัวของตนเอง ทำให้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้จากความใกล้ชิดและเอาใจใส่จากคนในครอบครัว โดยเฉพาะการร่วมมือกันของคนในชุมชนจะช่วยให้การสอดส่องดูแลพื้นที่ที่อยู่อาศัยมีประสิทธิภาพมากขึ้น จากการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ที่ทำหน้าที่รักษาความปลอดภัย (Guardian) รวมถึงการพัฒนาพื้นที่สาธารณะให้มีความสะอาดตาและสะดวกต่อการใช้งาน เช่น การเพิ่มแสงสว่างในจุดที่อับสายตาผู้คน และการออกแบบพื้นที่ให้คนในชุมชนได้ทำกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน จะช่วยเบี่ยงเบนความสนใจในการก่ออาชญากรรม เพราะได้ใช้เวลาที่จะเป็นช่องโอกาสให้ก่ออาชญากรรมในกิจกรรมที่เสริมสร้างความคุ้นเคยของสมาชิกในชุมชนแทน (ศุภลักษณ์ ใจเรือง, 2556)

บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นเมือง ผลกระทบของการเกิดอาชญากรรมจากความเป็นเมือง และข้อควรพิจารณาเกี่ยวกับการออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่เมือง ซึ่งเนื้อหาในบทความประกอบด้วย 6 หัวข้อ ได้แก่ 1) แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นเมือง 2) การขยายตัวของเมืองในโลกยุคปัจจุบัน 3) ผลกระทบของการเกิดอาชญากรรมจากความเป็นเมือง 4) ข้อควรพิจารณาเกี่ยวกับการออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่เมือง 5) องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ และ 6) บทสรุปและข้อเสนอแนะ

แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นเมือง

ความเป็นเมืองเป็นกระบวนการการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ ที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นพลวัตในชีวิตประจำวันของประชากร ซึ่งประชากรจะย้ายถิ่นฐานจากชุมชนชนบทเข้ามาสู่ชุมชนเมือง กระทั่งมีการปรับโครงสร้างทางกายภาพขึ้นมาใหม่ จากการคาดการณ์ขององค์การสหประชาชาติประมาณการว่าในปี ค.ศ. 2041 ประชากรโลกจะเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองมากถึง 6,000 ล้านคน (Department of Economic and Social Affairs, 2019) ความเป็นเมืองเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้พื้นที่ขยายตัว มิติในบริหารการพัฒนาของแต่ละประเทศทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม จะเกิดการขยายขยายของโครงสร้างและวัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งฉายภาพวิวัฒนาการของมนุษย์ในอีกขั้นหนึ่งให้ผู้คนให้การยอมรับที่จะเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างหนาแน่นและแออัด ทั้งนี้ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโครงสร้างทางสังคมจะสลับซับซ้อนมากกว่าที่เคยเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติที่ผ่านมา

United Nations (1995) กำหนดเกณฑ์พื้นที่ที่เป็นเมือง จำแนกเป็น 3 ประการดังนี้ 1) การแบ่งเขตพื้นที่การปกครองย่อยตามเกณฑ์เฉพาะ เช่น รัฐบาลท้องถิ่น จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ หรือสัดส่วนประชากรที่เป็นเกษตรกร; 2) การแบ่งเขตพื้นที่ศูนย์กลางการปกครอง; และ 3) การแบ่งเขตพื้นที่บางขนาดให้เป็นเมืองโดยไม่คำนึงถึงขอบเขตการปกครอง ทั้งนี้ในปัจจุบันลักษณะการตั้งถิ่นฐานของสังคมเมืองจะมีลำดับ

ชั้นของความเป็นเมืองตามขนาดประชากร ขนาดของพื้นที่ และการคมนาคมที่จะเชื่อมเข้าสู่ชุมชน ทั้งยังทำให้พื้นที่นั้นมีศักยภาพในติดต่อสื่อสาร การขนส่งสินค้า และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มีมากกว่าพื้นที่อื่นที่ปราศจากองค์ประกอบข้างต้น ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้เกิดความเป็นเมืองได้เร็วขึ้นคือ พื้นที่ที่สามารถควบคุมกิจกรรมการผลิตและการหมุนเวียนของทุน ทำให้องค์กรที่มีศักยภาพเพียงพอเข้ามาวางรากฐานทางด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี ซึ่งมักจะเกิดขึ้นในเมืองที่เป็นมหานคร (Super city) ที่จะสร้างแรงดึงดูดให้ผู้คนหลั่งไหลเข้ามาเป็นจำนวนมาก เพราะอัตราการจ้างงานที่มากกว่าสังคมชนบท ลักษณะการกระจุกตัวทางเศรษฐกิจเช่นนี้ จะทำให้พื้นที่นั้นกลายมาเป็นยอดพีระมิดของความเป็นเมือง ผู้คนในพื้นที่อื่นๆ จะเริ่มอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามายังศูนย์กลางนี้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนเกิดการขยายลำดับชั้นของความเป็นเมืองจากล่างขึ้นบน จึงเรียกลักษณะความเป็นเมืองรูปแบบนี้ว่า “เอกนคร” (Primate city) เป็นปรากฏการณ์ที่เมืองหนึ่งได้รับการพัฒนามากกว่าเมืองอื่นภายในประเทศเดียวกัน ลักษณะที่ชัดเจนของเมืองดังกล่าวจะพิจารณาจากขนาดของประชากร โดยคิดจากจำนวนของประชากรในเมืองนั้นต่อประชากรทั้งหมดของประเทศ ตัวอย่างลักษณะดังกล่าวเช่น ประเทศไทย ฟิลิปปินส์ สหราชอาณาจักร และฝรั่งเศส เป็นต้น (Clark, 1988)

เมืองแบบนี้จะทำให้ระบบเมืองทั้งหมดขาลง เพราะความเป็นเอกนครจะทำให้พื้นที่ของเมืองนั้นและบริเวณโดยรอบกลายเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมต่างๆ จึงมีความหนาแน่นของประชากรค่อนข้างมาก

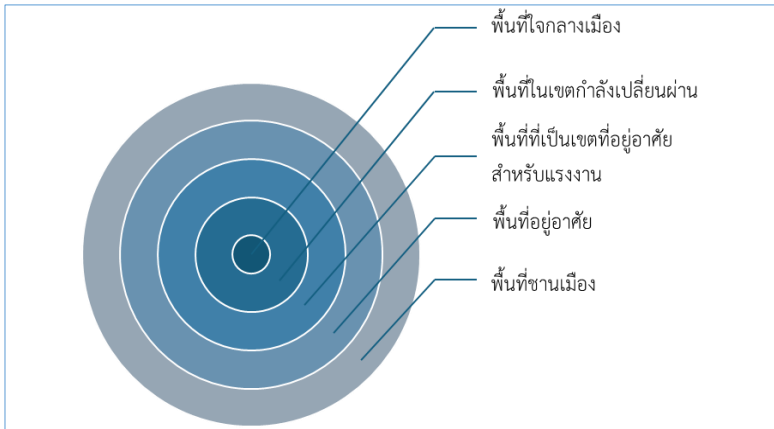
และปัญหาที่ตามมาอีกจำนวนมาก โดยเฉพาะภาวะประชากรล้นเมืองและความหลากหลายของประชากร ที่จะกระทบต่อโครงสร้างของสถาบันทางการเมืองและการบริหารประเทศ อันเนื่องมาจากปัญหาทางสังคมที่มาจากหลายทิศทาง การไม่แบ่งแยกพื้นที่ในการผลิตจะทำให้ประสิทธิภาพในแง่ของผลตอบแทนที่มากขึ้น รวมถึงการบริโภคสินค้าและบริการสาธารณะก็จะมีความกระจุกตัวเพียงแคในเมืองเดียวเช่นเดียวกัน ทุกอย่างล้วนเกิดจากการใช้ศักยภาพจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเมืองที่มากกว่าพื้นที่อื่น เพราะโครงสร้างพื้นฐานที่ดีจะยังทำให้พื้นที่และอุตสาหกรรมเข้าถึงได้ง่ายขึ้น ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจเกิดการแบ่งงานกันทำ (Division of work) ที่เอื้อต่อการแบ่งปันความรู้ เพื่อสร้างเทคนิคในการผลิตให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะเชื่อว่าผลผลิตที่มาจากประชากรขนาดใหญ่กว่าย่อมทำให้เกิดส่วนเพิ่ม (Surplus) ที่มากกว่าประชากรขนาดเล็ก ความเหนือกว่าของเมืองแบบเอกรนครแสดงให้เห็นถึงปัญหาเชิงการบริหารที่ขาดการบูรณาการมิติทางสังคมและการพัฒนาที่ไม่เพียงพอ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนให้ระบบทุนนิยมแบบฟังงามีความแข็งแกร่งมากขึ้น (นิภาพรรณ เจนสันติกุล, 2556) นอกจากนี้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความเป็นเมืองและการเกิดอาชญากรรมประกอบด้วย 2 ทฤษฎีดังนี้

1. ทฤษฎีวงแหวน

ทฤษฎีวงแหวน (The concentric zone theory) ถูกนำเสนอโดย Park and Burgess (1967) ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับวิวัฒนาการของสังคมสมัยใหม่คือ การเติบโตของเมืองใหญ่หรือมหานคร ซึ่งโครงสร้างของสังคมจะเปลี่ยนแปลงในมิติที่มีความเปราะบางทางสังคมมากขึ้น อาทิ การจราจร ปัญหามลพิษ และการกระทำความผิดต่างๆ ซึ่งกระบวนการขยายตัวของเมืองจนกลายเป็นมหานครตามโครงสร้างการเติบโตของเมืองจำแนกเป็น 5 เขตพื้นที่ ได้แก่ 1) พื้นที่ใจกลางเมือง 2) พื้นที่ในเขตกำลังเปลี่ยนผ่าน 3) พื้นที่ที่เป็นเขตที่อยู่อาศัยสำหรับแรงงาน 4) พื้นที่อยู่อาศัย และ 5) พื้นที่ชานเมือง ซึ่งมีข้อสังเกตดังนี้

พื้นที่ใจกลางเมือง (Loop) พื้นที่นี้จะเป็นย่านธุรกิจ ซึ่งจะอยู่ล้อมรอบพื้นที่ในเขตกำลังเปลี่ยนผ่าน (Zone in transition) โดยที่พื้นที่นี้จะมีการอพยพของอุตสาหกรรมการผลิตและธุรกิจ ขณะที่พื้นที่ที่เป็นเขตที่อยู่อาศัยสำหรับแรงงาน (Zone of working men's homes) จะเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานที่มั่นคงสำหรับแรงงานเป็นจำนวนมาก เพื่อหลีกเลี่ยงจากความเสื่อมโทรมในพื้นที่ในเขตกำลังเปลี่ยนผ่าน แต่ยังคงต้องการการเข้าถึงการคมนาคมที่สะดวกระหว่างสถานที่ทำงานและที่อยู่อาศัย พื้นที่วงนอกสุดจะมีความเข้าใกล้เขตชานเมืองมากที่สุดเรียกว่า พื้นที่อยู่อาศัย (Residential zone) เป็นพื้นที่สำหรับครอบครัวเดี่ยวที่ไม่ได้มีความซับซ้อนระหว่างความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว และอยู่ห่างไกลจากใจกลางเมืองอย่างมาก ลักษณะการขยายตัวของเมืองมักจะทำให้เกิดอัตรา

การเกิดของประชากรเพิ่มมากขึ้น ผู้คนต้องเกิดการปรับตัวทางวัฒนธรรม จึงทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบทางสังคม (Social disorganization) และพัฒนาความร่วมมือเพื่อทำให้เกิดจุดสมดุลของสังคม (Equilibrium) อย่างไรก็ตาม ความไม่เป็นระเบียบทางสังคมถือเป็นสภาวะปกติที่เกิดขึ้น ร่วมกับการกระบวนกรขยายตัวของเมือง ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นในการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชากรที่อพยพเข้ามาอยู่ในเขตเมือง จากการศึกษาการขยายตัวของพื้นที่เมืองรีอัลโต (Rialto) ประเทศ สหรัฐอเมริกา พบว่ามีชุมชนสลัมและคนไร้บ้านในเขตเสื่อมโทรมหรือโซน กำลังเปลี่ยนผ่าน แต่ภายใต้สังคมดังกล่าวจะเต็มไปด้วยความหลากหลาย ของวัฒนธรรม เช่น อันธพาล และกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มแบบ ฮิปปี (Hippy) สำหรับพื้นที่ชานเมือง (Commuter zone) เป็นพื้นที่ที่พบ อาชญากรรมได้ค่อนข้างน้อย เนื่องจากเป็นบริเวณที่ผู้คนเพียงใช้เป็นเพียง เส้นทางสัญจรไป-กลับที่เชื่อมต่อระหว่างที่อยู่อาศัยรอบนอกเขตเมืองกับที่ ทำงานใจกลางเมืองและไม่ได้มีเหยื่อเดิๆ ให้เป็นเป้าหมายสายตา จึงไม่ เป็นการเปิดโอกาสให้อาชญากรเข้ามาก่อเหตุได้อย่างง่ายดายเหมือนกับ พื้นที่อื่น สามารถแสดงลักษณะของวงแหวนตามทฤษฎีเป็นดังภาพ 1

ภาพ 1 แสดงลักษณะของวงแหวนตามทฤษฎีวงแหวน

ที่มา : ปรับจาก Smith, 2024

2. ทฤษฎีความไร้ระเบียบทางสังคม

ทฤษฎีความไร้ระเบียบทางสังคม (Social disorganization theory) ถูกนำเสนอโดย Shaw and McKay (1942) สังคมในช่วงประวัติศาสตร์เริ่มมีวิวัฒนาการของมนุษย์ทั้งด้านสังคม คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เพื่อสร้างบรรทัดฐานและรากฐานเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม ระบบสาธารณสุข รวมถึงสถาปัตยกรรมสำหรับโลกยุคใหม่ หลังจากนั้นสังคมมนุษย์จึงมีการตั้งถิ่นฐานที่ขยายใหญ่ขึ้นตามลำดับ เพราะความรู้สึกหวาดกลัวว่าสังคมจะล่มสลายจากความยากจนอดอยาก ลดลง จึงทำให้มนุษย์มีการจัดระเบียบทางสังคมได้ กระทั่งราวศตวรรษที่ 19-20 เกิดเหตุการณ์ปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งใหญ่ขึ้น สังคมเริ่มเกิดการแบ่งแยกชนชั้นระหว่างมนุษย์ตามปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้

พื้นที่เมืองเกิดการกระจุกตัวของกาตั้งถิ่นฐานและเกิดการผสมผสานลักษณะเชิงกายภาพให้เข้ากับบรรทัดฐานแบบสังคมเมืองเพื่อแสวงหาโอกาสเชิงเศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตามลักษณะเชิงประชากรศาสตร์ของผู้คนในสังคมเมืองย่อมมีความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ ศาสนา วัฒนธรรม ภาษา รวมถึงความเชื่อที่แตกต่างกัน จนก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างแรงงานและเข้าสู่ช่วงที่สังคมไร้ระเบียบอีกครั้ง ทำให้การควบคุมทางสังคมเพื่อป้องกันอาชญากรรมและพฤติกรรมกาเบี่ยงเบนมีประสิทธิภาพลดลง

การขยายตัวของเมืองในโลกยุคปัจจุบัน

การขยายตัวของเมือง (Urban sprawl) หมายถึง การเติบโตของเมืองอย่างรวดเร็ว โดยมีข้อพิจารณาจากการขยายตัวของพื้นที่ที่มีความไร้ระบบระเบียบของผังเมือง ปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการขยายตัวของเมืองในปัจจุบันทุกมิติของการพัฒนาล้วนมีส่วนในการเร่งการขยายตัวให้เพิ่มขึ้น อาทิ มิติทางสังคมสามารถครอบคลุมถึงประเด็นการเพิ่มขึ้นของประชากร ค่าครองชีพที่สูงขึ้น ตลอดจนความสามารถในการเข้าถึงที่อยู่อาศัยและการเป็นเจ้าของที่ดิน หรือแม้แต่มิติทางการเมืองที่รัฐต้องทำหน้าที่กำกับ ดูแล และวางแผนให้การขยายตัวอยู่ในขอบเขตและเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ ทั้งนี้ในมิติของสิ่งแวดล้อมการขยายตัวของเมืองจะยังทำให้พื้นที่เกษตรกรรมและป่าไม้สูญหายไป เพราะต้องการพัฒนาเส้นทางคมนาคม รวมถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติจะถาโถมและเกิดเป็นปัญหาที่รัฐต้องเข้ามาระดมสมองในอนาคตต่อไป (Chetty, 2023)

การขยายตัวของเมืองเป็นกระบวนการที่สืบเนื่องมาจากปรากฏการณ์ความเป็นเมืองที่มีการบูรณาการระหว่างมิติทางเศรษฐกิจและสังคมเข้ามาประกอบการพิจารณา เพื่อรองรับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างเหมาะสม ตัวแบบการขยายตัวของเมืองแบบรวมศูนย์กลาง (Concentric zone model) เป็นการอธิบายเกี่ยวกับโครงสร้างของเมืองที่มีความเกาะกลุ่มกันตามแต่ละส่วนของพื้นที่ จึงมีการกระจุกตัวของประชากรและการอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรในแต่ละวงแหวนแตกต่างกัน ซึ่งความเป็นเมืองในแต่ละยุคจะมีวิวัฒนาการที่แตกต่างกัน ยุคก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรมพื้นที่เชิงเศรษฐกิจจะถูกจำกัดไว้ในขอบเขตขนาดเล็กและใกล้แหล่งน้ำ แม้ว่าในยุคปัจจุบันพื้นที่เชิงเศรษฐกิจถูกผลักออกจากศูนย์กลาง เพื่อรองรับการตั้งสำนักงานและโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น แต่ทฤษฎีข้างต้นยังคงให้ความสำคัญกับศูนย์กลางความเป็นเมืองอยู่ เนื่องจากเป็นแหล่งของเงินทุนและระบบการบริหาร ซึ่งกิจกรรมที่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมเหล่านี้จะต้องอยู่ที่ใจกลางเมือง ด้วยเหตุผลที่ว่าค่าใช้จ่ายที่สูงกว่าการผลิต การกระจาย และการค้าสินค้าปลีกของพื้นที่รอบนอก รวมถึงการคมนาคมที่ช่วยทำให้เกิดการกระตุ้นจากศูนย์กลางไปยังพื้นที่ชานเมือง (Urban design lab, 2022)

พัฒนาการความเป็นเมืองและการขยายตัวจากศูนย์กลางมาสู่พื้นที่โดยรอบในปัจจุบันจะถูกยกระดับตลอดเวลา เพื่อกระจายความเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและสังคมผ่านมาตรวัดเรื่องเวลาขนาดของพื้นที่รูปแบบการปกครอง ความหนาแน่นของประชากร และความพร้อมของ

โครงสร้างพื้นฐาน กิจกรรมการผลิตที่กระจายตัวออกไปจะกระตุ้นให้เกิดการลงทุนในสาธารณูปโภคขนาดใหญ่มากขึ้น ซึ่งจะดึงดูดการจ้างงานและการเคลื่อนย้ายแรงงาน และลดการเป็นเอกนครของเมืองหลวงมากขึ้น รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดสังคมรวมศูนย์แบบพหุลักษณะ (Polycentric city) ซึ่งจะเพิ่มศักยภาพการพัฒนาของพื้นที่เมืองอื่น โดยการวางแผนจัดการพื้นที่เมือง จะกระตุ้นให้การขยายตัวของเมืองอยู่ในระดับที่การพัฒนาเมืองและคุณภาพชีวิตของประชากรเกิดขึ้นอย่างสมดุล ประเทศอินเดียเป็นตัวอย่างของการขยายตัวของเมืองที่ปราศจากการวางแผนอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดปัญหาของโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอและการว่างงานในเขตชุมชนเมืองสูง จนส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดลง ดังนั้นการวางแผนระบบพื้นที่เมืองที่สอดคล้องกับภูมิรัฐศาสตร์จะช่วยให้ประชากรเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจของเหมาะสม และพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้คนได้อย่างเต็มศักยภาพของความเป็นเมือง (OECD, 2015) นับแต่ปี ค.ศ. 2000 จนถึงปัจจุบันประชาคมโลกพยายามกระจายการเติบโตไปยังพื้นที่ชนบท ซึ่งได้พัฒนาที่เน้นการเติบโตของเมืองหลักเป็นสำคัญและส่งเสริมการกระจายความเจริญในพื้นที่เมืองรอง ผ่านกลไกการดำเนินงานของท้องถิ่นด้วยวิธีการถ่ายโอนรายได้ เพื่อดึงศักยภาพของท้องถิ่น (Localization) ในการบริหารจัดการด้านภาษี และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางเชิงรุกดังกล่าวจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำระหว่างความเป็นเมืองและชนบท เพื่อให้การพัฒนาทุกมิติเกิดความยั่งยืน

กระแสของโลกยุคปัจจุบันการใช้องานข้อมูลขนาดใหญ่ (Big data) จากเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICTs) จะทำให้รูปแบบการขยายตัวของเมืองเข้าสู่การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ของสังคมเมืองแบบใหม่ ซึ่งจะยกระดับการแก้ไขปัญหาโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะให้มีความสะดวก รวดเร็ว และครอบคลุมคุณภาพชีวิตของประชากรในทุกชุมชนจนเกิดเป็น การพัฒนาที่เรียกว่า “เมืองอัจฉริยะ” (Smart city) ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าว จะช่วยให้การขยายตัวของเมืองได้รับความสนใจจากทุกภาคส่วนให้เข้า มาร่วมมือกัน เพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมใน เหมาะสมกับพื้นที่มหานครต่างๆ จึงเกิดการทดลองในชุมชนชานเมือง (Suburbanization) ที่มีศักยภาพสูง เพื่อพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานให้ มีประสิทธิภาพจนกลายเป็นเมืองที่น่าอยู่อาศัยและมีความยั่งยืน โครงสร้าง พื้นฐานของเมืองอัจฉริยะประกอบด้วย การจัดหาพลังงานธรรมชาติ การ จัดการน้ำและขยะ การจัดการระบบขนส่งสาธารณะ การจัดการความ ปลอดภัยในพื้นที่สาธารณะและระบบไฟฟ้า เทคโนโลยีสารสนเทศเป็น ปัจจัยสำคัญของกระบวนการขยายตัวของเมืองทั้งในพื้นที่มหานครหรือ แม้แต่พื้นที่เมืองอื่นๆ เนื่องจากจะช่วยให้รัฐสามารถควบคุมระบบ โครงสร้างพื้นฐานของเมืองได้และสามารถใช้ทรัพยากรอย่างมี ประสิทธิภาพสูงสุดตามโนทัศน์ความเป็นเมือง เทคโนโลยีสารสนเทศและ การพัฒนาเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตของทุกสรรพสิ่ง (IoT) ในรูปแบบการ สื่อสารแบบไร้สาย โดยการเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยการผลิต บริการ และ

แอปพลิเคชัน ทั้งยังทำให้การรับรู้และการตัดสินใจในการพัฒนาโครงสร้างของเมืองทันต่อสถานการณ์ (Shahidehpour et al., 2018)

ลักษณะของเมืองที่มีการขยายขยายการพัฒนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ทำให้แนวคิดเกี่ยวกับเมืองอัจฉริยะจะทำให้พื้นที่เขตชานเมืองมีศักยภาพ โดยการวางรากฐานความเป็นอัจฉริยะให้แก่ 7 องค์ประกอบ ได้แก่ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม พลังงาน การดำรงชีวิต การคมนาคมขนส่ง พลเมือง และการบริหารจัดการ อย่างในประเทศที่พัฒนาแล้ว (Developed countries) หลายประเทศบนโลกได้วางระบบโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสนับสนุนความเป็นเมืองให้กับพื้นที่ที่เป็นเมืองรองภายในประเทศของตนเอง เช่น ประเทศเยอรมนีได้วางเป้าหมายการพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านนวัตกรรมยานยนต์ และชีวภาพ รวมถึงการสร้างระบบนิเวศที่อำนวยความสะดวกด้านนวัตกรรมให้กับเมืองมิวนิค (Munich) และการยกระดับให้เมืองแฟรงก์เฟิร์ต (Frankfurt) เป็นศูนย์กลางด้านการเงินขนาดใหญ่ของประเทศและทวีปยุโรป (Parilla & Berube, 2014) หรือแม้แต่ในประเทศแถบเอเชีย โดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจที่มีความสำคัญทั้งในเชิงขนาดของพื้นที่ ภูมิศาสตร์ ประชากร และเศรษฐกิจอย่างประเทศจีนได้วางกำหนดให้เมืองเซินเจิ้น (Shenzhen) เป็นเขตเศรษฐกิจที่จะดึงดูดภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม โดยการให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีและอื่นๆ รวมถึงการสร้างสถาบันเพื่อผลิตแรงงานที่มีทักษะสูง ทั้งยังทำให้พื้นที่เหล่านี้มีการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์สำหรับอยู่อาศัยร่วมด้วย จึงกลายเป็นพื้นที่โครงการการ

พัฒนาแบบการใช้พื้นที่อย่างผสมผสาน (Mixed-use project) และระบบบริการสาธารณะที่เชื่อมโยงไปยังเมืองสำคัญอื่นๆ ที่น่าจับตามองอย่างมาก (Chen & Lin, 2021)

ผลกระทบของการเกิดอาชญากรรมจากความเป็นเมือง

ข้อเท็จจริงของความเป็นเมืองคือ ความหลากหลาย (Diversity) ของปัจจัยที่มาระจุกรวมกันในพื้นที่ และจะดึงดูดความใกล้ชิดของพฤติกรรมมนุษย์ที่มีเป้าหมายเดียวกัน การขยายตัวของเมืองมีอิทธิพลต่อการเกิดอาชญากรรมตามธรรมชาติของสังคม โดยเฉพาะในเขตมหานครหรือเมืองขนาดใหญ่ Malik (2016) พิจารณาว่าอาชญากรรมจะมีอัตราสูงขึ้นตามระดับการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม จำนวน 5 ปัจจัย ได้แก่ ความยากจน การศึกษา ความหนาแน่นของประชากร ความเป็นเมือง และการอพยพย้ายถิ่นฐาน ปัจจัยเหล่านี้จะนำไปสู่ความไร้ระเบียบของสังคมที่มาจากการระจุกตัวของประชากรบางกลุ่ม เพราะความอ่อนแอของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่สามารถควบคุมสมาชิกในครอบครัวได้ อัตราการเกิดอาชญากรรมจะยิ่งมีนัยสำคัญ เมื่อเกิดปัญหาช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนที่ห่างมากขึ้น คนในสังคมจะยิ่งรู้สึกว่าการตนเองมีความเสียเปรียบในทุกๆ ด้าน ซึ่งจะสังเกตได้ว่าการพัฒนาพื้นที่ในเขตเมืองมีความยืดหยุ่นกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างชัดเจน สอดคล้องกับ United Nations Human Settlements Programme (2016) กล่าวว่า สภาพแวดล้อมของเมืองจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง

ทางสังคมด้านประชากรโลกที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ และยิ่งถ้าเป็นเมืองมหานครจะกลายเป็นจุดหมายของการอพยพย้ายถิ่นฐานทั้งแบบถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย ภายใต้แรงขับเคลื่อนของระบบเศรษฐกิจและโลกของการแข่งขัน ทำให้ประชากรที่อยู่ในเขตเมืองเกิดความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อ (Victimization) ของอาชญากรรม ผู้คนจะเกิดความรู้สึกหวาดกลัว อาชญากรรมจนกระทบกับการดำรงชีวิตประจำวัน นอกจากนี้โลกปัจจุบันมีการขยายความเป็นเมืองด้วยเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง จึงกระตุ้นให้เกิดอาชญากรรมแบบใหม่ที่เป็นอาชญากรรมทางเทคโนโลยีเรียกว่า “อาชญากรรมไซเบอร์” (Cybercrime) จะเห็นว่าอาชญากรรมมีการกลายพันธุ์ค่อนข้างมาก เพราะความเป็นเมืองจะดึงดูดการพัฒนาและทรัพยากรในการดำรงชีวิตที่เพียงพอสำหรับมนุษย์คนหนึ่ง ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศจึงเป็นกลไกสำคัญที่เอื้อให้ประชากรที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตเมืองเข้าใกล้เป้าหมายในชีวิตได้อย่างรวดเร็ว

บทความนี้ได้จำแนกลักษณะผลกระทบจากความเป็นเมืองที่มีอิทธิพลต่ออัตราการเกิดอาชญากรรมเป็น 4 ประการดังนี้

1) การกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมกัน ลักษณะของสังคมที่มีความสามารถในการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจไม่เท่าเทียมกันเกิดจากความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาเชิงพื้นที่ ทำให้ความแตกต่างในการจ้างงานและรายได้ในเขตเมืองมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร การเข้าถึงสินค้าและบริการสาธารณะ การมีส่วนร่วมทางการเมือง รวมถึงการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารมีความสะดวกกว่าเขตชนบท ลักษณะเหล่านี้จะทำให้

ศักยภาพในการตัดสินใจของประชากรที่มีต่อการดำรงชีวิตมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้การบริหารจัดการเวลาเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมที่ถูกกฎหมายหรือผิดกฎหมาย ส่วนหนึ่งเกิดจากการเปรียบเทียบประโยชน์สูงสุดที่ประชากรจะได้รับจากพฤติกรรมนั้น (รัฐศานติ เพชรหนู, 2564)

2) การว่างงานของประชากร จากการเปรียบเทียบระหว่างการจัดสรรเวลาให้กับพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายกับประโยชน์ที่จะได้รับ การว่างงานจึงทำให้อาชญากรขาดช่วงของการได้รับผลประโยชน์ โดยเฉพาะเรื่องรายได้ ทั้งนี้ประชากรที่มีระยะเวลาว่างงานนานมีแนวโน้มที่จะก่ออาชญากรรมมากกว่าประชากรที่งานทำหรือประชากรที่มีระยะเวลาเพียงสั้นๆ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของอัตราการว่างงานจะทำให้คนมองว่าต้นทุน (Cost) ในการเลือกกระทำผิดกฎหมายเป็นศูนย์ ขณะที่การถูกจ้างงานไม่ได้เป็นต้นทุนที่มีมูลค่าตั้งแต่แรกเช่นเดียวกัน ดังนั้นการตัดสินใจเลือกที่จะก่ออาชญากรรมจึงเป็นการกระทำที่ทำให้ผลประโยชน์ที่ตามมาสามารถเพิ่มน้ำหนักให้คนเหล่านั้นกลายเป็นพลเมืองที่มีเหตุมีผลมากขึ้น ตามมุมมองของสัตว์เศรษฐกิจได้ (รัฐศานติ เพชรหนู, 2564)

3) การเติบโตทางเศรษฐกิจ โอกาสในการก่ออาชญากรรมจากการขยายตัวของเมือง ทำให้ช่องว่างของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีผลักดันให้โครงสร้างการบริหารประเทศที่ครอบคลุมการจัดทำบริการสาธารณะของภาครัฐและภาคเอกชน การตัดสินใจในการกระทำความผิดจะมุ่งเป้าไปที่การแสวงหาประโยชน์ส่วนตน มักจะเกิดขึ้นในรูปแบบของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (Economic crimes) อาทิ การฟอกเงิน การ

ลักลอบนำเข้าสินค้าหนีภาษี การลักลอบขนเงินเข้าประเทศ และการค้ามนุษย์ข้ามชาติ (ดิเรกฤทธิ์ บุษยธนากรณ์ และสุมนทิพย์ จิตสว่าง, 2565) นอกจากนี้ผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองยังทำให้คนในสังคมเกิดความโลภตามกระแสของทุนนิยม (Capitalism) จนเกิดพฤติกรรมการกระทำความผิดในอาชญากรรมที่ระดับความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น โดยอาศัยอานิสงส์ของความสะดวกสบายในการใช้เส้นทางการคมนาคมและโครงสร้างพื้นฐานของเมืองก่ออาชญากรรมพิเศษ (Special crimes) ที่เพิ่มแรงจูงใจต่อการกระทำความผิด เพื่อแลกกับมูลค่าของผลประโยชน์ที่จะได้รับมากขึ้นตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม ซึ่งอาชญากรรมการค้ามนุษย์ข้ามชาติสามารถสะท้อนการกระจุกตัวอยู่อย่างแออัดของประชากรในเขตเมือง จึงเปิดโอกาสให้การขนย้ายคนและการก่ออาชญากรรมอื่นร่วมด้วยทำได้ง่ายดาย โดยเฉพาะการลักลอบขนสินค้าผิดกฎหมายจากพื้นที่แถบชายแดนของประเทศเข้ามาขายในประเทศ เพื่อกระจายไปยังพื้นที่ที่การคมนาคมขนส่งและโครงสร้างพื้นฐานสามารถสนับสนุนโอกาสให้เข้าถึงชุมชนได้ (กุลธิดา มาลาม, 2567)

4) การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน (Juvenile delinquency) มีความสืบเนื่องมาจากการขยายตัวของเมือง ที่เกิดจากปัญหาความสัมพันธ์ของสถาบันครอบครัวที่เปราะบาง โดยเด็กส่วนใหญ่ที่ตัดสินใจกระทำความผิดที่เบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานของสังคม มักมีสาเหตุมาจากการไม่ได้อยู่อาศัยกับพ่อแม่จึงขาดการอบรมเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม แม้แต่ปัญหาของการคบเพื่อนที่มีการกลั่นแกล้งกันภายในกลุ่ม จนกระทบ

ต่อการเป็นที่ยอมรับของสังคมเฉพาะของเด็ก ทั้งนี้การอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่แออัดและเป็นแหล่งมั่วสุมของอบายมุข ก่อปรกับการขาดโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา จึงทำให้เกิดการเลือกซึมซับและเลียนแบบพฤติกรรมที่มีระยะเวลาที่ยาวนานพอ ด้วยเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้พื้นที่เขตเมืองเกิดกระกระทำความผิดของเด็กมากกว่าพื้นที่เขตชนบทคือ ชุมชน (Community) ที่จะไม่เพียงแต่รวบรวมคนที่มีวัฒนธรรมคล้ายๆ ไว้ด้วยกัน แต่ยังมีกลไกการกีดกันและมองข้ามคนที่แตกต่างหรือคนนอก (Outsider) จนเกิดแรงผลักดันให้อาชญากรรม (Harris, 2020) การใช้ชีวิตของเยาวชนในยุคที่เกิดการขยายตัวของเมืองมักจะอยู่เป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) และรู้สึกโดดเดี่ยวมากขึ้น จากสาเหตุที่ผู้ปกครองหย่าร้างกัน จึงเกิดความสัมพันธ์ของครอบครัวที่หละหลวมและขาดการดูแลเอาใจใส่ จนเริ่มมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวและไม่สามารถควบคุมตนเองได้ จึงมีการคบค้าสมาคมกับกลุ่มคนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนคล้ายๆ กัน นอกจากนี้ความเป็นเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เยาวชนสามารถเข้าถึงสิ่งผิดกฎหมายได้ง่ายขึ้น เนื่องจากเป็นศูนย์กลางการพัฒนาในทุกมิติและสื่อโซเชียลมีเดียเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เยาวชนเข้าถึงวิธีการทำสิ่งผิดกฎหมายได้ทุกที่ทุกเวลา (Ferdoos & Ashiq, 2015)

ข้อควรพิจารณาเกี่ยวกับการออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่เมือง

การออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อป้องกันอาชญากรรมตามแนวคิดการออกแบบการป้องกันอาชญากรรมโดยสภาพแวดล้อม (Crime Prevention through Environmental Design: CPTED) เป็นแนวคิดที่มุ่งแสวงหาวิธีการป้องกันอาชญากรรมและพื้นที่ชุมชนที่มีความปลอดภัยมากขึ้น รวมถึงยังเชื่อว่าสภาพแวดล้อมมีผลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม ดังนั้นการออกแบบเมืองให้มีความน่าอยู่โดยการวางผังเมืองที่เหมาะสม จึงมีความสำคัญกับองค์ประกอบเชิงพื้นที่และมาตรการด้านความปลอดภัยของรัฐ ทั้งนี้การก่ออาชญากรรมมักจะทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “ความหวาดกลัวต่ออาชญากรรม” (Fear of crime) เป็นลักษณะที่ผู้คนในสังคมรู้สึกถึงความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งความรุนแรงของอาชญากรรมที่เกิดขึ้นจะทำให้พฤติกรรมการใช้ชีวิตของคนในเมืองเปลี่ยนไป (Cozens et al., 2022) โดยการแสดงปฏิกิริยาที่แตกต่างกันจำแนกเป็น 5 พฤติกรรมดังนี้ (จอมเดช ตรีเมฆ, 2565)

1) พฤติกรรมการหลีกเลี่ยง โดยการลดความถี่ในการออกจากเคหสถานและการเดินทาง เพื่อลดโอกาสในการเผชิญหน้ากับสถานการณ์ที่มีความเสี่ยงสูงที่จะเกิดอาชญากรรม

2) พฤติกรรมการป้องกัน พฤติกรรมนี้จะเป็นการขัดขวางไม่ให้ตนเองตกเป็นเหยื่อของอาชญากร ประกอบด้วย 2 วิธีคือ การป้องกันที่อยู่อาศัยและการป้องกันตนเอง

3) **พฤติกรรมที่สร้างหลักประกัน** เป็นการหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่จะทำให้ตนเองสูญเสียความปลอดภัยด้านชีวิตและทรัพย์สิน เช่น การไม่สวมใส่เครื่องประดับที่มีราคาแพง หรือการแต่งกายให้มิดชิดเมื่อต้องออกไปข้างนอก

4) **พฤติกรรมการสื่อสาร** ผู้คนจะเกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันเพื่อร่วมกันกำหนดปัญหาที่สำคัญของชุมชนที่อาศัยอยู่และผลักดันให้เป็นวาระแห่งชาติ รวมถึงยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีของสังคมและลดความหวาดกลัวต่อภัยคุกคามภายนอก

5) **พฤติกรรมการมีส่วนร่วม** เป็นการร่วมมือกับชุมชนใกล้เคียงหรือละแวกใกล้เคียง ในการสร้างร่วมกันแสวงหาข้อมูลเพื่อตอบสนองต่อภัยคุกคามที่อาจเกิดขึ้น โดยอาศัยถ่ายทอดทางความคิดและการสังเกตลักษณะของสภาพแวดล้อม เพื่อกำหนดสัญญาณบางอย่างว่าอาชญากรรมกำลังเข้าใกล้เขตชุมชน

การออกแบบสภาพแวดล้อมในพื้นที่เมืองเพื่อป้องกันอาชญากรรมเป็นการสร้างสิ่งที่เรียกว่า “พื้นที่ที่สามารถป้องกันได้” (Defensible space) เป็นการปรับปรุงโครงสร้างพื้นที่ที่ผู้คนอยู่อาศัยให้มีความน่าอยู่ และสามารถควบคุมสถานการณ์ต่างๆ ในพื้นที่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาเจ้าหน้าที่ตำรวจ หากแต่ใช้กลไกการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นสำคัญตามแนวคิดอาชญาวิทยาสิ่งแวดล้อม (Environmental criminology) มองว่าอัตราการเกิดอาชญากรรมสูงมาจากธรรมชาติของที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะพื้นที่สลัม (Slum) ที่มีการสำรวจในช่วงทศวรรษ 1960-1970 ที่

ปัจจัยด้านนิเวศวิทยามีอิทธิพลต่อการก่ออาชญากรรม ซึ่งอาชญากรรมเริ่มมีอัตราที่ลดลงหลังจากเกิดสงคราม ต่อมาจึงเกิดแนวคิดสัญญาณแจ้งเตือนจุดเสี่ยง (Hot spot) (Cozens, 2002) องค์ประกอบของในการออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่เมืองประกอบด้วย 4 องค์ประกอบดังนี้ (Jacobs, 2007 cited in Awodiji & Owoyemi, 2024; Jeffery, 1971)

1) การเฝ้าระวังโดยใช้ธรรมชาติ (Natural surveillance) เป็นการเพิ่มการมองเห็นในพื้นที่เขตเมือง เพื่อทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการถูกจับกุมของอาชญากร โดยอาศัยการออกแบบเชิงภูมิสถาปัตยกรรม (Landscape architecture) ที่จะบูรณาการลักษณะของสังคมเมือง ตั้งแต่เรื่องความหนาแน่นของประชากร การใช้ที่ดิน และความสามัคคีปรองดองกันของคนในพื้นที่ ผ่านวิธีการที่สะดวกต่อการมองเห็น เช่น การติดตั้งกล้องวงจรปิด การติดตั้งหน้าต่างที่สะดวกต่อการมองเห็นทางเดินและประตูหน้าบ้าน

2) การเสริมสร้างอาณาเขต (Territorial reinforcement) เป็นการคำนึงถึงลักษณะทั้งภายในและภายนอกที่อยู่อาศัย ซึ่งอาจทำให้เกิดต้นทุนค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น เพื่อแบ่งแยกระหว่างพื้นที่ส่วนบุคคลและพื้นที่สาธารณะที่คนภายนอกจะรุกร้าเข้ามาไม่ได้เด็ดขาด เช่น การสร้างซุ้มประตูหรือรั้วกันที่ไม่สูงมาก เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันอาชญากรรม

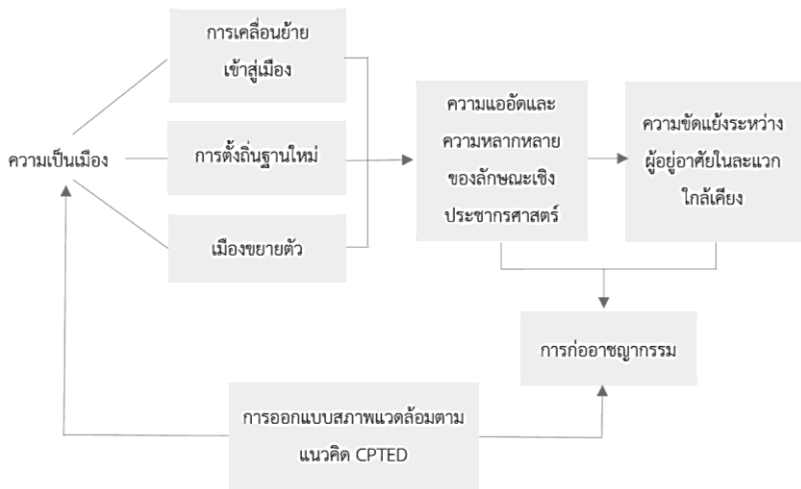
3) การควบคุมทางเข้า-ออก (Access control) โดยการสร้างพื้นที่แบบกึ่งสาธารณะ เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกันของคนในพื้นที่ ทำให้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนสามารถแยกแยะคนแปลกหน้าได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้ยังเป็นการเพิ่มการจับตามองที่เรียกว่า “การเฝ้าระวังซึ่งกันและกัน” (Eye on street) ทำให้คนที่เห็นเหตุการณ์สามารถป้องกันและช่วยเหลือได้อย่างตรงเป้าหมาย

4) การดูแลรักษาพื้นที่ (Maintenance) ซึ่งเป็นกลไกที่จะช่วยส่งเสริมให้ทุกองค์ประกอบในการออกแบบสภาพแวดล้อมมีความสมบูรณ์ โดยการบำรุงรักษาและซ่อมแซมพื้นที่ในชุมชนให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น การติดตั้งระบบไฟฟ้า การตัดแต่งต้นไม้ให้เป็นระเบียบ หรือ การดูแลอาคารบ้านเรือนให้มีสภาพที่แข็งแรงพร้อมรับมือกับภัยคุกคามตลอดเวลา

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ

ความเป็นเมืองมีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเพื่อแสวงหาความมั่นคงด้านพลังงาน ด้านอาหาร ด้านการเมือง และด้านความก้าวหน้าในชีวิต แต่การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วทำให้จำนวนประชากรเติบโตขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งนำมาสู่ความแออัดและการแย่งชิงทรัพยากร ทั้งนี้ประชากรในพื้นที่เมืองจะมีลักษณะเชิงประชากรศาสตร์ที่มีความหลากหลาย จึงเกิดโครงสร้างทางสังคมที่มีความซับซ้อนและมีสถานะการแข่งขันที่ค่อนข้างสูง จากนั้นสังคมจะเริ่มเข้าสู่ความขัดแย้งของผู้ที่อาศัยใน

พื้นที่เมืองและละแวกใกล้เคียง การกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาต่างๆ และความไร้ระเบียบทางสังคมจึงเกิดขึ้นได้ในเวลาเดียวกัน การอธิบาย ข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของผู้คนในสังคมเมืองที่ถูกผลักดันให้เข้าสู่สภาพแวดล้อมทางสังคมรูปแบบใหม่ ภายใต้ระเบียบแบบแผนทางสังคม บรรทัดฐาน ค่านิยม และพฤติกรรมการบริโภคแบบใหม่ที่สร้างความตึงเครียดในการใช้ชีวิตและกระตุ้นให้เกิดอาชญากรรมได้เพิ่มขึ้น (Malik, 2016) แต่มีข้อสังเกตว่าการออกแบบสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยที่มีความปลอดภัยตามแนวคิดการออกแบบการป้องกันอาชญากรรมโดยสภาพแวดล้อม หรือ CPTED จะช่วยส่งเสริมให้เมืองนั้นเป็นเมืองที่น่าอยู่ และดึงดูดความเชื่อมั่นของนักลงทุนได้ในอนาคต เนื่องจากมีภาพลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นพื้นที่ที่ปลอดภัยและบริหารจัดการของประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสรุปได้ดังภาพ 2

ภาพ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเมือง อาชญากรรม
และการออกแบบสภาพแวดล้อม

ที่มา: โดยผู้เขียน

จากภาพที่ 2 แสดงให้เห็นว่าความเป็นเมืองมีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเพื่อแสวงหาความมั่นคงด้านพลังงาน ด้านอาหาร ด้านการเมือง และด้านความก้าวหน้าในชีวิต แต่การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วทำให้จำนวนประชากรเติบโตขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งนำมาสู่ความแออัดและการแย่งชิงทรัพยากร ทั้งนี้ประชากรในพื้นที่เมืองจะมีลักษณะเชิงประชากรศาสตร์ที่มีความหลากหลาย จึงเกิดโครงสร้างทางสังคมที่มีความซับซ้อนและมีสถานะการแข่งขันที่ค่อนข้างสูง จากนั้นสังคมจะเริ่มเข้าสู่ความขัดแย้งของผู้ที่อาศัยในพื้นที่เมืองและละแวกใกล้เคียง การกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาต่างๆ และความไร้ระเบียบทางสังคมจึงเกิดขึ้นได้ในเวลาเดียวกัน การอธิบายข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของ

ผู้คนในสังคมเมืองที่ถูกผลักดันให้เข้าสู่สภาพแวดล้อมทางสังคมรูปแบบใหม่ ภายใต้ระเบียบแบบแผนทางสังคม บรรทัดฐาน ค่านิยม และพฤติกรรมทาง บริโภคแบบใหม่ที่สร้างความตึงเครียดในการใช้ชีวิตและกระตุ้นให้เกิด อาชญากรรมได้เพิ่มขึ้น (Malik, 2016) แต่มีข้อสังเกตว่าการออกแบบ สภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยที่มีความปลอดภัยตามแนวคิดการออกแบบ การป้องกันอาชญากรรมโดยสภาพแวดล้อม หรือ CPTED จะช่วยส่งเสริมให้ เมืองนั้นเป็นเมืองที่น่าอยู่และดึงดูดความเชื่อมั่นของนักลงทุนได้ในอนาคต เนื่องจากมีภาพลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นพื้นที่ที่ปลอดภัยและ บริหารจัดการของประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ความเป็นเมืองทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคม ที่ต่างไปจากอดีต ซึ่งมีพัฒนาการเรื่อยมาจนเข้าสู่ยุคที่การขยายตัวของ เมืองถูกนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาเป็นเครื่องมือเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ และกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่อื่นนอกเหนือจากมหานคร แต่อย่างไรก็ ตามสังคมปัจจุบันยังคงเป็นเป้าหมายของผู้คนจำนวนมากและมีการเคลื่อน ตัวของประชากรเข้าสู่ศูนย์กลางจากทั่วทุกสารทิศอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ อัตราการเติบโตของประชากรในเขตเมืองเพิ่มมากขึ้น รวมถึงเกิดการพลัด โฉมของเมือง วัฒนธรรม และศีลธรรมที่สังคมให้คุณค่า เพราะการเอาชีวิต รอดและมีชีวิตที่ดีขึ้นในมหานครใหญ่จะเป็นเป้าหมายที่ทุกคนต้องการ ไขว่คว้าให้ได้มาภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด สังคมเมืองขาดการบูร

ณาการให้ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งแตกต่างจากสังคมชนบทที่ให้คุณค่ากับความรักความสามัคคีกันของคนในชุมชน การกระจายความเจริญที่ต่อให้พยายามมากเพียงใด แต่มหานครต่างๆ บนโลกยังคงเกิดการพัฒนารูปแบบเมืองโตเดี่ยวเป็นจำนวนมาก ซึ่งความหนาแน่นของประชากรและความแตกต่างของวัฒนธรรมในการใช้ชีวิต ทำให้พื้นที่ในเมืองใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยโอกาสและช่องว่างในการก่ออาชญากรรม

ดังนั้นการใช้แนวคิดการออกแบบสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมเพื่อป้องกันอาชญากรรม จะทำให้สังคมเกิดการสร้างพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อร่วมกันออกแบบผังเมืองและวิธีการการบริหารจัดการความปลอดภัยของเมืองที่เหมาะสมกับพื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงสามารถยืดหยุ่นในการใช้พื้นที่ให้สอดคล้องตามการตัดสินใจของส่วนรวม (Bottom-up approach) ที่ไม่ได้มาจากการวางระบบโครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ตามมุมมองของภาคส่วนใดภาคส่วนหนึ่ง แม้ว่าการจำกัดความเป็นเมืองจะเป็นเรื่องที่ควบคุมได้ยาก เพราะมีปัจจัยภายนอกที่รัฐไม่สามารถควบคุมได้ด้วยตนเองฝ่ายเดียว แต่การออกแบบสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมเพื่อลดโอกาสของอาชญากรรมในการเข้าถึงพื้นที่และประชิดตัวคนในชุมชน ถือเป็นเรื่องที่รัฐสามารถควบคุมภายใต้ระบบการบริหารจัดการและวางโครงสร้างให้สอดคล้องกับลักษณะภูมิศาสตร์และประชากรศาสตร์ของแต่ละพื้นที่ได้ ทั้งนี้ภายใต้สถานการณ์ของโลกในปัจจุบันที่มีมิติด้านการบริหารและการพัฒนามีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Radical change) ทำให้พื้นที่เมือง

กลายเป็นแหล่งช่องสุขของอาชญากรในทุกรูปแบบ ซึ่งตัวแปรสำคัญที่ทำให้ความเป็นเมืองถูกขยายตัวออกไปในวงกว้างคือ เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบอินเทอร์เน็ตในทุกสรรพสิ่ง จึงทำให้การควบคุมอาชญากรรมเป็นไปอย่างยากลำบากมากขึ้น เพราะการติดต่อสื่อสารที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ดังนั้นการป้องกันอาชญากรรมโดยการออกแบบสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม จึงเป็นการสร้างหลักประกันให้แก่ประชาชนในพื้นที่เมืองที่มีการอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น เนื่องจากความต้องการในการเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ เพื่อแสวงหาความมั่นคงปลอดภัยและความเป็นอยู่ที่ดีในชีวิต (Well-being) แต่ถ้าสังคมปล่อยให้การเข้ามาอยู่ในพื้นที่เมืองเป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ โดยปราศจากการวางแผนและโครงสร้างพื้นฐานที่ดี (Cozens, 2008)

ท้ายที่สุดแล้วประชาชนจะเริ่มมองไม่เห็นหนทางที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและยั่งยืนได้ ซึ่งคำว่า “ความยั่งยืน” (Sustainability) ในมิติของอาชญากรรมมีความเชื่อมโยงกับความยั่งยืนในมิติที่สังคมโดยทั่วไปจะต้องเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม กล่าวคือ ชุมชนจะมีความยั่งยืน หากการดำรงชีวิตประจำวันมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน รวมถึงความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและความสามัคคีปรองดองกันในชุมชนจะช่วยสนับสนุนให้เกิดอาชญากรรมลดลง เพราะทุกคนให้ความเอาใจใส่ดูแลครอบครัว เพื่อนบ้าน และชุมชนในฐานะเจ้าของทรัพยากรร่วม (Ownership) ของเมืองที่อาศัยอยู่ (United Nations Human Settlements Programme, 2024)

เอกสารอ้างอิง (References)

- กุลธิดา มาลาม. (2567). การค้ามนุษย์ข้ามชาติในประเทศไทย:
สถานการณ์ การคุ้มครองเหยื่อและการปราบปราม.
วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อย
พระจุลจอมเกล้า, 11(2567), 87-100.
- จอมเดช ตรีเมฆ. (2565). ปัญหาอาชญากรรมและนโยบายทางอาญา.
กรุงเทพฯ: บริษัท เอเชียจิตตอล การพิมพ์ จำกัด.
- ชำนาญ คนไฉ. (2560). ปัญหาอาชญากรรมในสังคม. วารสารวิชาการแสง
อีสาน, 14(2), 28-41.
- ดิเรกฤทธิ์ บุษยธนากรณ์ และสมณทิพย์ จิตสว่าง. (2565). การเปลี่ยน
รูปแบบของอาชญากรรมในศตวรรษที่ 21: ปัญหาอาชญากรรม
ลูกผสมในสังคมไทย. วารสารสังคมศาสตร์, 52(1), 119-147.
- นิภาพรรณ เจนสันติกุล. (2556). แนวคิดความเป็นเมืองและมิติทาง
เศรษฐกิจ. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ทักษิณ, 8(1), 81-95.
- รัฐศานติ เพชรหมู่. (2564). ความสัมพันธ์ของปัจจัยทางเศรษฐกิจและ
สังคมที่ส่งผลต่อการเกิดอาชญากรรมในประเทศไทย.
(วิทยานิพนธ์หลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, ม.นเรศวร).

ศุภลักษณ์ ใจเรือง. (2556). ผลกระทบของลักษณะทางกายภาพที่มีต่อการเกิดคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินในชุมชนประเภททาวน์เฮ้าส์กรณีศึกษาที่อยู่อาศัยในเขตบางเขน. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 8(1), 70-83.

Awodiji, T. O., & Owoyemi, J. (2024). Effectiveness of Crime Prevention through Environmental Design (CPTED) Principles in Urban Environments: A Case Study of New Mexico. *Journal of Multidisciplinary Engineering Science and Technology*, 11(4), 16769-16778.

Chen, S., & Lin, J. (2021). Making with Shenzhen (Characteristics)-Strategy and Everyday Tactics in a City's Creative Turn. *Sustainability*, 19(3), 1-13.

Chetty, V. (2023). A Critical Review of Urban Sprawl Studies. *Journal of Geovisualization and Spatial Analysis*, 7, 1-13.

Clark, R. D. (1988). The primate city and the elephant city: A tale of two theses. *Social Science Quarterly*, 69(1), 40-52.

Cozens, P. (2002). Sustainable Urban Development and Crime Prevention Through Environmental Design for the British City. Towards an Effective Urban Environmentalism for the 21st Century. *Cities*, 19(2), 129-137.

- Cozens, P. (2008). Crime Prevention through Environmental Design in Western Australia: Planning for Sustainable Urban Futures. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 3(3), 272-292.
- Cozens, P., Babb, C., & Stefani, D. (2022). Exploring and developing crime prevention through environmental design (CPTED) audits: an iterative process. *Crime Prevention and Community Safety*, 25, 1-19.
- Department of Economic and Social Affairs. (2019). *World Population Prospects 2019*. New York: United Nations.
- Ferdoos, A., & Ashiq, A. (2015). Impact of Urbanization on Juvenile Delinquency: A Study of Muzaffarabad Jail. *International Journal of Criminology and Sociological Theory*, 8(1), 1-14.
- Harris, B. A. (2020). Social crime prevention: Theory, community and the 'rural idyll'. In A. Harkness (Ed.), *Rural Crime Prevention: Theory, Tactics and Techniques* (pp. 43-57). London: Routledge.

- Jeffery, C. R. (1971). *Crime Prevention through Environmental Design*. California: Sage Publications.
- Malik, A. A. (2016). Urbanization and Crime: A Relational Analysis. *Journal Of Humanities and Social Science*, 21(1), 68-74.
- OECD. (2015). *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*. Paris: OECD Publishing.
- Parilla, J., & Berube, A. (2014). *The Secrets of Munich's Success*. Retrieved 11 October 2024. from <https://www.brookings.edu/articles/the-secrets-of-munichs-success/>
- Park, R. E., & Burgess, E. W. (1967). *The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*. Illinois: The University of Chicago Press. Ltd.
- Shahidehpour, M., Li, Z., & Ganji, M. (2018). Smart cities for a sustainable urbanization: Illuminating the need for establishing smart urban infrastructures. *IEEE Electrification Magazine*, 6(2), 16 - 33.
- Shaw, C., & McKay, H. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas*. Illinois: University of Chicago Press.

Smith, M. (2024). Psychiatric epidemiology and the Chicago School of Sociology. *History of Psychiatry*, 35(1), 11–29.

Stuart, B. A., & Taylor, E. J. (2021). The Effect of Social Connectedness on Crime: Evidence from the Great Migration. *Rev Econ Stat*, 103(1), 18-33.

United Nations. (1995). *Demographic year book*. New York: United Nations.

United Nations Human Settlements Programme. (2016). *Urbanisation and development: Emerging futures*. Nairobi: United Nations Human Settlements Programme.

_____. (2024). *Annual Report 2023: Local action in a time of crises*. Nairobi: United Nations Human Settlements Programme.

Urban design lab. (2022). *Understanding the Concentric Zone Model*. Retrieved 1 October 2024. From <https://urbandesignlab.in/understanding-the-concentric-zone-model/>

คอร์รัปชันต้นน้ำการปฏิรูปภาครัฐสู่การพัฒนา

สถาพร สวาพิม¹

Received: November 18, 2024; Revised: December 20, 2024;

Accepted: December 20, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้วิเคราะห์ปัญหาการคอร์รัปชันในภาครัฐไทย โดยเน้นบทบาทของอำนาจดุลพินิจของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญของการทุจริต ระบบราชการที่ขาดความโปร่งใสและกลไกความรับผิดชอบ ทำให้เกิดการแสวงหาประโยชน์ส่วนตน ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และความน่าเชื่อถือของสถาบันรัฐอย่างร้ายแรง

ข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปมุ่งเน้นการเสริมสร้างกลไกตรวจสอบและความร่วมมือกับภาคประชาสังคม รวมถึงการกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจน และการปลูกฝังค่านิยมต่อต้านการทุจริต การปรับปรุงกฎหมายเพื่ออุดช่องโหว่ ตลอดจนการเพิ่มบทบาทของสื่อและองค์กรอิสระ เพื่อให้เกิดการตรวจสอบและความโปร่งใสอย่างต่อเนื่อง สู่การพัฒนาภาครัฐที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ

¹ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
email: Sathapornswp@gmail.com

คำสำคัญ: คอร์รัปชัน, เจ้าหน้าที่รัฐ, อำนาจดุลพินิจ, การปฏิรูปภาครัฐ, การพัฒนา

Upstream Corruption: Public Sector Reform Towards Development

Sathaporn Sawapim²

Abstract

This article examines corruption in the Thai public sector, focusing on the discretionary power of government officials as a root cause. The lack of transparency and accountability in bureaucratic structures facilitates personal gain, severely affecting the economy, society, and the credibility of state institutions.

Proposed reforms emphasize strengthening oversight mechanisms and fostering collaboration with civil society. This

² Public Administration, National Institute of Development Administration
email: Sathapornswp@gmail.com

includes enforcing clear penalties, promoting anti-corruption values, and amending laws to close existing loopholes. Additionally, we should expand the role of media and independent organizations to ensure continuous monitoring and transparency, resulting in a more effective and sustainable public administration system.

Keywords: Corruption, Government Officials, Discretionary Power, Public Sector Reform, Development

บทนำ: คอร์รัปชันต้นน้ำการปฏิรูปภาครัฐสู่การพัฒนา

“Power tends to corrupt and absolute power corrupts absolutely : อำนาจนำไปสู่ความฉ้อฉล และอำนาจที่เบ็ดเสร็จจะยิ่งฉ้อฉลและเบ็ดเสร็จ ; Lord Acton, 1834-1902” วลีดังกล่าวคือเป็นการอภิปรายสภาพปัญหาภายในภาครัฐ ได้อย่างครอบคลุม เพราะเนื่องด้วยหน่วยงานภาครัฐไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐในชั้นผู้น้อยหรือชั้นผู้ใหญ่ล้วนแล้วแต่มีอำนาจในมือทั้งสิ้น ซึ่งก็อาจอุปมาได้ว่า “ทุกหน่วยงานราชการล้วนมีเขี้ยวเล็บในตัว” ซึ่งคำว่าเขี้ยวเล็บนี้ก็คืออำนาจดุลพินิจที่กฎหมายได้ให้อำนาจไว้ เพื่อให้เจ้าหน้าที่รัฐได้ดำเนินการส่งมอบบริการสาธารณะแก่ประชาชนและสังคม ตามแนวคิด New public service: NPS อย่างไรก็ตามด้วยช่องว่างของดุลพินิจดังกล่าว ก็เปรียบเสมือนรูที่เป็นแหล่งบ่มเพาะการ

คอร์รัปชันจนเชาะกร่อน บ่อนทำลาย ระบบราชการและผลประโยชน์
สาธารณะอย่างมีนัยสำคัญ โดยข้อมูลจาก Corruption Perceptions
Index :CPI ประจำปี ค.ศ. 2022 ได้เสนอข้อมูลว่าประเทศไทยมีปัญหาที่เป็น
ปัจจัยแห่งการคอร์รัปชันที่พบได้มากคือ 1.) การรับสินบนของข้าราชการ
ในทุกระดับ 2.) การเอื้อประโยชน์ต่อเอกชนเพื่อเรียกรับค่าตอบแทนหรือ
เบียดบังเพื่อรับเงิน และ 3.) การอุปถัมภ์ค้ำชูพวกพ้องของข้าราชการ 3 สิ่ง
ที่ CPI ได้เสนอนี้เองถือเป็นภาพสะท้อนของภาครัฐไทยที่ครอบคลุมใน 4
ด้านได้แก่ 1.) เจ้าหน้าที่รัฐ 2.) ผู้บริหารภาครัฐระดับสูง 3.) ฝ่ายนิติ
บัญญัติ และ 4.) ฝ่ายตุลาการ (Transparency International, 2023) ซึ่ง
ถือเป็นการฉายปัญหาภาพรวมการคอร์รัปชันที่ครอบคลุมในทุกด้านของ
หน่วยงานภาครัฐไทย และเห็นว่าปัญหาการคอร์รัปชันนี้ไม่เพียงแต่กิน
อาณาบริเวณที่ครอบคลุมแต่ได้ฝังรากลึก ซึ่งบทความนี้ข้าพเจ้าจะนำพาทุก
ท่านสู่ สภาพปัญหา สาเหตุ และผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะ ที่ร้าย
กาของการ “คอร์รัปชัน” ในพื้นที่ภาครัฐไทย ตลอดจนเสนอแนวคิด
ทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ เพื่อออกแบบแนวทางการแก้ไขปัญหาและ
ปรับเปลี่ยนพัฒนาขยับคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นต้นน้ำการปฏิรูปภาครัฐสู่การ
พัฒนา โดยจะร้อยเรียงผ่าน องค์ทั้ง 4 ต่อไปนี้

องค์ที่ 1 อำนาจดุลพินิจแหล่งบ่มเพาะแห่งคอร์รัปชัน

จากทฤษฎีการควบคุมระบบราชการ (Control of bureaucracy theories) ที่เสนอว่าระบบราชการหรือภาครัฐนั้นมีอำนาจอย่างมหาศาล ได้แก่ 1.) ระบบราชการสามารถกำหนดคุณค่าในสังคม 2.) ระบบราชการเป็นตัวแสดงที่สำคัญต่อการดำรงรักษาและพัฒนา เศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนระบอบการปกครอง 3.) ระบบราชการเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ต่อการจัดการและควบคุมประชาชน 4.) ระบบราชการสามารถควบคุมและกำกับอำนาจของตนเองให้เป็นไปตามกฎหมายได้ ทั้งการใช้ อำนาจและการให้ดุลพินิจ 5.) ระบบราชการมีบทบาทสำคัญในทาง การเมือง ซึ่งฝ่ายการเมืองจำเป็นจะต้องพึ่งพาอาศัย (Farazmand,2009) โดยจากลักษณะของระบบราชการที่มีอำนาจอันกระทำต่อประชาชนนี้เอง ก็สอดคล้องกับแนวคิดลักษณะอำนาจ 6 ประเภท (Mai,2016) ที่ได้ อย่างเห็นได้ชัด ซึ่งประกอบด้วย 1.) อำนาจบังคับ (Coercive power) 2.) อำนาจแห่งการให้รางวัล (Reward power) 3.) อำนาจที่ชอบธรรม (Legitimate Power) 4.) อำนาจอันเป็นแบบอย่าง (Referent power) 5.) อำนาจเชี่ยวชาญ (Expert power) 6.) อำนาจการถือครองข้อมูล (Information power) ซึ่งถือเป็นภาพสะท้อนได้อย่างชัดเจนว่าระบบ ราชการหรือภาครัฐนั้นเป็นตัวแสดงมีอำนาจเหนือประชาชนอย่างมหาศาล จนประชาชนซึ่งเป็นสมาชิกของรัฐ มิสามารถปฏิเสธอำนาจและร่มเงาของ ระบบราชการไปได้

จากสภาพอำนาจของระบบราชการที่แผ่ขยายวงกว้างแล้วนั้น ในอีกมิติอำนาจของระบบราชการก็ยิ่งลึกและแตกแขนงเปรียบดังรากของต้นไม้ที่ยืนต้นนานเช่นกัน โดยรูปแบบเช่นนี้ เปรียบดังอำนาจดุลพินิจของเจ้าหน้าที่รัฐทั้งชั้นผู้น้อยและชั้นผู้ใหญ่ ที่มีอำนาจสั่งการ เพื่อเอื้อประโยชน์แก่ตนและพวกได้ เช่น เจ้าหน้าที่รัฐใช้อำนาจของตนต่อการกำหนดคุณสมบัติการจัดซื้อจัดจ้างภายในหน่วยงาน เพื่อ “ลือกสเปค” หรือ “ฮั้วประมูล” จนนำมาสู่การแบ่งผลประโยชน์ในท้ายที่สุด และหากเจ้าหน้าที่รัฐระดับสูงร่วมมือมากขึ้นเท่าใดย่อมทวีคูณผลของความเสียหายที่ประชาชนจะต้องแบกรับมากยิ่งขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน

โดยความร้ายแรงของอำนาจดุลพินิจอันเป็นเหมือนบ่อโพล่งที่ขุนมัว ซึ่งเอื้อต่อการเรียกรับประโยชน์ตลอดจนกดขี่ ขูดรีด ประชาชนนั้น ก็สามารถอธิบายผ่านทฤษฎีสมการคอร์รัปชัน (Corruption equation) ที่ประกอบด้วย ทุจริต (Corruption) = ดุลพินิจ (Discretion) + การผูกขาด (Monopoly) - กลไกความรับผิดชอบ (Accountability) (Robert, 1988) โดยจะเห็นได้ว่าอำนาจดุลพินิจนั้นคือตัวแปรตั้งต้นของสมการคอร์รัปชันที่จะต้องหยิบยกขึ้นมาพิจารณาลำดับแรกและถือว่าทฤษฎีนี้สามารถอธิบายการคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่รัฐได้ดี ซึ่งกรณีศึกษาที่สามารถบ่งชี้การใช้อำนาจดุลพินิจและนำมาสู่การทุจริตได้อย่างชัดเจนนั้น คือคดีการรับสินบนเทศกาลภาพยนตร์นานาชาติกรุงเทพฯ ของอดีตผู้ว่าการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและลูกของตน ที่ได้จัดหาผู้จัดงานเทศกาลภาพยนตร์ด้วยวิธีการพิเศษแทนที่จะเป็นการประกวดราคาตามกระบวนการโดยทั่วไป แต่

กลับได้ใช้อำนาจเปิดช่องให้มีการใช้ดุลพินิจในการตัดสินใจโดยผู้ว่าการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จนนำไปสู่การแสวงหาผลประโยชน์ที่มีมูลค่ามหาศาลระหว่าง จุฑามาส ศิริวรรณ อดีตผู้ว่าการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อันได้รับส่วนแบ่งราวร้อยละ 10-20 ของมูลค่าสัญญาที่ถูกแบ่งออกเป็น 34 ฉบับ ในช่วงปี พ.ศ.2546-พ.ศ.2549 จากแพทรีเซียกรีน (Patricia Green) พร้อม เจอร์ลด์ เจอร์ลด์ กรีน (Gerald Green) ผู้บริหารบริษัทภาพยนตร์ชาวอเมริกา รวมมูลค่าของสินบนกว่า 60 ล้านบาทและเงินกว่า 746 ร้อยล้านบาทที่รัฐจะต้องจ่ายต่อการจัดจ้างบริษัทภาพยนตร์ (มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ, 2014) ซึ่งส่งผลต่อภาพลักษณ์การคัดเลือกที่ไม่เป็นธรรมตลอดจนเสียโอกาสทั้งแก่ภาครัฐและเอกชนต่อการดำเนินกิจการที่เป็นประโยชน์ ซึ่งท้ายที่สุดคุณภาพของการจัดงานก็ต่ำไม่คุ้มค่าแก่งบประมาณที่ต้องสูญเสีย

ภาพของอำนาจดุลพินิจโดยเจ้าหน้าที่รัฐในกรณีการรับสินบนเทศกาลภาพยนตร์นานาชาติกรุงเทพฯ ซึ่งผู้เขียนได้เสนอนี้คือภาพที่สะท้อนอำนาจดุลพินิจของเจ้าหน้าที่รัฐมีผลต่อชีวิตและทรัพย์สิน ของประชาชนอย่างมิสามารถปฏิเสธได้ และเปรียบเสมือน “หลุมโหลงหรือบ่อโหลง” ที่เป็นพื้นที่ให้อิสระแต่มีความขุ่นมัวแก่เจ้าหน้าที่รัฐต่อการใช้ดุลพินิจของตนกระทำต่อประชาชนหรือเรียกรับผลประโยชน์ จากสิ่งนี้เองสามารถอธิบายถึงสภาพปัญหาเชิงโครงสร้างของภาครัฐไทยที่เป็นเหมือนต้นไม้ขนาดใหญ่แต่ในต้นมี “หลุมโหลงภายใน” ที่เสมือนแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อร้ายที่เรียกว่า “คอร์รัปชัน” ที่มากัดกินทำให้ต้นไม้กลายเป็นไม้ตายซาก ไม่สามารถให้

ดอกผล ร่มเงาอะไรได้ จนสุดท้ายก็ล้มทับผู้พึ่งพิงอาศัย ฉะนั้นหากไม่กำจัด “คอร์รัปชัน” ซึ่งแฝงอยู่ในทุกมิติของภาครัฐไปให้สิ้น ประชาชนก็จะต้องแบกรับความเสี่ยงต่อชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนความมั่นคงต่อสถาบันหลักของชาติ ซึ่งในองค์ถัดจะไปก็นำเสนอถึงความร้ายแรงของการคอร์รัปชัน ว่าเชื้อร้ายนี้ทำร้ายทุกคนอย่างไรได้บ้างและหากมีผู้คอร์รัปชันเกิดขึ้น ผู้เสียหายคือประชาชนทุกคน...

องค์ที่ 2 คอร์รัปชัน การเช่ากร่อน บ่อนทำลาย รัฐ ที่แท้จริง

องค์ที่ 1 ได้เสนอสภาพปัญหาและเหตุแห่งการเกิดการคอร์รัปชันในเชิงโครงสร้างและระบบ ซึ่งบ่งชี้ถึงอำนาจของระบบและเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้กุมชีวิตของประชาชนอย่างมิสามารถปฏิเสธได้ สิ่งนี้เององค์ที่ 2 “คอร์รัปชัน การเช่ากร่อน บ่อนทำลาย รัฐ ที่แท้จริง” จะฉายถึงภาพความหายนะของการคอร์รัปชัน อันมีสาเหตุมาจากความคลั่งและการผูกขาดอำนาจที่เปี่ยมล้นด้วยสิทธิแห่งดุลพินิจโดยอำนาจ จนนำมาสู่หายนะของประเทศและประชาชนอย่างมหาศาล ซึ่งเหตุการณ์ที่จะฉายภาพความชั่วร้ายต่อการคอร์รัปชันที่กล่าวมานั้น คือ 1MDB

1Malaysia Development Berhad: 1MDB คือ กองทุนการพัฒนาทางยุทธศาสตร์ของมาเลเซีย ซึ่งมีรัฐบาลมาเลเซียเป็นเจ้าของ โดยนายนาจิบ ราซัค รองนายกรัฐมนตรีมาเลเซียใน ขณะนั้น ได้จัดตั้งกองทุนในปี ค.ศ.2008 เพื่อเอาเงินทุนสำรองของประเทศ โดยแทนที่จะเก็บไว้ใน

คลังแต่เข้าไปลงทุนในกิจการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาเงินฝืด และเป็นการสร้างรายได้แก่รัฐในอีกทางก็ถือเป็นการพัฒนาให้มาเลเซียดึงดูดการลงทุนและเป็นการสอดแทรกแนวคิดการรวมมาเลเซียให้เป็นหนึ่งเนื่องด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดย 1MDB ก็ได้รับไอดีเดียวมาจาก กองทุนเทมาเส็ก (Temasek Holdings) และกองทุนความมั่งคั่งแห่งชาติสิงคโปร์ (Government of Singapore Investment Corporation:GIC) ที่ เป็นกองทุนในลักษณะเดียวกันของประเทศสิงคโปร์ซึ่งประสบความสำเร็จ

โดยดูเหมือนว่าหลักคิดนี้จะสร้างความหวังให้แก่ชาวมาเลเซียให้เกิดขึ้น แต่ผลลัพธ์หลังจากการก่อตั้งกองทุน 1MDB กลับประสบสมภาวะขาดทุนต่อเนื่อง ท่ามกลางกระแสความนิยมของรัฐบาลพรรคอัมโน ที่มีนาย ราจิบ ราซัค ขึ้นมาเป็นผู้นำ ตกต่ำลงจากปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน และต่อมาก็ได้พบหลักฐานธุรกรรมจากบริษัทที่ถูกตั้งขึ้นมาหลอกลวง ๆ และมีชื่อใกล้เคียงบริษัทชั้นนำของโลก ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการฟอกเงินในอาณาจักร 1MDB และจากการตรวจสอบข้อมูลการไหลเวียนทางการเงินพบว่า เงินทุนของ 1MDB ได้ไหลออกไปยังบริษัทการค้าต่างประเทศ เพื่อประหยัดภาษี (Offshore Company) ก่อนจะโอนเงินต่อไปยังบริษัทปลอมอีกแห่งหนึ่ง แล้วโอนกลับเข้าบัญชีส่วนตัวของนายราจิบ นาซัค และคนใกล้ชิดเป็นจำนวนเงินกว่า 700 ล้านเหรียญสหรัฐ คิดเป็นเงินไทยกว่า 24,000 ล้านบาท หลังจากมีการเปิดเผยข้อมูลนี้ออกไปเกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างหนัก แต่อัยการของมาเลเซียสรุปว่าเรื่องนี้ไม่พบความผิดปกติและเงินที่โอนเข้ามาแก่นายนาจิบ ราซัค เป็นเพียงการโอน

เงินของคนใกล้ชิดซึ่งคือเจ้าชายจากบรูไน และเชื้อพระวงศ์ของชาวอุตารปะเบีย และได้มีการโอนคินบางส่วนแล้ว อัยการมาเลเซีย ณ ขณะนั้น จึงไม่ได้มีการสั่งฟ้อง ซึ่งชี้ให้ถึงอำนาจดุลพินิจในมือของ นายนาจิบ ราซัค และพวกได้อย่างชัดเจน

แต่อย่างไรเสียข้อสรุปดังกล่าวไม่ได้นำมาซึ่งข้อยุติของสาธารณชน มีการขุดคุ้ยต่อเนื่องจนพบข้อพิรุธหลายประการ ในปลายประเทศที่เกี่ยวข้องได้มีการสืบสวน จนพบว่ามีการยักยอกเงินกองทุนซึ่งมีมูลค่ากว่า 3.5 พันล้านเหรียญสหรัฐ คิดเป็นเงินไทยกว่าหนึ่งแสนสองหมื่นล้านบาท ด้วยวิธีไซฟอน ออกไปหลายช่องทาง เมื่อค้นลึกลงไปจนกระทั่งพบตัวละครสำคัญอีกคน คือ โล แท็ค โจ (Low Taek Jho) หรือ โจโล (Jho Lo) นักธุรกิจคนสนิทของนายราซัค (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ,2022)

โดยสำนักข่าวรอยเตอร์รายงานว่ โจโลได้ยักยอกเงินจำนวน 4.5 พันล้านเหรียญสหรัฐ เป็นเงินไทยกว่าหนึ่งแสนห้าหมื่นล้านบาท ไปจากกองทุน 1MDB ซึ่งเรื่องราวก็ถึงจุดเดือดสูงสุด โดยกระทรวงยุติธรรมของสหรัฐฯ ได้ออกคำสั่งอัยการสูงสุด(รมต.ยุติธรรมสหรัฐฯ) ในการยึดทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับ 1MDB กว่า 1.8 พันล้านดอลลาร์ และได้สั่งให้รัฐบาลมาเลเซียชดใช้หนี้แทนกองทุนกว่า 7.5 พันล้านดอลลาร์ หรือสองแสนเจ็ดหมื่นล้านบาท ซึ่งเทียบเท่าร้อยละ 2.5 ของ GDP ในประเทศมาเลเซีย และจากผลของคำสั่งยึดทรัพย์ของอัยการสูงสุดสหรัฐฯ นี้ก็ส่งผลให้นักลงทุนชาวต่างชาติเทขายเงินริงกิตมาเลเซียทำให้มูลค่าเงินริงกิตมาเลเซียลดลงร้อยละ 30 เกิดเป็นอัตราเงินเฟ้อที่สูงขึ้น 1.5 เท่า แก่

ประชาชนชาวมาเลเซียและหนังสือสาธารณะเพิ่มขึ้นกว่า 2 แสนเจ็ดหมื่นล้าน (Salmon Podcast, 2024)

ผลลัพธ์ 1MDB คือภาพสะท้อนของเอกสิทธิ์ในอำนาจดุลพินิจ ?

1MDB ถือเป็นกองทุนที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยนายนาจิบ ราซัค อดีตนายกรัฐมนตรีของมาเลเซีย จากพรรคอัมโน ซึ่งถือเป็นพรรคที่ไม่เคยพ่ายแพ้ นับแต่การก่อตั้งสาธารณรัฐมาเลเซีย ผนวกกับนายนาจิบ ราซัค เป็นลูกของนาย อับดุล ราซัค นายกรัฐมนตรีมาเลเซียคนที่ 2 จากพรรคอัมโน จึงถือเป็นภูมิหลังที่สร้างความชอบธรรมว่าชายที่ชื่อ นาจิบ ราซัค คือผู้ที่เกิดมาเป็นผู้นำของประเทศ ซึ่งสิ่งนี้เองก็เป็นส่วนสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่า นาจิบ และพรรคอัมโน คือผู้ที่ถือครองอำนาจสูงสุด และไม่มีผู้ใดสร้างแรงกระแทกได้ โดยเมื่อจัดตั้ง 1MDB เขาก็ได้ใช้บริษัทปลอมโอนเงินเข้าบัญชีของตนได้อย่างเฉยเมย และแตกต่างว่าเป็นเงินจากเชื้อพระวงศ์ บุรไนคนสนิท จนต่อมาอัยการมาเลเซียก็ได้สั่งฟ้องนายนาจิบ แต่อย่างไรก็ดี ซึ่งประชาชนตั้งข้อสงสัยว่าอัยการสูงสุดในขณะนั้นก็ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับนายนาจิบ และพรรคอัมโน ด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งเมื่อนำเอาพฤติกรรมของนายนาจิบและพวก มาพิจารณาผ่าน ทฤษฎีสามเหลี่ยมการทุจริต: Fraud Triangle ที่ประกอบ 1.) แรงจูงใจ (Pressure) คือจำนวนเงินที่มหาศาลของกองทุน 1MDB 2.) โอกาส (Opportunity) ช่องโหว่แห่งสิทธิ์ในอำนาจดุลพินิจของตนในฐานะนายกรัฐมนตรี ซึ่งถือเป็นผู้มีอำนาจบริหารสูงสุด 3.) สาเหตุสนับสนุนการกระทำ (Rationalization) คือภูมิหลังความเชื่อของตนที่มองว่าตนเองเกิดมาเพื่อเป็นผู้นำ ซึ่งเกิดจากการขัดเกลาทางสังคมโดย

ครอบครัวและคนรอบข้าง (Ronald , 1966) เหตุนี้จึงนำมาสู่การตัดสินใจที่ขัดต่อผลประโยชน์สาธารณะ ซึ่งคือการทุจริตยักยอกเงินภาษีของประชาชนที่มากจนสร้างความเสียหายแก่ประเทศในมิติทางเศรษฐกิจและได้รับผลกระทบถ้วนหน้า จนในท้ายที่สุดผู้แบกรับและจะต้องชดใช้ในสิ่งที่นายนาจิบและพวกได้กระทำไปก็คือประชาชนที่ไม่ได้รับรู้แต่อย่างใด จากเหตุการณ์ 1MDB นี้เองก็ได้สร้างบทเรียนที่ราคาแพงและสามารถยืนยันได้อย่างหนักแน่นว่า “คอร์รัปชันคือการเซาะกร่อน บ่อนทำลาย รัฐที่แท้จริง” ซึ่งสามารถอธิบายได้ผ่านวลี “Power tends to corrupt and absolute power corrupts absolutely : อำนาจนำไปสู่ความฉ้อฉล และอำนาจที่เบ็ดเสร็จจะยิ่งฉ้อฉลและเบ็ดเสร็จ ; Lord Acton” อย่างสมบูรณ์เช่นกัน

องค์ที่ 3 คอร์รัปชันต้นน้ำการปฏิรูปภาครัฐสู่การพัฒนา

องค์ที่ 2 ได้เสนอถึงความร้ายแรงของการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งได้สร้างหายนะแก่ประชาชนและระบบเศรษฐกิจ ตลอดจนเป็นตัวการ เซาะกร่อน บ่อนทำลายรัฐ อย่างมหาศาล ซึ่ง “องค์ที่ 3 คอร์รัปชันต้นน้ำการปฏิรูปภาครัฐสู่การพัฒนา” คือองค์ที่จะเสนอถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันที่เป็นต้นน้ำและแหล่งบ่มเพาะปัญหาในภาครัฐผ่านแนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Service:NPS) เพื่อเสริมสร้างให้ภาครัฐมีศักยภาพ ต่อการส่งมอบบริการสาธารณะและประโยชน์สาธารณะแก่ประชาชน พร้อมก่อเป็นการมีเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนกับภาครัฐ จนกลายมาเป็นรากฐานต่อการสร้างสังคม

ประชาธิปไตย (Democratic Society) และเปลี่ยนผ่านสถาปนาประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง (Consolidated Democracy) ซึ่งนำมาสู่ผลลัพธ์ต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และยกระดับประเทศสู่การพัฒนาในที่สุด

โดยแนวคิดที่ผู้เขียนเป็นผู้เสนอนั้นมุ่งเน้นการแก้ไขเชิงระบบและโครงสร้างของระบบราชการที่ได้มอบอำนาจดุลพินิจแก่เจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งอำนาจดังกล่าวสร้างช่องว่างที่เสมือนบ่อที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ หรือเป็นพื้นที่แห่งการเรียกรับผลประโยชน์ ตามที่ได้อภิปรายในส่วนขององค์ที่ 1 ที่ชี้ถึงสภาพปัญหาว่าด้วยอำนาจดุลพินิจ และมุ่งเน้นแนวทางการสร้างเสริมค่านิยมในการต่อต้านทุจริตควบคู่กันไป ฉะนั้นแนวทางที่ผู้เขียนเสนอจึงเป็นแนวทางที่จะสร้างให้พื้นที่หลุมมืดเหล่านี้ โปร่งใสขึ้นและสามารถเพิ่มตัวแสดงในพื้นที่นี้ในการดุลอำนาจระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งจะสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างกันหลายภาคส่วน และปลูกฝังค่านิยมการปฏิเสธการทุจริต

บนฐานคิดของ New public service: NPS โดยจากนิยามหลักการและเหตุผลดังกล่าวจึงสามารถแบ่งรูปแบบการแก้ไขเป็น 2 ลักษณะซึ่งมีชื่อโมเดลคือ หลิน-หยาง (YIN-YANG) ประกอบด้วย 1.) รูปแบบแข็ง (Yang) คือการแก้ปัญหาคือโครงสร้างและระบบอันเป็นต้นตอของปัญหาโดยตรง 2.) รูปแบบอ่อน (Yin) คือการมุ่งเสริมสร้างค่านิยมและจิตสำนึกร่วมกันซึ่งจะนำมาสู่การลดปัญหาที่เกิดจาก

1.) รูปแบบแข็ง Yang

1.1) นิยามที่ชัดเจนและรัดกุมของคำว่า “คอร์รัปชัน” ในหลายครั้งผู้ที่มีอำนาจดุลพินิจ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รัฐเลือกที่จะทุจริตโดยไม่รู้ตัว เพราะมนุษย์มักจะเลือกที่จะหลอกตนเองหรือหาเหตุผลมาลงรับภาระทำของตนว่าไม่ใช่เลือกที่ผิด ซึ่งจากหนังสือเรื่อง “The (Honest) Truth About Dishonesty” ได้กล่าวว่า มนุษย์เรานั้นมักหาความชอบธรรมในตนเองเสมอต่อการโกง โดยจะมี 3 ลักษณะที่มักให้ความชอบธรรมได้แก่

1.) สิ่งที่คุณสมควร เช่น ระเบียบการเบิกจ่ายเขียนว่าสามารถเบิกค่าที่พักได้เจ้าหน้าที่รัฐผู้นั้นจึงเบิกค่าที่พักสำหรับโรงแรมหรูที่เกินความจำเป็น สิ่งนี้ถ้ามองให้ดีคือการเบียดบังใช้ภาษีที่สิ้นเปลืองสำหรับเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดแต่ผู้กระทำมองว่ามันไม่ผิดเพราะได้ทำตามระเบียบเบิกจ่าย

2.) สิ่งที่คุณรู้สึกว่าไม่มีผลกระทบต่อกว้าง เช่น ข้าราชการตำรวจที่รีดไถค่าคุ้มครองแก่คนมีฐานะ เพราะมองว่าคนจนไม่เดือดร้อนและคนรวยชนหน้าแข็งไม่กลัว แต่เมื่อคนรวยมีปัญหาตำรวจผู้นั้นก็เลือกปฏิบัติอย่าง 2 มาตรฐาน ซึ่งสุดท้ายก็ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของตำรวจและส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยของประชาชน

3.) นำความดีมาหักลบกลบ เช่น ข้าราชการที่มองว่าตนทำงานเพื่อประชาชนและเสียสละเพื่อส่วนรวมตลอดหากแต่ขอเบียดบังประโยชน์เข้าตัวบ้างคงไม่เป็นไร ทั้ง 3 ประการที่กล่าวมานี้ล้วนมีสาเหตุที่มาจากความคลุมเครือของคำว่า “คอร์รัปชัน” และเป็นเหตุผลที่บุคคลเหล่านั้นเลือกที่จะหลอกตนเอง แต่หากว่าภาครัฐตลอดจนสังคมได้กำหนดว่าสิ่งใดคือ คอร์รัปชันและเป็นเรื่องต้องห้ามเด็ดขาดอย่างเข้มงวด ก็นำมาสู่

(Dan Ariely, 2012)

1.2) การกำหนดโทษที่ชัดเจนไม่ลดหย่อนและไม่งดเว้น กล่าวคือ เมื่อนิยามและการรับรู้ที่ชัดเจน สิ่งที่ควรมีความชัดเจนต่อมาก็คือโทษที่รุนแรง มิได้รับการยกเว้น ซึ่งถือเป็นการเขียนเสือให้วัวกลัว แต่การทำเช่นนั้นอาจได้ผลลัพธ์ที่ตามมาอีกด้านคือผู้ที่ทุจริตอาจพยายามและซุกซ่อนความผิดของตนให้แนบเนียนหรือสืบสวนยากขึ้น เพราะเช่นนี้เอง วิธีการต่อมาจะเสริมช่องโหว่ในส่วนนี้ได้

1.3) โครงสร้างที่สร้างการมีส่วนร่วม คือการนำหลักโครงการความโปร่งใสในการก่อสร้างภาครัฐ (Construction Sector Transparency: COST) มาปรับใช้ เพราะจากในข้อที่ 1.1-1.2 คือการสร้าง ความชัดเจนต่อหลุมโพล่งแห่งดุลพินิจทางอำนาจให้มีความชัดเจนไม่คลุมเครือ แต่ด้วยความรุนแรงและความชัดเจนของโทษอาจทำให้ผู้ทุจริตยังปิดซ่อนตัวตนและการกระทำของตนให้แนบเนียนขึ้น ฉะนั้นจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ ในการตรวจสอบการกระทำของ

ภาครัฐ ดังหลัก COST ที่เวลารัฐจะจ้างผู้ใดรัฐจะเปิดให้ผู้สังเกตการณ์จากภายนอกเข้ามามีส่วนได้ในทุกขั้นตอน ซึ่งไทยได้นำวิธีการมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน คือ ข้อตกลงคุณธรรม (Integrity Pact) มาใช้สำหรับโครงการขนาดใหญ่ที่มีกลุ่มผลประโยชน์หลากหลายภาครัฐจะเปิดให้ผู้สังเกตการณ์ ซึ่งมีองค์การต่อต้านคอร์รัปชันประเทศไทยเป็นคนหาอาสาไปสังเกตการณ์ และผลที่ได้คือ ราคาที่ได้จากการประมูลต่ำกว่าราคากลางเยอะขึ้น สะท้อนการไม่แทรกแซงระบบประมูล (ขวัญจุฑา, 2015) สิ่งนี้ฉายภาพใหญ่ที่ว่าไทยเราอาจนำวิธีการนี้กระจายไปใช้ไม่ใช้ในเฉพาะโครงการขนาดใหญ่และเสริมให้มี Non-Governmental: NGO เพิ่มขึ้นซึ่งก็จะสามารถเป็นแม่เหล็กและสะพานในการดึงดูดเชื่อมโยงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

1.4) Regulatory guillotine คือการทบทวนกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน และยกเลิกหรือปรับปรุงกฎหมายที่หมดความจำเป็นไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือที่เป็นอุปสรรคต่อการเปิดเผยข้อมูลความโปร่งใส และหยิบกฎหมายจากนานาประเทศที่ใช้ได้ผลมาปฏิบัติตาม ตลอดจนเปิดช่องให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมทางการตัดสินใจของภาครัฐและการให้บริการสาธารณะ

1.5) กลยุทธ์ปราบคอร์รัปชันเชิงรุกโดยวิธี “ปราบเสือ-ตีแมลงวัน” คือ มุ่งปราบเสือ เพื่อสร้างความหวาดกลัวและสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชน พร้อมกับจับแมลงวันเพื่อหล่อเลี้ยงความเชื่อมั่นของประชาชน

และเป็นแหล่งของการสืบสายหาต้นตอไปหาเชื้อในอนาคต (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ, 2017)

1.6) สร้างความร่วมมือจากต่างประเทศด้านการสอดส่องตรวจสอบทุจริต คือเสริมสร้างความร่วมมือ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลเบาะแสการทุจริตขนาดใหญ่อย่างกรณี 1 MDB เพราะการทุจริต ยักยอกขนาดใหญ่ มักชุกซ่อนในต่างประเทศและต้องอาศัยประชาคมนานาชาติในการร่วมด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า “ปลาตัวใหญ่มักจับในอ่าวไทยไม่ได้ แต่มักจับได้ที่นอกอ่าวไทย” ผู้ทุจริตรายใหญ่อ้างกรณี 1MDB เช่นกัน

2.) รูปแบบอ่อน Yin

2.1) สร้างค่านิยมต่อความเข้าใจการทุจริต เนื่องด้วยสังคมไทยเป็นสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยเฉพาะพวกพ้องจนละเลยประโยชน์สาธารณะบนพื้นฐานของคำว่า บุญคุณ กตัญญูและอุปถัมภ์ค้ำชู ฉะนั้นสังคมควรมุ่งส่งเสริมความเข้าใจว่าการทุจริตคือทุจริต และนิยามให้ชัด พุดให้ชัด พร้อมสร้างบรรทัดฐานที่ชั่วร้ายของสังคม โดยวิธีนี้เราก็ไม่ควรใช้ส่งเสริมแค่กับเด็กหรือเยาวชน แต่ควรมุ่งที่ข้าราชการ ประชาชน ทั่วไป เพราะพวกเขาคือคนที่อยู่ระบบและปัจจุบัน ซึ่งจะกำลังจะส่งต่ออนาคต ฉะนั้นสร้างปัจจุบันที่ดี เพื่ออนาคตที่ยั่งยืน

2.2) ส่งเสริมให้มีภาคส่วนทางประชาสังคม เมื่อสร้างค่านิยมขึ้นมา ก็จะต้องมีพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมขึ้น ฉะนั้นภาคส่วนทางประชาสังคมอย่าง NGO ซึ่งเป็นเหมือนแม่เหล็กในการดึงดูดการมีส่วนร่วมของประชาชน

เพื่อให้เกิดการตรวจสอบสอดส่องภาครัฐมากขึ้น และเกิดกระบวนการ
ต่อรองหรือเรียกร้องประโยชน์สาธารณะอย่างแท้จริง จึงเป็นเหมือนส่วน
Yin ที่ต้องมุ่งส่งเสริมอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความหลากหลายและสังคม
อำนาจต่อรองแก่หน่วยงานภาครัฐในระยะต่อไป เพื่อสะท้อนเจตนารมณ์ของ
ออกมาให้ได้มากที่สุดตามไปด้วยเช่นกัน

องค์ที่ 4 ผลกระทบของผู้เขียน แต่ผู้อ่าน

จากสภาพปัญหาซึ่งผู้เขียนได้ส่งมอบผ่านองค์ที่ 1 อันบ่งชี้อำนาจ
ของระบบราชการที่ประชาชนไม่สามารถที่จะปฏิเสธได้ และเป็นบ่อเกิดแห่ง
การคอร์รัปชันซึ่งคือช่องโหว่แห่งอำนาจดุลพินิจของเจ้าหน้าที่รัฐ อันเป็น
พื้นที่แห่งความคลุมเครือและต้องอาศัยความโปร่งใส โดยลักษณะของพื้นที่
แห่งอำนาจดุลพินิจนี้ก็เอื้อต่อการเกิดการทุจริตตามทฤษฎีสามเหลี่ยมการ
ทุจริต: Fraud Triangle (Ronald , 1940) ในมิติเชิงโครงสร้างและทฤษฎี
สมการคอร์รัปชัน: Corruption equation (Robert, 1988) ต่อมิติแรงจูงใจ
ส่วนบุคคลที่นำมาสู่การทุจริต โดยในบางครั้งอำนาจดุลพินิจเหล่านั้นก็อาจ
ไม่ได้เบียดบังผลประโยชน์ แต่เป็นการเบียดบังชีวิตและทรัพย์สินของ
ประชาชนได้ด้วยเช่นกัน ผ่านกรณีศึกษาอำนาจดุลพินิจ: คดีการรับสินบน
เทศบาลภาพยนตร์นานาชาติกรุงเทพฯ ของอดีตผู้ว่าการท่องเที่ยวแห่ง
ประเทศไทย สิ่งนี้เองก็ได้อธิบายถึงอำนาจของภาครัฐนั้นมีความครอบคลุม
และหยั่งรากลึก ซึ่งสื่อถึงความแตกต่างทางอำนาจระหว่างประชาชน
ผู้รับบริการกับเจ้าหน้าที่รัฐ เมื่อเข้าใจถึงสภาพปัญหาในระบบราชการซึ่ง

คือการทุจริตอันเป็นปัญหาหลักของระบบแล้วในองค์ที่ 2 ผู้เขียนได้เสนอถึงความร้ายแรงของปัญหาการคอร์รัปชันว่าได้สร้างผลกระทบต่อประชาชนทุกคนเป็นวงกว้างและถือเป็นการตอกย้ำปัญหานี้ว่ามีความสำคัญและถ้าหากเพิกเฉยต่อปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันก็จะเป็นสิ่งที่เชาเชกร่อน บ่อนทำลาย รัฐ อย่างแท้จริงในท้ายที่สุด ดังที่ผู้เขียนได้ฉายภาพความเลวร้ายผ่านกรณีศึกษาเหตุการณ์ 1MDB

ซึ่งเมื่อเข้าใจถึงสภาพปัญหาและความสำคัญของปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันแล้วในองค์ที่ 3 ผู้เขียนได้เสนอแนวทางการแก้ไขซึ่งอาศัยการมองโมเดล หลิน-หยาง (YIN-YANG) ในแง่ของการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Service: NPS) เพื่อแก้ไขปัญหาโดยอาศัยหลักความสมดุลต่อการมุ่งสร้างค่านิยมและส่งเสริมการมีส่วนร่วม ซึ่งแนวทางแก้ไขปัญหาที่ผู้เขียนได้เสนอนี้มุ่งแก้ไขเชิงโครงสร้างที่ทำให้พื้นที่แห่งอำนาจดุลพินิจระหว่างภาครัฐและประชาชนนั้นเกิดความชัดเจน โปร่งใส จากแต่เดิมเป็นพื้นที่ของความคลุมเครือและถูกปิดกั้น ผนวกกับการเสริมตัวแสดงในพื้นที่ เพื่อร่วมตรวจสอบสอดส่องการดำเนินการของเจ้าหน้าที่รัฐต่อการส่งมอบบริหารสาธารณะและผลประโยชน์สาธารณะแก่ประชาชน โดยเนื่องด้วยการมุ่งเสริมสร้างที่แห่งการมีส่วนร่วมนี้เองถือเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเป็นสังคมประชาธิปไตย (Democratic Society) และนำมาสู่เปลี่ยนผ่านสถาปนาประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง(Consolidated Democracy) ซึ่งถือเป็นผลลัพธ์ต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และยกระดับประเทศสู่การพัฒนาในที่สุด (Janet& Rober,2015) ดังชื่อของบทความ “คอร์รัปชันต้นน้ำการปฏิรูปภาครัฐสู่การพัฒนา”

เอกสารอ้างอิง (References)

ขวัญจุฑา วราดิศย์. (2558). การนำข้อตกลงคุณธรรม (Integrity Pact) มาใช้เพื่อป้องกันการทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐของประเทศไทย.(วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ.(2565). คียดกกำลังสอง: คดีฉาว 1MDB มีบทเรียนอะไร ? .[วิดิทัศน์]. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ.(2560). คียดกกำลังสอง:ปราบเสือและตีแมลงวัน [วิดิทัศน์]. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ. (2557). เมนูคอร์รัปชันและการแสวงหาผลประโยชน์. กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์.

Salmon Podcast.(2567).1MDB โคตรอภิมหาภาพัยการฉ้อโกงโยงการเมืองครั้งใหญ่ของมาเลเซีย [วิดิทัศน์]. กรุงเทพฯ: Salmon OT Studio

Dan Ariely. (2012). The (Honest) Truth About Dishonesty. New York: HarperCollins.

Farazmand, Ali. (2009). Bureaucracy and Administration. New York: CRC Press.

- Howard J. Wiarda. (2000). Introduction To Comparative Politics: Concepts and Processes. Printed No.2. San Diego , California, U.S. : Harcourt (Publisher).
- Janet V. Denhardt & Rober B. Denhardt. (2015). The New Public Service Revisited. Journals of PAR: Public Administration Review,75(1), 1-7.
- Mai, Tam. (2016). The Power of Bureaucracy. Journal of US-China Public Administration 13:4,244-255.
- Robert Klitgaard. (1988). Controlandola Corrupcion. Los Angeles , California, U.S.: University of California Press.
- Ronald R. Cressey. (1966). Principles Of Criminology. Printed No.2. Philadelphia Pennsylvania: Lippincott Williams and Wilkins.
- Transparency International. (2023). Corruption Perceptions Index 2022. Berlin, Germany: Transparency International

คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความ

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์

วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์ เป็นวารสารทางวิชาการที่เปิดโอกาสให้นักวิชาการ คณาจารย์ นักรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ นิสิต/นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ลงบทความและผลงานวิจัยของตน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาความรู้ทางวิชาการในสาขา

1) การปกครองและการบริหารจัดการท้องถิ่น

2) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

3) การบริหารงานยุติธรรมและความปลอดภัย

4) รัฐประศาสนศาสตร์

5) สังคมศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องแก่วงการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ และเผยแพร่สู่สาธารณชนผู้สนใจทั่วไป

ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย โดยมีกำหนดออกวารสารปีละ 2 ฉบับ (ราย 6 เดือน) และผลงานที่ส่งมาต้องไม่เคยเสนอหรือกำลังเสนอตีพิมพ์ในวารสารวิชาการใดมาก่อน

2. ประเภทของผลงานที่ดีพิมพ์ในวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์

1) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความที่เขียนขึ้นในลักษณะวิเคราะห์วิจารณ์ หรือเสนอแนวคิดใหม่จากพื้นฐานทางวิชาการที่ได้เรียบเรียงจากผลงานทางวิชาการของตนเองหรือของผู้อื่นหรือเป็นบทความทางวิชาการที่เขียนขึ้นเพื่อเป็นความรู้ที่มีประโยชน์แก่คนทั่วไป

2) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่มีการค้นคว้าอย่างมีระบบและมีความมุ่งหมายชัดเจนเพื่อให้ได้ข้อมูลหรือหลักการบางอย่างที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้า หรือการนำวิชาการมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ บทความวิจัยมีรูปแบบของการวิจัยตามหลักวิชาการ เช่น มีการตั้งสมมติฐานหรือมีการกำหนดปัญหาที่ชัดเจนสมเหตุสมผลโดยจะต้องระบุวัตถุประสงค์ที่เด่นชัดมีการรวบรวมข้อมูล พิจารณาวิเคราะห์ ตีความและสรุปผลการวิจัยที่สามารถให้คำตอบหรือบรรลุมุ่งวัตถุประสงค์

3) บทความพิเศษ (Special Articles) บทความพิเศษทางวิชาการที่นำเสนอองค์ความรู้ทางวิชาการอย่างเข้มข้นและผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการวิชาการหรือวิชาชีพ

4) บทความปริทรรศน์ (Review Article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือ และวารสารใหม่หรือจากประสบการณ์ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น

5) ปกิณกะ (Miscellany) ได้แก่ บทความทบทวนความรู้ เรื่อง แลกเปลี่ยนความจากวารสารต่างประเทศการแสดงความคิดเห็น วิวิจารณ์ แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำรา หรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจหรือข่าวการประชุม ทั้งระดับชาติและนานาชาติ

3. รูปแบบการจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 15-17 หน้ากระดาษ A 4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ TH SarabunPSK เท่านั้น ตั้งค่าหน้ากระดาษเว้นขอบบน ขอบขวา ขอบล่าง 0.98 นิ้ว และ ขอบซ้าย 1.38 นิ้ว (ระยะขอบเพื่อการเย็บเล่มหนังสือ) กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัด แบบบรรทัดเดียว ระยะห่างก่อนเท่ากับ 0 pt หลังเท่ากับ 0.6 pt และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอตารางต้องนำเสนอตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับตารางไว้ด้านบน ส่วนการนำเสนอรูปภาพหรือแผนภาพระบุหมายเลขกำกับไว้ด้านบน พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตารางที่ 1 หรือ Table 1 ภาพที่ 1 หรือ Figure 1 โดยรูปภาพหรือแผนภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่ต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษพิมพ์ไว้หน้าแรก ตรงกลางหน้ากระดาษ

3) ชื่อผู้เขียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จัดรูปแบบตามแบบของวารสาร พร้อมระบุหน่วยงานต้นสังกัดของผู้เขียน และ email ที่สามารถติดต่อได้

4) มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษควรรอยู่ระหว่าง 150-250 คำต่อบทคัดย่อ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษจำนวน 3-5 คำ

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุดให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นหัวข้อใหญ่ 6 ตัวอักษรพิมพ์ (0.5 นิ้ว) พิมพ์อักษรตัวที่ 7 และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกันต้องพิมพ์ให้ตรงกันเมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ควรเว้น 1 บรรทัด

7) การใช้ตัวเลขคำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระนี้ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุปมีความกะทัดรัด สั้นกระชับ และครอบคลุม

2) บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัย

3) วัตถุประสงค์ การวิจัย (Research Objectives) ระบุวัตถุประสงค์การวิจัย

4) การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) อธิบายถึงผลการสืบค้นเอกสาร บทความ การวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อแสดงให้เห็นถึง “ช่องว่างของความรู้” (knowledge gap) ที่ยังไม่ถูกพิจารณา ซึ่งการวิจัยครั้งนี้สามารถเติมเต็มช่องว่างของรู้นั้นได้ การทบทวนวรรณกรรมต้องมีการอ้างอิงอย่างครบถ้วน รวมทั้งควรมีการวิเคราะห์และจัดระบบความสัมพันธ์ของวรรณกรรมเหล่านั้นด้วย

5) กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) แสดงถึงแนวคิดสำคัญ หลักการสำคัญ ที่กำหนดขึ้นจากการประมวลมาจากทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและนำเสนอเป็นแผนภาพที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ศึกษา

6) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

7) ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจนควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

8) อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิดและงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

9) สรุป (Conclusions) สรุปในภาพรวมของบทความโดยนำเสนอประเด็นสำคัญผลการวิจัย และแสดงผลลัพธ์ว่าผลการวิจัยความสำคัญอย่างไร สามารถนำไปใช้อะไรได้บ้าง หรือจะทำให้เกิดอะไรต่อไป

10) ข้อเสนอแนะ (Suggestion) ระบุข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

11) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเนื้อหาของบทความเท่านั้น (ใช้ระบบ APA 6 th)

บทความวิชาการ บทความพิเศษ บทความปริทรรศน์ ปกิณกะ บทความวิจารณ์หนังสือ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุปมีความกะทัดรัด สั้นกระชับ และครอบคลุม โดยบทคัดย่ออาจจะประกอบด้วยเนื้อหาสามส่วน คือ เกริ่นนำถึงวัตถุประสงค์ สิ่งที่ทำ (วิธีในการศึกษา) สรุปผลสำคัญที่ได้ ซึ่งอ่านแล้วต้องเห็นภาพรวมทั้งหมดของงาน

2) บทนำ (Introduction) เป็นการกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) และต้องมีการอ้างอิงที่มาของข้อมูลตามรูปแบบที่วารสารกำหนด

3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

4) สรุป (Conclusion) สรุปโดยเลือกประเด็นสำคัญของบทความมาเขียนรวมกันไว้อย่างสั้น ๆ ซึ่งอาจใช้วิธีการบอกผลลัพธ์ว่าสิ่งที่กล่าวมามีความสำคัญอย่างไร สามารถนำไปใช้อะไรได้บ้าง หรือจะทำให้เกิดอะไร

ต่อไป หรืออาจใช้วิธีการตั้งคำถามหรือให้ประเด็นทิ้งท้ายกระตุ้นให้ผู้อ่านไปสืบเสาะแสวงหาความรู้ หรือคิดค้นพัฒนาเรื่องนั้นต่อไป

5) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเนื้อหาของบทความเท่านั้น (ใช้ระบบ APA 6 th)

โดยผู้เขียนสามารถดาวน์โหลด Template บทความ ได้ที่:
https://drive.google.com/drive/folders/19aZLfc6qII5KvMHOFbD8Rlm_isYtSfO?usp=drive_link

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสารหนังสือหรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดก่อนส่งต้นฉบับ ผู้เขียนบทความควรตรวจสอบถึงความถูกต้องของการอ้างอิงเอกสาร เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้องจะไม่ได้รับการส่งต่อเพื่อพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จนกว่าการอ้างอิงเอกสารได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง

โดยผู้เขียนสามารถดาวน์โหลด รูปแบบการเขียนบรรณานุกรมแบบ APA 6th Edition ได้ที่:
https://drive.google.com/drive/folders/19aZLfc6qII5KvMHOFbD8Rlm_isYtSfO?usp=drive_link

5. หลักเกณฑ์การส่งต้นฉบับบทความเพื่อได้รับการตีพิมพ์

5.1 ส่งต้นฉบับบทความมาที่ polscikuj@gmail.com

โดยระบุหัวข้อ email: ส่งบทความเพื่อขอรับการตีพิมพ์-ชื่อ
บทความ ชื่อไฟล์: ชื่อบทความ-ชื่อผู้เขียน

5.2 ส่งด้วยตนเองหรือทางไปรษณีย์เอกสาร ประกอบด้วย

1) ต้นฉบับจำนวน 3 ชุด ได้แก่

- ต้นฉบับที่ไม่ระบุชื่อผู้แต่ง จำนวน 2 ชุด

- ต้นฉบับที่ระบุชื่อผู้แต่งจำนวน 1 ชุด โดยเอกสารต้อง

ระบุรายละเอียดผู้เขียนบทความ Author(s) ได้แก่ ชื่อ ตำแหน่ง
และสังกัด หรือวุฒิการศึกษาสูงสุด อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยให้มีทั้ง
ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ทั้งนี้ผู้รับผิดชอบบทความ
(Corresponding Author) ให้ระบุที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ Email ที่
สามารถติดต่อได้ ในกรณีที่ต้นฉบับดังกล่าวมาจากหรือเป็นส่วน
หนึ่งของวิทยานิพนธ์หรือหลักสูตรการศึกษาโปรดระบุชื่อหลักสูตร
สาขา และสถาบันการศึกษาให้ชัดเจน

2) แผ่นซีดีบรรจุข้อมูลต้นฉบับจำนวน 1 แผ่น (ระบุชื่อ
บทความ-ชื่อผู้เขียน)

3) แบบเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสารรัฐศาสตร์และรัฐ
ประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์

4) ส่งต้นฉบับบทความเพื่อเสนอตีพิมพ์ในวารสารรัฐศาสตร์และรัฐ
ประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์มายังกองบรรณาธิการวารสาร
รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งเกษตรศาสตร์ ภาควิชา

รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร
กรุงเทพมหานคร 10900 โทร. 02-561-3480, 02-561-3484
ต่อ 2 โทรสาร. 02-942-8579

กองบรรณาธิการวารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
แห่งเกษตรศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แขวงลาดยาว
เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900 โทร. 02-561-3480,
02-561-3484 ต่อ 2 โทรสาร. 02-942-8579

บทความวิจัย

การศึกษาฐานคิดและการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่
ในประเด็นด้านการศึกษาของไทยผ่าน “กลุ่มนักเรียนเลว”

ณัชพล นาเครือ ธนดล ชื่อเพราะ
พิชวัฒน์ นันทะแพทย ศิริพร รัศมีพนมกร

ขบวนการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งของสตรีอเมริกัน
ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึง ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

ชญานิ์ แป้นแก้ว อภิชา ชุตีพงศ์พิสิฐฐ์

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทย-จีน
ก่อนและหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19

วรัญญู เห่งโพธิ์ มนัสนันท์ ชูตินันท์

รถแห่อีสาน : การปรับตัวและการให้ความหมายของอัตลักษณ์อีสาน

สัทธินันท์ เกตุจินดา นริศรา ต่อกุน
พรทิพย์ สาตรา พิระพงษ์ สอนแก้ว

บทความวิชาการ

การครองอำนาจนำในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์: การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม
(พ.ศ. 2325-2352)

ปริญดา ใจกรพิย

ความเป็นเมือง: อาชญากรรมและการออกแบบสภาพแวดล้อม
เพื่อป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่เมือง

กุลธิดา มาลาม

คอร์รัปชันต้นน้ำการปฏิรูปภาครัฐสู่การพัฒนา

สถาพร สวาพิม

